

WIMBP
Opole

207. st

Handwritten signature or initials, possibly "B. J. R."

Akc V ²⁸⁴ nr 12/65 C

SECUNDA PARS
ARGVMENTO-
RVM ET OBIE-
CTIONVM.

*De praeceptis Capitibus doctrinae Christianae: Cum
RESPONSIONIBVS, Quae sunt collectae ex
aureis & perpetua immortalitate dignissimis
scriptis PHILIPPI MELANCTONIS.*

*Additis scholijs Illustrantibus vsum singula-
rum responsionum.*

*Authore CHRISTOPHORO PEZELIO Sacrae
Theologiae Doctore.*

NEOSTADII.
Apud Mattheum Harnisch.
M. D. LXXXVIII.

ILLVSTRI AC GENE-

ROSO COMITI AC DO-

mino, Domino IOHANNI, Comiti in
Nassau & Cattenelbhogen, Viaden &
Ditz, Domino in Bredau & Beilstein, Gü
bernatori ducatus Geldric & comitatus
Zutphaniz &c. Domino suo benignis-
simo.

SEMPER in mundo fuerunt,
sunt & erunt iudicia homi-
num diuersa de religione, deq;
his laboribus ac certaminibus,
quæ p̃y sustinent vel in propa-
ganda, vel in defendenda doctrina Christi-
ana. Nam alij, qui sapientia huius mun-
di laudem sibi vendicant, superbissime &
Gigantea audacia derident omnes religiones
Epicuri more, tanquam inania terculamē-
ta, & fabulas seu à pictoribus, seu à Poëtis or-
tas. Ideoq; inanes & inutiles contentiones
esse putant, docere aut discere doctrinam cœ-
lestem, ac fatuos esse existimant, si qui pro-
pter doctrinæ confessionem pericula sibi ac-
cersunt.

Alij, ut principes & reges, & pleriq;
viri politici indignantur, certamina mo-
ueri de doctrina, & his quaruntur turbati

WBP
Opole

EPISTOLA.

communem tranquillitatem, & quia religio-
nem vniuersam vel ad otium, vel ad utili-
tates suas attemperari volunt, doctrinam
puriorē Euangelij tanquam facem dissidio-
rum publicorum & turbarum in Rebus pub.
acerrimè oderunt maximeq; detestantur, &
quos tueri ac profiteri illam intelligunt, eos
ferro, flammis, exilijs crudelissimè perse-
quuntur.

Sunt præterea nonnulli, Zelum quendam
pietatis præferentes, hypocrita, qui opinio-
nibus suis anteceptis fascinati, & cupiditati-
bus suis nomen Dei iniuste prætexentes, id
tantum in religione rectum esse putant, & a-
lios amplecti secum volūt, quod ipsi probant,
& affectibus suis maximè congruere indi-
cant. Cūq; aut lucem veritatis aspicere non
possint, aut non velint iacturam suarum o-
pinionum facere, aut questui & honorib. suis
metuant: Si noniis artibus opprimere verita-
tem conantur, & à se dissentientes omnibus
probris & contumelijs onerant, & contra hos
calumnijs astutè confictis seuitiam guberna-
torum exacuunt.

Postremò vulgus ex successu & multitu-
dinis applausu de religione iudicium faci-
ens, Ecclesiam veram & doctrinam huius
propriam contemnit & abiicit propter æ-
rum.

EPISTOLA.

rumnas, quæ professionem doctrinae comi-
tantur, & illorum ferè ductum & auspicia
sequitur, qui aut receptas in promiscua ple-
be sententias de religione, & ritus longa con-
suetudine introductos atq; confirmatos reti-
nent, aut qui in dogmatum controuersijs hu-
mana autoritate, successu, numero & viribus
alios superant: Ceteros verò, qui iniustis po-
tentum odijs, & hypocritarum calumnijs op-
pressi iacent, & causa inferiores, & abiectos
esse à Deo existimat.

Non potest autem quisquam esse animo
tam ferreo, quin hac tanta iudiciorum de
religione diuersitate plurimum moueatur.
Nec possent piæ mentes Sardonios illos risus,
Tyrannidem, calumnias, contemptum ma-
ximæ multitudinis in genere humano su-
stinere & vincere, aut quadam excelsa ani-
morum constantia urgere cursum vocatio-
nis suæ, & tueri veritatem doctrinae diui-
nitus tradita: nisi certò scirent hanc mili-
tiam quantumuis arduam ac difficilem se-
uerissimè à Deo præceptam, & Ecclesiæ ne-
cessariam, & multis in genere humano sa-
lutarem esse: & hanc ærumnosam vitam
vniuersam iter esse ad dulcissimam consue-
tudinem Ecclesiæ cœlestis, in qua se Deus ele-
ctis palam ostendet, ac lucem suam sapien-

EPISTOLA.

tiam, iustitiam & latitiam nobis communica-
bit in ea vita, quæ sola vita est nomi-
nanda.

Hunc portum æterna quietis & gloria
prospicientes p̃j, eunt ouantes animis, &
spe damna sua leuant, vt de Stephano pro-
tomartyre in quodam carmine scriptum
est, vel potius, vt in Psalmo dicitur: Eun-
tes eunt & portant semen pretiosum, & in
lacrymis serunt, atq; diem illum visures
se aliquando credunt, quo in exultatione
mesent, vbi venientes venient cum exul-
tatione, portantes manipulos suos. Interea
in huius vita iactatione plena ingentibus
odijs, calumnijs, certaminibus, exilijs, sup-
plicijs, Dei ipsius voluntatem intuentur,
qui vult veram sui agnitionem & inuoca-
tionem retineri in genere humano, & vocẽ
doctrinæ à se traditæ colligit sibi Ecclesiam,
& in defensione ac propagatione doctrinæ
cælestis sentiunt præsentiam Dei, qui & ro-
bore Spiritus sancti armat suos, vt fide & bo-
næ conscientia tueantur præclarum deposi-
tum doctrinæ diuinitus traditæ, aut lapsos
alicubi humana imbecillitate erigit ac suf-
fulcit, & veritati ipsi atq; Ecclesia, quan-
tumuis oppressa aliquandiu & afflictæ cer-
ta & euidentia d. se testimonia exhibet,
osten-

EPISTOLA.

ostensis illustribus exemplis misericordiæ suæ
in miranda protectione ac conseruatione suo-
rum, & iudicij sui in repressione, & pœnis, et
interitu impiorum.

Rideant ergo Epicurei, fremant poten-
tes, indignenter hypocrita, insultent æ-
rumnis piorum homines plebei: stat tamen
apud pios immota hæc sententia: Neq; ludos
inanes esse religionem: Neq; vanas aut in-
fructuosas esse contentiones laborum, qui
suscipiuntur in discenda ac propaganda do-
ctrina cælesti: sed hanc vnā esse verita-
tem, quæ in verbo diuinitus tradito reue-
lata est, eamq; omnium tum opinionum
tum traditionum humanarum commentis
anteferendam esse, & per hanc verè effi-
cacem esse Filium Dei, qui hoc modo, non
aliter colligit sibi ex genere humano Eccle-
siam, eamque Spiritu suo regenerat, & san-
ctificat ad vitam æternam. Nec qui re-
cta docent, sed qui errores, abusus, supersti-
tiones, Idola defendunt, causam præbere dis-
sidijs publicis, nec qui pro gloria Dei & pro
veritate pugnant, sed cecitatem & furores
hominum non volentium inquirere fontes
doctrinæ, & vel honores ac voluptates, vel
errores ac superstitiones altis radicibus in-
fixas, vel prauas cupiditates suas antefe-

EPISTOLA.

ventium doctrina à Deo tradita, damnan-
dos & accusandos esse. Denique non ex euen-
tuum dissimilitudine de Ecclesia, de doctri-
na, de nobis ipsis iudicandum esse, nec propter
erumnas, quas certo consilio vult Deus
comitari professionem doctrina Euangelij,
aut deferendam esse stationem, in quam di-
uinitus collocati sumus, aut à Deo deficiendū,
aut doctrinam ab ipso patefactam abijciendā
esse: nec controuersias ex successu vel ap-
plausu multitudinis aestimandas esse.

Sunt enim alia certiora veritatis funda-
menta, & ueritatis de dogmatum contro-
uersis euidentiora ac firmiora: congruen-
tia doctrina cum immota norma uerbi di-
uini, tot testimoniis & miraculis à Deo con-
firmati. Experientia spiritualis in sensu le-
titiae & consolationis, uictoris omnium
pauorum & miseriarum: Ecclesia orthodo-
xa omnium temporum consensus: & aliquo-
rum bonorum, quantumuis pauci illi sint,
quos serio pietatis studio & donis Spiritus
sancti ornatos esse constat, approbatio.
Denique & praesentia & iudicij diuini testi-
monia minimè fallentia, quae in his agoni-
bus suorum ostendit filius Dei, qui protegit,
armat, fulcit, sustentat, adiuuat pios, & pae-
nis afficit impios, & horum conatus ac mo-
litio-

EPISTOLA.

litiones reprimit, & certamina de doctrina
sic moderatur, ac dirigit, ut uel tandem uin-
cat ueritas.

Quaquam autem difficile est abducere
animum à cogitatione iudiciorum humano-
rum, quibus aliquandiu obruitur ac premi-
tur ueritas, & à sensu infirmitatis nostrae
& miseriarum, quibus ferendis imbe-
cillitas nostra minimè par est. Et qui uerita-
ti aduersatur, suum quoddam theatrum ha-
bent, quod intuentur, cui confidunt, & cuius
applausum referunt: Tamen si qui uerè pij
sunt, eos necesse est agnita ueritate, ita con-
firmare animum, ut non modo ipsi de doctri-
na diuinitus tradita rectè sentiant, sed et-
iam calumnias & odia aliorum conte-
mnant, utq; in persecutionibus non cogi-
tent, quod periculum Diabolus importet,
sed considerent, quod auxilium Deus prae-
stet, nec mentem labefieri sinat humana
infestatione, sed spe diuinae protectionis fi-
dem corroborent. Deniq; ut non tam mun-
di Theatro se venditent, quàm Dei ipsius,
sanctorum angelorum, & Ecclesiae uiuer-
se in caelo triumphantis, & quae in his terris
adhuc militat theatrum intueantur, & coe-
lestis illius agonotheae oculis placere stu-
deant, qui non sic est, ut seruos suos tantum
a 5 spectet,

EPISTOLA.

spectet, sed & ipse luctatur in nobis, ipse con-
greditur, ipse in certamine agonis nostri &
coronat pariter & coronatur, quemadmo-
dum praeclare in Epistola quadam Cypria-
nus martyr scripsit.

Hac ego saepe in quotidiana inuocatione
cogitans, dissimulare sanè non possum, gra-
uiter interdum perturbari animum me-
um, non modo cogitatione, sed etiam sen-
su iniquissimorum iudiciorum, quibus maxi-
ma multitudo in genere humano verita-
tem persequitur. Ac dolorem meum in im-
mensum augeri sentio, cum horribiles Ec-
clesiae dilacerationes & oppressionem ma-
nifesta, ac tam euidentibus & certis testi-
monijs Scriptura sacra, & tanto Ecclesiae
orthodoxa consensu tradita veritatis in-
tueor, cumq; venenatas calumnias audire
subinde cogor, quae contra fidelissimos do-
ctores & de Ecclesia & scholis optimè me-
ritos praeceptores in Christi sinu nunc re-
quiescentes: aut contra alios superstites, qui
custodes sunt doctrinae sanae & incorruptae,
sparguntur: ab alijs odio & maleuolentia,
ab alijs vanitate quadam natura & leuita-
te: a nonnullis inscitia & errore. Quin
& meorum vulnerum sensu non leuiter af-
ficior, & hoc mihi fatum commune cum
Eccle-

EPISTOLA.

Ecclesia & pijs esse experior, ut multis iam
annis assidue mihi conflictandum fuerit cum
malorum atq; improborum hominum ca-
lumnijs.

Nam Diabolus, cui tanquam auctori
& parenti notissima & maximè conspicua
soboles, nimirum calumnia, nomen fecit, cum
varijs modis oppugnat pios in Ecclesia o-
mnium temporum, tum in primis, quoties
certamina de doctrina mota sunt, impu-
denter confectis mendacijs & calumnijs
grassatur. Nec desunt inter homines mul-
ti sponte Diabolo applaudentes, qui secundum
Cypriani verba, vel furori suo vel libidini
seruientes, & diuinæ legis & sanctitatis im-
memores, iactitare gestiunt, quae probare non
possunt: & cum innocentiam destruere atq;
expugnare non valeant, satis habent fama
mendacij, & falsorum ore maculas insper-
gere.

Nec verò temerè à Salomone dictum
est, calumnia conturbat sapientem, & fran-
git robur cordis eius. Non enim ferrum,
non tela vlla, acerbiora vulnera in corde fa-
ciunt quàm calumnia, vel contra nos i-
psos, vel aduersus eos, quos vero iudicio di-
ligimus, seu viuos seu mortuos, sparsæ. Sed
ex priuatis iniurijs nata vulnera, nihil
sunt

EPISTOLA.

Sunt, si conferantur ad ea, quæ tunc potissimum infligunt calumnia, cum per latus & iugulū recte sentientium petitur gloria Dei & veritas, distrahuntur in infinitum Ecclesiæ: labefactatur fides & inuocatio in imbecillioribus, aut non recte eruditis, aut non instructis ac premunitis aduersus sycophantarū morsus & sophismatum præstigas, conijcitur in dubitationes de religione, & ex illis impellitur in Dei contemptum & extremam profanitatem miserum & imperitum vulgus, & aperitur laxa patensq; porta monströse confusioni impiarum & falsarum opinionum qualem infundere se ubique cernimus.

Hac ergo etsi ingentem mihi dolorem afferunt: Tamen hac me consolatione sustento, quod semper mansura est aliqua electorum Ecclesiæ: & quod in hac nunquam prorsus extinguetur lux doctrinæ, & quod vincet tandem ac triumphabit coram tribunali filij Dei veritas, & in hac quoq; vita, quod ostensurus sit Filius Dei in defensione veritatis & Ecclesiæ, & iniustarum calumniarum depulsione, plus sese posse, quam omnes Diaboli & organorum ipsius furores & conatus.

Hac consolatione erectus, nec propter di-

uer-

EPISTOLA.

uersa hominum de religione puriore iudicia, nec propter arumnas, quas Deus aliquot annis me sustinere voluit, nec ob improborum aduersus me calumnias & odia abijciendam esse professionem veræ doctrinæ statuo, ac potius æterno Deo patri Domini ac liberatoris nostri Iesu Christi, quantas maximas capere potest imbecillitas humana, gratias ago, quod ad societatem Ecclesiæ suæ & ad agnitionem lucis Euangelij me vocauit, quam antea sub papatu multorum seculorum densissimis tenebris penè obrutam atque oppressam, immensa bonitate hoc postremo rerum ad finem & ruinam properantiū articulo accendit, ac longè lateq; sparsit ministerio fidelium doctorum, quorum memoria apud pios omnes in benedictione est, utcumq; eorum cineres ne quidem in sepulcris quiescere nunc sinat effera multorum rabies, qui non veritatem, non gloriam Dei, non Ecclesiæ incrementum, sed dominationem suam in Ecclesiā quærunt, & ambitioni, ac ceteris iniustis cupiditatibus seruiunt.

Oro etiam filium Dei, custodem & caput Ecclesiæ suæ, ut amorem & studium veritatis in meo pectore magis magisq; exsuscitet ac confirmet: Et illas Psalmi voces veris

ac

EPISTOLA.

ac serijs gemitibus & suspirijs mecum repetito. Docē me Domine viam statutorum tuorum, ut custodiam ea semper: Da mihi intellectum, ut obseruem legem tuam, et custodiam illam in toto corde meo. Confirma sermo tuo eloquium tuum, ut timeam te: Aufer à me opprobrium meum Et veniat super me misericordia tua; salutare tuum secundum eloquium tuum, ut respondeam exprobrantibus mihi verbum: Quia speravi in sermonibus tuis. Et ne auferas ab ore meo verbum veritatis unquam. Docē me facere voluntatem tuam: Quia Deus meus es tu: Spiritus tuus bonus deducat me in viam rectā. Propter nomen tuum Domine viuificabis me, & propter tuam iustitiam educes de tribulatione animam meam, &c.

Et si autem, INCLYTE AC GENE-
ROSE COMES Domine benignissime,
qua mea sit confessio de singulis doctrinae
Christiana partibus (Hanc enim firmissi-
mam & efficacissimam esse iudico calumnia-
rum refutationem) minimè obscurum esse
iis potest, qui me per multos annos in scho-
la & Ecclesia VVitenbergensi, & nunc in
annum quartum in Ecclesiis tuarum ditio-
num docentem audierunt: Tamen cum
prima pars Argumentorum Philippicorum
ante

EPISTOLA.

ante hac in lucem, à me sit edita, qua de pa-
tesactione Dei in Ecclesia, & de articulo
Trinitatis, & de persona ac officio filij Dei
mediatoris, Ecclesiae orthodoxae confes-
sionem repetit: non dubitavi hoc etiam tem-
pore secundam partem illorum Argumen-
torum in publicum edere, in qua de crea-
tione mundi & generis humani: De proui-
dentia diuina: De necessitate & contingen-
tia: De causa peccati, & de libero arbitrio,
responsiones ex praestantissimi viri Philip-
pi Melancthonis scriptis collectae sic reci-
tantur, ut in scholijs à me additis ad argu-
menta singula declarationes aliquando u-
beriores attexantur. Nam quia iuuentutis
causa hic à me labor institutus est, ad discen-
tium atque etiam ad rudiorum captum me
potissimum accommodans, aut eadem, quae
in Philippicis responsionibus tractantur, alijs
verbis inculco ac repeto, monstratis solutio-
num fontibus: aut explicationis causa non-
nulla interdum ex alijs scriptoribus orthodo-
xis addo, qua veritatem doctrinae in his ar-
ticulis illustrant.

Ac ne quis miretur, cur non potius
in parte aliqua Biblici textus illustranda,
quàm in hoc puerili, ut apparet, labore ope-
ram ponere maluerim: peto abs tua genero-
sitate

sitate, ut patienter me ferat commemoran-
tem occasiones huius à me susceptæ operæ.

Cum enim ante annos complures, quo
tempore VVitembergæ docebam, præcipui ex
Theologis utriusque Academiæ Lipsensis
& VVitembergensis, vocati essent ad collo-
quium Altenburgense, atq; in eo diutius opi-
nionem ab ordinarijs in Schola prælectioni-
bus abesse cogerentur, propter rixas certa-
minum Flacianorum, de quibus acta illius
colloquij tum vernacula tum Latina lin-
gua edita publicè extant: Tum igitur, ne
discendi occasiones inuentuti scholasticæ de-
essent, res atq; necessitas postulabat; ut ex
ijs prælectionibus aliquæ, quas illi cum ad-
essent, scholæ proponere solebant, extra or-
dinem distribuerentur inter ceteros, qui
domierant, professores. Itaque tum præter il-
las operas, quas muneris mei ratio à me exi-
gebat, prælectio Dialectica, quam paulo an-
te vir clariss. D. Crucigerus sinierat, com-
mendata mihi fuit.

In cuius enarratione, cum non modo præ-
cepta collata cum fontibus Aristotelicis ex-
plicanda; sed etiam usus artis monstrandus
esset exemplis, tum ex alijs doctrinarum
generibus, tum verò ex Ecclesiæ doctrina
potissimum desumptis: Cæpi ipse priuata ope-

ra ex Domini Philippi scriptis insigniora
quadam & passim obuia exempla sophistica-
rum obiectionum & argumentorum de sin-
gulis doctrinæ Christianæ partibus colligere:
Quorum mediocrem acervum cum tumultu-
ariè, & ut unum quodque se primum
obtulerat, libro peculiari congestissem; &
iam ad postremam Dialecticæ partem, in
qua de modis soluendi Argumenta vitiosa
seu de Elenchis sophisticis differendum e-
rat, peruenissem: hortatores mihi fuerunt ij
qui tunc publica studia Academiæ, consi-
lijs & autoritate sua regebant, ut certo or-
dine distributas argumentorum illorum
solutiones, auditoribus meis proponerem;
partim ut exemplis istis præcepta parvæ artis
Dialecticæ illustrarentur, partim verò ut
summa doctrinæ Ecclesiæ hac ipsa occasione
repetetur, quemadmodum in scholis Chri-
stianis subinde fieri necesse est.

Hoc gravissimò iudicio illorum, qui sua
autoritate apud me plurimum valebant
adductus, & mea sponte scriptorum Domi-
ni Philippi studio & amore incitatus, pri-
mum non quidem omnia, quod nimis pro-
lixum futurum erat, sed aliqua tantum, eâ-
que illustriora argumenta de præcipuis Chri-
stianæ religionis capitibus, eo locorum ordi-

EPISTOLA.

ne, quem & in locis Theologicis, & paulo ante obitum in Examine Theologico D. Philippus usurpauerat, succisuiis horis dictando scholae proposui: Non semper integros D. Philippi textus, sed summas saepe responsionum (ut breuior & expeditior esset docendi ratio) recitans, easq; non ex uno, sed diuersis nonnunquam locis contexens.

Quae quantumuis tenuis & exilis opera, tanta cum approbatione & collegarum meorum & scholasticorum, qui se auditores praebebant, excepta fuit: ut hi quidem magno numero, & in maxima frequentia & concursu confluerent, nec solum, quae dictando proponebantur, sed quae obiter interdum declarandi causa addebantur, auidissimè calamo exciperent: illi verò cum partem illius laboris inspicissent, mangnopere apud me instarent, tum ut institutum vrgerem atque continuarem tum ut alijs etiam, qui doctrina Philippica studiosi essent, typis aliquando impressa communicarem.

Huius sui iudicij atque consilij has rationes afferebant, primum si qui ab utilissimis Philippi scriptis legendis abduci se sinerent, vel propter illorum in plures iam Tomos distributorum varietatem, vel propter Philippomastigum obrectationes & calumnias:

Hos,

EPISTOLA.

Hos, si fortè fragmenta ista inspicerent, in quibus summa doctrina Philippica de rebus necessarijs ante oculos proposita esset, non dubitabant dulcedine ratiū micarum cadentium de mensa uberi, inuitatum iri ad acuratiorem lectionem optimorum & praestantissimorum scriptorum Domini Philippi, quae tanta perspicuitate, tam diligenti rerum optimarum delectu, tanta veritatis euidentia conscripta sunt, ut quae in alijs multis singularia elucet, in huius unius scriptis omnia simul coniuncta emineant.

Deinde & his ipsis, qui scriptorum Philippi amantes essent, gratum fore putabant, si hinc inde dispersae gemmae optimarum explicationum Philippicarum, uno quodam volumine collectae & ordine certo distributae proponerentur.

Et quia hac opera iuuentuti scholastica imprimis destinata esset, sperabant adolescentes studiosos plurimum fructus hinc percepturos esse. Nam ut viatores videmus gustatis riuulis fontem ipsum ardentius expetere: sic lectionem scriptorum Philippi commendatiorem discipulis futuram esse existimabant, his quasi venis monstratis amplissimorum fluminum & fontium
b 2 dulcis.

EPISTOLA.

dulcissimorum. Qui quàm diu in precio futuri sunt, tam diu sperari potest barbarici illi imminenti locum non fore, quam isti inuehere rursus conantur, qui aurea illa Philippi scripta ex scholis & Ecclesia exterminare, & ex manibus discentium excutere, magno cum conatu satagunt.

Quin & ad hac ipsa Domini Philippi scripta intelligenda, aliquid momenti allaturas esse confidebant has pagellas Methodo Dialectica contextas: cum magis obuia sint ad intelligendum, quæ velut in membra seu partes distributa sunt, nõ aliter quàm cibis in partes dissectus & ore masticatus, ad deglutendum & digerendum magis est idoneus.

Putabant etiam hac manuductione inuitatos ad simile studium excitari discentes posse, ut ipsi quoque in aliorum eruditorum scriptis, ex quibus fructum reportare vellent, similem aliquam Analysin instituerent, quam constat plurimum prodesse & ad intelligendum & iudicandum ea, quæ cum fructu eximio legere atq; cognoscere volumus.

Deniq; non ita puerilem hunc laborem esse aiebant, quin etiam adultiores & aliquo usq; in studiis progressu aliquid inde commodi percipere possent, cum non sit alia ratio commo-

dior

EPISTOLA.

dior transferendi ad usum præcepta artium nec ad eruditionem parandam via ulla expeditior, quàm si varietas quadam exemplorum in promptu sit, præsertim talium, quæ rerum ipsarum doctrinam simul continent. His enim & præparari & exerceri ingeniosi possunt, ut in controuersis ecclesiasticis præstigias sophismatum, quæ ab aduersarijs struntur, deprehendant facilius & diiudicent.

Atque has quidem ob causas Dominum Philippum, quem ego non diu ante beatam ipsius ex hac vita migrationem docentem audiueram, non solum in scriptis suis hac docendi ratione libenter usum esse, sed in quotidianis prælectionibus hoc vel maxime in more habuisse confirmabant, ut crebro sophistarum argumentationum exempla proponeret, atque earum solutiones dextras & concinnas monstraret discentibus. Hoc enim exercitij genus iudicasse illum admodum idoneum esse, tum ad veræ doctrinæ fundamenta solide percipienda, & firmiter retinenda: tum adiudicia formanda de aduersariorum erroribus, quibus & sese, & alios implicatos tenerent.

His & similibus rationibus utebantur tunc collega mei, ut me ultro currentem incitarent ad continuandam operam inchoa-

tam collectionis Argumentorum illorum: Ex qua, ut ad plures atque adeo etiam ad rudiores fructus rediret insignior, simul mihi autores erant, ut quæ declarandi textus Philippici causa inter prælegendum ad auditores meos obiter nonnunquam more in scholis usitato, asperferam, in editione Philippicorum Argumentorum aliquando velut Appendicem seu ἐπιτάγῃ adijcerem. Sic enim futurum aiebant, ut & sententia Philippicarum responsionum ad formas Dialecticas accommodata clariùs conspiceretur: & fontes solutionum etiam à pueris perciperentur faciliùs, & textus ipsi Philippici attento lectori magis dulcescerent, quorum quidem & usus, quem discipulis afferrent, hac ipsa ratione commodissimè demonstrari posset.

Huic ego præceptorum voluntati, & amicorum consilijs ut obtemperarem, non modò in schola laborem institutum continuabam, sed cum ad metam in lectionibus publicis peruenissem, rursus priuata opera, scripta Domini Philippi, tum quæ in quatuor operum Tomos digesta sunt, tum quæ seorsim peculiaribus libellis edita extant, ut Declamationes & Epitomæ Philosophicarum artium in manus sumens, paulò accuratius

ius illa legere, & ad suos singula locos referre capi. Nec in illa mea ætatē adhuc iuuenili, tadebat me laboris, qui in colligendis hisce Argumentis & eorum solutionibus, & in certas classes ac titulos disponendis requirebatur. Ipsa etiam Scholia ex collatione plurium locorum in scriptis Philippi in quibus τὰ αὐτὰ περὶ τῶν αὐτῶν sæpe repetuntur & inculcantur, magna ex parte consciebam, additis alicubi, sed parciùs, quæ apud scriptores orthodoxos de iisdem materijs utiliter explicata memineram.

Nec enim animus erat eas, quas ipse mihi circumdederam, metas egredi, aut alia complecti, quàm quæ à Philippo ipso tractata essent. Cæteris verò quæ suo quodam consilio Philippus prætermiserat, alium quendam laborem peculiarem animo destinabam, in quo ex veteribus scriptoribus exempla similium obiectionum de præcipuis doctrina Christianæ capitibus, atque etiam de obscurioribus Scripturæ sacre dictis, comportarem atque colligerem.

Ac primam quidem partem Argumentorum Philippicorum utcumque relictam tum pene confeceram, editurus eam

EPISTOLA.

paulo post: cum anno septuagesimo quarto incidit tristis illa & lugenda utriusque Academia dissipatio, Lipsensis & Wittenbergensis: in quibus per tot annos in frequentissimo cœtu florentissimorum ingeniorum, tot regnorum, linguarum & nationum homines, in doctrina Christiana pietatis, & humanioribus literis instituti atque educati fuerant. Ea calamitate collega mei, & ego ex pristina statione nostra depulsi, atque in tristem seruitutem coniecti sumus, non aliquo nostro scelere, sed hanc unam ob causam, quod novas quasdam de cœna Domini confessionum formas, quibus exterarum quoque Ecclesiarum condemnationes, absque legitima controuersiarum dijudicatione procedente, continebantur, non ullius rei humane respectu, sed conscientia nostra ratione, dissuadere primum, postea non sine certis conditionibus in carceribus ipsis acceptare possemus. De quibus & in legitima synodo aliquādoti Ecclesie rationem reddere parati sumus. Et te fili Dei καὶ ὁμοῦς αὐτοῦ testem nostræ conscientie & voluntatis appellare non dubitamus.

Hæc ergo calamitate (de qua, cum tota historia ex fide dignorum relatione Tuæ Generositati, antequam vel me vel quosdam alios

EPISTOLA.

alios ex collegis meis ad te vocasti, nota iam pridem fuerit, ne quidem opus est addere nunc aliquid amplius) tum alia quedam scriptiones inchoata, tum huius quoque lucubrationis editio aliquot annis impedita fuit.

Atque ego ad animum à mœrore abducendum, totum me postea lectioni scripturæ sacre, & Hebrææ linguæ studio, & enoluendis veterum patrum scriptis tradidi, neque de editione qualiumcunque istarum pagellarum amplius cogitandum mihi esse putavi.

Sic autem Deus Opt. Max. euentus postea rexit, ut à tristi seruitute atque obligatione prius nobis imposita unà cum collegis liberatus, duris quidem conditionibus (ut patria tota excederemus, nec aduersus illustriss. Electorem Saxoniam eiusque scholas & Ecclesias stylum stringeremus, confessione tamen veritatis & conscientia nostræ ratione integra & libera nobis, ut verbi ministris, relicta) in exilium ire inberemur. In eo cum nondum per hyemen integram in oppido Egra meo sumtu cum familia hasissem, ac pluribus vno tempore diuersis ex locis, honestissimis vocationibus ad me delatis, in has tuæ Generositatis ditiones, scholæ Sigenensis causa, ad quam abs Tuæ Generositatis accersitus eram, migrare tandem con-

stituissem: veni in eo itinere Noribergam ad inuisendum fratrem meum, quem ibi superstitem habeo. Hic ego apud amicos, aliquot exemplaria descripta vidi qualiumcunque praelectionum mearum, quibus VViteberga ante schola dissipationem Philippica illa proposueram, nec obscure illi significabant, iam tum nonnullos hoc agere, ut nisi ego eos anteuertirem, in publicum pagellas illas edituri sint.

Cum igitur non solum pro iure amicitiae me contenderent, sed etiam Argumentis multis adhibitis magnopere me adhortaretur, ut pagellas istas, potius à me ipso retextas edi curarem, quam & mutilas & nondum sub limam reuocatas ab alijs, frustra me improbante, edi sinerem: fateor me persuasum amicorum precibus & adhortationibus, ita in editionem illam consensisse, ut reuerendo viro D. Mauricio Hellingo Ecclesiae Noribergensis & vicinarum inspectori fidelissimo (cui Dominum Philippum tantum tribuisse constat, ut eum ipse secum Noribergam adduceret, & Reipub. amplissima ut doctorem eximium, educatum in schola VVittenbergensi, & controuersiarum Ecclesiae recte intelligentem, diligenter commendaret) potestatem facerem, & prima par-

partis, sicut VViteberga retexere eam cooperam, edenda, & pro suo iudicio, cui boni omnes plurimum tribuunt, in eam praefandi, quae ad lectorem monendum conducere putaret.

Ab eo verò tempore, quo prima illa pars Philippicorum Argumentorum dedicata Illustriss. ac pientiss. principi Domino IOACHIMO ERNESTO ANHALTINO (quem honoris causa & debita gratitudinis ac obseruantiae studio nomino) in lucem prodijt, non desierunt, tum apud nostros homines tum apud externos permulti flagitare editionem sequentium quoque partium. Neq. ego ab ea re abhorui, vel ob eam causam, ut plures ad eruditissima Philippi scripta legenda inuitarem, tali praesertim tempore, quo illa inuisa imperitis reddi videbam, propter virulentas sycophantarum calumnias, qui vnum hoc agunt, ut turbato consensu pia doctrina, & fidei certitudine sublata, noua & portensa dogmata, & dominatum suum in Ecclesia stabi-
liant.

Sed propter occupationes assiduas (quas consilijs de schola Sigenensi propter nouorum bellorum in Belgio motus, & T. G. in Geldriam vocationem impeditis, muneris mei ratio mihi in aula tua primum haerenti, vos ea in Ecclesiam Herbornensem translato
im-

EPISTOLA.

imposuit) non prius quàm sub initium superioris hyemis, secùde isti parti retexende manum admoovere potui, quam ea propemodum Methodo cõfeci, qua primam partem amicorum consilijs obsecutus contexi, nisi quòd in hac secunda parte, textus integros Philippi ex uno aliquo scriptorum ipsius loco subieci, cum in priore parte ex diuersis interdum locis responsiones contexta sint. In scholijs etiam huius partis subinde re ita postulante, paulò prolixior me esse oportuit.

Nec verò ignoro de plerisq. illis doctrina locis, qui in hanc secundam partem incidunt, grauissima semper certamina in Ecclesia exstitisse, atque ea ipsa magna animorum contentione etiam nostris temporibus agitata esse, de quibus multi p̃j mecum optant, aliquando inter doctos & moderatos homines in pia synodo deliberari, & cum de rerum ipsarum delectu, tum de verborum ac phrasium commoda atq. idonea usurpatione ad posteritatem certam rationem constitui, & litium materias praecidi. Sape etiam infelicitatem nostrorum temporum deploro, quibus candore omni sublato, nihil maiori cum periculo fieri posse videtur, quàm de singulis doctrina Christiana capitibus summam confessionis, quam in quotidiana tamen inuocatio

EPISTOLA.

catione pios singulos ad Deum sonare oportet, in publicis scriptis repetere. Tanta est opinio- num hisce miserrimis temporibus confusio: Tanta plurimorum calumniã di libido: Tanta ambitioforum & aliena fidei dominantium rabies.

Sed quia non tam mea, quàm quæ ex optimorum & de Ecclesia Christi præclarè meritum præceptorum doctrina & scriptis didici, tanquam mea in istis libellis recito, peto à Christianis hominibus, ut si non ubiq. satisfacere omnibus potero, non conuicijs, non calumnijs, non iniustis condemnationib. mecum agant, sed & fontes doctrina & meam voluntatim candidè consideret, & si possunt, ex verbo Dei meliora proferant. Ego certè nō in inani curiositate, nec praua aliqua cupiditate, nec ceca pertinacia, hoc genus doctrina, quod amplexus sum, retineo, & pro modo uocationis modestè propagare studeo.

Tibi verò, INCLYTE AC GENEROSE C. Domine benigniss. dedicare, & sub auspicio tui nominis publicare hanc secundam partem argumentorum Philippicorum volui: primum, ut grata mente prædicem hoc Dei beneficium, quòd cum T. G. animum dedit, ut & fontes doctrina purioris rectè cognoscere, & pio Zelo Dei gloriam, Euangelica doctrina verita-

tem

EPISTOLA.

tem, & diuinorum cultuum puritatem segregatam à commentis humanarum opinionum, et repurgatam à sordibus abusuum & superstitionum Papisticarum, non modo apud subditos tuos instaurare, sed etiam ad alios propagare studeas.

Testes sunt huius tue pietatis (quam cum Illustrissimo & fortissimo heroe, principe Atraiico, germano fratre tuo communem habes) cum alij in Belgio, tui ille imprimis Evangelice Ecclesie, quæ recens in Ducatu Geldrie, cuius gubernationi te Deus præfecit, sunt constitutæ.

Nec verò vlla laus pijs gubernatorib. maior tribui potest, quam si ardeant studio asserendæ gloriæ Dei in genere humano, et iuuandæ Ecclesie pijs officijs. In quo cõ celebrior laus est nobilissimæ familie NASSOVIÆ, quo maiori cum periculo tu & fratres tui, quos ad ferendam opem miseris et afflictis reliquijs Ecclesiarum in Belgio iustar Maccabæorū Deus Opt. Max. excitauit, tot iam annis domi & foris Antichristi regno, virtute & constantia heroica, fortiter ac feliciter vos opposuistis.

Nec vlla unquam ætas memoriam fratrum tuorum LVDOVICI, ADOLPHI, HENRICI, Comitum Nassoniæ, qui pro Christi gloria, pro salute atq. libertate prouinciarum Belgicarum, pro capite ac fortunis fra-

tris

EPISTOLA.

tris principis, nō dubitarunt corpora sua bellis obicere, et pulcræ per vulnera mortē perire, relictis ad omnē posteritatem præclaris exemplis, pietatis, fortitudinis, Φιλαδελφίας, cuius exempli pauca similia vidit hæc ætas nostra.

Hoc decus, ut generositatis tue filij expriment, & gloriam familie Nassoniæ, quæ antiquissima nobilitate à virtute, à prudentia civili, ab industria militari, & præclaris meritis in Ecclesiam & Remp. celebris semper fuit, cõseruet et augeat, boni omnes, qui in hac etiam adolefcētia ipsorū generosissima indole delectantur, communib. votis mecū optant.

Ut autem Paulus Philemonem & Onesiphorū prædicat & alios, qui ipsi hospitium præbuerunt, quib. hoc dulce præconium tribuit. ὅτι τὰ σπλάγχνα τῶν ἀγίων ἀναπέπαιται διὰ αὐτοὺς, id est, quod viscera sanctorum recreata sint ipsorum benignitate: sic ego ob hanc quoq. causam hac publica compellatione ad G. T. uti volui, ut gratias T. G. agerem publicè pro hospitio hætenus mihi & meæ familie exulanti concesso, & ut hoc velut monumento testatum facerem, grata mente conseruaturum esse memoriam tui beneficii, ubicunq. tandē Deus me subsistere, ac porro ad Ecclesie suæ utilitatem opera mea uti velit. Ac ut Paulus beneprecatur Onesiphoro: Det ei Deus, ut miseri-

cor-

EPISTOLA.

cordiam inueniat apud Dominum die illa. sic ego quocumq. in loco versari me Deus voluerit à Deo ardentè petam; ut G. T. & familiam nobilissimam seruet ac tueatur, & gubernationi & Ecclesiis T. G. benedicat.

Deniq. ideo etià inscribere atq. dedicare hanc lucubrationem T. G. volui. Quia ut Herodotus narrat, lege fuisse constitutum apud Persas, ut vniuersi ex subditis finito vno quoquo anno magistratus suos adirent, ipsq. rationem suarum operarum & studiorum redderent: sic quicquid est huius operæ, quam lucubrationi isti impendi, nulli aliq. quàm T. G. debere me existimaui, ut quomodo etià succis suas horas collocarim, si quid fortè temporis à necessarijs occupationibus in Ecclesijs tuarum ditiorum mihi superfuit, tua in primis generositati constaret.

Quam spero eò magis gratam sibi acceptamq. habituram esse dedicationem istà, quod scio illam & nomen & scripta Philippi Mel. magnifacere & venerari, quemadmodum et Philippum meminimus de familia Nassouia honorificè sentire & loqui, qui quidem & fratrem G. T. ADOLPHVM, cum in Academia VVittenbergensi Rectoris munus gereret, singulari affectione animi colebat & diligebat, à quo vicissim ipse quoque diligebatur.

Bene

EPISTOLA.

Bene & feliciter vale INCLYTE AC GENEROSE COMES, & hanc generositatus tuæ compellationem publicam, quam meæ erga G. T. obseruantia testem ad omnem posteritatem esse cupio, in optimam partem benignè accipe. Herbornæ Mense Septembri: Anno Christi. 1580.

Tuam generositatem vera
animi reuerentia & sub-
iectione colens.

Christophorus Peze-
lius. D.

**INDEX OSTENDENS ET SE-
riem & summam obiectionum, quæ
in hoc libro explicantur.**

De creatione.

1.

AN articulus de creatione rectè insertus sit sym-
bolo Apostolico, quo fides Christianorum dis-
cernitur ab alijs sectis, cum extra Ecclesiam quoque
Philosophi fateantur: mundum à Deo conditum
esse.

2.

Quomodo intelligendum sit dictum ad Hebræos:
Fide cernimus aptata esse sæcula, cum ratio naturali
ter intelligat, hunc mundum esse καλὸν ποίημα τῆς
κτὸς σοφίας, i. ab aliquo sapiente artifice factum esse.

3.

An creatio Mundi rectè in symbolo tribuatur Pa-
tri, cum sit commune opus trium personarum divini-
tatis.

4.

An hæc inter se pugnent, quòd omnia dicuntur ex
nihilò condita esse, & quòd Moses affirmat, quasdam
mundi partes ex materia certa factas esse.

5.

An natura sit à Deo, & in primis genus humanum
cum tam multa sint & fiant inordinata.

6.

An pugnent hæc dicta Scripturæ inter se: vidit De-
us omnia, quæ fecerat, & erant valde bona. Et : vani-
tas vanitatum & omnia vanitas.

7.

De dicto Iohan. 1. Omnia per Filium facta sunt, &
sine eo factum est nihil, &c.

An Mundus sit æternus.

1.

Vtrum rectè senserit Aristoteles, Mundum æter-
num

num esse, cum absurdum sit cogitare, Mundum ex ni-
hilo factum esse.

2.

Quomodo mundus inde vsque ab infinita æter-
nitate non perpetuò fuerit: aut quomodo tam recens
ante annos 5542. conditus esse dici possit: cum absur-
dum sit, Deum in illa infinita æternitate retrò otio-
sum statuere.

3.

An non consentaneum sit, cum nunc non muten-
tur leges motuum cœlestium, hanc molem cœli sem-
per fuisse, & semper ita circumactam esse, & effecisse
varias vices generationum & corruptionum in infe-
rioribus.

4.

Cum tempus sit mensura motus, & tempus, quem-
admodum probare videtur Aristoteles, sit æternum:
an sequatur inde motum quoq; esse æternum, neque
cepisse primùm Mundum ante tam paucorum an-
norum millia.

5.

An motus cœli æternus sit, cum cœlum sit orbicu-
lare, & in circulo seu orbe nullum possit monstrari
punctum incoans motum.

6.

An quia omnis motus ante se habet alium motum
propterea motus sit æternus, & quia mobile semper
motum præcedit, an sequatur, mundum quoq; esse
æternum.

*De consideratione naturæ rerum, an in Ecclesia
probanda sit.*

1.

De dicto Salom. In multa sapientia, multa indi-
gnatio, & qui addit scientiam, addit dolorem.

2.

An, quia natura rerum inuestigari penitus non po-
test, propterea nihil operæ ponendum sit in naturæ
contemplatione.

3.
An quia multa sunt incerta in Physicis, tota doctrina de naturæ contemplatione reiicienda sit.

4.
De dicto Socratis apud Platonem, quod ex physicis nihil aliud consecutus sit, quam ut quæ antea certa esse iudicâret, ea postea incerta esse animaduertit.

De viribus & efficacia stellarum.

1.
An, quia doctrina de viribus & efficacia stellarum nullas videtur habere demonstrationes aliquid ei veritatis & certitudinis tribuendum sit.

2.
An, quia paucæ sunt demonstrationes in Astrologia, tota ars incerta aut fallax sit.

3.
An, quia observationes Astrologicæ sunt particulares, propterea nulla sit earum scientia.

4.
An, quia toties falluntur Astrologi in prædicendo, ars ipsa nulla sit.

5.
An, quia contingentia est in actionibus humanis, quæ à voluntatibus hominum tanquam à causa proxima reguntur, euentus illarum actionum ad stellas, quæ necessariò agunt, rectè referantur.

6.
Quomodo stellæ, cum sint res à Deo conditæ, possint dici causæ virtuosarum inclinationum.

7.
An, quia ex eodem cæli positu dissimiles sæpe euentus contingunt, nulla sit certa vel significatio vel efficacia stellarum.

8.
An impietas sit scrutari astra, cum in omnibus euentibus ad Deum respiciendum sit.

9.
De dicto Ieremiæ: A signis cæli nolite metuere.

10.
Vtrum licitæ sint Astrologicæ prædictiones, cum lex Dei prohibeat diuinationes de rebus futuris.

11.
An sit aliqua Astrologicarum prædictionum utilitas, cum Christiana pietas non ferat omnia illa ex astris coniici, quæ de futuris euentibus scire homines maximè desiderant.

De Creatione hominis.

1.
Quomodo homo sit imago Dei, cum Deus sit Spiritus, & homo natura corporea sit præditus.

2.
De dicto Pauli: vir est imago & gloria Dei: vxor autem est gloria viri.

3.
De dicto eiusdem Apostoli: Christus est caput viri: vir autem est caput mulieris.

4.
De dicto Salomon. Melior est dies mortis, quam dies natiuitatis.

5.
An mors sit mala, cum videatur esse homini naturalis.

De fine hominis.

1.
An, quia vera est propositio, tradita à Philosophis sanioribus: Quod virtus sit finis hominis: affecti sint etiam Ethnici verum hominis finem, cum multi inter Ethnicos virtute excellenti præditi fuerint.

2.
Vtrum in Philosophia voluptas, an virtus rectius dicatur finis hominis, cum ad voluptatem vtrò rapiantur homines maximo impetu: Ad virtutem vix cogi possint.

3.
An voluptas sit finis hominis, cum videatur conseruare naturam, propter virtutem autem multi interficiantur.

4.
Cum Christus polliceatur aeternam vitam & lætitiā nec dubium sit, Christum promittere summum bonum, an lætitia illa, quæ re ipsa est voluptas summum bonum sit.

5.
An tranquillitas sequens virtutem, dici possit finis cum finis sit vltimum in ordine bonorum.

6.
Quomodo virtus possit dici vltimum bonorum, cum natura adepta virtutem, tamen adhuc appetat voluptatem, id est, incolumitatem & conseruationē.

7.
An virtus sine voluptate sit finis hominis, cum duo bona coniuncta, fiat magis expetenda, & præstantius bonum.

8.
Quomodo virtus possit esse finis hominis, cum sæpe non beatos, sed miseros efficiat eos, qui virtute excellenti sunt præditi.

9.
An sola virtus sit bonum, cum ceteræ res vtilēs non efficiant homines bonos.

De prouidentia.

1.
Sintne opus de hoc articulo peculiari doctrina verbi diuini, cum ratio ipsa in hominibus sanis agnoscat esse prouidentiam.

2.
An pugnent inter se dicta Genes. 2. Quieuit Deus ab omni opere suo. Et Iohan. 5. Pater meus vsq; modò operatur.

3.
De dicto 1. Cor. 9. Nunquid boues curæ sunt. Deot
An

4.
An mundus regatur prouidentia diuina, cum in mundo tam multiplex sit cōfusio & ordinis turbatio.
Ibidem.

An prouidentia diuina sit otiosa in actionibus Diabolorum & hominum.

5.
An genus humanum curæ sit Deo, cum iusti in hac vita plerumque opprimantur à malis: & hæc euentuum dissimilitudo, maximè videatur inordinata esse & aliena à Dei prouidentia.

6.
An prouidentia diuina tollatur, quòd in natura subinde nascuntur monstra, quæ videntur esse errata naturæ.

7.
An finem aliquem certum habeant monstra, ostenta, prodigia, portenta, ideòque prouidentia Dei regantur.

8.
An frustra ostendantur prodigia, cum non possint vitari euentus, qui diuinitus prodigijs denuntiantur.
Ibidem.

An quia Deus sæpe comminationum & promissionum suarum euentum mutat, propterea mutabilis sit Dei voluntas: aut noua subinde decreta, antea nec præuisa nec cogitata, tum demum, cum hoc aut illud operatur, faciat.

9.
De dicto Ecclesiastæ: Tempus & casus valent in omnibus.

10.
An doctrina de prouidentia sicut in Ecclesia traditur, Epicuream securitatem efficiat in animis: cum inbeat nos deponere sollicitudinem, quod Epicuri quoque dogma fuisse videtur.

De fato, necessitate & contingentia, contra Stoicos & Libertinos,

c 4 i. An.

1.
An, quia ordinem in natura institutum Deus conseruare dicitur alij euentus in nostris & alienis periculis, non sint expectandi, quàm vt secundæ causæ ciant.

2.
An, quia secundæ causæ ita sunt connexæ cum prima, vt sine ea non possint agere, etiam prima causæ necessariò hoc agat, quòd secundæ causæ ciant.

3.
An, quia causæ secundæ in materia & generationibus necessariò inter se connexæ sunt, eodem modo etiam voluntas humana necessariò connexa sit cum inclinationibus naturalibus, & obiectis irritantibus appetitionem.

4.
An, quia causæ secundæ cum prima connexæ sunt, ipsæ quoq; inter se omnes necessariò sint connexæ.

5.
An necessariò Paris rapuerit Helenam, aut Cicerò fuerit consul, quia hac propositione posita, contra dictoria sit impossibilis.

6.
An, quia nihil casu fit, simpliciter dicendum sit: omnia fato fieri. Et si qui in Ecclesia sic locuti sunt, quo sensu ea verborum forma accipienda sit.

7.
An, fiant omnia necessariò aut contingenter in rebus humanis.

8.
An, quia consilio & prouidentia Dei omnia reguntur, dicendum sit simpliciter: Omnia fieri necessariò.

9.
An, quia Deus futura ab æterno determinauit, omnia tam bona, quàm mala, simpliciter sint absoluta necessitate, & an tollatur in his, omnis causarum secundarum contingentia.

De

10.
De dicto Matth. 10. Vnus ex passeribus, non cadit supra terram.

11.
De dicto Pauli 1, Cor. 11. Oportet esse hæreses.

De causa peccati.

1.
De dicto Amos: Non est malum in ciuitate, quod non fecit Dominus.

Ibidem.
An poenæ rectè ad Deum referantur, cum sint destructio creaturæ seu operis diuini.

2.
De dicto Esa. 45. Ego Deus creans pacem & malum.

3.
An, quia omnia fiunt Deo decernente ac volente, imò etiam efficaciter operante in omnibus creaturis, propterea peccata quoque, in quantum peccata sunt Deus velit & efficiat.

Item.
An, veniam peccati sui mereantur Diaboli & homines peccantes, propterea quòd Deus suum opus per ipsos efficiat.

4.
An, quia secundæ causæ non agunt sine prima, Deus nominari possit autor seu causa effectrix peccati, in quantum peccatum est.

5.
An, quia malorum voluntas in ipso rei euentu, cū voluntate Dei concurrat, propterea voluntas illorum bona sit: aut factum ipsum impiorum respectu, Deo placeat.

6.
An, quia deus legi non est subiectus, propterea tribuendum sit Deo, quòd efficaciter in malis operetur peccata, id est, malitiam ipsam pugnantem cum lege Dei.

c s De

9.
De dicto Ephes. 1. Deus operatur omnia secundū
consilium voluntatis suæ.

8.
De induratione Pharaonis.

9.
De loco Pauli Rom. 1. Tradidit Deus eos ad im-
munditiem.

10.
De dicto Prou. 16. Deus omnia operatur propter se-
metipsum, etiam impium ad diem malum.

DE LIBERO ARBITRIO.

*De appellatione liberi arbitrij & sta-
tu controuersia.*

1.
An tollatur obligatio legis diuinæ appellatione li-
beri arbitrij: aut rectene arbitrium nominetur liberū
cū in Deo, sanctis angelis & hominibus maneat
notitia & obligatio legis perpetua.

Ibidem.

Quomodo seruum: & quomodo liberum nomine-
tur arbitrium, quod in homine reliquū est post lapsū

2.
An miscenda sit disputatio de necessitate omnium
euentuum doctrinæ de libero arbitrio.

Ibidem.

Discrimen inter stoicā necessitatē, & immutabili-
tem prouidentiae diuinæ, quam Christiani præstētur.
Item. An immutabilitas prouidentiae Dei repu-
gnet libertati in Deo, vel in creaturis omnem liberta-
tem tollat.

3.
An, quia obscuræ & inutiles rixæ ab aliquibus mo-
xæ sunt de libero arbitrio: propterea tota doctrina
abijcienda sit,

Ibidem.

De duplici methodo, qua vniuersa doctrina de li-
bero arbitrio rectē ac dextrē explicatur, & vel secun-
dum

dum diuersa obiecta voluntatis in efficienda disci-
plina externa, vel actionibus spiritualibus, vel iuxta
gradus distinctos, diuersorum statuum seu conditio-
num naturæ humanæ: vel integræ, vel lapsæ, & pro-
sus non renatæ: vel regeneratæ, vel glorificatæ.

De gubernatione disciplinae externæ.

1.
An homines nolentes ruant in vita, quibus turba-
tur honesta disciplina, cū Philosophi agnoscant, vi-
tia contra naturam esse.

2.
An vitia sint inuoluntaria, cū temperamenta a-
liquos nolentes trahant ad vitia.

3.
An, quia habitus neque sumi, neque deponi citō
possunt, propterea virtutes & vitia sint inuoluntaria.

4.
Cū cognitio non sit in nostra potestate, & om-
nes actiones voluntatis à cognitione oriuntur: an
propterea ipsæ actiones rectē dicantur non esse in no-
stra potestate positæ.

5.
An, quia multi verum finem non possunt cernere
propterea excusati sint, cum verum finem suarum a-
ctionum non appetunt.

6.
De dicto Platonis: Nemo sponte malus est.

7.
An frustra tradantur præcepta de moderatione af-
fectuum aut de coëtcendis membris externis, cū af-
fectus & organa sensuum agant naturaliter.

*An homo viribus liberi arbitrij aut inchoare, aut præ-
stare possit obedientiam interiorem legi
Dei debitam.*

1.
Rectē dicatur, homines non renatos nihil nisi
peccare posse, cū in Ethnicis quoq; conspiciantur
exempla honestorum operum cōgruentiū cum lege.
Cum

2.
Cum Paulus dicat: Ius Dei scriptum esse in omni-
um hominum cordibus: an non voluntas secundum
rectæ rationis iudicium agens, possit præstare opera
Deo placentia.

3.
An præcepta Dei facere possint non renati, cum
non solum externa disciplina honesta, sed multis vir-
tutibus heroicis præditi fuerint etiam Ethnicus.

4.
De dicto Pauli Rom. 2. Gentes naturaliter ea quæ
sunt legis faciunt.

5.
De dicto Aristotelis: Ratio hortatur ad optima.

6.
An, quia voluntas naturaliter diligit bonum, &
Deus summum atque infinitum bonum est, homo
ex puris naturalibus possit diligere Deum supra o-
mnia.

7.
Cum homines bona finita diligere possint toto
corde & tota anima: an non multo magis Deum to-
to corde diligere possint.

8.
An, quia lex est naturalis, propterea possibilis sit
homini.

9.
De dicto Siracidae: Deus reliquit hominem in ma-
nu consilij sui.

Ibidem de dicto Deuter. 30. Propè est verbum in
ore tuo, ut facias illud.

10.
De veteri definitione liberi arbitrij, quòd sit facul-
tas applicandi se ad gratiam.

11.
De dicto: Anathema sit, si quis dixerit Deum im-
possibilia præcepisse,

12.
De dicto: Anathema sit, si quis dicit legem fieri pos-
se sine gratia.

Cum

13.
Cum Deus sit iustissimus & sapientissimus, quo-
modo rectè dicatur præcipere impossibilia.

*Quo ordine fiat Conuersio in his, qui renascuntur,
& quomodo fiant bona opera.*

1.
An quia vnus est Mediator Christus: propterea vox
Euangelij non sit medium, quo Deus in nobis agit.

2.
De Cyrilli dicto: Deus immediatè se communicat,

3.
An dicta Scripturæ, quæ tribuunt efficaciam verbo,
tantum de Filio Dei intelligenda sint.

4.
An sit inutilis cogitatio verbi, cum verbum sit ele-
mentum mortuum.

5.
An rectè tribuatur efficacia verbo scripto, cum nò
sit creaturæ tribuendum, quod soli Deo competit.

6.
An rectè dicatur, fidem prius oportere in corde ef-
se, & postea primùm accedere debere cogitationem
doctrinæ, cum tantum credentibus doctrina sit Spi-
ritus: Non credentibus sit ac maneat tantum litera:

7.
Sine doctrinæ cogitatione opus, cum Deus eli-
gat & conuertat suo tantum consilio, quos ipse vult.

8.
An expectandi sint afflatus seu raptus Entusi-
astici, quibus homines otiosi conuertantur, cum sine
Spiritu sancto nemo possit conuertere: neque donum
Spiritus sancti detur omnibus.

9.
An homines expectare debeant sensum nouæ la-
titinæ in corde, priusquam velint conuertere, cum in cō-
uersione ad Deum necesse sit, nouam lucem & no-
uos motus sentiri in cordibus,

10.

Sintne hortandi homines vt assentiantur Euangelio cum fides tantum sit electorum: & electio ex arcano Dei consilio pendeat.

11.

Cum nemo credat, nisi Deo accendente fidem, an non rectius sit, simpliciter relinquere arcanis Dei operationibus, an nos aut alij credituri simus, quam frustra conari, aur hortari alios, vt assentiantur Euangelio.

12.

An homo in conuersione & actionibus spiritualibus habeat se pure passiuè: cum plurima fiant in omnibus sanctis in quibus se habent tantum vt subiectum patiens.

13.

Quomodo voluntas concurrat ad actiones spirituales, & an copulatione trium causarum concurrentium detrahatur aliquid gloriæ Dei, cuius solius beneficium est nostra conuersio & sanctificatio.

14.

An ponantur causæ pares, cum verbo & Spiritui sancto adiungitur voluntas in actionibus spiritualibus.

ibidem.

Quomodo intelligendum sit, quod Deus adiuuare nos dicitur in conuersione, & postea.

15.

Quomodo voluntati tribui possit actio aliqua in sui conuersione, cum voluntas per se sit mortua in rebus spiritualibus.

Ibidem.

De dictis: Sensus carnis est inimicitia contra Deum Caro concupiscit contra Spiritum. Pessima causa profert pessimos effectus. Animalis homo non percipit ea, quæ sunt Spiritus Dei.

An sit eadem ratio conuersionis hominis cum cæteris mutationibus subitis, quæ sunt in subiectis tantum naturaliter se habentibus.

16.

Cum in conuersis caro perpetuè repugnet Spiritui, Rom. 7. an non multò magis in ipsa conuersione dici possit, hominem habere se repugnatiuè & hostiliter.

17.

De dicto Iohan. 6. Nemo venit ad me, nisi quem Pater meus traxerit.

18.

De dicto Iohan. 1. Qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt.

19.

De dicto Philip. 2. Deus est, qui efficit in vobis vt velitis & vt perficiatis pro bona sua voluntate.

20.

De dicto Rom. 9. Non est volentis, neque currentis sed miserentis Dei.

Ibidem.

Cur non sit fingendum, quod voluntas otiosa sit in actionibus spiritualibus: Et an hæc sententia, quæ dicitur, aliquam voluntatis actionem esse, quatenus sanari incipit, aliquid cum Pelagianis commune habeat.

De impedimentis liberi arbitrij in renatis & non renatis.

1.

Cum vita hominum plena sit terribilium confusionum & scelerum violantium honestam disciplinam, & summi etiam viri non sint sine labe aliqua: rectè dicatur disciplina possibilis esse hominibus.

2.

An rectè dicatur voluntatis obiectum esse res bona, cum sæpe voluntas in renatis & non renatis appetat res noxias & vitia.

3.

De dicto Iere. 10. Scio Domine, quod non est hominis via eius, neq; viri dirigere gressus suos.

De dicto

4.
De dicto Psalmi 127. Nisi Dominus custodierit ci-
uitatem, frustra vigilat, qui custodit eam,
Item, Iohan. 3. Non potest sibi homo sumere, nisi
sit ei datum desuper.

5.
De dicto prouerb. 16. Hominis est præparare cor:
Sed à Deo est responsio linguæ.

DE CREATIONE.

PRIMUM ARGUMENTUM.

¶ Articulus de creatione Mundi etiam ex-
tra Ecclesiam notus est sanioribus Phi-
losophis, qui iudicant, mundum à Deo
ortum esse.

Ergo non rectè hic articulus insertus est
professioni symboli, quo distinguitur Ec-
clesia Christianorum ab alijs sectis, quæ
sunt extra Ecclesiam.

RESPONSIO.

ETSI naturalis ratio in hominibus con-
iungitur ordine corporum Mundi, &
motuum celestium, conseruatione spe-
cierum, & ipsa naturali notitia legis
in mentibus, ut fateri cogatur esse Deum, sapientem,
bonum, veracem, iustum, & à Deo conditū esse mun-
dum: tamen in hac infirmitate hominum languida
est assensio, & philosophi affinxerunt multos retros
furores. Ideò in Ecclesia diuinitus patefacta est vera
doctrina de creatione, & illustris asseueratio tradi-
tur, quòd Deus sit essentia aeterna, distincta à rebus
creatis, & quòd liberrima voluntate condiderit celū
& terram, Angelos, & Homines, & alias creaturas
ex nihilo. Non fuit enim alia aeterna res ante creatio-
nem, nisi sola essentia diuina. Et execrandi sunt fu-
res Philosophorum, qui fingunt Deum esse quiddam,

In enarra-
Symbol.
Nicen
Tom. 2. c.
per. 230. &c

A quòd

quod tantum sit in quadam materia coeterna, & necessarium in ea sit, et necessarium formet eam. Aduersus hac Diabolica deliramenta, veris testimonijs diuinis munienda sunt mentes, ac primum in Ecclesia de causa efficiente & finali cogitandum est, postea consideranda sunt testimonia, quod libera voluntate res sint condita. Item quod res ex nihilo sint condita: Item, quod cum creatione simul oporteat intelligi perpetuam conseruationem substantiarum, quod videlicet Deus non discesserit à suo opere, sicut faber discedit à naui post fabricationem. Denique, quod non omnia fiant necessarium, & quod Deus libere adsit causis secundis, & cum eis agat, quatenus ipse sua immensa bonitate & sapientia vnà agendum esse iudicat.

IN argumeto est fallacia à dicto, secundum quid, Vident omnes homines, & mirantur artem, quae singulae creaturae factae sunt, & conuincuntur, esse Deum, & esse prouidentiam: quemadmodum & Paulus Rom. i. affirmat Inuisibilia Dei, id est, aeternam ipsius potentiam & diuinitatem ex creatione Mundi conspici: & in Actis inquit: Tam propè adesse Deum, penè vt manibus contrectari possit. Sed primùm languida & infirma est assensio in mentibus non consumatis testimonijs vocis diuinæ de hoc articulo. Deinde multis tetris erroribus doctrinam de creatione contaminarunt sapientes extra Ecclesiam, cum finxerunt, materiam coeternam esse Deo: & casu ferri creaturas: aut Deum alligatum esse causis secundis, nec quidquam aliter fieri posse, quàm vt causae secundae crient At in Ecclesia, doctrina de hoc articulo & firmior est & plenior. Idque magis intelligi potest, cum considerantur sex circumstantiae creationis, de quibus certissima testimonia in voce diuina sunt tradita, videlicet, quod

quod Deus aeternus Pater Domini nostri Iesu Christi, vnà cum Filio coeterno & Spiritu sancto condiderit omnes res alias, quae sunt extra essentiam Dei, inuisibiles & visibiles. Deinde quod ideo Mundus sit conditus. Quia Deus, cum sit optimus, voluit habere creaturas, quibus suam bonitatem communiceret, & quidem rationalibus creaturis communicauit illa, quae sunt in ipso optima, scilicet, sapientiam, iustitiam, libertatem electionis, vitam & laetiam, aeternam, & intellectum istorum bonorum, vt vicissim ipse celebretur. Præterea quod omnes alias res condiderit Deus ex nihilo, id est, neque ex sua substantia, neque præexistente materia aliqua aeterna: Item, quod libere & volens tunc cum voluit, condiderit mundum. Adhæc quod conseruet Deus res creatas. Denique quod adsit suo opificio non vt Stoicus Deus, sed vt agens liberrimum, videlicet sustentans rerum substantias, & magna ex parte seruans ordinem corporum, quem instituit, & tamen immensa misericordia multas partes moderans & saepe secundas causas, vel adiuuans, vel impediens, vel prorsus mutans. De his circumstantijs articuli creationis, cum Philosophia aut nihil prorsus nōrit, aut valde dubitet: necesse est discerni doctrinam à Deo traditam de hoc articulo, à varijs opinionibus, quas Philosophi audacter finxerunt.

ARGVMENTVM II.

Quae naturaliter nota sunt, ea non habent opus fide.

Opus creationis natura duce agnoscitur, Quia naturaliter ratio agnoscit, Mundum esse conditum à Deo, & ab eo seruari.

Ergo non rectè in Epistola ad Hebræos dicitur: Fide cernimus aprata esse secula.

A 2 Re-

RESPONSIO.

Tom. 2. o.
per 377. &
378. In enar-
rat. ali-
quos capi-
tum Gene-
scos.

Certum est hoc esse caput ignorantia & impieta-
tis humane, quod non potest comprehendere rerum
vel conditionem vel administrationē, sentitq; res tem-
erè ferri, nasci, interire, redire. Sic in vniuersum
sentit caro, vt maximè aliter doceant hypocrita. Et
veteres quidem Theologi contenti fuerunt, Ecclesiam
contra Philosophica dogmata armare: contra hypo-
crisim non item. Ita factum est, vt enervaretur ver-
bum spiritus. Nobis fide contra hypocrisim vtendum
est, vt quando de conditione rerum loquimur, intelli-
genda sint verba viua, potentia: iuxta illud: Dixit,
& facta sunt. Ita quando Deus tangit cor nostrum
fide creationis, & ostendit quod ex se, in se, & per
se sint omnia, erigitur cor fiducia erga Deum, sen-
titq; se de manu Dei accipere omnia, et illi omnia re-
signat, siue viuat, siue moriatur. Et video non alium
locum esse, in quo se mirabilius fides exerceat, quàm
hunc. Nam hic demum in obscurissimas tenebras in-
greditur, sic sentiens: Ecce tu condidisti me, idque si-
ne meo consilio, sine mea opera: Ita nunc egentem,
morientem &c. subleuabis. Sic Christus Psalmo 22.
Tu es, qui extraxisti me de ventre matris mee. Et
104. Dante te illis, colligent, &c. Et Hebr. 11. Fide
intelligimus aptata esse secula. Quomodo sit autem
vt hac cognoscamus? Respondeo, Mortificata sapien-
tia carnis per crucem, 1. Corinth. 1. Litera senten-
tie de creatione est hypocrisis & opinio carnalis de
conditione rerum. Spiritus autem est fides, hoc est,
certa scientia cordi à Spiritu sancto indita, qua sen-
timus amplitudinem bonitatis diuina effundentis se
in omnes creaturas: & confidimus inde nos acceptu-

ros

ros omnia bona corporalia & spiritualia, atque ita
fidentes nos illi permittimus, siue viuamus siue mo-
riamur, iuxta illud: In ipso sumus, viuimus & mo-
uemur. Literam norunt illi de quibus Rom. 1. Co-
gnoscentes Deum, non sicut Deum glorificauerunt,
Et 1. Corinth. 1. Non cognouit mundus Deum per sa-
pientiam. De Spiritu ad Hebr. loquitur: Fide intelli-
gimus condita secula, verbo Dei, vt inuisibilia visibi-
lia apparerent, id est, vt potentia et diuinitas appare-
ret in opere creatoris. Porro hac fides cum credimus
omni regi diuina prouidentia, nihil temerè ferri, est
ipsissima mortificatio rationis nostra, negantis esse
Deum, aut nostra Deo curae esse.

VT Paulus inquit: Regnum Dei non consistit
in sermone, sed in virtute: Sic responsio ad
obiectionem propositam monet, praxin articuli de
creatione consistere non in nuda speculatione, sed
in fiducia acquiescente in Deo creatore. Ratio hu-
mana sine verbo Dei nec certam habet notitiam de
opere creationis & administrationis rerum omni-
um, sed multis fluctibus dubitationum concuti-
tur, neque firma fiducia sibi applicat consolatio-
nem hauriendam ex creatione & gubernatione re-
rum conditarum à Deo. Itaque omnis illa notitia,
quam siue Ethnici, siue hypocritæ circumferunt,
potius obscura quædam cognitio seu opinio, quàm
fides appellanda est. Verè autem pij in Ecclesia non
solum vera esse credunt, quæ de opere creationis
non tam ex sapientia carnis, quàm ex verbo Dei do-
centur: sed fiduciam quoque ac spem omnem in
Deum conditorem collocant, non in vllam crea-
turam. Nec tantum in rebus secundis, sed etiam in
quouis vitæ periculo, & vbi mors ipsa nobis immi-
net, certi sunt de bona voluntate Dei conditoris
erga se, quem eundem etiam in Christo patrem si-

A 3

bi

bi esse agnoscunt. Hanc fidem, quæ se Deo credit & committit in omnibus, non habent nec philosophi nec hypocritæ. Et in hac fiducia exercenda tota praxis articuli de creatione consistit. De qua & locus Epistolæ ad Hebræos potissimum intelligendus est.

ARGVMENTVM III.

¶ Creatio est commune opus æterni Patris, Filij, & Spiritus sancti.

Ergo non rectè tribuitur in symbolo Patri tantum, creatio omnium rerum ex nihilo.

RESPONSIO.

In enara.
fymb. Nic.
Tom. 2. o.
per. 331.

Quod creatio sit opus commune æterni Patris, Filij & Spiritus sancti, manifestè significatum est Genes. 1. in hoc dicto: *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram.* Et de Filio multa sunt expressa testimonia in Iohanne: *Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil, quod factum est.* Item: *Pater meus usque modo operatur, & ego operor.* De Spiritu sancto Genes. 1. dictum est: *Spiritus Domini ferebatur super aquas.* Et Psalm. 33. *Verbo Domini cæli facti sunt, & Spiritu oris eius omnis exercitus eorum.* Hic tres personæ nominatim recitantur, & discretè de personâ Spiritus sancti dicitur 1. Corinth. 12. *Omnia hæc efficit vnus & idem Spiritus.* Cum igitur creatio sit commune opus trium personarum, tradita est regula: *opera trinitatis ad extra sunt indiuisa, id est, personæ simul sunt & simul agunt.* Verum hæc regula sic intelligenda est, ut suæ cuique personæ proprietas tribuatur. *Pater creat dicens,*

gens, ut scriptum est in Genesi. Et dixit Deus, faciamus hominem, &c. Pater igitur creat per Filium, qui est verbum, in quo lucet ordo totius opificij, & Spiritus sanctus immediatè fouet creaturas & motum impertit. Ideo dicitur: Spiritus Domini fouebat aquas. Ac Iohannes & Paulus certo consilio vtuntur hoc modo loquendi, ut dicant per Filium omnia creata esse, & cur ita dicatur, cogitatione considerandum est. Hæc magis perspicua fiunt, cum restitutionem Adæ & Eæ intuemur: Pater mittit Filium, qui edit promissionem & filius sonans promissionem simul est efficax in corde, ostendens voluntatem arcanam Patris, & per Verbum Spiritus sanctus immediatè latificat & mouet corda ad inuocationem Dei, & accendit tales motus, qualis ipse est.

Fallacia est à non causâ ut causâ. Non tribuitur æterno Patri creatio, ut ab hoc opere excludantur Filius & Spiritus sanctus: sed ut monstretur ordo seu modus creationis & reliquorum operum diuinorum. Nam ut Pater fons est diuinitatis, nec propterea à diuinitate excluduntur Filius & Spiritus sanctus: Sic rectè dicitur Pater autem esse creationis, nec tamen sequitur inde, quod in creatione otiosus sit Filius & Spiritus sanctus: sed hoc tantum significatur, certo ordine creationem factam esse. Pater vult creationem & totum ordinem rerum. Exprimit autem hanc voluntatem per Filium. Filius est Verbum & imago mentis Paternæ, in quo lucet decretum Patris & ordo totius opificij. Hoc dicente fiunt res, & ordine distinguuntur. Simul autem creat Spiritus sanctus, & res creatas immediatè fouet, & motum impertit. Hunc ordinem considerare vtile est, ut formæ verborum rectè intelligatur, quæ sæpe Scriptura vtitur. Nam Iohannes

PER FILIVM dicit omnia facta esse. Et Paulus inquit .i. Corinth 8. Nobis vnus est Deus Pater ille, a quo omnia, & nos in illo: Et vnus Dominus Iesus Christus, per quem omnia, & nos per ipsum. Coloss. 1. Per eum condita sunt omnia, & omnia per eum consistunt. Hebr. 1. Per quem secula fecit. Et sic veteres scriptores loquuntur. Augustinus inquit: Filius non agit a se, sed per se. Et Basilius in lib. de Spiritu sancto cap. 16. copiose hoc declarat: ἐν δὲ τῇ τέττων κτίσει ἐννόησον μοι τὴν θεολογικὴν αἰτίαν τῶν γενομένων τὸν πατέρα: τὴν δημιουργικὴν, τὸν υἱόν: τὴν τελειωτικὴν, τὸ πνεῦμα. ὡς ἐβουλήματι μὲν πατρὸς τὰ λειτουργικὰ πνεύματα ὑπάρχαν: ἐκτεργεία δὲ τοῦ υἱοῦ εἰς τὸ εἶναι παρούσα: παρουσία δὲ τοῦ πνεύματος, τελειῶσαι. ἀρχὴ γὰρ τῶν ὄντων μία: δι' ἣν δημιουργήσα, καὶ τελειύσας ἐν πνεύματι.

ARGVMENTVM IIII.

¶ Narratio Moysis testatur multas creaturas extitisse, tum ex terra, tum ex cæteris elementis prius conditis.

Ergo non rectè dicitur: Omnes res creatas visibiles & inuisibiles conditas esse ex nihilo.

RESPONSIO.

In enarra. *Vsitatum est in Ecclesia, creationem nominari*
 symb. Nic. *fabricationem rerum ex nihilo: Hac forma verborum*
 Tom. 1. o. *significatur, materiam primam creaturarum non*
 per. 405. Et *esse æternam, sed dicente seu iubente Deo res exortas*
 Tom. 2. o. *esse, sicut dicitur: Ipse dixit et facta sunt, ipse man-*
 per 252. *dauit,*

nit, & creata sunt. Hanc asseuerationem teneri necesse est contra Stoicam imaginationem, qua fingit materiam non esse factam, & ponit duo æterna: mentem & materiam. Refutat autem imaginationem Stoicam & Iohannes, inquit: Omnia per ipsum facta sunt. Ergo & materia cali & terra a Deo condita est, nec fuit materia corporum æterna.

Ignoratio est Elenchi. Non pugnat hæc verborum forma, quòd omnia ex nihilo creata sint, cum narratione Moysis, qua scribitur, pisces & aues ex aqua, hominem & animantia, ex terra, extitisse. Nam & hæc ipsa elementa ex nihilo extiterunt, non ex alia priori materia æterna & non facta, sicut Stoici & alij quidam duo æterna finxerunt, λόγον, καὶ ὕλην, mentem & materiam. Respondet ad hanc objectionem & Damascenus, cum lib. 2. cap. 5. docet, DEVM omnia fecisse ex nihilo, alia quidem immediate: alia verò mediatè. Idèò autem in Ecclesia vtuntur hac phrasi scriptores veteres ac recentes (quoties non singulas res creatas inter se conferunt, sed opus creationis in genere describunt) vt creationem vsitatè nomen fabricationem omnium rerum ex nihilo: Quia hoc modo illustre discrimen monstratur inter creatorem & creaturas, & error Philosophorum perspicuè refutatur, qui comminiscuntur materiam quandam primam, sed rudem & informem, extra Dei essentiam ab æterno fuisse, & ex hac fingunt creaturas omnes formatas esse.

ARGVMENTVM V.

¶ Inordinata non sunt à Deo, iuxta dictum Genes. 1. Vidit Deus omnia, quæ fecerat, & erant valde bona.

A 5 In

In natura & genere humano multa sunt inordinata, vt peccatum, vt mors, &c.
Ergo natura & genus humanum non sunt à Deo.

RESPONSIO.

In libr. 3. *Neganda est consequentia, quia plus est in conclusio- Dial. dere ne quàm fuit in præmissis. Hac enim debebat esse*
gulis syllo- *conclusio: Ergo inordinata illa non sunt à Deo, quod*
gismorum *verum est de peccato, & horrentis furoribus generis*
In libr. 4. *humani. Deinde idè etiam neganda est consequen-*
Dial. de *tia, quia fallacia est à dicto secundum quid ad dictum*
fall. à dicto *simpliciter. Esi enim multa sunt inordinata: tamen*
secundum *præcipua sunt ordinata, vt motus celestes, ordo ele-*
quid. &c. *mentorum, noticia numerorum, discrimen honesto-*
rum & turpium, conseruatio specierum, generatio.
Horum omnium necesse est causam architectatricem
esse, aliquam æternam mentem.

- I. **M**ultæ in sunt fallaciæ in hac obiectione. Pri-
mum in forma argumenti fallacia est conse-
quentis. Vt si dicas: Iniuriæ non sunt à Deo. In im-
periis multæ sunt iniuriæ: Ergo imperia non sunt à
Deo. Hic manifestum est, plus esse in conclusione
quàm fuit in præmissis. Nam hoc tantum sequitur:
Iniurias illas seu confusiones in imperiis, quæ ori-
untur, partim ab humana infirmitate, partim à Dia-
bolo, partim à mole negociorum: non esse à Deo.
Ita non sequitur Inordinata non sunt à Deo.
» In natura multa sunt inordinata. Ergo ipsa natura
» non est à Deo. Aliud est enim loqui de natura ipsa,
» aliud de inordinatis illis, quæ nunc in natura fiunt.
» Deinde quod ad res ipsas attinet, fallacia est à dicto
» secundum quid. Nam Epicurus, cuius hoc argu-
» mentum est præcipuum, nō rectè ratiocinatur: Mul-

ta videntur fieri inordinatè. Ergo omnia sunt inor-
dinatè in natura. Præterea fallacia est accidentis. 3.
Quod enim multa sunt inordinata, id fit per acci-
dens, videlicet propter lapsum Angelorum & homi-
num. Est autem discernenda natura, qualis à Deo
condita est, ab ijs malis, quæ sunt destructio operis
diuini, qualia sunt peccatum & mors, quæ non sunt
res à Deo conditæ, sed aliunde accesserunt.

ARGVMENTVM VI.

¶ Salomon initio libri, qui inscribitur Ec-
clesiastes, hac exclamatione vtitur: Vanitas
vanitatum, dixit Ecclesiastes, vanitas
vanitatum, & omnia vanitas.
Ergo pugnat cum dicto Mosis. Vidit Deus
omnia, quæ fecerat, & erant valde bona.

RESPONSIO.

Dictum in Genesi loquitur de rebus conditis & In enarra.
manentibus in suo ordine. Vidit Deus omnia, quæ se- 1. cap. Ec.
cerat, & erant valde bona, id est, ordinata ipsius sa- cle. Tom.
pientia & bonitate, sic vt congruerent ad ipsius sa- 2. Ope. 64.
pientiam, & haberent vsus placentes ipsi, & conser- & 979.
uantes naturam. Hanc sententiam firmissimè reti-
neri oportet. Sed Salomon loquitur de humanis ne-
cessitatibus, seu de humanis laboribus, videlicet consiliis, af-
fectibus & conatibus, quibus deprauatur vsus etiam
bonarum rerum. Ideo mox addit: Quid habet ampli-
us, seu quid lucratur homo de vniuerso labore suo, quo
laborat sub Sole? Disertè inquit sub Sole, vt significet,
se non comprehendere vanitatis appellatione Deum,
Verbum Dei, & ministeria quæcunque, quæ regun-
tur Verbo Dei. Nam hac quoque cum suum ordinem
retinent

retinēt, sunt res bona. Sed loquitur hoc loco Salomon de laboribus sub Sole, id est, in hac ærumnosa vita hominum, in qua homines aut errant consiliis & affectibus, & multa frustra conantur, & miseras cumulant, aut bonis rebus & ministeriis diuinis inutiliter miscent humana consilia & humanos affectus: ut bona res sunt querere victum, regere œconomias, politias, Ecclesias. Et tamen quantum inutilium curarum & malorum affectuum miscent homines?

- Ita dictum Salomonis intelligatur loqui de ordinis deprauatione, de rebus & negotiis collatis ad cor humanum, quod miscet conturbaciones ordinis. Ideo dicit: Omnia sunt vana, quæ sub Sole sunt, id est, negotia humana sunt breuia, fugacia, instabilia, ærumnosa, non adferentia perpetuam quietem cordi, non voluptates, non diuitias, non sapientia & virtus humana, non gloria, non magnitudo imperij.

Hæ rebus & negotiis omnibus miscentur multa magna miseria propter hominum imbecillitatem, sed sola Dei misericordia agnita in promissionibus affert firmam & perpetuam tranquillitatem & læticiam in cordibus.

- NON est vera contradictio inter dicta Moysi & Salomonis. Nam dictum in Genesi, est approbatio operis diuini, quod Deus ita condidit, ut congruat ad ordinem in mente diuina, & destinatum sit ad bonos vsus, necessarios hominum generi & animantibus ac naturis cæteris propter hominem. At Salomonis dictum querela est de deprauatione ordinis, quam rebus per sese bonis miscet cor humanum. Inde verò non sequitur, damnari res ipsas, quasi innatam aut congenitam habeant malitiam: aut quasi per se sint aliquid malum. Sed quia ipsorum

rum hominum vitio tantæ sunt in vita confusiones, tanta errata & tam tristes euentus: ideo docere lectorem Salomon vult, non posse animos hominum acquiescere in rebus seu negotiis humanis: Ac potius à Deo pendendum esse, & gubernandas esse mentes Verbo Dei, qualescunque sint euentus in negotiis.

Quodd si quis non tantum ad negotia humana, sed generaliter ad omnes res creatas contendat dictum Salomonis accommodandum esse: tamen ne sic quidem contradictio est inter Moysen & Salomonem. Nam Moyses loquitur de rebus creatis, quales sunt respectu creatoris, & quales fuerunt ante lapsum, & quales adhuc sunt secundum sese consideratæ. Sic enim omnes creaturæ sunt bonæ, id est, sapienter & artificiose conditæ, & ordinatæ ad certos vsus à Deo. Et fuisset omnium creaturarum maior præstantia, si homo non esset lapsus. Nam propter hominum lapsum Deus maledixit agro & rebus nascentibus. Nunc etiam multa per se sunt bona, quæ propter abusum nocent, ut cibus, potus, opes &c. At verò Salomon loquitur de rebus omnibus, quæ sunt sub Sole. quales sunt post lapsum, & respectu hominum. Hoc modo pronuntiat omnia esse vana. Idque propter causas tres. Primum, quia omnia sunt fluxa, caduca, instabilia, variis mutationibus obnoxia. Deinde, quia etiam lætis semper coniuncta sunt tristitia, Ut manifestum est, res singulas in comparando & retinendo magnas habere difficultates secum coniunctas, & voluptatem, quæ ex rebus percipitur, insinceram esse. Postremò quia peccatis hominum polluantur & transferuntur ad alios vsus, quàm par erat, unde & nocent sæpe magis quam profunt, non sua, sed hominum abutentium culpa.

ARGVMENTVM VII.

¶ Omnia per Filium facta sunt, & sine eo factum est nihil.
Ergo & peccatum & mors condita sunt per Filium Dei.

RESPONSIO.

» Quod omnia condita esse dicit Iohannes per Filium,
» um, intelligit & creaturas omnes, & omnia opera
» Dei in Ecclesia. Addit autem velut exceptionem. Et
» sine ipso factum est nihil, quod factum est. Hoc idem
» dicitur. Quia multa ingentia mala sunt in conspectu
» qua cum valde moueant omnium animos, mirantur
» omnes, vnde sint orta. Cum igitur ante dixisset, O-
Tom. 3. omnia per Filium Dei condita esse, necesse fuit addi
per. 598. in hanc exceptionem, ne quis hinc ratiocinetur, etiam
enarr. Ioh. peccatum & mortem condita esse per Filium Dei.
Idem addit exceptionem, illa inquam, qua facta sunt,
» condita sunt per Filium Dei. Sed quadam irrupe-
» runt in naturam non condita. Hac non sunt facta
per Filium Dei. Hic totam naturam rerum, & natu-
ram Angelorum & hominum mente intueamur, in
qua videbimus ingentem & horribilem deformita-
tem & confusionem, in Diabolo odium Dei, & tyran-
nidem impellentem homines ad omnia flagitia & sa-
uientem in homines omni genere calamitatum &
morte. Deinde in hominibus tristissimam seruitu-
tem, qua Diabolo obtemperant, ruunt contemptu
Dei in horribilia scelera & exitium. Hac mala omnia
» sunt conspectiora, quam ipsa creatura Dei. Quare Ioh-
» hannes excipit ea à conditione creaturarum, & con-
trahit

trahit suum dictum, inquiens tantum opera Dei per
Filium condita esse. Admonet igitur quadam in rebus
conditis cerni, qua nec sunt opera Dei, nec condita per
Filium, videlicet peccatum & mortem. Haec dua ap-
pellationes significant vniuersam naturam destructionem,
furorem Diaboli, totam humani generis deprauationem,
& omnia peccata omnium hominum, omnes calamitates,
mortem & perpetuos cruciatus. Horum malorum magnitudinem
nulla creatura perspicere potest. Quare non existimemus leuia in-
commoda significari, cum audimus nominari peccatum
& mortem.

Docet autem & in aliis locis Iohannes: Hac mala
non esse res à Deo conditas, vt cap. 8. Quando mendacium
loquitur Diabolus, ex proprijs loquitur: Quia mendax est,
& pater mendacij, & in 1. epist. cap. 2. concupiscentia
carnis non est ex Patre, sed ex mundo: & cap. 3. Qui facit
peccatum, ex Diabolo est, quia initio Diabolus peccat.
Cum igitur Diabolus & hominis voluntas assentiens
Diabolo, sit causa peccati & mortis, diligenter obseruanda
est exceptio, qua discrimen tradit inter res conditas
& rerum destructionem non conditam. Et hinc definitio
mali sumi potest. Malum esse, non rem conditam à Deo,
sed destructionem rei condita, ortam à Diabolo, &
deinde à voluntate hominis. Peccatum, id est, auersio
voluntatis à Deo extinxit notitiam Dei in mentibus,
& amorem Dei, fidem & dilectionem Dei in voluntate,
& impellit voluntatem, vt ruat contra legem Dei &
Deum horribiliter offendat. Mors est natura hominis
destructionem, secuta peccatum, & sensus irae Dei
aduersus peccatum, Sicut in Psal. 90. dicitur: Quia
defeci-

defecimus in ira tua, & in furore tuo turbati sumus. Et Psal. 38. Propter iniquitatem corripis hominem. Item Paulus breuiter & clare dicit: Per peccatum mors. Item, Stipendium peccati mors. Item, Aculeus mortis peccatum est.

Exposui causam, cur Iohannes velut addiderit exceptionem, tantum res conditas factas esse per Filium, vt sciamus mala, peccatum & mortem, quæ sunt destructio operis Dei, non esse orta à Filio Dei.

TESTIMONIUM est illustre de æterna Deitate τὸ λόγος, quod omnia dicuntur per eum facta esse. Complectitur autem particula vniuersalis omnia & creationem, & cætera opera diuinæ potentiae, siue ordinaria, siue extraordinaria, hoc est, perpetuam conseruationem ac gubernationem Mundi, Ecclesiæ, miracula. Modus autem loquendi, per ipsum, monstrat ordinem personarum diuinitatis. Vt enim ignem lucere dicimus per lumen, quod ex igne progreditur, vt inquit Damascenus, neque instrumentum aliquod aut seruale organum ignis, sed naturalem eius vim atque virtutem nominamus lumen ex igne progrediens: Sic omnia dicitur Pater quæcunque facit, per Filium vnigenitum facere, non tanquam per organum ministrans, vt Ariani loquebantur: sed tanquam per virtutem Patris substantialem. Et sicut dicimus ignem lucere, & rursus dicimus, lumen ignis lucere: Sic omnia, quæ facit pater, pariter & filius facit. Repetit autem Euangelista eandem asseuerationem, inquires: Si ne ipso factum est nihil, vt significet, aded omnia, facta esse per Filium, vt nihil omnino existat, quod non sit ab eo factum. Sed mox addit exceptionem: Quod factum est. Vt ostendat se loqui de omnibus, quæ sunt extra diuinitatem, & quæ verè ac posituè existunt. Distinguit enim hæc clausula, creata à non

non creatis. Itaq; Nazianzenus & Epiphanius, & alij quidam ex veteribus scriptoribus rectè inde contra Arianos euincunt, quod sicut Pater, ita & Spiritus sanctus non sit creatura, & quod Filius ipse creaturis non sit annumerandus. In primis uerò discernit clausula illa, opera Dei seu creaturas bonas à peccato & morte, quæ non sunt res conditæ, sed aliunde accesserunt, nec sunt aliquid positiuè, sed sunt priuatio seu destructio horribilis & deprauatio ordinis diuinitus instituti. Nec dubium est, Euangelistam respexisse ad dictum Moysi Genes. 1. Vidit Deus omnia, quæ fecerat, & erant valde bona. Ac postea idem Euangelista cap. 8. integram concionem Christi recitat, quæ docet, totius confusionis & malorum omnium autorem esse Diabolum, qui in veritate non stetit, & Pater mendacij est & homicidij. In argumento igitur fallacia est diuisionis: Quia omit- titur in antecedenti exceptio illa disertè ab Euangelista addita, quam non rectè aliqui coniungunt cum sequenti membro, qui secundum vulgatam interpretationem legunt: Quod factum est in ipso, vita erat. Nam Græca lectio, quæ testes habet plerosque ex doctissimis scriptoribus veteribus clarè ostendit: Iohannem hoc dicere, quod sine Filio factum sit nihil, quod factum est. Quasi dicat: Tantum opera, quæ condita sunt, sunt per eum condita, non alia, quæ postea accesserunt, non condita, scilicet peccatum & mors, quæ sunt destructio naturæ & operum Dei.

AN MVNDVS SIT AETERNVS.

ARGVMENTVM I.

*Ex nihilo nihil fit.
Mundus est factus.*

B Ergo

Ergo Mundus non est ex nihilo. Est igitur æternus.

RESPONSIO.

In fine 2. li.
Phyfic.
vbi recitan-
tur argu-
menta Ari-
stotelis de
Mundi æ-
ternitate.

Oc principium: Ex nihilo nihil fit, ve-
rum est in natura iam condita & or-
dinata, sed non transferatur ad or-
tum Mundi. Ibi enim repugnant alie
principia. Quia cum certum sit, vni-
cam tantum esse primam causam intelligentem &
infinita potentia, nec posse plura esse infinita: Cetera
autem finita pendere ab illa vnica prima causa: sequi-
tur materiam, qua finita est, ex nihilo ab illa prima
causa infinita potentia & conditam & formatam
esse.

Phyfici formationem non negant, Fatentur enim
vt ab artifice formatur aurum: ita à mente archite-
ctatrice formatam esse materiam, & Mundi corpora
ordine disposita. Cum enim oculi seriem corporum
mundi & specierum aspiciunt, artem agnoscima-
nifestum est. Et si autem formationem non negant:
tamen de materia initio dubitant. Ac multi palam
duo æterna constituunt: mentem & materiam. Sed
huic opinioni hac ratio aduersatur, quod cum sit
vnica prima causa infinita potentia, sequitur & ma-
teriam pendere ab illa prima causa, & non solum for-
matam, sed etiam effusam esse ab illo fonte infinita
potentia. Hac non obscura responsione contenti sumus
„ de principio: Ex nihilo nihil fit, videlicet in natura
„ condita & ordinata.

R Eferuntur à Dialecticis ad fallaciam amphi-
bologiæ Captiones, in quibus non modò syn-
taxis

taxis confusa est, sed etiam vbi generalitas, non a-
stincta ad certam speciem, parit errorem: Aut vbi di-
cta citantur cum quadam hyperbole vel catachresi.
Ita in hoc argumento fallacia est amphibologiæ.
Quia principium physicum, quod in Maiore recita-
tur, propriè pertinet ad ordinem sancitum in natu-
ra iam condita, in qua vt fiat aliquid, materiam ve-
lut seminarium rei præcedere necesse est. Falsò igitur
& καταχρηστικώς accommodatur ad primam o-
riginem Mundi, antequam hic in natura ordo insti-
tutus, imò priusquam natura ipsa fuit. Nam in illa
prima Mundi creatione necesse est poni vnica
primam causam, quæ non tantum fuit formatrix,
vt Philosophi somniant, sed etiam conditrix mate-
riæ. Et sic in Orphei versu dictum est, quem recitat
Clemens Alexandrinus, qui haud dubiè ex doctrina
primorum patrum in Ecclesia sumptus est: *ἐκ τῆς αὐ-
τοῦ θεοῦ, ἐν δὲ ἐκ γονα πάντα τέτυκται.*

Erithæc responsio illustrior, si consideretur disci-
men inter generationem & creationem. De gene-
ratione rerum naturalium rectè dicitur: Ex nihilo
nihil fit. nam generatio quæcunque sit in natu-
ra iam condita, tantum formam inducit in materia
existente. Ac semper requirit generatio physica mate-
riam, ex qua res fiat, qua deficiente impossibile est
existere vel fieri aliquid. At creatio & materiam si-
mul fundit, & eam certa forma vestit & ornat. Ideo
de creatione rectè dicitur: Materiam noli quærere,
nulla fuit.

ARGVMENTVM II.

¶ Perfectissima causa non est in infinitum
otiosa.

Deus est perfectissima causa.

Igitur non fuit in tā longa æternitate retrò

B 2 otio.

otiosus, nec videtur consentaneum esse, Mundum cœpisse primum ante aliquot millia annorum.

RESPONSIO.

In fine 2. Mouentur hac cogitatione omnes homines, etiam lib. Physic. si non est demonstratio. Mirantur enim, quid illi infinitis seculorum spatij egerit prima causa, si fuit sola, si nullum obiectum fuit, circa quod exerceret suam potentiam aut sapientiam. Et accedunt Dialecticae captiones. Si illa infinita mens est motrix, necesse est semper & mobile simul esse. Item, si est causa, necesse est simul esse subiectum, in quo, ut causa vires suas exerat. Sed respondeo ad Maiorem. Perfectissima causa non est otiosa. Hac propositio non est vera de agentibus voluntarijs, ut Architectus etiam praestantissimus diu potest suspendere actionem. Ita de prima causa dicimus: Volens & liberrimè condidit Mundum, non effudit necessitate aliqua. Deinde nobis in Ecclesia responsio de solitudine proposita est: Quid in illa tam longa aeternitate egerit Deus. Hic diuina reuelatio affirmat, communicationem sapientiae esse aeternam inter Patrem, Filium & Spiritum sanctum. Ad illas verò Dialecticas captiones responderi potest: Mens infinita est motrix, item est causa: Haec appellationes ei tribuuntur, non quod semper actu mouerit seu condiderit res, sed à potentia: Et quia postea cum voluit, res condidit, & mouere cœpit. Sed humanis cogitationibus admodum difficile est mentem illam Architectatricem cogitare, seiunctam ab opificio: Ideo Poetae plerumque sic loquuntur, quasi in

toto

toto corpore Mundi haret, & omnia agitet: Vt Virgilius inquit:

Totamque infusa per artus,

Mens agitat molem, & magno se corpore miscet.

Responsio ad argumentum sumitur ex distinctione causarum efficientium. Harum aliae sunt naturales, quae vi seu proprietate naturali sine cogitatione seu deliberatione agunt: & admota materia non possunt non agere, & semper vno quodam certo modo agunt: Aliae sunt voluntariae, quae agunt cum cogitatione seu deliberatione, & possunt agere aut non agere, aut suspendere actionem, & hoc modo vel aliter agere. Ignis non potest non agere. At faber potest suspendere actionem. Est autem prima causa mens, quae consultò & volens agit. Non igitur valet consequentia: Deus fuit ab aeterno. Ergo mundus ab aeterno fuit. Quia Deus cum sit voluntaria causa & agens liberrimum, condidit mundum, cum voluit. Nec tamen fuisse aliquando Deum otiosum imaginemur. Etsi enim Augustinus quaerentibus, quae fuerint Dei opera ante Mundi creationem, argutè responderet: Deum parasse infernum talia scrutantibus: tamen Scriptura nos docet, de internis Dei actionibus, videlicet, de aeterna generatione Filij & processione Spiritus sancti. Et saepe mentionem facit deliberationum inter Patrem & Filium de creatione Mundi & collectione ac saluatione generis humani, seu de aeterna electione Ecclesiae ex genere humano, sicut eruditi in illis ipsis verbis narrationis Euangelicae: *ὁ λόγος ὡς πρὸς τὸν θεόν*, iuxta proprietatem Graeci sermonis, arcana colloquia Patris & Filij describi sentiunt. Et Christus inquit de Spiritu sancto: Omnia quae audiuit, loquitur.

Quod autem ad Dialecticam cauillationem attinet.

B 3 Mo-

Mouens & mobile habent se correlatiue,
vel quod idem est, posito mouente po-
nitur mobile.

Deus qui est mouens, est æternus.

Ergo & mobile, id est, Mundus est æter-
nus.

Responsio plana & perspicua est: Posito mouen-
te, scilicet actu, ponitur mobile, vt ipsum quoque
incipiat esse actu. Aliud est autem loqui de mouen-
te seu agente voluntariè, & aliud de agente natura-
liter. Deus fuit ab æterno, scilicet mouens potentia
sed non semper actu mouet. Et si enim semper ha-
buit Deus internas & ineffabiles actiones: tamen
quod ad actiones externas attinet, quæ sunt extra
essentiam diuinam respectu creaturarum, non sem-
per in his actu mouet, cum voluntate liberrima a-
gat. Ideoque non est absurdum dicere, relationem
primæ causæ ad mundum conditum certo tempore
cepisse, cum creatio Mundi sit actio Dei externa &
voluntaria.

Hinc igitur & ad alteram cauillationem Dialecti-
cam responderi potest.

Si causa fuit ab æterno, videlicet Deus: etiam esse-
tus, id est, mundus fuit ab æterno. Nam correlatiua
semper simul sunt, sicut Pater non est prior filio, sed
simul incipit cum filio.

Respondeo. Verum est, Pater & Filius eadem rela-
tione & eodem tempore incipiunt, sed tamen funda-
menta relationis, id est, personæ, quibus in hærent il-
li respectus, diuerso tempore cœperunt. Sic etiam
causæ primæ ad Mundum conditum relatio cœpit
certo tempore.

ARGVMENTVM. III.

Quod non habet alterationes, nõ est sub-
iectum generationi & corruptioni.

Cælum

Cælum non habet alterationes,

Ergo nec generationi, nec corruptioni ob-
nexium est.

Minorem ita confirmant, quia manifestum
sit multis millibus annorum, nullam in
cælo deprehensam esse alterationem.

RESPONSIO.

Hoc Argumentum etsi speciosum est, tamen non In 2. lib.
est demonstratio. Rursus enim hoc opponitur, quod Physic.
cum vnica sit prima causa infinitæ potentie, sequi- Phil. in fin.
tur non esse plura infinita.

INDialecticis duo traduntur modi soluendi argu-
menta per instantiam. Vnus est, cum proposi-
tio aliqua opposito exemplo contrario reiicitur.
Alter modus est, cum concessa propositione aliud
fortius opponitur. Sic in schola philosophica Ma-
iori propositioni in hoc argumento per instantiam
opponi potest principium fortius, videlicet, quod
physici etiam fateri cogantur, impossibile esse vt
plura sint infinita. Cum igitur cælum non sit infi-
nitum, necesse est ipsum quoque non ab æterno, sed
ab illa prima causa, quæ sola est infinita, extitisse.
Hac responsione philosophica reiici ac refutari pos-
sunt etiam cætera argumenta Aristotelis pleraque,
quibus Mundi æternitatem probat. Quod idem con-
siderandum est, ne ea pro demonstrationibus am-
plectamur, quod aliqui profani faciunt, & propter
eam persuasionem superbe derident doctrinam à Deo
traditam Ecclesiæ de Mundi initio. Largitur Aristote-
les primum motorem causam esse primam & infinitæ
potentiæ. Ipsa enim ratio eum huc deducit, vt
nam quandam infinitam causam constituat. Con-
cedere igitur debet Aristoteles, Mundum etiam ha-

„bere ortum, atque esse ab illa prima causa. Etsi au-
 „tem & hoc opponi potest argumento antea recitato,
 „quod multæ partes Mundi obnoxia sint alterationi-
 „bus, aer, aqua, terra. Iam si Mundus esset æter-
 „nus, oportebat & hæc perpetua esse: Tamen eui-
 „dentior est responsio, quam ex sacris literis disci-
 „mus. Aliud est generatio physica, aliud creatio. I-
 „tem, aliud est corruptio physica, aliud destructio
 „violenta, quam sequetur renouatio. Etsi igitur ne-
 „que generatio neque corruptio fieri potest, sine alte-
 „ratione: nam ubi corpora non sunt alterabilia, ibi
 „non potest fieri nec generatio nec corruptio: tamen
 „creari possunt ea quoque, quæ non habent altera-
 „tiones, ut Angeli, stellæ, animæ. Destruunt etiam di-
 „uina potentia, aut certe immutari atque renouari
 „possunt corpora cælestia, iuxta dictum: Cælum &
 „terra transibunt. Item: Ipsi peribunt, tu autem per-
 „manes, & sicut vestimentum veterascent, & sicut o-
 „pportunum mutabis eos, & mutabuntur. Item, Cæ-
 „lum & terram nouam ego creo, dicit Dominus.
 „Ergo quod ad argumentum attinet, concedi potest,
 „in Physicis, Mundum non esse genitum, sed oppo-
 „nenda est asseueratio sumpta ex sacris literis, quod
 „quanquam non sit genitus Mundus: tamen à Deo
 „creatus sit ex nihilo, cum antea non esset. Hinc faci-
 „le apparet, quid de illo Plinij dicto sentiendum sit,
 „qui cap. 1. lib. 2. inquit. Mundum, & hoc, quod nomi-
 „ne alio cælum appellare libuit, cuius circumflexu
 „teguntur cuncta, numen esse credi par est, æternum,
 „immensum, neque genitum, neque interitum
 „vnquam.

ARGVMENTVM. IIII.

¶ Tempus est æternum.

Igitur motus est æternus.

Valeat consequentia, quia tempus est mensu-

ra motus. Antecedens confirmat, quia
 tempus aut cæpit in tempore, aut in ali-
 quo nunc seu instanti. Si in tempore, se-
 quitur antea fuisse tempus. Fuit igitur æ-
 ternum. Sin autem in aliquo nunc, idem
 sequitur: Nō enim potest intelligi nunc,
 nisi continuans tempus. Semper igitur
 fuit tempus. Intelligitur enim tempus
 ante illud nunc.

RESPONSIO.

Nego consequentiam, & ratio est, quia cum tem- In fine 2. li.
 pus definitur, vsitato philosophorum more, verum est, Physic.
 tempus esse mensuram motus, quæ cæpit cum primo Phil.
 mobili. Sed cum tempus generaliter intelligitur cu-
 iuscunq; rei duratio, non tantum est mensura motus. “

Deinde non absurdum est tempus, quod cæpit cum
 primo mobili, incepisse in aliquo Nunc, inchoante vi- “
 delicet illam durationem. Ut enim in linea est pun- “
 ctum inchoans, continuans & terminans, ita in tem-
 pore, quod est mensura motus, cogitari talia instan-
 tia possunt.

Speciosum videtur esse argumentum. Quia con-
 scesso hoc, quod tempus sit æternum, sequitur
 etiam illud, quod motus sit æternus. Nam hæc tria
 perpetuam & immutabilem connexionem habent:
 Magnitudo, Motus & tempus. Quantum est tempus,
 tantus est motus: Et è contrario, quantus est motus,
 tantum tempus. Quare si tempus est infinitum, etiam
 motus infinitus fuit. Idem dicitur etiam hac Dialecti-
 corum regula allegata: Posito vno relatiuorū, neces-
 se est poni & alterum. Sunt autem hæc correlatiua:
 Mensura, id est, tempus, & mensuratum, id est, mo-

- tus. Itaque & hæc simul esse necesse est.
- Negandum est autem antecedens in obiectione proposita. non enim rectè dicitur: Tempus esse æternum. Et quòd ad eius propositionis confirmationem attinet, respondendum est: Tempus propriè sic dictum, quod est mensura motus, cœpisse cum primo mobili in aliquo Nunc, id est, certo momento, quod non est tempus, sicut est duratio, sed est quiddam impartibile. Falsum est autem, quod in probatione antecedentis dicitur: non posse intelligi nunc nisi continuans tempus. Nam nunc, id est, instans, vel punctum temporis non tantum continuat præteritum & futurum: sed etiam est *πῆγας τῷ χρόνῳ*, id est, quiddam terminans tempus, siue sit initians seu inchoans, siue finiens, sicut punctum in linea non tantum est continuatio lineæ, sed etiam quidpiam terminans lineam. Sunt enim in qualibet linea duo terminantia puncta, initians & finiens. Inter hæc alia sunt continuantia lineam. Sici- gitor & in tempore est nunc initians, à quo initium sumit tempus, hoc est, est tempus instans, quod iam præsens est & incipit vnà cum re, vt quando cœpit mundus, cœpit etiam nunc initians. Deinde vtrò in tempore est etiam nunc continuans, quod propriè dicitur tempus. Quia tempus est fluxio à priori ad posterius. Tandem erit etiam Nunc terminans, id est, finis mundi.
- Porro quòd ad æquiocationem vocabuli Temporis attinet: dupliciter tempus intelligi potest. Aliquando physicè pro mensura motus. Quo modo Aristoteles intelligit, qui semper *χρόνον* accommodat ad corpus mobile, vt sit mensura vel numerus motus secundum prius & posterius. Interdum ponitur simpliciter & absolute pro duratione rei alicuius verè subsistentis etsi non sit mensura motus subsistentis illius. Sic possumus vocare æternitatem, & vniuersam, vt sic loquar, durationem Dei ab æterno existentis. Verùm impropriè sic tempus dicitur.

tur.

tur: Quia consuetudo obtinuit in Scholis, vt tempus vocetur tantum mensura motus. In Deo autem non est talis fluxibilitas vel mobilitas, qualis est in partibus Mundi. Quòd si verò generaliter ita tempus accipiat pro duratione rei subsistentis etiam sine numero & mensura, concedi quidem posset tempus esse æternum: sed id nihil ad disputationes Aristotelis pertinet, qui idè se explicare ex his argutiis non potest. Quia humana mens non potest videre discrimen temporis & æternitatis, seu qualis sit duratio æternitatis. Idè cùm retrò respicit, perpetuitatem huius notit temporis cogitat.

ARGVMENTVM. V.

¶ Nullum in circulo potest assignari punctum inchoans motum.
Ergo motus cœli sempiternus est.

RESPONSIO.

Non est necessaria consequentia, à figura ad durationem. Et sicut in circulo arte factò, cùm mouetur, aliquod est punctum, à quo fuit initium, ita in cœlo fuit aliquod punctum, à quo fuit initium motus, sicut puncta sunt Luminum, & planetarum, quæ sunt metæ in progrediendo aut regrediendo, vt puncta solstitij, quorum ratio reddi non potest, sed testimonia sunt, hunc mundum non extitisse casu, sed à mente architectatrice conditum esse & motuum leges ac metas consilio architecti sic ordinatas esse. Anaxagoras ridiculè dixit, regredi Solem, quia frigore repellatur, cùm venit ad metas solstitij: Sed vera causa est harum regressionum, quòd architecti consilio motus sic ordinati sunt,

In fine 2. li.
Rhyf. Phil.

Adscri

AD scribam locum Basilij, in quo eadem obiectio recensetur ac refutatur. Sic enim inquit in i. Homil. *εις ἐξάντηρον*: Noli o homo cogitare, hæc omnia, quæ cernimus, carere principio. Etsi enim corpora cælestia globi modo circumuoluuntur, & in circulo arte facto nullum potest monstrari initium: tamen non propterea existimes horum corporum naturam principij expertem esse. Neque enim hic circulus (figuram dico planam, quam vna linea includit) quia nec oculis nec vlllo sensu percipi potest, vnde cœperit aut vbi desinat, eam ob causam expers principij & habendus & nominandus est, sed haud dubie ad aliquod centrum & intervalum, quod cogitatione tantum & mente completimur, descriptus est. Quare non moueat te, vti statuas mundum carere principio & fine, quod cælum celerimè & facillimè circumuoluitur, minimeque impeditur eius motus. Præterit enim figura huius mundi, & cælum atque terra transibunt. Et quæ hoc loco breuiter indicantur, fontes sunt doctrinæ de fine mundi, & de cessatione vicissitudinum. Quicquid enim cœpit in tempore, habebit cum tempore aliquem finem. Quare si mundus cœpit esse in tempore, non dubites de fine. Hactenus Basilius.

ARGVMENTVM VI.

¶ Ante omnem motum est motus.
Ergo motus est æternus, vnde sequitur & mundum æternum esse.

Antecedens confirmat Aristoteles, quia si motus cœpit, necesse est tamè mobile præcessisse. Si præcessit mobile, aut fuit æternum, aut cœpit per alium motum. Iam si cœpit per alium motum, fuit mo-

tus

tus ante mobile, quod est impossibile. Relinquitur ergo mobile fuisse æternum.

RESPONSIO.

Neganda est hac consequentia, si præcessit mobile, cœpit per alium motum. Nam mobile, id est, cælum, non cœpit per alium motum vllius finiti corporis, sed per decretum & ideam primæ causæ conditoris & formantis naturam, sine externo auxilio, & sine mutatione in ipsa. Nam decretum illud & idea admirandi operis, non est motus extra mentem architecti, nec efficit mutationem in ipso architecto. Hæc sunt præcipua argumenta, quæ ad confirmandam æternitatem ab Aristotele recitantur, quorum sententiam mediocri perspicuitate exposui.

In fine 2. li.
Rhyf. Phil.

ALiter Physici vtuntur motus vocabulo, quàm Grammatici, aut vulgus. Hi enim per motum intelligunt illam mutationem aut translationem corporis, quæ fit secundum locum sensibilibiter. Vnde moueri dicunt aliquod ferri. Sed physicis generaliter moueri idem est quod mutari, hoc est, aliud ex alio fieri. Vocant igitur motum, mutationem quamlibet, qua acquiritur alia substantia, vel aliud accidens. Materia autem ipsius motus, circa quam, vel in qua versatur motus, est quodlibet mobile subiectum, quod sui mutationem subire potest. Hac phrasi verborum rectè intellecta, facilius & sententia argumenri Aristotelis, intelligi potest, & refutatio. Omnem enim motum affirmat Aristoteles, habere ante se alium motum. Idque probat, Quia necesse est mobile aliquod præcessisse. Vbicunque enim motus ponitur oriùs mobile poni oporteat. At

verò si mobile præcessit, id aut æternum fuit, aut cœpit per alium motum, vt si pullus gigni debet, necesse est prius esse ouum, & tamen per alium motum cœpit ouum. Iam si mobile per alium motum cœpit, fuerit sanè motus ante mobile. Id verò cùm impossibile sit, quia accidens sine subiecto esse non potest, concludit inde Aristoteles, mobile, id est, mundum, fuisse æternum.

” Sed responsio plana est, verà sunt ista, quæ Aristoteles de motu & mobili disputat, loquendo de generatione physica, qualis nunc est in natura. At mundus cœpit non per motum generationis, sed per creationem, per quam Deus solo verbo ex nihilo fudit mobile, id est, materiam. Falsa est igitur hæc consequentia. Si mundus cœpit per alium motum, fuit motus ante mobile: Et cùm hoc impossibile sit, mobile ipsum æternum esse oportet. Id negandum est, Quia physicum principium falsò accommodatur ad Mundi ortum. Etsi enim in natura iam condita in omni motu prius existere oportet subiectum mobile: vt in generatione materia est subiectum mobile: tamen in ortu Mundi producit mobile ex nihilo. Nec est motus præcedens, sed voluntas creans. Nam mouens primum mouet sine sui mutatione.

DE CONSIDERATIONE NATVRÆ RERVM, AN IN ECCLESIA PRO- BANDA SIT. ARGVMENTVM I.

In primo cap. Ecclesiastę prolixa oratione accusatur studium sapientię. Proposui in animo meo quærere & inuestigare sapienter

enter de omnibus: quæ sunt sub Sole. Hæc occupationem pessimam dedit Deus filiis hominum, vt crucientur per eā. Item: Dedi cor meum, vt scirem sapientiam, & cognoui, quod esset labor & afflictio spiritus, eò quòd in multa sapientia, multa sit indignatio, & qui addit scientiam, addit dolorem.

Frustra igitur considerantur opera Dei in natura rerum proposita, imò cur non potius abiicitur studium vniuersę sapientiæ, seu omnium doctrinarum.

RESPONSIO.

On loquitur Salomon de consideratione physica, in qua si fiat sobrie animaduersionis ordinis & artis in opificio Mundi, illustria testimonia de Deo & de prouidentia, & tanquam vestigia Dei in tota rerum natura conspiciuntur. Quia impossibile est, casu existere & manere pulcherrimum ordinem, in positu, ornatu & motu corporum Mundi, & notitijs naturalibus, & conseruatione specierum, & distributione ad diuersos vsus. Multò minùs loquitur de cognitione verbi Dei, quam esse summam sapientiam, & maximè appetendam alibi Salomon docet.

Sed loquitur hic de consideratione consiliorum, actionum, & euentuum in gubernatione humana, politica, vel æconomica. Ideo expresse dicit, se considerasse ea, quæ sunt sub Sole, id est, consilia, actiones & euentus humanos, in quibus cernimus vitam plenam

In enarra.
Ecclesiast.
Tom. 2. o.
per. pag.
944. 945.
Item. pag.
981. & 982.

nam esse confusionum, errorum, vitiorum & calamitatum. De tali sapientia hic loquitur Salomon, & hanc ipsam sapientiam seu deliberationes in gubernatione, nominat malam afflictionem, et addit hominibus à Deo datam esse. Hac videntur absurda, sed discernantur vocatio, quæ est ordo diuinus: & ipsa
 » sapientia seu deliberationes hominum. Vocatio bona
 » est, & à Deo ordinata. Sed illa sapientia reſtrix in ho-
 » minibus est afflictio mala dupliciter: Primum quia
 » ſæpe errat in conſilijs. Deinde quia etiam bonis conſi-
 » lijs ſæpè non reſpondet euentus. Eſt igitur afflictio, id
 » eſt, cruciatus, qui eſt malum pœna, vt vſitatè loqui-
 » mur. Sicut Demosthenes inquit: Se malle rectè ad
 » mortem ire, quàm ad ſummos honores ſi retexere vi-
 » tam liceret: Et AEſchines ait, gaudere ſe, quòd à gu-
 » bernatione velut à rabioſa cane liberatus eſſet. Deni-
 » que omnes prudentes patres familiàs, omnes guber-
 » natores ſentiunt plenam eſſe gubernationem non
 » tantùm curarum, ſed etiam impedimentorum, erro-
 » rum, triſtium euentuum, quæ omnia valde cruciant
 » animos. Hinc illa ſigmenta Poëtica ſunt de Prome-
 » theo affixo ad Caucaſum, de Siſypho ſaxum voluente,
 » & ſimilia. In hanc ſententiam intelligantur & cate-
 » re ſententiæ, quæ eodem in loco adduntur: In magna
 » ſapientia eſt magna indignatio, id eſt, ſapientiores
 » & verſati in gubernatione propius cernunt præſen-
 » tia mala, & multos tetros caſus futuros ex præſenti-
 » bus ratiocinantur. Ideò magno dolere excruciantur,
 » propter præſentes & futuras miſerias. Denique, qui ad-
 » dit ſcientiam, id eſt, conſiderationem & correptiones
 » negotiorum ſine agnitione voluntatis Dei, & ſine fidu-
 » cia auxilij diuini: Addit dolorem, hoc eſt, magis doli-

bit

bit fremens aduerſus Deum, & attrahens maiora ma-
 la non profuturis conſilijs, vt Pompeius, Cato, ſerun-
 tur neſcientes cauſas ruina ſuæ, cum exiſtiment ſe iu-
 ſtam deſenſionem ſuſcepiffe. Nec cedunt fortuna, ſed
 humanis conſilijs volunt ſibi mederi, & magis ſeſe &
 Rempub. affigunt.

Triplex eſt ſapientia ſecundum diuerſa obie-
 cta. Prima ſpecies ſapientiæ eſt Dei & rerum
 diuinarum. De hac, alibi inquit Salomon: Initium
 ſapientiæ timor Domini. Altera eſt inquiſitio natu-
 ræ rerum, id eſt, contemplatio cœli, hoc eſt, ſyde-
 rum & motuum cœleſtium. Item elementorum, &
 quæcunque ex his ſunt compoſita, ſive animantia
 ſive reſ inanimatæ. De hac Apoſtolus dixit: Inuiſi-
 bilia Dei ex viſibilibus agnoſci. Tertia eſt prudentia
 politica & œconomica, quæ in gubernatione im-
 periorum, & familiæ adminiſtratione, conſilia, a-
 ctiones & euentus conſiderat, & de his iuxta huma-
 næ rationis iudicium ſtatuit. Iam ſi quis dictum Sa-
 lomonis, quo ſapientiam nominat laborem & affli-
 ctionem ſpiritus, de ſingulis ſapientiæ ſpeciebus
 intelligere velit, ei opus erit prudentia & circum-
 ſpectione quadam in accommodatione. Ipſa qui-
 dem ſapientia, quæ Deum ex verbo agnoſcit, & reſ
 diuinas, initium eſt vitæ æternæ, iuxta dictum Ioh.
 17. Hæc eſt vita æterna, vt agnoſcant te ſolum De-
 um, &c. Sed ſi remoto verbo quærat mens de Deo,
 quid niſi laborem inueniet & afflictionem ſpiritus?
 Verè enim tunc hominibus accidit, quod de Simoni
 de ſettur, qui quò diutiùs cogitabat de Deo, eò
 minùs ſe reperire fatebatur, quid Deus eſſet. Itaque
 & Apoſtolus ait, quòd Mundus non agnouerit De-
 um per ſapientiam, &c. Deinde præclarum ſanè do-
 num Dei eſt, Naturæ rerum cognitio, quæ multa
 teſtimonia de Deo & prouidentia monſtrat, & varia
 oſtendit vitæ præſidia. Sed in tanta caligine menti-

C um

- um nostrarum non aliter etiam ad manifestissima
opera naturæ cæcutimus, quàm vespertilioes so-
lent in luce meridiana. Itaque Philosophi ingressi
in considerationem naturæ, cum non possent eam
penetrare, sed ruere se in densissimas tenebras sen-
tirent, magnas opinionum confusiones pepererunt,
& sapientissimi quique aut pauca aut nihil se
scire fassi sunt. Postremò quoddam ad prudentiam po-
liticam & Oeconomicam attinet: Deea præcipuè
Salomonis concio loquitur. Et hanc quatenus non
regitur verbo & inuocatione Dei, sed humanis tan-
tùm consilijs & medijs nititur, nominat afflictio-
nem. Idque duplici nomine, primùm: Quia multi
errores in consilijs accidunt, sicut dicitur, Nemo sa-
pientum ubique est sapiens. Deinde quia etiam sa-
pientissimè cogitata pessimè cadunt. Ut autem in
inueniendis consilijs plurimum laboris requiritur,
nec solum deliberationes de rebus humanis, sed et-
iam ipsas administrationes politicas & æconomi-
cas difficilimas, & plenas curarum & impedimento-
rum esse experiuntur omnes, quantumvis prudentes
homines: Sic postea vehementer cruciantur animi sa-
pientum, cum vident se frustrari optatis euentibus,
ut Cicero exclamat: O me nunquam sapientem.
Nequaquam verò damnat Salomon sapientiam per
se, sed loquitur de ærumnis, quæ per accidens co-
mitantur studium sapientiæ. Atque hæc in summa
docet: primùm, quoddam sapientia nostra non sit perfe-
cta in hac vita. Quia etiam summa sapientia est instar
lychni fumigantis, si conferatur ad Solis iubar, id
est, ad immensitatem diuinæ sapientiæ, quæ est inex-
hausta. Deinde quoddam sola sapientia humana non pos-
sit regere vitam nostram, & quoddam non sit confiden-
dum nostris consilijs, cum res ostendat, nullam hu-
manam sapientiam prospicere aut vitare posse om-
nes lapsus aut tristes casus, nec omnibus difficul-
tibus mederi posse.

Ar-

ARGVMENTVM III.

Quæ erui atque inuestigari humani inge-
nij sagacitate, nequeunt, in ijs frustra la-
bor suscipitur.

Tota autem natura rerum ac præcipuè ho-
minum natura penitus intelligi non po-
test.

Ergo frustra versamur in contemplatione
vniuersæ naturæ rerum, in primisque in
contemplatione naturæ humanæ.

RESPONSIO.

Fateor omnino hanc doctrinam, quæ de Deo, de In præfat.
mundo, de anima, de causis mutationum in omnibus Philippi
corporibus traditur, valde exiguam & angustam es- præfixilib,
se, & sapientia diuina umbras tantùm procul osten de anima.
dere. Sed nos, qui diuinis patefactionibus assentimur,
& securam esse vitam perpetuam post hanc mor-
talem vitam credimus, cogitemus duas nobis Acade-
mias, & quidem hoc ordine conditas esse, eternam
alteram, in qua Deus erit omnia in omnibus, & suam
nobis sapientiam & iustitiam communicabit, ubi co-
ram ipsum cernemus, & in Filio λόγος conspiciemus
non solum ideas & causas opificij mundi, sed etiam
admirandam copulationem diuinæ naturæ & hu-
manæ, & consilium restitutionis generis humani.
Ibi conditorem intuentes, & causas rerum conside-
rantes, naturam penitus introspiciemus. Sed ita &
non aliter patet additus ad illam Dei consuetudinem,
si prius in hac mortali vita, eius doctrina elementa
incoauerimus, quam nobis tradidit, in qua nobis

C 2. quàm

„ quàm multa proponit incomprehensibilia? quæ ta-
 „ men in hac nostra imbecillitate vult considerari.
 „ Quæ Angelorum aut hominum sapientia perspicit,
 quale sit fœdus, vt ita dicam, & qualis coniunctio
 natura diuina et humana in mediatore? Et tamen de
 hac tanta re nobis sapissimè conconatur vox diuina.
 Imò in summis nostris doloribus vult nos cogitatione
 huius fœderis precipuè erigi. Tota hac natura huma-
 na funditus periisset, nisi massam nostri generis Fili-
 us Dei sibi copulasset, in qua nos miseros, quasi de hu-
 meris suis pendentes, gestat & seruat. Ideo non ex-
 tinguere, ideo non deletur totum genus humanum,
 quia Filius Dei massam illam sibi adiunxit. Norunt
 pia mentes, hanc veram & summam esse consolatio-
 nem, Et causas multas illius mirandi fœderis cogi-
 tant, etiamsi neque causas omnes consilij diuini ne-
 que modum comprehendunt, quo facta est hac mi-
 randa copulatio.

Quamquam igitur nec anima naturam introspi-
 cimus, nec mirandas eius actiones formationem ima-
 ginum in cogitatione, ratiocinationes, memoriam,
 recordationes, electiones, impulsiones cordis, quæ fi-
 ſunt à cogitationibus, penitus in hac vita intelligimus,
 „ tamen inchoanda est hac doctrina. Et incoatio ad in-
 „ telligendam Ecclesiæ doctrinam, & ad vitæ guber-
 „ nationem necessaria est. Multa enim discuntur vitæ
 „ necessaria, etiamsi ars tota, quam in fabricatione De-
 „ us adhibuit, peruestigari non potest. Erit alia Acade-
 „ mia in Cœlesti consuetudine, vbi hac sapientia in o-
 „ mni aternitate discenda erit: Nunc tamen incoatio
 „ necessaria est.

Nec vllares est in hoc toto mundi opificio, in qua
 tam

tam multa de Deo illustra testimonia, & tam per-
 spicua commonefactiones nobis propositæ sint, sicut
 in anima hominis. In hac numeri, notitia ordinis, ra-
 tiocinatio, æternum & immotum discrimen honesto-
 rum & turpium, ostendunt hanc naturam rerum
 non casu ex Democriti atomis confluxisse, sed ab æ-
 terna mente architectatrice conditam esse. Docet i-
 gitur anima hominis, esse Deum conditorem rerum,
 & esse substantiam intelligentem. Et docet qualis sit,
 videlicet qualis est in nobis lex immota, & testatur
 iustum ac vindicem esse, quia sanxit ordinem in no-
 bis, qui extingui non potest, vt saui & horrendi cru-
 ciatus in corde comitentur scelera. Tam multiplex
 sapientia lucet in anima consideratione, quæ quidem
 fit illustrior, cum potentiarum ordinem & actiones
 attentius aspicimus. Sed de vtilitatibus alibi sape di-
 citur, quamquam nulla tanta est eloquentia cuius-
 quam, quæ magnitudinem vtilitatum satis expos-
 nere possit, quas adfert, non dico perfecta anima cog-
 nitio sed hac incoatio, quæ procul eam aspicit.

Manifestum est à Deo ita conditos esse homi-
 nes, vt naturam aspiciant. Totum enim hoc
 pulcerrimum theatrum, cœlum, lumina, stellæ, aër,
 aqua, terra, plantæ, animantia & cætera mundi
 corpora, ideo tanta arte conditum est, ornatum spe-
 cie, figura, harmonia moruum, efficacia virium,
 & ordine distributum, vt illustre testi-
 monium sit de Deo opifice. Et collocatus est in hoc
 splendidum domicilium homo, & insita ei de Deo
 & de virtute notitia, vt & sese aspiciens & oculos
 circumferens ad contuendum rerum ordinem, &
 considerandum totius ædificationis consilium, ag-
 noscat & esse Deum mentem æternam architecta-

tricem totius huius operis, sapientem, bonam, veracem, iustam, beneficam, castam, liberrimam, & adesse huic suo operi, & conservare res conditas, & institutum ordinem, & sine vlla dubitatione vindicem esse, & atrociora scelera atrocibus poenis in hac vita punire, non solum ut generis humani societatem tueatur, sed etiam ut commonefaciat nos de se ipso, & cum agnoscimus esse iustum, veracem, beneficum, castum, discernamus eum a naturis iniustis, mendacibus, obscenis, & oportere congruere nostros mores cum ipsius voluntate sciamus. Et si autem naturarum non potest penitus perspicere, nec causae tam mirabilium operum prius intelligi poterunt, quam ipsius architecti aeterni Patris, Filij & Spiritus sancti deliberationem coram audiemus: tamen nunc quoque in hac caligine nostra, qualiscunque aspectio & consideratio ordinis pulcerrimorum in mundo corporum, aditus est & ad agnitionem Dei, & ad virtutem, hoc est, ad amandum & conservandum ordinem & modum in omnibus actionibus. Præterea & magnum vitae præsidium est. Non igitur abiciamus doctrinam, quæ de natura rerum traditur, etiam si multa ignoramus. Ac sciamus verè Dei voluntatem esse, ut in Mundi opificio vestigia ipsius aspiciamus, & res utiles nobis ad vitam tuendam eligamus. Præparemus etiam nos ad illam æternam Academiam, in qua integram physicen discemus, cum ideam Mundi nobis Architectus ipse monstrabit. Hinc intelligi potest, in maiore argumenti propositi fallaciam esse à dicto secundum quid ad dictum simpliciter.

ARGUMENTVM. III.

Incerta & dubia relinquenda potius sunt quam persequenda.
Doctrina, quæ de natura rerum traditur: incerta

certa est: Quia non satis firmiter monstrat vel res ipsas, quæ sunt in natura, vel earum causas.

Ergo non est operæ pretium laborem & studium ponere in cognoscenda doctrina de rerum natura.

RESPONSIO.

Vult Deus artes aliquas vitæ rectrices, imò ipsum in l. lib. quoque aliquo modo monstrantes, certas & firmas Phys. Phil. esse, ut dixit Plato, gratam Dei famam in artibus pag. 7. sparsam esse, quæ si prorsus incertæ essent, & nihil firmi continerent, nec Deum monstrarent, nec vitæ leges essent. Tenenda est igitur hæc vera sententia, esse aliquam certam & firmam doctrinam physicen, videlicet, de multis rebus in natura, utilem ac necessariam vitæ hominum, etiam si in hac imbecillitate humane mentis restant alia multa, quæ non sunt peruestigata.

Quamquam autem non omnes naturæ partes peruestigatas tenemus: tamen experientia confirmat, ingentem multitudinem esse certarum propositionum, quarum cognitio utilis est. Ac ut discedam à cælestibus corporibus, de quibus multi concedunt, ideo maiorem certitudinem esse, quia non sunt obnoxia generationi & corruptioni, sicut mixta, dicam de generatione. Certum est, non confundi species, non gigni bouem ex arbore. Sed quælibet natura aliquid suæ speciei propagare solet. Deinde certum esse numerorum ordinem, & eorum progressionem & proportionem, manifestum est. Præterea in nutritione constat,

naturam & res nutrientes certas, & modum requirere. Postremò in curatione multa esse certa manifestum est. Si corpori inflammato febribus, in super vinum dederis, magis accendes. Hic causa comparet. Et principia vera traduntur: Similia augeri accessione similibus, & contrariis contraria curanda esse.

Sæpe etiam cum causa non perspicitur, tamen euentus manifesti sunt. Non videmus, cur pæonia prosit aduersus morbum comitalem: At effectus tamen notus est, ac compertum est, eam arcere comitalem morbum. Talia multa sunt. Galenus narrat, casu accidisse, ut cum bibissent aliqui vinum, in quo Echidna necata erat, liberati sint elephantiasi, seu lepra. Eius euentus exempla, cum aliquot comperta essent, postea id remedium pro certo receptum est. Corpora Mundi ita diuinitus in natura ordinata sunt, ut cohereant, ne qua sit vacuitas. Hic ordo ut seruetur, graue sursum ascendit, aut consistit, nulla re inferius sustentante, ut aqua in vasculis perforatis obstructo supernè orificio. Fatendum est igitur, multa esse certa, etiam si non omnes naturæ partes peruestigatae sunt. Ac nos confirmati testimonii celestis doctrina, constantius de certitudine pronuntiare possumus. Scimus Deum autorem esse naturæ, & tradidisse multas ordinationes, quas vult nobis certas esse, ut generationis, nutritionis, numerorum, vitæ, mortis, & multorum motuum corporis, quibus detrahæ certitudinem, est Deum contumelia adficere. Et qualis furor esset, dicere, non esse certum, an homo edens bibens, loquens, & omnia officia hominis viuus faciens, viuat: aut, an Pompeij truncus præciso capite iacens in litore, sit mortuus? Explodatur ergo

go illa Pyrrhonorum & similium dubitatio, & opponantur cum regula certitudinis, quas dixi, principia & vniuersalis experientia, tum verò etiam testimonium doctrina celestis, & voluntas Dei.

IN Minore fallacia est à dicto secundum quid. Quamquam enim agnoscenda & deploranda est humanæ mentis imbecillitas, quæ tanquam foris aspiciens naturam, ut si quis foris domum aliquam contempletur, valde multa ignorat, & peruestigare ac comprehendere omnia non potest: tamen aliqua perspicit, & certò comprehensa tenet. Vult enim Deus aliquas esse certas, firmas & immotas notitias vitæ rectrices. Sicut & Paulus ad Roman. ait, Deum monstrasse hominibus hanc notitiam, quòd sit Deus æterna mens architectatrix & conditrix totius opificij mundi, sapiens, bona, iusta, casta, flagitans iusta, & puniens iniusta: Monstrasse & has notitias, quæ discernunt honesta & turpia. Hæ notitiæ complectuntur alias multas physicas & numerorum & figurarum notitias. Nequaquam igitur certitudo in vniuersum tollenda est, sed quærendum, quæ notitiæ sint certæ & firmæ, quæ sint incertæ seu non comprehensæ. Socrates igitur verècundiùs dixit, homines aut nihil, aut pauca scire, quæ tamen ipsa necessaria sunt vitæ, & vult Deus ea inquiri, aspici, considerari, & ad vsum in vita transferri. Obtemperemus igitur & voluntati Dei & ordini naturæ, in qua idè certæ aliquæ & firmæ notitiæ restant, ut aspiciantur, & naturam intueamur, & quæramus veram & vtilem doctrinam.

ARGVMENTVM III.

Socrates apud Platonem conqueritur se quoque ardentem cupiditate aspiciendæ naturæ

C 5 naturæ

nature, auidè didicisse Physica iuniorem
Sed ex his hoc se affecutum esse, vt quæ
antea sciebat ac certissima esse iudica-
bat, postea velut effugientia è manibus
animaduenterit esse incerta.

Nihil igitur certitudinis habet doctrina
Physica,

RESPONSIO.

In 2. lib.

Phyfic.

Phil. pa. 8.

Hoc Socratis dictum non transferatur ad omnia.
Nec in vniuersum tollatur certitudo. Esi enim sepe
accidit, vt homines tum docti, tum indocti assentian-
tur incertis, eaq; amplectantur tanquam certa, de
quibus postea error deprehenditur, tamen interim
non sunt omnia incerta. Et in eo loco Socrates satis
grauiter ostendit, quid velit. Ait se quæsiuisse non tan-
tum propinquas causas sed primam & præcipuam,
cùm legisset Anaxagoram, qui dixerat, totum hoc
Mundi & naturæ opificium ab eternamente archi-
tectatrice, sic distributum & conditum esse. Verba e-
nim Anaxagoræ hæc sunt, *ῥῆς ἐστὶν ὁ διακοσµῶν τε καὶ
πάντων ἀντίο*. Hanc causam quia non potuerit pro-
pius aspicere & contueri, non potuisse ac quiescere a-
nimus suum queritur. Interim non negat de secun-
dis causis multas esse certas propositiones.

Sed verum est, auiditatem humane mentis que-
rere primam causam, imò hæc ingens naturæ varietas,
idedò propofita est oculis, vt naturæ opificem De-
um queramus. Et tunc cùm ipsum coram cernemus
naturam rerum integrò intelligemus. Interea ea te-
neamus, quæ nobis certis testimoniis de sua naturæ &
volun-

voluntate Deus tradidit, quorum cognitio & ipsa
multum lucis addet plerisque disputationibus Phy-
sicis.

Locus Platonis est in Phædone, vbi hæc sunt
verba Socratis: *ἐγὼ δὲ καὶ πλείους σαφῶς ἐπι-
σάμην, ὡς δὴ ἑαυτῶ καὶ τοῖς ἄλλοις ἐδόκουν, τότε
ἐπὶ τούτης τῆς σκέψεως ἔγω σφόδρα ἐτυφλώθην,
ὥστε ἀπέμαθον καὶ τὰ ὑτὰ ἀπρώτων ᾧ μιν εἰδέναι.*

Non loquitur autem Socrates *περὶ ἀκαταληψίας*, quæ
Academici postea inuexerunt, qui omnem
certitudinem sensuum & principiorum naturalium
in vniuersum sustulerunt: Sed præcipuè conqueritur
de caligine humanarum mentium in agnitione cau-
sæ primæ, de qua illa Ciceronis narratio nota est de
Simonide, à quo cùm quæsiuisset Tyrannus Hiero.
quid aut quale sit Deus, deliberandi ille sibi vnum
diem postulauit: cùm idem ex eo postridie quæreret,
biduum petiuit. Cùm sæpius duplicaret numerum
dierum, admiransque Hiero requireret, cur ita face-
ret: Quia quantò diutius confidero, inquit, tantò mi-
hi res videtur obscurior.

DE VIRIBVS ET EF-
FICACIA STELLARVM.

ARGVMENTVM I.

Nulla doctrina vera aut certa esse potest,
nisi quæ firmis demonstrationibus niti-
tur.

Doctrina de viribus atque effectibus a-
strorum, non habet demonstrationes
firmas atque immotas.

Ergo

Ergo huic doctrinæ nihil veritatis aut certitudinis tribuendum est.

RESPONSIO.

In 2. lib.
Phyfic.
Phil. de fa-
to Phyfic.

Galetus disputans de efficacia stellarū rectē allegat manifestam & communem experientiam, inquiens: Sophisticum esse, cōtradicare manifesta experientia. Primum igitur consideretur experientia vniuersalis, nota omnibus etiam indoctis. Manifestum est Solis accessu & recessu fieri vices temporum anni, æstatis & hyemis: Lunam crescente augere & ciere humores, decrescētem diminuerē.

Deinde considerentur experientia, quæ etiam si sunt vniuersales, tamen ab indoctis non perinde considerantur. Ortus & occasus stellarum fixarum, varietates tempestatum faciunt, quæ in re testimonium providentiæ Dei illustre conspici potest. Ortus & occasus ita ordinati sunt, vt prosint rebus nascentibus. Postquam primo vere terra mediocriter calefieri cœpit, post æquinoctium: & seges nata in autumno, tunc reuiuiscens, ac semina recens sparsa in terram indigent rigatione, ortus pleiadum ac hyadum, regulariter pluuias adfert. Deinde rursus fit rigatio, cum Sol & Luna in Cancro conueniunt, ac præsertim cum ad Præsepe accesserunt. Deinde maiore siccitate opus est in messē, ideo Leo & canicula augent æstum & siccitatem. Deinde rursus Arcturi ortus, ac postea Pleiadum, hyadum & Orionis occasus initio hyemis cient humidæ tempestates. Hic ordo significat, arte motus ordinatos esse, & testimonium est, hunc mun-

dum non extitisse casu. Variatur autem hic regularis ordo aliàs magis, aliàs minùs, planetarum motibus, quorum insignes positus aliàs efficiunt maiores humiditates, aliàs maiores siccitates, vt exempla manifesta ostendunt. Omitto exempla, quæ recitantur de Piscibus, aut Plantis, quæ vires syderum sentiunt. Vtatur experientia manifestiore.

Differunt hominum corpora iuxta zonas, & regiones, quæ de re longa est apud Hippocratem doctrina, qui causam ad stellas refert.

Tertio manifesta est experientia, magnis coniunctionibus siccorum planetarum, in signis calidis, magnos æstus effici, & congressus in humidis signis magnas humiditates efficere, vt ipsi vidimus multa exempla: vt cum anno millesimo, quingentesimo, vicesimo quarto, magna coniunctio fuisset in piscibus, magna humiditates secuta sunt. Anno autem 1540. cum Eclipsis Solis in Ariete fuisset, & postea secuta esset coniunctio Saturni & Martis in Libra, & deinde coniunctio Solis & Iouis in Leone, fuit ingens & inusitatus æstus. Nec dubium est posse similia exempla vniuersaliter ex omnium seculorum memoria repeti.

Illustre est etiam experimentum effectuum Lunæ, quæ crescente crescunt humores insigniter in multis corporibus, & decrescēte decrescunt, & pro varietate positus Luna fiunt motus humorum varij in morbis. Vnde & criticorum dierum observatio orta est. Fieri enim septimo die, aut circiter, insignes in morbis mutationes, ac motus humorum, seu vt malū fiat lenius, seu vt fiat grauius, manifestum est. Et quamquam multa sunt à doctis quæ sita causa, tamen aded congruit

congruit Luna cum illis mutationibus, vt eius possit maximè effici criticorum dierum discrimina eruditissimi iudicent. Causa autem non obscura est earum mutationum. Vniuersaliter enim signa, quæ distant quadrato aspectu, naturas habent contrarias. Ideò & aspectus quadrati periculosi sunt, & Luna egressa ab aliquo signo, cum ad quartum accessit, cum eius natura contraria sit primo, fieri mutationem aliquam in humoribus consentaneum est. Vt Arietis natura, qui est Mauortius, contrarius est Cancer, cui Luna familiaris est. Tauro, cui Venus familiaris est, contrarius est Leo, qui Solis domicilium est. Sed mitiores, aut sauiore mutationes sunt, vt ceteri planetae, vel benefici, vel malefici adspiciunt.

Recensui experimenta, quæ etiam indoctos fateri cogunt, multas esse stellarum effectiones in aëre & animantibus. Addi autem his testimoniis exempla possunt, quæ in natiuitatibus plurimorum illustra deprehenduntur, qui aut virtute aut sceleribus ex-
 » celluerunt, aut excellunt. Quorum exemplorum per-
 » petuus consensus conuincit eos, qui ea considerant,
 » etiamsi alii, qui ea non aspiciunt, conuinci nolunt.
 » Nec verò iudicium de artibus faciendum est ex eo-
 » rum opinionibus, qui eas ignorant.

Sapissimè hoc accidit, vt nati ex iisdem parentibus bene moratis dissimilimas habeant inclinationes alius ad studia doctrinæ ac Musicam, alius sit amusus & Mauortius, alius tetras voluptates amet. Causa etiam astrorum congruentia est, quod cum in vna vrbe multe sint puellæ, incenditur aliquis vnius alicuius amore, ceteris neglectis. Talium dissimilium inclinationum causa conspici in positu astrorum potest.

test. Recensui testimonia experientia sat perspicua: pugnare autem cum experientia seu vniuersali seu regulari, Sophisticum est, vt supra dictum est.

Vetus hæc est controuersia, quid sentiendum sit de effectiōibus cœlestium corporum. Aliqui enim nihil prorsus tribuerunt obseruationibus Astrologicis, ijsque omnem in vniuersum detraxerunt veritatem, easque putarunt leuibus & incertis, & sese in momenta variantibus coniecturis tantum niti. Alij contra eò delapsi sunt amentia, vt omnium humanarum rerum publica & priuata facta, quæque scire quiuisset desideraret, in cœlo & sideribus consignata esse tanquam in tabella, & inde depromi ac proferri posse affirmarint, nihilque tentandum aut inchoandum censuerint, nisi consultis astris, nec ea, quæ gerenda susciperentur, procedere, aut operatos euentus sortiri, sibi & alijs persuaserint, nisi astra annuerent ac suffragarentur. Vtrosque autem cum errare & decipi intelligant rectè iudicantes, & illos quidem fundamenta seu principia obseruationum Astrologicarum, hos verò metas, intra quas illæ se continere delectant, minùs dextrè considerare animaduertant: Mediam ipsi viam sequuntur, ita videlicet, vt doctrinæ de stellarum viribus, neque adimenda omnia, neque tribuenda putent. Etsi autem in huius rei explicatione illi ipsi quoque à se inuicem non nihil dissentiant: apud fanos tamén omnes in confesso est: Veræ & eruditæ Physiologiæ partem esse neutiquam aspernandam, aut vanitatis & mendacij condemnandam considerationem illam, quæ vires stellarum, perpetua experientia cognitæ, & qualitates, temperamenta, & inclinationes ostendit, in elementis & corporibus hominum, ortas à luce & motu stellarum, quibus qualitatibus, temperamentis & inclinationibus respondentibus quædam actiones, nisi aut diuinitus,

aut alijs causis fortioribus impediuntur.

Ad obiectionem igitur, quia omnis certitudo detrahitur obseruationibus Astrologicis, quibus stellarum positu, vel in elementis vel in animantium corporibus causæ certarum qualitarum quæ-
 runtur: rectè respondent eruditi per inficiationem
 Minoris in argumento proposito. Et si enim pauciores sunt demonstrationes a priori in prædictionibus Astrologicis, quemadmodum & in plerisque alijs partibus doctrinæ Physicæ: tamen non planè
 deest alterum genus demonstrationum, sumptum
 ab experientia & rationibus a posteriori collectis, quibus certò ostenditur, stellas talibus viribus distinctas esse, quales ex effectibus ad motus & positus stellarum collatis longo & diuturno vsu deprehensæ sunt.

Ad hanc responsionem congruit verissimum Galeni iudicium, qui de ipsis astorum effectiõibus inquit: Sophisticum est, manifestæ experientiæ velle contradicere. Addit autem: esse aliquas syderum ac luminis effectiões, in elementis & corporibus mixtis plantis & animantibus, manifesta experientia compertum est. Vt scimus ignem calidum esse, aquam humidam (sic enim loquar exempli causa) sic scimus corpora a Sole calefieri, a Luna humectari: Saturni & Martis coniunctionem in Leone æstus & siccitates facere: Lunæ & Iouis coniunctionem in Cancro augere humores. Hæc cum perpetua experientia palam testetur, non dubia sunt, nisi quis Sophisticè, vt Anaxagoras, disputare velit niuem atram esse. Cum igitur sint aliquæ effectiões astorum, & earum animaduersio artem pepererit, non profus inanem esse illam consentaneum est. Sed metæ constituentur iam antea à Ptolomæo præscriptæ. Lumen aduehit qualitates primas & proximas ex his ortas in alia corpora. De aëre his annis multis certissima testimonia vidimus, quæ coniunctiones & Ecclipses æstuum: quæ humiditatum magna-

magnarum causa fuerint, sed de homine dicamus.

Cras humanorum corporum, etsi multa sumunt a materia seu a semine: tamen certum est, eas valde temperari potestate siderum, vt nati paulò ante coniunctionem, cum Luna iam radiis Solis tegitur, longè sunt imbecilliores alijs. Rursus hi, quibus fulgent magnæ Saturni & Iouis coniunctiones, crasim habent longè feliciorum. Sed longum esset exempla persequi: quæ congruere videbit, quicumque aspicere ea volet. De his effectibus, id est, temperamenti & inclinationibus, quæ comitantur temperamenta, loquimur: Non referimus ad sidera omnes omnium hominum actiones & euentus.

ARGVMENTVM II.

Tamet si concedatur aliquas esse demonstrationes de effectiõibus siderum: tamen pauca illæ sunt, & illi ingenti varietati rerum seu euentuum non sufficiunt.

Ergo cum aut nihil, aut parum admodum certitudinis habeant obseruationes Astrologicæ, frustra aliquid operæ ac studij in eis ponitur.

RESPONSIO.

Quod obiciunt aliqui, paucas esse demonstrationes de effectiõibus siderum: His respondeo, cum omnis demonstratio in natura sit veritas, à Deo proposita considerationi humanæ propter aliquam vtilitatem, has ipsas demonstrationes, etsi pauca sunt, considerare honestum & vtile est. Et esse aliquas veras

D demon-

„ demonstrationes ab effectibus sumptas, non dubium
 „ est, quæ etiam si pauca sunt, tamen vsus latè parer, &
 „ in omnibus artibus, etiam pauca demonstrationes
 „ multarum magnarum rerum doctrinam continent.
 „ Deinde multa sunt probabilia, quibus plerunque re-
 spondent euentus, quæ etiam non sunt aspernanda: vt
 in arte medica sæpe probabilem rationem medicus se-
 quitur: vt cum Hippocrates, vt arceret à Thessalia
 seuam pestilentiam grassantem horribiliter in Atti-
 ca, iussit incendi sylvas, venit incuratis aduersus At-
 ticam: ratio probabilis fuit huius consilij, & tamen re-
 spondit euentus. Sæpe enim parua momenta in natu-
 ra habent effectiones non contemnendas.

Quamquam igitur nec omnia prospici possunt, nec
 demonstrationes sunt omnium preceptorum: tamen
 magna utilitas est, videre aliquas inclinationes præ-
 cipuas, quæ insignes in vita offensiones pariunt, nisi di-
 ligentia nostra & auxilio diuino vitentur. Et ex pau-
 cis insignibus inclinationibus, quæ veras habent
 demonstrationes, multa alia probabiliter rationem
 homines sagaces possunt: vt qui propter infavstos po-
 situs stellarum bilem habet adustam, hic cum furen-
 ter iracundus sit, & inconstans, & legibus contu-
 max & simili furioso, tandem etiam in legum pœ-
 nis hærebit. Ita videndum est, quæ bona, aut quæ ma-
 la cohereant. Ideo eleganter inquit Ptolemæus ornan-
 dam esse artem, & instruendam velut viatico, ex
 communi physicorum doctrina. Labet enim artem
 φιλοσοφία ἐν ἡ ποδὶ ἀξεν.

„ Plus est in consequente, quàm fuit in antece-
 „ dente. Socrates de vniuersa humana sapientia
 inquit:

Inquit: Homines aut pauca, aut nihil scire, quorum
 alterum falsum est. Vult enim Deus aliquam in ho-
 minum mentibus lucem esse reliquam, notitias nu-
 merorum, figurarum, legum naturæ, physicas mul-
 tas. Est autem magna est infirmitas humanæ men-
 tis & facilis hallucinatio, & multa errata: tamen il-
 læ notitiæ, quæ diuinitus monstratæ sunt, non sunt
 abiiciendæ. Et aliarum paucarum notitiarum, cum
 rectè euoluuntur, magna est amplitudo: vt in
 singulis artibus prudentes artifices magna cum admi-
 ratione sapientiæ diuinæ animaduertunt. Ita faten-
 dum est, de effectiõibus stellarum paucas esse de-
 monstraciones. Sed tamen ex his ipsis, si euoluuntur,
 si dextrè & prudenter ad vitam accommodentur, val-
 de multa iudicari possunt.

ARGVMENTVM III.

Nulla scientia est particularium.
 Astrologicæ obseruationes sunt particula-
 res.

Ergo nihil habent certitudinis.

RESPONSIO.

Non valet cauillatio Pici & similium, qui di-
 cunt, doctrinam de viribus astrorum tantum ex sin-
 gularibus extructam esse, ex quibus, si non omnia
 nota sint, non possit colligi propositio vniuersalis. Hoc
 modo eludere argumenta ab experientia sumpta co-
 nantur. Sed vera responsio est: Cum natura vno &
 eodem modo agat, postquam multa exempla cõgrue-
 re compertum est, rectè inde extruitur vniuersalis.
 Hoc modo & medicus suas vniuersales constituit. Nō
 colligit omnes singulares de Cichorio, cuius magnus

In 2. lib.
 Phyc.
 Phil. de fa-
 to Phycor.
 pa. 129.

vsus est in febris, possunt. Et saepe effectio eius impeditur, sed tamen consensus multorum exemplorum, quia natura vno modo agit, vim speciei ostendit. Ita de astris rectè dicimus, vniuersales experientias esse, quas recitauimus, de Solis & Luna effectionibus: Item de insignibus coniunctionibus: Quia compertum est, similes esse effectiones plerunque. Eodem modo de experientia in hominum temperamentis & inclinationibus verè dici potest: Etiam si propter concursum variorum causarum interdum effectiones dissimiles fiunt, tamen aliorum exemplorum multorum consensus, vim ostendit speciei, videlicet, quæ sit planetarum natura, aut quam vim habeat bona aut tetra coniunctio: Ac talis experientia verè dicitur vniuersalis aut certè regularis, vt regulariter nascitur corpus *δυάκειροσεδόν*, cum Luna Marti & Saturno in sexta domo iuncta est, aut ex vicino circumcessa est. Regularis est, imbecilles & non durabiles naturas esse, quæ eduntur in coniunctione Solis & Luna, ac præsertim, cum Luna accedit ad Solem. Et si autem interdum aliarum beneficarum stellarum ope lenitur hoc malum: tamen semper aliquid affert incommodi. Hoc adeo notum est, vt non solum Aristoteles in libro de generatione animantium dicat, imbecilliora esse corpora nata in coniunctione Solis & Luna: sed peritæ obstetrices etiam, ac matres sic nascentibus propter imbecillitatem metuant, cuius rei causa non videtur obscura. Magna enim vis est Luna, quæ gubernat humores in corporibus nascentium, vt manifestum est. Cum igitur Luna non spargit suum lumen in corpus, quod nascitur: Constat eius corporis humores similes fieri vsti cineri, ac sanguinis temperamentum & dulce-

et dulcedinem multis modis corrumpi. Hinc igitur varij morbi, tabes, aut lepra, mentagra & similes oriuntur, præsertim si Saturni & Martis positus etiam sua venena misceat. Hac Physica causa facile intelligi potest.

Sed est alia maior, in qua singulare natura miraculum considerandum est. Locus Luna in partu congruit cum Loco in conceptu. Si in coniunctione Solis & Luna editur fœtus, conceptio etiam in coniunctione Solis & Luna facta est, quo tempore menstrua fluunt, quorum purgatio cum conceptu turbatur, fœtus ex impurissimo sanguine nascitur. Ideoq; lex diuina eo tempore generationem prohibet. Hæc natura diligentiam, vt ita dicam, quod locus Luna in partu congruit ad locum Luna in conceptu, non existimemus fortuitam esse, & cogitemus consilium & voluntatem Dei, qui generationes fluentibus menstruis fieri prohibuit, quod sit vstitutè in postremo quadrante mensis. Nec difficile esset multa exempla talium infelicium temperamentorum recitare. Quare non dubitemus magnam vim esse luminis in misceendis temperamentis, & ordinata à natura & voce diuina generationis tempora non contemnamus.

Eodem argumento si valeret, pleraque, de quibus Physici & Medici differunt, eueri possent. Impossibile est enim colligere omnes singulares experientias de vicibus mutationum in elementis, de rebus ex terra nascentibus, de morborum curationibus. Quia verò natura vno & eodem modo agit, non impedita: rectè vniuersalem asseuerationem extruunt physici ex aliquod exemplis naturalium actionum, quæ longo vsu & experientia comprobatae sunt. Ita cum stellæ perpetuò agant consuetis & longa experientia aliquomodo exploratis viri-

bus suis: inde quoque oritur actiones, quas eadem stellæ gignunt necessitate Physica, motibus numeratis ac comprehensis, confirmare aliquo modo possumus. Nam cœlestes causæ multo certius idem agunt, idque eodem semper modo, quam cæteræ naturales causæ propinquæ, quia & perfectiores sunt & potentiores, & cæteras inferiores virtute sua incitant & gubernant. Interea tamen & hoc verum est, multa impedimenta accidere posse, cur idem effectus, in orbe elementari ad eandem stellæ actiones secururi, certo semper edici atque asseri nequeant. Neque enim quæ interuenire possunt impedimenta, simul ex astris addisci possunt, Et præter stellarum effectiones plures aliæ ex ordinatione diuina ad euentus concurrunt: Neque eadem est subiectorum omnium conditio: Et Deus libertima voluntate omnes res moderatur ac regit. Quare & effectuum prædictiones, quæ ex motuum & virium cœlestium consideratione sumuntur, moderandæ sunt mentione causarum cæterarum, à quibus varietas euentuum dependet. Neque vel euentus omnes ex astris deriuandi sunt, vel significatis astrorum tanquam prætoris edictis aut decretis diuinis inhærendum est.

ARGVMENTVM III.

¶ Sæpissime errata deprehenduntur in prædictionibus Astrologicis & quidem multo sæpius, quàm in cæteris artibus, falluntur etiam summi artifices.

Ergo nihil veritatis habent obseruationes Astrologicæ.

Respon-

RESPONSIO.

Fateor sæpe falli prædictiones Astrologicas sapius Tomo. 4.
etiam quam in cæteris artibus: Nec tamen ars nulla declamat. Phil. 473.
est. Quid est enim familiarius homini, quàm hallucinari ac errare? Sed manent tamen aliquæ veræ notitiæ, quas alij magis, alij minus dextrè ad ea, de quibus indicant, accommodant. Et de futuris rebus etiam pauca prospicere, & vtile & magnum est. Nec prorsus de nihilo dictum: pag. de iudiciis natiuitatum.

Qui sapit, ille animum fortune præparat omni,
Prauisumq; potest arte leuare malum.

Hæc erum nosa hominum natura premitur ingentibus miserijs, multo pluribus, quàm quas astra denunciant. Non igitur queramus philosophiam humanam, quæ depellat omnia pericula & mala: sicut nec morbi tolli medicatione potest, imò nec morbi omnes pelli possunt. Agnoscamus nos esse massam peccati, ac propter iram Dei singulos & pœnas propriorum lapsuum ferre, & publicarum miserationum societate ferri. Et tamen cum accedit agnitio vera Filij Dei Domini nostri Iesu Christi, experientur se præsidia vitæ maiora habere, quàm si Cræsi opes, arces & exercitus haberent.

Exagitant aliqui errata coniectorum & interpretum, qui parum accuratè in re magnæ & multiplicis considerationis versantur, atq; ob id toti arti fidem derogant, & fortuita faciunt etiam ea, quæ veritatem complectuntur, atque ab ordinariis causis, vtrata lege naturæ procedunt. Sed hoc non rectè fit. Nam siue inscientia artis peccent ij, qui ægyptosinã cōdunt: siue negligētia affectata, quoddaviditate lucti non satis attentè scrutantur & cir-

D

4

cum

cum spiciunt circumstantias causarum concurrentium, siue rei natura & infirmitate atque infelicitate ingeniorum: non artis tamen, sed professorum illa sunt vitia, quæ arti ipsi non sunt imputanda. Vt enim Philosophiam nemo sanus è medio tollendam censet, quod dissimiliter ea sit ab aliis tractata, à paucis illustrata, à plerisque falsis & erroneis opinionibus deformata, aut sicut gubernandi artem non respicimus, quod gubernatores sæpe offendant: sic non sunt ipsæ effectiones stellarum vanitatis atque mendacij arguendæ, nec tota ratio observationum Astrologicarum abiicienda propter errata quædam artificum, siquidem malè coniecta, maleque interpretata falsa sunt, non rerum vitio sed interpretum culpa.

ARGVMENTVM. V.

Stellæ agunt necessariò.

At euentus, qui in humanis rebus accidunt sua natura contingentes sunt.

Ergo aut stellæ prorsus non agunt in homines: aut omnes euentus humani fiunt nec necessariò, non contingenter.

RESPONSIO.

Lib. 2. Phy.
Phil. 134.
pag.

*Ne cesse est doceri, nequaquam omnes euentus ad astra referendos esse. sed cum de actionibus humanis & euentibus, qui hominibus accidunt loquimur, cau-
se plures consideranda sunt: voluntas hominis, temperamenta, astra, Deus & Diaboli.*

Quod Paris abduxit Helenam, non stelle, sed in vtroque voluntas propriè causa est. Et voluntates accensas impellit Diabolus. Poterat autem voluntas in Paride reuera se frenare, ac imperare membris, ne alienam

lienam abduceret. Et Helena aduersari potuit, ac imperare membris, ne mœchum sequeretur.

Temperamenta in multis manifesta causa sunt morborum, item inclinationum ad artes, et ad actiones morales: Vt hi, in quibus copiosa est atra bilis, quartana febre magis obnoxij sunt. Alij in quibus copiosa est rubra bilis, iracundiores sunt. Alij, in quibus temperata est crasis, declinans ad melancholicam magis idonei sunt ad percipiendas artes.

Et si autem temperamenta aliquid sumunt à semine, hoc est, aliquam parentum similitudinem referunt: tamen variari ea à stellarum positu, manifestissimum est. Ideo sæpe fratrum, etiamsi lineamentorum similitudo est, tamen ingenia & mores plurimum differunt: Item Patris & Filij. Excellens virtus fuit Scipionis Africani superioris, haud dubiè propter aliquam superiorum planetarum coniunctionem. In Filio verò magna & corporis & animi imbecillitas fuit. Ac manifestissimum est, robore corporum, ingenij & moribus sæpe dissimiles esse fratres, cuius dissimilitudinis causam in positu astrorum conspici non dubium est. In moribus & artium studiis aliquid etiam variant educatio & disciplina. Sed hac duo ad primum pertinent, scilicet ad voluntatem.

Dei beneficia peculiararia multa sunt in omnium hominum vita, ac præsertim piorum, vt quod Moses seruatur, quanquam iam in vudæ abiectus, non ad stellas referatur, sed singulare Dei beneficium esse ducatur. Ac sciamus, Deum sæpe inuocantibus opem ferre, cum à secundis causis destituimur: sæpe etiam secundas causas, quæ tristes euentus minitantur, mitigare, vt manifestum est, primos patres destitutos

D 5 omnibus

omnibus secundis causis, receptos, & ex morte reuocatos esse. Ita cum Moſen & populum educit per vndas, cum Iosue praelianti sistit Solem, manifeste opem fert suis, supra causas secundas: Et hæc exempla ostēdit, vt nos quoque in necessariis negotiis petamus & expectemus ab eo auxilium, etiam cum rerum natura nos destituit vt in Psalmo dicitur: Pater & mater dereliquerunt me, Dominus autem suscepit me: Et Ionathas inquit: Deo facile est vincere per paucos. Et de Abraham inquit Paulus: Credidit contra spem in spem. Omnino tribuendus est Deo hic honos, vt statuamus eum & posse, & sepe velle opitulari, etiam cum à rerum natura deserti sumus: Idg, ita fieri multi homines experiuntur, qui hæc eius beneficia prædicare debent, vt gloria Dei fiat conspectior, & collocetur Deus supra rerum naturam, & supra stellas, nec propter minas astrorum existiment homines Deum fatali necessitate velut carcere clausum teneri, & non mutari astrorum minas.

Adiabolus sunt multi tetri impetus, vt Neronis libidines: et si talibus resistere aliquo modo volūtas humana potest. Sed tamen hic discant pij, horribilem potentiam esse Diaboli in impellendis impiis: Resistere autem posse mentes pias, concurrentibus his causis auxilio Dei, & humana voluntate, aduersante illecebris Diaboli.

„ **F**allacia est à dicto secundum quid ad dictum
 „ simpliciter. Aliqua vt temperamenta & incli-
 „ nationes oriuntur ab astris, & hæc initia multæ a-
 „ ctiones comitantur, vt dicitur: Naturæ sequitur se-
 „ mina quisque suæ. Sed tamen nec omnes actiones
 „ hominum, neque euentus vniuersi pendent à stella-
 larum

larum motibus. Deinde cum stellæ sint tantum par-
 tiales causæ, illæ ipsæ quoque actiones, quæ comi-
 tantur temperamenta & inclinationes ab his ortas,
 aliunde regi possunt. Sunt enim præter stellarum
 & temperamentorum effectiones, aliæ tres diuersif-
 simæ causæ actionum humanarum. Vna est ipsa vo-
 luntas hominis, quæ aut assentitur aut repugnat
 temperamentis: vt C. Cæsar repugnat iracundiæ,
 cum victos principes in patriam reuocat. Alia causa
 principalis est Deus: vt cum accenditur Dauid, vt
 prælietur cum Goliath. Hæc actio & similes, quales
 sunt piorum multæ, non cientur stellarum viribus
 aut temperamentis: sed sunt motus diuini, quos
 ideo diligenter considerari prodest, vt nos assuefa-
 ciamus ad petendam à Deo gubernationem. Mul-
 tæ sunt prauæ in omnibus inclinationes: & vt sint bo-
 næ, tamen magna est hominum infirmitas, & erro-
 res ac hallucinationes plurimæ. Quare opus est
 diuina gubernatione, vt in Psalmis subinde dicitur:
 Deduc me Domine in via tua. Estque sapientia ne-
 cessaria bonis mentibus, scire, Deum non alliga-
 tum esse ad causas secundas, sed liberrimè flectere
 mentes hominum ad salutaria consilia, etiam si natu-
 ræ inclinationes tetra minantur. Aspiciamus igitur
 nos ipsos, & nostros, quos regere debemus: nec nos
 solos hanc nostram Argo gubernare posse arbitre-
 mur, sed adiungamus nobis Deum Rectorem, vt to-
 ties Deus ipse præcipit, Et Christus inquit: Quamto
 magis Pater cœlestis dabit Spiritum sanctum pe-
 tentibus. Tertia actionum causa est Diabolus.
 Nam Neronis furores non à temperamento tantum
 oriuntur: ac innumerabiles homines bonis naturis
 præditi horribiliter in scelera ruunt, & opprimun-
 tur tristissimis casibus: vt Saul, Oedipus quorum
 facta & euentus non ad causas cœlestes referuntur,
 sed ad Diabolum. Hanc causarum diuersitatem in
 vita profectò necesse est considerari, vt ubi natura
 confirmanda sit, ubi reprimenda, quam valde opus
 sit

fit gubernatore Deo, & quanta vigilantia cauenda
sint insidiæ Diaboli, cogitemus.

ARGVMENTVM VI.

¶ Res conditæ à Deo non sunt causæ vitiofa-
rum inclinationum: Alioqui Deus con-
didit, causa esset humanorum vitiorum
ac furorum.

Stellæ sunt à Deo conditæ.

Ergo stellæ non sunt causæ vitiosarum in-
clinationum. Non igitur ex astris vel ac-
cedit quidquam constitutioni tempera-
mentorum, vel vlla inde promanat diuina
incitatrix ad actiones vitiosas, cædes,
libidines, fraudes, odia, &c.

RESPONSIO.

Lib. 2. phy.
Phil. 136.
pag

Basiliius in enarratione scripta in Genesin, hoc ar-
gumento contendit, non oriri à stellis inclinationes
in hominum naturis: Si, inquit, stellæ essent causa
malarum inclinationum, Deus causa esset vitiorum:
quia cum condiderit stellæ, necesse esset dici, ab eo
talem vim efficiendi vitiosas inclinationes insitam ef-
se stellis. Hæc ratiocinatio plausibilis videri possit
Ethnico. At nos in Ecclesiâ veram & perspicuam solu-
tionem habemus, Si natura hominum mansisset in-
corrupta, fulsisset in ea lux diuina, gubernatrix omni-
um motuum, & stellæ in materia non contaminata,
alias actiones habuissent. At nunc in his sordibus in-
feliciores sunt actiones, & extincta est illa lux, quæ
rexisset omnes humanos motus. Itaque non tolluntur
vires

vires astrorum argumento Basilij, sed nos de re ma-
gna admonemur, videlicet de amissa luce & recti-
tudine, quæ nobis in prima conditione donata fuit,
& de naturæ nostræ deprauatione. Hæc mala deplo-
remus, non deiciamus astra de cælo. Deinde & hoc
addendum est solutioni: Ne nunc quidem stellæ sunt
causæ malarum actionum. Etsi enim in materia im-
pura oriuntur à stellis prauæ inclinationes, tamen hæc
non sunt principales, aut integræ causæ malarum ac-
tionum sed libera voluntas, quæ & poterat & de-
bebat frenare inclinationes. Nec constituimus fata-
lem aut Stoicam necessitatem, sed retinet voluntas
libertatem in disciplina regenda.

Maior indiget declaratione. Res conditæ à
Deo, non sunt causæ vitiorum, scilicet totæ
les & per se, in obiecto rectè se habente, quale fuit
conditum. Sed obiectum stellarum, id est, natura
hominum, corrupta est lapsu primorum parentum,
& facta obnoxia morti & iræ Dei: & illa corruptio
deinceps propagata est in sobolem. Ideo in ma-
teria contaminata & infirma, alios nunc habent
stellæ effectus, quàm habuissent in natura integra.
Quare si quæ oriuntur effectiones à stellis, aut mor-
bos afferentes corporibus, aut inclinationes ad vi-
tia: id fit per accidens: vt si vinum sua natura bo-
num, intra corpus ardens calore febrili sumtum,
causa esse dicatur grauioris morbi: non quidam suo
natura, sed propter materiam seu subiectum vitia-
tum, in quo ex aliis causis per se, spiritus inflamma-
ti sunt. Hæc responsio ad Basilij argumentum, com-
monefactio est de nostris miseriis & veris earum cau-
sis, & dolorem nobis augere debet, quod tantū decus,
quod prius in nobis fuit, humana natura amiserit,
& quod tam triste malum sit peccatum, propter quod
hæc

hec nostra temperamenta nunc beluina similia sunt,
Ad hanc autem responfionem deinde hæc addenda
est: ne nunc quidem stellas scelorum causas esse: Quia
est in inclinatione ab eis oriuntur: tamen hæc non sunt
totales seu integræ actionum causæ, sed voluntas
præcipua causa est actionum, quæ frenum iniicere
debebat inclinationibus. Non cogitur Nero à
stellis ad tanta scelera, sed accersit ipse sibi hos
furores volens, & indulgentem cupiditatibus magis
magisque incitauit Diabolus. Ac multò fit deterius
Nero, quam qualem natura quamuis infausta
finxerat.

ARGVMENTVM VII.

Si certa esset stellarum aut efficacia aut significatio in res, quæ continentur in orbe
elementari, eodem modo se haberent euentus
ex simili stellarum positu.

Nequaquam autem similes semper euentus
ex eodem cæli positu contingunt.

Nulla est igitur certa vel efficacia vel significatio
stellarum.

RESPONSIO.

Multi euentus accidunt à causis externis, vt cum
multi, quorum dissimiles sunt natura, simul in vno
prelio interficiuntur, aut contagio moriuntur, aut
seditionibus impliciti simul opprimuntur. Hic regula
erudita tenenda est, quam Ptolemæus recitat: vniuersales
causas potentiores esse particularibus, vt
quia venenum in magnam aëris partem sparsum est,
& aërem attrahunt multi dissimiles, nihil mirum
est,

est, pariter eos infici, etiam si alij alijs viuaciores fuissent,
si non aliunde venenum potentius particularibus
causis haussissent. Sic cum vniuersales causæ multorum
furores mouerunt, vt bella accendant in totis
gentibus, etiam si non similes furores in omnibus
excitantur, tamen multitudo pauciores secum
rapit.

Allacia est accidentis, vt Aristoteles inquit: τὰ ἐν τοῖς φυσικοῖς ἀεὶ ἔσως γίνονται, ἐὰν μὴ τι ἐμ
ποδίζῃ: Naturalia semper eodem modo se habent
nisi impediuntur: Ita de viribus seu actionibus stellarum
cogitandum est: varia posse impedimenta interuenire,
quod minus eundem semper effectum fortiantur. Huius
rei exempla, quæ sumuntur ab externa violentia, manifesta
sunt. Ibi enim particulares causas vinci ab vniuersalibus
sanè omnes facillè intelligunt, vt cum vno die in preliis
pereunt multa millia, quibus nascentibus dissimilima
affluerunt sidera, aut cum pestilentibus morbis conficiuntur
simul plurimi, quibus diuturniorem vitam spondebant
& astra, & cæteræ causæ Physicæ propinquæ. Sed sunt
sæpe & aliæ causæ multæ, cur dissimiles effectus
sequantur. Vt cum vno eodemque temporis puncto, vnoque
positu siderum nati, dissimiles naturas & fata diuersa
habent. Plurimum enim refert, omnè sine causæ, quarum
præsentia ad effectus alicuius constitutionem opus est,
coëant: an verò adsint aliquæ tantum. Præterea & alia
innumera bilia impedimenta particularia obijci possunt,
quibus effectus variantur. Et vt nihil desit in causarum
naturalium serie: Deus tamen ne quid fiat, aut vti
liter fiat, multis modis efficere aut prohibere potest.
Idque & facit sapissimè, & totam naturam liberrimè
gubernat. Quod velle eo nomine considerare atque
inculcare prodest, vt eximatur quorundam animis falsa
persuasio, qui astrorum significatio

ta sanciri existimant inuiolabili & diuino quodem edicto, proposito singillatim, vt nulla alia vis obistere valeat, quin ita grassentur, atque ex illis spe aut metu tanquam diuina voce declaratis oraculis totipendunt.

ARGVMENTVM VIII.

¶ Non astris, sed Deo tribuenda sunt quaecunque fiunt in hoc orbe elementari, potissimum verò, quæ in genere humano accidunt.

¶ Vt igitur impietas est à Deo ad creaturas abducere mentes hominum: sic alienum est à pietate Christiana, scrutari astra, & ad illorum efficaciam referre seu magna seu parua, quæ fiunt in orbe terrarum.

RESPONSIO.

In præfat.
Philipp. in
Sphæram
Ioh. de Sa-
crobuſto.

Non dissentiant hac à Christiana doctrina, cum dicimus, astra suas quasdam significationes & effectus habere in hac inferiore rerum natura. Et si enim Christiana doctrina docet nos, omnia diuinitus gubernari: tamen non tollit naturales actiones ac significationes rerum, sicut in alendis corporibus apparet, quibus etsi vitam ac motum Deus impertit, tamen ea foueri, ac pasci cibo, potu, & alijs rebus ad vitam tuendam conditis iubet. Ac prudentia digna Christiano est, diiudicare, quæ sint communes actiones Dei & naturæ, quæ sint propriæ Dei supra naturam posita. Et vt de homine propriè dicamus, sape mihi cogitant,

tanti, tria videntur genera actionum in homines cadere.

Notissimum est, quod à natura hominis proficiscitur, sensu ac ratione. Ad id pertinent inclinationes, quæ sequuntur temperamenta qualitarum. Videmus enim dissimilitudines ingeniorum infinitas, quæ profecto pariunt dissimiles actiones, quemadmodum poeta verè significauit, cum inquit: Natura sequitur semina quisque sua. Quid enim tam receptum apud Medicos est, quam τὰ ἰδιότῃ, τὰ παθόν, corporum dispositionem imitari? Idque res loquitur ipsa, ἰδιόν in homine bilioso existere nulla posse: sed excitari in eo immoderatos impetus, quasi ventos magna & vehementia παθόνque difficilimè possit ratio regere aut flectere. Si quis autem considerabit diuersas regionum naturas, & diuersarum gentium ingenia, quam aliam causam huius dissimilitudinis ostendere poterit, quam cæli naturam? Vnde facile iudicari potest, in miscendis temperamentis corporum, atque ingeniorum, inter alias causas etiam luminis naturam concurrere. Neque ego nihil educationem, consuetudinem, institutionem, leges atque consilia in regendis inclinationibus istis proficere iudico: sed hæc quoque pono in hoc genere actionum, quod à natura proficiscitur.

Alterum genus est actionum, quæ supra naturam existunt in homine diuinitus. Hoc est enim Christiana mentis, intelligere ac sentire, diuinitus homines custodiri atque gubernari. Etsi autem ita gubernat Deus, vt natura suas partes etiam aliquo modo relinquat: tamen multa corrigit in natura, & multarum rerum euentus concedit alios, quam quales proponit

E na-

natura. Neq; enim Moyſes beneficio aſtrorum ſeruat^{us} eſt, cū euaderet, via per mare patefacta: neque Petrus, cū per Angelum ē carcere educeretur, fide^{rum} beneficio liberatus eſt: neque Paulus ex hoſte Euangelij, poteſtate aſtrorum pius factus eſt. Talium operum cauſam propriē ad Deum referendam eſſe, nemo non intelligit. Sicut igitur natura vires in alijs partibus eatenus recipimus, ne regnum Chriſti tollant: ita ſuas vires luminieatenus tribuimus, ne quid de gloria Chriſti detrahatur, cui cū omnia ſubiecta ſint, iure etiam ſentiendum eſt, ſtellarum vires ei parē oportere. Ac bona mentes hac ſententia erigere ſeſe atque confirmare debent aduerſus triſtes ſignificationes, quæ non rarō mirabiliter animos in tanta natura humana imbecillitate perturbant. Atque ut aliās verbum Dei anteferre noſtris opinionibus debemus: ita aduerſus has ſignificationes, animi verbo Dei ac promiſſionibus diuinis confirmandi ſunt.

3. Ac præter hæc duo actionum genera, quæ recensui, reliquum eſt tertium genus actionum, ad quas ſuſcipiendas, animi, contra naturam, à Diabolo magno motu impelluntur. Neque enim aut aſtris, aut alijs naturalibus cauſis: ſed diabolo rectē tribuentur Nerōnis & ſimilium tyrannorum prodigioſe libidines atque parricidia. Itaque cū humani animi non vno tantum genere cauſæ moueantur: conſequitur, leges factorum varijs modis impediri, interdū aſſatu diuino, interdum inſtitutione, interdum deliberatione, interdum etiam in deterius ſecti à Diabolo. Præclare igitur inquit Prolemaus: Astrologorum decreta non eſſe prætoria. Nam prætoris edicta populum parēre cogūt. Illa verō ſignificationes non afferunt vim homi-

hominibus, et ſi non vbiq; ſunt otioſa: Atq; harum rerum exempla ſuppeditant hiſtoria.

Fallacia eſt à dicto ſecundum quid. Non ſolis aſtris ſine Deo tribuenda eſt vlla efficacia, neque omnes euentus aut actiones ad aſtra referendæ ſunt. Firmiſſimè etiam ſtatuendum eſt, ſoli Deo omnia deliberata, decreta & definita, non aſtris inſculpta eſſe, nec à quoquam perueſtigari poſſe. Denique ſciendum eſt: Deum multa peragere, non adhibitis cauſis ſecundis, imò exclusis: Interea tamen cū ſecundarum & ordinariorum cauſarum miniſterio vtatur Deus, nec ſemper aut actiones earum impediatur, aut effectiōnes prohibeat: impium non eſt conſiderare, quid cauſæ phyſicæ, cœleſtes ac inferiores conſerant aut præmonſtrent. Talis enim conſideratio nihil aliud eſt, quàm naturæ aſpectio, quæ per ſe non eſt ſuperſtitioſa, ut reliquæ partes phyſicæ, aut ars medendi: modò is ſeruetur ordo, quem vox cœleſtis præcipit ac conſtituit. Erigenda eſt enim mens ſupra vniuerſam hanc corporalem naturam, vel ſi fractus illabatur orbis: nec patiendum, ut fiducia erga Deum nobis excutiat, quæ ſicut muniuntur piæ mentes aduerſus præſentia pericula: ita muniendæ ſunt etiam aduerſus inimicas aſtrorum ſignificationes. Sicut igitur aliæ partes phyſices non lædunt religionem Chriſtianam: ita neque aſtologia (in qua temperamenta & inclinationes, quantum fieri poteſt, iudicantur, & ad cauſas cœleſtes referuntur) pietati nocet, ſi quis rectē ea vtatur.

ARGVMENTVM IX.

Ieremiæ 10. A ſignis cœli nolite timere. Ergo contemnenda ſunt, ac pro nihilo habenda, quæ ex aſtris prædicuntur.

E 2 Re.

Tomo. 4.

declam.

370. de iu-

diciis nati-

uit.

O dulcem consolationem, Ecclesia & omni-
bus Deum inuocantibus propositam. Non ait Ie-
remias, nihil esse signa cœli: imò cum nominat
signa, portendi aliquid affirmat. Antequam Hie-
rosolyma eversa est, quantum fuit prodigiorum, ec-
clipsium, trisium coniunctionum? Hec denuntia-
bant excidium illis miserrimis ciuitatibus. Et quan-
quam in hac infirmitate natura, mentes sunt timi-
da & prodigijs mouentur, & sæpe expauescebant
eorum pectora, qui Deum verè colebant: tamen his
consolationem Christus tradiderat, mansuram esse
Ecclesiam, & habituram hospitia in aliis locis. Sic
Christus cum prædicit horrendos tumultus orbis ter-
rarum, & tristissimas ruinas imperiorum, adijcit
consolationem: Instat, inquit, redemptio vestra. Ac præ-
cari iubet, vt inter rerum humanarum confusiones
seruemur. Ita Ieremias, et si impendent magna ca-
lamitates, tamen vult nos confirmatos vera agnitio-
ne & inuocatione Dei, expectare auxiliũ & liberatio-
nem. Fatendum est, esse res malas & seueras mortem,
euerfiones vrbiũ, spectare neces coniugum, ac libe-
rorum, abduci in exilium. Hæc non sunt nihil. Et ta-
men pios ita oportet confirmatos esse, ne metu harum
rerũ, cum aut impendent, aut sunt in conspectu, fran-
gantur. Sapientia est, aspicere naturam suam: sed ma-
gis necessaria sapientia est, rectorem Deum adiun-
gere. Si quid mali aut astrorũ positus, aut natura in-
clinatio minitatur: sciamus Deum & posse & velle
moderari euentus. si ipsum verè inuocemus. Sciendum
est autem, et quo ordine actiones suscipienda sint: Nò
moueant bella Pompeius fretus astrorum positus, sed
obrem-

obtemperet vocationi. Et cum vocatio postulat armã
capi, mandatum Dei omnibus terroribus antefera-
tur.

Fallacia est à non causa vt causa. Prohibet Iere-
mias, ne pij metuant signa cœli, non quia nihil
mali denuntient, sed quia inter illa pericula Deus eos
regere ac seruare velit. Nam cum signa nomi-
nat, sentit ea, res magnas atque tristes minari. Sed
Ecclesiam Deus consolat, ne in calamitatibus ge-
neris humani, se quoque interituram esse existi-
met: Sed sciat se deo curã esse, se exaudiri & seruari,
etiam cum deficiunt causæ secundæ. Sic cum Deus
prohibet nos succumbere dolori in morte: non hoc
sentit, nihil mali esse mortem, sed quia res horren-
da est, opponit consolationem, & auxilium nobis
promittit. Sic cum alibi inquit: Nolite timere ab ijs,
qui interficiunt corpus: non hoc dicit, quòd interfici
non sit malum: sed in ipsa quoque morte vult nos re-
tinere constantiam fidei & confessionis propter
spem securitatis immortalitatis. Eodem modo Ie-
remiæ dictum non contemptum Epicureum cœle-
stium signorum præcipit: neque aspici ea vetat, sed
animos fide in Deum collocatos, & aduersus omnes
casus armatos esse vult, qua petant subsidia è cœlo:
eaque si differantur, præstolentur pertinaciùs in-
stando precationibus: Si denegentur, non fremitu &
indignatione fugiant à Deo: sed immixtas calami-
tates patienter cum sancta quadam animorum
moderatione, & constanti spe finalis liberationis
ferant.

ARGVMENTVM. X.

Astrologicæ obseruationes in eum finem
instituuntur, vt fiant inde prædictiones
rerum futurarum.

E ; Pro-

Prohibet autem lex diuina diuinationes de rebus futuris.

Ergo & Astrologiæ obseruationes diuinitus prohibita sunt.

RESPONSIO.

In Phys.
Phil. lib. 2.
pag. 132.
1.

Neceſſe eſt prædictiones diſcerni. Ac vt ſit ſimpliſſimum diſcrimen, duo genera conſtituam. Alia ſunt phyſica, alia ſine cauſis naturalibus, quæ & à Ptolemæo nominantur ἀνατικὸν γιντοί. Voco autem Phyſicas prædictiones, quæ ſumuntur à ſignis in natura diuinitus conditis, quæ ſunt aut cauſæ, aut effectus, aut proprietates, quæ natura comitantur cauſas aut effectus, vt plurima ſunt in vniuerſa natura, vel futurorum, vel aliarum rerum, quæ nondum conſpiciuntur, vera ſigna, diuinitus ita condita in natura, quorum aſpectio nequaquam cum lege Dei pugnat: Sed eſt diuini operis atque ordinis conſideratio, pertinens ad hoc dictum, Omnis creatura Dei bona eſt. Talia ſunt ſigna, quæ Medici obſeruant, vt cū iudicant ex arteriarum pulſu tardo aut veloci, an cor ſit accenſum nimis magno calore, aut languescens ſit: Seu cū ex tumore, & ex duritie tumefactæ partis, iudicant de hydropē, an ſit ἀσθίς, aut alia ſpecies.

Tales diuinationes conſeſſas eſſe, dubium non eſt: quia tantū ſunt ordinis cōſideratio, quem ſi quis in natura non eſſe, aut inanem eſſe, contenderet: manifeſto mendacio Deum offenderet. Tales ſunt multe tempeſtatum prædictiones: Spirantibus Boreis, prædicimus ſerenitatem: Spirantibus Auſtris, ratio-

cina-

tinamur pluuiam ſecuturam eſſe. Hæ diuinationes à cauſis ſumuntur: ſiccior & horridior eſt Boreas, quia oritur in locis ſiccioribus & frigidiſſimis. Auſtri verò ſunt humidiores & tepidi, quia meridiana regio, vbi excitantur, & humidior & calidior eſt, & in hiſ humidis regionibus plerumque Sol ea parte, quæ ipſius motui propior eſt, multum halituum attrahit, vt manifeſtè videmus.

Alia autem prædictiones ſunt ſine cauſis naturalibus, quæ vocantur, vt dixi, ἀνατικὸν γιντοί, vt auguria, ſortes. Sunt & multe magicæ, ſeu Diabolicæ, vt eorum, qui vocantur pythones, id eſt, ſpiritus, qui in ſanaticis habitant, & interrogati vaticinantur. Omnia igitur genera, quæ vel nullas in natura cauſas habent, vel propria ſunt Dæmonum vaticinia, damnamus & execramur. Et de hiſ propriè loquitur ſeueriſſimè prohibitio in lege diuina, vbi multe ſunt appellationes, vt ſemper apud omnes gentes varia impoſtura diuinationum fuerunt.

Nec eſt inutile, ſignificationes appellationum conſiderare, quantum fieri poteſt. Nam ex ſignificatione, voluntas legis magis intelligi poterit. Et ſi autem difficile eſt talia vocabula interpretari, quæ propter linguæ vetuſtatem, & gentium mutationes, in quibus & multi ritus mutantur, non ſatis certò enarrari poſſunt: tamen aliquorum interpretatio certa eſt.

Leuitici 20. cap. ſcriptum eſt: vir ſue mulier, in quibus eſt ſpiritus Pythonicus, aut incantatio, interficiantur. Hic prius vocabulum ſatis certum eſt ex hiſtoria Regis Saul, vbi mulier conſulens Dæmones, dicitur vaticinari, conſulto OB, quod verterunt Py-

phonem, id est, Diabolum respondentem consulentibus. Est enim $\pi\omega\delta\omega\varsigma$ à $\pi\omega\delta\alpha\upsilon\epsilon\delta\omega\varsigma$. Vocabulum vero OB, dicunt ab vtre factum esse, quod obsessi, cum vaticinari incipiunt, instantur. Ideoq, Græci hanc appellationem verterunt $\epsilon\gamma\gamma\alpha\varsigma\epsilon\iota\pi\omega\delta\omega\varsigma$. Ad hanc speciem pertinent hoc tempore consulentes Diabolum in Crystallo monstratis imaginibus. Damnantur autem hæ species, quia Damones consulunt, & alienissima sunt à rebus ordinatis à Deo.

Est & altera species Diabolica, videlicet, incantatio, cum verbis & certis simulacris fascinantur, ac leduntur alij, vt cum vlcera tabifica fiunt in alijs incantatione, aut vt apud Theocritum maritus reuocatur domum.

Lynx redde, domum retrahens, mibi redde maritum.

Vocabulum apud Ebreos est Iedeuni, quod verterunt $\epsilon\pi\omega\delta\delta\epsilon\varsigma$, id est, incantatores. Damната est & hæc species, quia Diabolus efficit ea, quæ incantator imprecatur: & sunt inter incantatorem & Diabolos pacta. Nullam autem vult Deus pactiorem et societatem nobis cum suis hostibus Diabolis esse: nec vult nos ab ipsis opem petere.

In Deuter. & alia vocabula recitantur: Generale est Kesem, quod significat vaticinantem: quod potest intelligi de omnibus, qui sine causis physicis quoquo modo aliquid prædicunt. Meonen sunt, qui superstitiosè certos dies eligunt aut vitant. Menabes sunt sortilegi, qui ex figuris, aut numeris, aut sortibus diuinant. Mica seph, magus, qui Diabolicis præstigiis efficit aliquid, vt fiebant à Diabolis opera magorum Aegyptiacorum, qui serpentum speciem efficiebant.

Hober.

Hober, qui diuinant ex cæli partibus aut auguriis, aut abusu doctrinæ de astris, vt multi impostores referunt ad astra euentus, qui prorsus nullas habent causas, aut significationes in astris.

Ab his speciebus omnibus remoueamus Physicas prædictiones, quæ sunt reipsa consideratio ordinis diuini in natura. Manifestum est enim prædici posse astatem futuram esse sicciolem, aut humidiolem propter aliquam magnam coniunctionem. Cum igitur consideratio ordinis diuini in natura, vt prædictiones medicæ, sit res concessa: manifestum est & astrologicas, cum meta physica seruantur, concessas esse. Quare & in Gene. i. cap. scriptum est, Stellæ non tantum conditas esse, vt annos, dies & menses discernant: sed etiam vt sint signa. Cum igitur Deus velit earerum aliquarum signa esse, considerare in experientia, qui euentus significentur, concessum est.

Qui prædictiones pleniùs distinguunt, quatuor genera prædictionum constituunt. Primum genus sunt Physicæ prædictiones, quæ habent causas in substantia, vel qualitatibus, vel actionibus rerum naturalium. Tales sunt prædictiones, quæ sumuntur ex temperamentis, & ex humoribus, & natura stellarum, ventorum & aliarum partium Mundi. Secundum genus est superstitiosum, quod neque causas physicas neque ordinationem diuinam habet. Quo in genere variæ sunt species diuinationum, quas Cicero recenset in duobus libris de diuinatione. Tertium genus est Diabolicum, vt omnes magicæ prædictiones. Quartum est diuinum, ad quod referuntur oracula & vaticinia Prophetarum. Hæc distinctio monet, prudenter querendos esse fontes prædictionum, & discernendas esse præstigias Diaboli & multiplicem superstitio-

E s nem,

nem, quam inuexit hominum vanitas aut curiositas, à prædictionibus diuinis & naturalibus. Vt enim in medica arte ex cognitione causarum, signorum & effectuum ars exiit tum iudicandi, tum prædicendi multas corporum mutationes: & ea prædictio physica, res concessa est, & aliena à superstitione, quia est aspectio diuinorum operum, causarum, signorum & effectuum: Ita in Astrologicis prædictionibus, quæ iudicant ex siderum politu, causæ, signa, effectus aspiciuntur: & horum consideratio tantum est diuinorum operum aspectio. Quare & concessa est hæc ars, & aliena à superstitione. Sed non euagemur extra metas: Non affirmamus ea, quæ à potestate astrorum non oriuntur: nec misceamus sortes & illa genera diuinationum, quæ vocat Prolemæus *ἀναίσχολογία*. Præterea & in ipsis prædictionibus naturalibus quibuscunque, sciamus ordinem seruandum esse, quem Deus sua voce instituit, vt mens sit defixa in Deum, & regatur verbo patefacto diuinitus. Tota pendeat ex Deo, ab eo petat, & expectet bona, & malorum depulsionem aut mitigationem vera fide & inuocatione. Non destituta consilio aut præsidio humano, confugiat ad creaturas: non ab illis auxilia requirat, sed à Deo solo; & statuat hunc esse architectum & Dominum naturæ, qui velit & possit liberrimè vel mutare, vel mitigare, vel prorsus tollere, quæ Physicæ causæ denuntiant aut apportant: & eundem multa quotidie aliter dispensare atque ad exitum alium dirigere, quàm secundæ causæ proponunt. Hoc ordine obseruato, contemplatio causarum & signorum in natura, & prædictionum inde extructarum vsus, si intra metas certas sese cohibeat, concessus est & approbatus. Contra verò conturbatio huius ordinis damnatur sacris literis, cum aut metæ non seruantur in euentibus futuris inuestigandis, aut cum animi certius his prædictionibus confidunt, ac firmius iis adhaerescunt, quàm Deo ipsi, & cœlitus promulgatis

tis oraculis, aut cum à Deo aut oraculis cœlestibus ad creaturas sese conuertunt, de quæ earum significatis deliberationes, consilia, actiones & studia sua instituunt, moderantur & administrant, Deum verò & mandata cœlestia negligunt.

Congruit hæc responsio ad omnia illa dicta, quibus in Leuitico & Deuteronomio prohibetur, ne futura scrutemur. Et sic ad Esaïæ locum respondendum est. Esaï. 47. de Babylone dicitur.

Fatigata es in multitudine consiliorum tuorum. Stent nunc & saluent te augures cœli, qui contemplantur sidera, & supputant menses, vt annuntient tibi futura. Ergo consideratio astrorum autoritate diuina prohibita est.

RESPONSIO.

Dictum Esaïæ taxat superstitiosum & impium ab-
 usum artis, & reprehendit ac damnat, cum peruer-
 sitatem illorum, qui omnes in astris euentus perue-
 stigari, & horum tempora ac momenta pernosci pos-
 se asseuerarunt, aut etiam quæstus gratia astro-
 logiæ nomen alijs artibus superstitiosis prætexere,
 & nescio quorum signorum figmenta commin-
 sci consueverunt: tum impiam & superstitiosam
 sollicitudinem, qua multi salutaribus præceptis
 & promissionibus firmis atque illustribus verbo
 Dei commendatis, antefereunt prognostica ex astris
 petita, ea opinione, vt nihil incoent nisi perquisitis a-
 stris, nec processura putent, quæ incoarunt, ni-
 si iisdem assentientibus. Interea verò non damnat
 dictum Esaïæ & huic similia considerationem phy-
 sicam effectuum, qui oriuntur à stellis, si certæ metæ
 seruentur, & mens à Deo pendeat, quemadmodum
 nec medicationum vsus aut diuinationes medico-
 rum ex signis de secuturis morbis vel conualescen-
 tia,

tia, vel propinqua morte scriptura damnat, si vitentur corruptelæ temerè aspersæ arti medicæ, & caueatur abusus ordini diuino contrarius eorum, qui sine Dei agnitione & sine fide Deum intuente ex creaturis tanquam numinibus pendent, & in ea, quæ nobis abscondit Dominus, inquirunt.

ARGVMENTVM XI.

¶ Si aut non licet, aut non possibile est ex astris scrutari, quid hoc vel illo anno vel die sit alicui euenturum, sitné hoc, quod molitur & agit, prospere vel incommodè cessurum, & quæ sunt his similia, quæ homines præcipuè scire desiderant: non magni est momenti, tota ratio astrologicarum obseruationum.

Sed nec fides Christiana patitur, nec possibile est, particularia illa certò ex astris prædici, cum propter alias causas, tum quia consiliorum humanorum euentus maxima ex parte ab externis causis pendent.

Ergo etiam si concedatur aliquid artis esse in astrologicis obseruationibus: tamen nulla est insignis illarum utilitas ad vitam hominum benè instituendam.

RESPONSIO.

Lib. 2. Phy. Breuiter recitabo utilitates præcipuas doctrina de effectibus stellarum. In quarum commemoratione apparebit, nos de naturalibus inclinationibus loqui, nec miscere superstitiosas obseruationes. Primum igitur

Phil. 138.
Pag.

igitur prodest ad ruendam valetudinem, & vitandos aut certè mitigandos morbos. Ac libellus extat inter Galeni opera, collectus ex Diocle, qui Antigoni re-
gis medicus fuit, eruditè differens de causis coelestibus morborum. Secundò, mores & studia melius regipoterunt, inspecta inclinatione. Nam infelix miles, & ineptus Musicus, aut Poëta erit, qui negante inclinatione, aut militare aut canere volet. Sed consideret quisque, quid mediocriter iuuante natura, efficere possit, ac bonas inclinationes diligentia adiuuet, prauas reprimat: Sicut Ptolemaeus præcipit, inquiens: Sapiens anima adiuuat vim coelestem, sicut bonus agricola cultura terram adiuuat. Natura fit plerumq; ut congruant temperamenta, inclinationes & euentus. Bonum temperamentum corporis gignit motus moderatiores, & magis regulares. Malum temperamentum rapidos motus ciet, vel ad iram, vel ad libidines: ut nati in coniunctione Solis, Lune, & Martis, aut certè, si solem & Lunam in coniunctione Mars aliunde in fausto aspectu aspiciat, propter sanguinem valde vstum, & spiritus fumosos & mordaces exastuantes, nec cras in bonam habent, nec mores placidos, suntq; præcipites in iram. Et interdum irati ruunt in tristes & tragicos casus. Tales natura, et si sunt infelices, alia magis, alia minus, tamen si stellarum positu considerato, pericula prospexerint, & frenare se disciplina annitantur, multa saua mala vitare poterunt, quia manet in natura hominum libertas, quæ prauas inclinationes coërcere potest. Nec Deus frustra disciplinam instituit. Et multum valent in regenda moribus sobrietas, circumspectio, assuefactio ad continentiam, & ad reprimendos subitos impetus. Et

- Et hac diligentia multo eius felicior, cum accedit ardens inuocatio Dei. Prodest igitur aliquo modo prauidere pericula, vt remedia contra ea diligentius opponantur. De qua utilitate addam & hanc admonitionem tertiam. Tertio, ideo etiam prodest nosse stellarum significationes bonas & malas, vt ipsa nos consideratio nature erudiat, ac ostendat, qui euentus à Phisicis causis seu stellis propriè oriantur, qui propriè oriantur à Deo, qui à Diabolis. Propter hoc discrimen sobria consideratio stellarum utilis est. Multa sunt beneficia diuina quotidiana, & multe liberationes, quæ non possunt propriè ad stellas referri, vt incolumitas Danielis inter Leones. E contra valde multorum mores deteriores sunt, & exitus tristiores, quæ quales significantur à stellis, vt Neronis, Caligula, & innumerabilium aliorum furores & exitus ad Diabolum propriè referantur. Hac collatio causarum in bonis mentibus, auget curam regenda discipline, & petendi auxilij diuini, vt supra quoque dictum est.
4. Quarto, etsi non omnia prospici possunt, cum nec omnes euentus à stellis regantur, & non omnes significationes stellarum in tanta magnitudine artis cerni possint: tamen quedam æconomica & politica prospici possunt, quæ prauidere utile est: Vt narrat Aristoteles Thaletem prædixisse olearum sterilitatem, & multos emisse olei cados paruo pretio, quos postea maiore pretio vendi dit. Et sæpe Ecclesies, aut superiorum planetarum coniunctiones, non obscure significant perniciosos astus, aut nimis assiduos imbres, quæ duæ causæ sterilitatem adferunt. Hanc aliquomodo prauidere utile est. Fridericus Austriacus Imperator, pater Maximiliani Imperatoris, etsi cuilibet

bet regum potentia & consilio par erat, & adiunctas habebat potentissimas Ducum familias in Germania: tamen cum Rege Matthia Hungarico magnis copiis, seu iusta acie dimicare noluit, quia & illius felicitatē norat, & sibi sciebat Martem in genesi infeliter positum esse. Repressit igitur hostem consilio: Ita et Caroli Burgundi potentia fregit. Vt autem singulis priuatim vile est, sua pericula aliquo modo considerare, vt sint moderatiores: ita Reipub. prodest, gubernatores non esse ignaros inclinationum suarum & periculorum, quæ ipsis, & astra, & sui imperus denūtiant, vt rapidos motus sapientia, & moderatione animi coerceant. Hanc admonitionem de vrilitatibus veram esse, experientia declarat, quæ adeo non constituit fatalem necessitatem, vt magis etiam hortetur nos ad diligentiam, vt ratione regamus inclinationes, & vt agnita infirmitate nostra, ardentius expetamus auxilium diuinum.

ET falsa sunt & impia illa nonnullorum commenta, qui iactitant, omnium hominum fata, imò quæ quis nosse etiam desideret, quantumuis exalta & abscondita ex cælo proferri posse. Nimis etiam arrogans est illa à Chaldæis, vt putatur, profecta Astrologia, quam sic vocant, iudiciariæ in quinque genera distributio. Quorum vno ἐναλλαγὰς τῶν ἐτῶν καὶ μηνῶν, id est, annorum & mensium alternationes: altero μετεβολὰς τῶν αἰρῶν, hoc est æris permutationes: tertio ἐπιλογὰς, id est, delictus: quarto, γενεολογικὰ, id est, natiuitatum interpretationes: vltimo, ἐρωτήσεις, id est, interrogationes seu quæsitæ contineri dixerunt. Quæ quidem omnia, tam multiplici ἀπολελεσματῶν & cano-
rum varietate complexi sunt, vt in primis duobus gene-

generibus excluso Deo, tantum ad astra retulerint omnia illa, quæ scriptura Dei flagella nominat, ut
 1. tempestates, sterilitates, fames, pestem, bella & his
 2. similia. In tribus verò posterioribus, phisicos limites
 3. longè lateque egressi, siderum doctrinæ subiecerint, quicquid hic vniversus orbis habet, aded vt veterint suscipere quidquam, vel publicè, vel priuatim, domi, foris, nisi inspecto ac perquisito cæli positu tanquam fatalium legum tabula, aut magistro atq; architecto euentorum omnium: deque præscripto cælestium edictorum geri quæcunque inciperentur, vrgeri, si aspirarent stellæ; deponi, si refragarentur, voluerint. Vniuersam verò vitam, actiones, casus, euentus minimos, & maximos ex genesi cuiusq; prædicere se posse finxerunt. Deniq; ipsas etiam formas, status, conditiones, momenta rerum non modò futurarum, sed etiam occultissimarum, & de quibuscunque incertis atque ambiguis quætionibus interrogaret aliquis, ex astris monstrari produci, solui, atque explanari posse incredibili deliratione, seu quæstus causa mentiri, seu superstitione, aut potius Diaboli præstigijs fascinati asserere atque affirmare ausi sunt. Hæc vel impostorum
 1. vel supersticiosorum commenta, quæcunque sunt
 2. præter rationem falsò introducta in Astrologicas
 3. obseruationes, iure ac meritò vanitatis atque impietatis damnat Christiana religio. Veram autem
 4. & eruditam Astrologiam, cum sit Physica quædam
 5. temperamentorum & inclinationum humanarum
 6. aspectio, & causarum cælestium collatio, ex vera
 7. experientia extructa, si fines suos non excedat, neque à pietate alienam esse, neque inutilem res ipsa declarat. Latè enim pater huius considerationis utilitas in multis rebus, & in primis testimonium est de Deo & de prouidentia, quòd tam mirandus est consensus superiorum & inferiorum corporum: & quòd illa pulcherrima cæli lumina non frustra, neque
 8. otiosi tantum ornatus causa, tanta arte facta esse

cerni-

cernimus, sed vt in elementis & animantium corporibus certos effectus habeant, & in hac tota inferiori natura multas significationes magnarum mutationum hominibus, ex Dei ordinatione, ostendant, quemadmodum magnorum planetarum certos positus, & luminarium Eclipses, quanquam certis naturæ legibus fiant, tamen tristes semper euentus habuisse, multorum seculorum consensus ostendit. Has significationes, diuinitus in natura ordinatas, superbè ridere atque contemnere, magna certè temeritas atque audacia est: Qualis illa fuit, quæ de Pericle in hisloriis commemoratur: Qui cum initio belli Peloponnesiaci instructa ingenti classe à littore solutus esset, in illo ipso articulo, cum in suam triremem ascendit, conspecta est tanta Solis Eclipsis, vt penè tenebra nocturnæ medio die existerent, & stellæ conspicerentur. Territus igitur tanquam prodigio gubernator, & reliqua multitudo, nauigare recusauit.

Hic Pericles seu verè contemnens astrorum minas, seu simulans constantiam, ne languefaceret animos militum, pallio suo textit gubernatoris oculos: Ac Paulò post remoto pallio, interrogat, num puer aliquid portendi, quòd oculi exiguo tempore recti fuerint, nec tamen læsi sint? Cum respondisset gubernator de pallio, nihil mali esse, quòd pallium paulisper admotum esset oculis: Ita, inquit Pericles, nec Soli, aut naturæ rerum aliquid mali accidisse, aut significari putes, etiamsi Luna in eum incurteas, paulisper conspectum eius hominibus ademisset, ac soluere iubet, & bellum Græciæ inferre, exitiale primùm patriæ, deinde & vniuersæ reliquæ Græciæ. Fortassis autem multi sunt, qui laudent hoc iudicium Periclis. Sed nimis tristes pœnas vniuersa Græcia huius audacissimi

iudicii dedit.

F

DE CREATIONE HOMINIS.

PRIMUM ARGUMENTUM.

Natura corporea non potest esse imago
naturæ spiritualis seu incorporeæ.
Homo est natura corporea, Deus verò es-
sentia est spiritualis seu incorporea.
Ergo absurdè dicitur, hominem factum es-
se ad imaginem & similitudinem Dei.

RESPONSIO.

In Chron.
Phi. rom. 5
Op. pa. 14

Interpretatur Paulus imaginem ad
Ephesios 4. iustitiam & sanctitatem
veritatis. Complectitur ergo imago in-
corrupta potentiam cognoscentem, in
quam transfusa est lux diuina, quæ est vera & firma
agnitio Dei & legis, & notitia de vera obedientia &
de indicio Dei. Deinde complectitur & voluntatem
& car, quod ardebat motibus Spiritus sancti, & in-
tegra obedientia sine peccato. Ad hac dona coniun-
cta fuit libera & non impedita electio voluntatis.
Sunt autem in Deo summa bona, sapientia, iustitia
& libertas electionis. Horum summorum bonorum ra-
dios cum in nos transfuderit, testimonium ostendit,
verè à se hanc creaturam diligi. Et quidem ideo trans-
fudit ea in nos, ut hæ ipsa notitia testetur esse Deum,
& doceant nos, qualis sit, & discernant eum à malis
naturis. Iam cogita, quantum decus fuerit Homo an-
te lapsum, cum verè esset domicilium & templum
Dei,

Dei, sine peccato, sine morte. Et cogita, quanta fuerit
ingratitudo, auertere se à Deo ad Diabolum, & excute-
re Deum. Excusso autem Deo, qui est fons vite, secuta
est mors.

Responsio ad Argumentum sumitur ex inter-
pretatione imaginis Dei tradita à Paulo Apo-
stolo, qui ad Coloss. 3. inquit: Induite nouum homi-
nem, qui renouatur ad imaginem eius, qui con-
didit eum. Et Ephes. 4. Renouamini spiritu mentis
vestre, & induite nouum hominem, qui secundum
Deum conditus est in iustitia & sanctitate veritatis.
Est igitur in argumento fallacia à dicto secundum
quid. Nam imago & similitudo Dei in homine pro-
priè ac principaliter pertinet ad animam, quæ est al-
tera & quidem præcipua pars hominis. Quoties au-
tem de imagine Dei dicitur, complecti debemus non
tantum substantiam, sed vñ cum substantia etiam
dona seu virtutes, congruentes cum mente diuina.
Nam imago non significat tantum potentias ani-
mæ rationalis, sed tales potentias, in quibus luceat
Dei notitia, & quæ congruant cum Deo, & sint domi-
cilium Dei. Nam anima sine lucē Dei est corrupta
imago. Pertinent igitur ad imaginem hæc tria
bona: Mens in qua lucet vera Dei notitia & cæteræ
notitiæ, quæ sunt velut radij sapientiæ diuinæ, in
nos transfusi: Voluntas conuersa ad Deum, in qua
sunt virtutes congruentes cum voluntate Dei: Et
libertas voluntatis, quæ sine vlla contumacia infe-
riorum virium poterat legi Dei obedire. Iam cogi-
temus quanta bona hæc fuerint: lux de Deo, & no-
titia legis, & firma assensio: Deinde vniuersi huius
opificij mundi motuum cœlestium, humani corpo-
ris, animantium & plantarum cognitio. Postea & in
voluntate & corde rectitudo & consensus, & omni-
um pulcerrimarum virtutum copulatio. Denique
voluntatis libertas, non impedita. Et in hac sua ima-
gine

gine Deus habitabat, daturus vitam sine morte, & latitiam perpetuam, si homo non excussisset Deum rectorem. Pertinebat ad hanc dignitatem imaginis Dei in homine, etiam felicitas & abundantia omnium bonorum, & dominium aliarum creaturarum. Quorum bonorum omnium magnitudo non solum ingentem gloriam humanæ naturæ, qualis in initio condita est, sed etiam amorem Dei singularem erga genus humanum ostendit. Nihil enim gloriosius in creatura cogitari aut esse potest, quam quoddam sit imago Dei, referens illa, quæ sunt in Deo pulcherrima, sapientiam, iustitiam, & libertatem voluntatis in Deo. Deinde cum idem condiderit hanc naturam, ut in ea luceret conditoris agnitio & imago, & transfuderit in hominem dona, quæ sunt in ipsa mente diuina pulcherrima: non dubium est, quin valde hoc opus dilexerit, quod sic ornat, & domicilium ac templum esse voluit, in quo habitaret, agnosceretur, & ipse illustribus testimoniis sese ostenderet, & cui æterna bona communicaret. Sed quam dissimilis nunc est natura nostra post lapsum? Restituitur tamen imago Dei per Filium & Spiritum sanctum. Eritque tum demum perfecta imago, cum in Ecclesia cœlesti erit Deus omnia in omnibus.

ARGVMENTVM II.

Paulus loquens de discrimine vtriusque sexus. 1. Corinth. II. tantum de viro hoc præconium facit, quoddam sit imago Dei: Vir, inquit, non regat caput quia est imago & gloria Dei: vxor autem est gloria viri.

Ergo pugnat Paulus cum Moyse, qui Genes. I. affirmat, & marem & fœminam esse conditam ad imaginem Dei, &c.

RESPON-

RESPONSIO.

Verissimum est ita conditum esse genus humanum, marem & fœminam, ut sint nature intelligentes, immortales, agnoscetes Deum, ornata iustitia, & collocata in Mundum, ut certis officiis celebrent Deum, & eius notitiam tradant nascentibus ex ipsis. Ita virque est imago & templum Dei, ut erga est natura intelligens, ornata agnitione Dei & iustitia. Sed tamen gradus sunt: Vir est prior muliere, & mulier mirando consilio ex ipso condita est, & tamen similis viro & seruiens suo loco in simili officio. Quia voluit Deus hanc ipsam creationem, typum esse Ecclesie nascentis ex Filio, Sine ulla dubitatione proxima imago est æterni Patris Filius, in quem transfusa est per generationem essentia, sapientia, iustitia & vita æterni Patris: & est gloria Patris, id est, ostendens & celebrans Patrem in genere humano. Deinde sicut ex Adam sumitur costa, vnde edificatur Eva: ita sumitur Ecclesia ex ipso corpore Filij Dei, id est, ex natura assumpta à Filio Dei, redempta per ipsum. Et hæc est imago Domini, natura intelligens, accipiens ab ipso immediate verbum, agnitionem Dei, sapientiam & iustitiam, & est gloria celebrans eum. Et quia est os ex osibus eius, & caro ex carne: mirabile incendium est amoris mutuum inter hunc Dominum & inter Ecclesiam. Hic typus illustrat dictum Pauli, imo totam doctrinam de creatione. Ut Christus est imago æterni Patris: ita vir est proxima imago Dei seu Christi, id est, natura intelligens, ornata agnitione Dei & iustitia, & ordinata ad publicum ministerium, ad celebrandum Deum. Postea & mulier cum

In enarra
Epistolæ
ad Corinth.
Tom. 4. o.
per. 254.
& 255.

F 3

sit ex

fit ex viro sumpta, proximè est imago & gloria viri, sed tamen simul copulata Deo, Quia quæ vni tertio equalia seu similia sunt, inter sese sunt equalia seu similia. Itaque & mulier est natura intelligens, ornata agnitione Dei, & iustitia, & ordinata ad certum ministerium, sed angustius ministerio viri, scilicet ad institutionem & gubernationem æconomiam, & tamen simili sapientia & iustitia vterque inuocant & celebrant Deum: Ideoque mirando incedendo diligit vir mulierem, & mulier virum, quia mulier ex viro sumpta est, & est similis, id est, natura intelligens, ornata simili agnitione Dei, sapientia & iustitia. Et amorem accendunt cognatio & similitudo, quæ tunc perfecta est, cum copulati sunt in Deo, sicut & initio ante lapsum mas & femina pariter in Deo copulati erant. Ex his fontibus sumenda sunt vera & miranda argumenta consociationis maris & feminae, & coniugij & amoris mutui. Non sic amat vir statuam, quia nec cognata est, nec similis est, id est, non est res intelligens, nec ornata simili sapientia & iustitia, ac simili ministerio. Sed mulier est cognata, & est similis, id est, est res intelligens, ornata simili agnitione Dei & iustitia, & seruiens in eodem ministerio, quanquam angustiore, & socia generationis, & opitulatrix viro in multis vitæ officiis & periculis. Ideoque & gloria viri est, quia est cognata, similis, socia generationis, & opitulatrix in vita. Huius mirandi ordinis, sapientia & bonitas nunc post lapsum nec intelligi, nec verbis enarrari potest, sicut intelligi & enarrari poterit, cum hæc consilia Dei considerabimus in illa æterna consuetudine Dei, ad quam sine ulla dubitatione conditi & redempti sumus. Ac

audas res maximas breuiter attigit, nec voluit tam pueriliter Rhetoricari, sed grauissimè concionari, ut de mirando fœdere & ordine Dei, Christi, maris, & feminae. Egredere summa rei vterque, indicata lectionem adhortor, ut de his rebus maximè piam meditationem adhibeat.

Vterque sexus ad imaginem Dei conditus est, ut expressè scriptum est Genes. 1. Et Apostolus tam mulieres, quam viros ad imaginem illam renouari iubet. Sed de loco, qui citatur in argumento proposito, simplicissima est enarratio: Imaginem, de qua in his verbis dicitur: Vir imago & gloria Dei est, mulier gloria viri: non de imagine illa intelligendam esse, ad quam condita est etiam mulier, sed de illa, quæ viro peculiaris est, quam ex ipso creationis tum ordine, tum fine mox in sequentibus verbis elicit Apostolus, cum ait: mulierem ex viro creatam esse, & viri ipsius causa, non contra. Vir igitur imago & gloria Dei est, id est, ut rectè interpretantur eruditi, imago gloriæ Dei, in quo nimirum elucet Dei maiestas & imperium. Est enim vir in supremo gradu collocatus in hoc mundo, & quasi proximo loco secundum Deum, in quo velut imagine quadam Deus splendere vult suæ maiestatis & dominationis gloriam. Mulier verò gloria viri nominatur, Quia viri decus est, quatenus est viro subiecta, sicut rex quispiam ex eo intelligitur, quod subiectos habet, quibus imperet. Ita discrimen, quod inter virum & mulierem hic ponit Apostolus, ad ordinem coniugalem & ad præsentem vitam pertinet. Nec dona attributa viro & feminae in creatione, aut innocentiam & sanctitatem, quæ æquè mulieribus ac viris conuenit, sed præstantiam illam describit, quam Deus viro contulit, ut mulierem antecelleret. Non enim dominatur viro mulier, sed potius ei paret. Et in hoc superiori dignitatis gradu, quo

du, quo vir mulieri præfertur, conspicitur Dei gloria, sicut in omni principatu relucet. Vnde & magistratus præ cæteris hominibus imago Dei in terris nominantur. Inde verò non potest inferri: Magistratus est imago Dei in terris, quia dominium seu principatum habet super cæteros. Ergo subditi non sunt ad imaginem Dei conditi, id est, non sunt naturæ intelligentes. Non enim simpliciter & secundum totam naturæ considerationem, sed secundum quid, respectu antecellentia & κατ' ἐξοχήν tum Magistratus præ subditis, tum vir præ muliere imago Dei dicitur.

ARGVMENTVM. III.

Paulus in eodem capite discernens vtrunque sexum disertè & hoc affirmat: Christum esse caput viri, virum esse caput mulieris.

Ergo significat Christum non esse caput mulieris.

Et per consequens, pugnat Paulus secum ipse, cum alibi dicat: In Christo neque mas est neque fœmina. Gal. 3.

RESPONSIO.

In enarra-
Epistolæ
ad Corint.
Tom. 4. o.
per. Philip.
254.

Certissimum est mulieres & viros pariter esse heredes vitæ æternæ, & pariter recipi fide propter Mediatorem. Et in hanc sententiam scriptum est: In Christo nec mas, nec fœmina. Nec αἰετοπολιτεία est. Sed Paulus hic non loquitur de remissione peccatorum vtriusque, sed de ministeriis. Ita sine vlla Sophistica congruit ordo in gradibus, quos Paulus hic recitat:

recitat: Deus est caput Christi. Id non de essentia dicitur, sed de ministerio, ad quod Filius singulari modo missus est. Nam Filius Mediator accipit ministerium a consilio diuinitatis, sicut sepe inquit. Pater misit me. Deinde Christus est caput viri, quo significatur, virum in genere humano primum accipere ministerium docendi & gubernandi publicum cœtū, cum quidem velit Deus semper esse publicos congressus, & vocem docentium in publico cœtu exaudiri a toto genere humano. Est igitur regulare hoc, viri esse hanc gloriam, docere & regere cœtum publicum & politia, & mulierem propriè gubernatricem Oeconomica esse, sicut inquit Homerus: λόγος δ' ἀνδρῶν μάλιστα. Sequitur ergo gradus Oeconomicus: Vir est caput mulieris, id est, vir prius accipit ministerium docendi & regendi. Deinde partem attribuit mulieri in œconomia: Mater docet & regit sobolem, vt Rebecca docet filium Iacob. Hec interpretatio vera, plana & perspicua est. Et quod de velamine mulieris Paulus eodem in loco addit, ad hanc interpretationem concinnè congruit. Vir in publico cœtu doctor est & gubernator et prælator. Hūc conspici oportet. Ideo non sit velatus. Mulier non docet in publico congressu, nec est gubernatrix politica, nec prælatrice. Ideo in publico conuentu sit velata. Hæc aptè congruit: Quia oratorem gubernatorem, ducem, in acie conspici oportet, sicut & domi in œconomica gubernatione matrem familiam conspici oportet. Sunt igitur perspicua hæc dicta. Vir in publico cōgressu stans velatus in pre-catione publica, aut concione, deformat caput, id est, non seruat ordinem, non vult conspici, sicut Christus e præbet conspiciendum. Dux qui non vult conspici

spernitur ab exercitu. Et semper fuit & est vsitatu, duces habere singularia signa in acie, vt cerni & agnoscī possint. Sic oratoris actio, isī diceret velatus, ridicula esset. Actio enim dominatur in vultu & in oculis. Rectē igitur scriptum est, deformat caput, se & Christum. E contra mulier deformat caput, si non sit velata, quia etiam non seruat ordinem. Et addit Paulus aliud argumentum. Natura comam prolixiā mulieri addidit, vt significet magis eam regendam esse, quia minus debet venire in conspectum populi. Viro non est addita talis coma, quia virum in gubernatione, in acie, in senatu, in dicendo conspici oportet.

Non pugnant inter se dicta Pauli, quæ in argumento recitantur: Quia diuerso respectu dicuntur. Cū virum à muliere differre negat, Gal. de spiritali regno Christi agit, vbi nullum est neque sexus, neque ætatis, neque conditionis, neque gentis aut nationis discrimen. Non enim ad corpus, non ad externam societatem pertinet, sed totum in spiritum situm est. Quare beneficium redemptionis, iustificationis, & saluationis æquē ad mulieres & ad viros spectat, quemadmodum & ad Timoth. dicitur: Saluatur mulier, si manserit in fide. At cū 1. Corinrh. 11. Virum posuit medium inter Christum & mulierem, perinde quasi Christus non mulieris, quemadmodum viri, caput sit: non de spiritali coniunctione coram Deo loquitur. Nam intus, quod ad fidem & conscientiam attinet, Christus est caput viri ac mulieris absque discrimine, Sed inæqualitatem seu gradum inferiorem tribuit sexui muliebri, respectu officij, quantum ad externam conuersationem & decorum politicum attinet. Ibi enim Christum vir, & virum mulier sequitur,

itur, ita vt non sit idem gradus, sed vir habeat eminentiam dignitatis in politia Ecclesiastica. Quod vt planē intelligatur, scopus concionis Paulinæ considerandus est.

Instituit ibi Paulus concionem de decoro in publico cœtu seruando, & hanc legem pertinentem ad politiam Ecclesiasticam statuit, vt viri apertō capite in cœtum prodeant, mulieres verō capite velato. Ea lex cū sit politica, non sine distinctione locorum & temporum accipienda, aut intempestiuē vrgenda est, cū hodie contraria prorsus ratione, capite operto in cœtu loqui signum sit autoritatis apertō verō subiectionis testimonium, Adeo variat mos & regio. Sed Paulus inter cætera argumenta, quibus decorum illius ritus apud suos homines probat (apud quos velamen capitis, signum erat seruitutis aut subiectionis, vnde etiam nubere, id est, velari dicebantur, quæ maritis tradebantur) in primis hoc argumentum affert sumptum à gradibus ministeriorum diuinitus institutis. Volo vos scire, inquit, quod omnis viri caput Christus est. Caput autem mulieris vir. Caput verō Christi Deus. Hoc dicto tres distinctos gradus officiorum ordine constituit. Primus gradus est: Deus est caput Christi. Loquitur autem de Christo in quantum est persona missa. Nam etsi respectu essentia seu naturæ diuinæ Christus æqualis est Patri: tamen respectu missionis, seu ratione officij, in quantum est mediator missus in carnem, subiectus est Patri, seu Pater est maior Christo. Secundus gradus est, Christus est caput viri. Nam vt Christus accipit mandatum de proponendo Euangelio toti generi humano, quod ipse ex sinu Patris primus protulit: Sic ministerium docendi, & officium regendi politias, immediate commendat Christus sexui virili, hoc est, viros vult esse ministros suos in gubernatione Ecclesiastica & politica, vt vir docens aut orans in cœtu publico Christi locum teneat, nec alij nisi ipsi Christo immediate

mediatè subiectus sit. Tertius gradus est, Vir est caput mulieris, id est, vir aliqua ex parte paritur ministerium seu gubernationem diuinitus commendatam, videlicet, quòd ad œconomiam regendā attinet, cum muliere. Nec permittit Paulus mulierem loqui in Ecclesia. Sed quanquam in œconomia quoque vir principatum gerit: (Est enim pater familiās instar regis domi suæ) tamen partem œconomica gubernationis communicat cum coniuge, sic tamen ut illa ad nutum & voluntatem viri eam administret. Non ergo negat Paulus Christum caput esse totius Ecclesiæ, id est, virorum & mulierum, quòd ad spiritualia beneficia attinet. Sed tantum inter officia vtriusque sexus distinguit, ut quemadmodum Christus Deo subiectus est, & Christo vir: sic viro mulierem subiectam esse doceat. Nam metaphora capitis de dominio seu antecellencia vitur: sicut caput inferioribus membris suis & sensuum præstantia antecellit.

ARGVMENTVM. IV.

Eccles. 7. dicitur: Melior est dies mortis quam dies natiuitatis.

Ergo vera est illa Ethnicorum sententia: optimum est homini non nasci.

RESPONSIO.

In enarra. *Dictum Salomonis est consolatio. Fit autem collatio non simpliciter vitæ & mortis, sed calamitatis & liberationis, quæ tamen fide agnoscenda est. Et in Ecclesia hoc dictum nec obscurum nec ambiguum est de credentibus. Congruit enim cum illo dicto Apocal. 14. Beati mortui, qui in Domino moriuntur.*

cur. Et alia dicta sunt testimonia de futura vita, sicut Prouerb. 14. inquit: Spem retinet iustus in morte sua. Et Iob: Etiam si occider me, sperabo in eo. Illa verò Ethnica, Optimum non nasci, aut quàm celerimè aboleri, aliena sunt à doctrina Ecclesiæ.

Plutarchus in consolatione ad Apollonium citat locum Aristotelis ex libro de immortalitate in quo Sileni dictum recitatur, quod à multis scriptoribus Ethnicis celebratum est, hominibus non nasci optimum esse: Secundum verò, natum quàm celerimè mori. Hoc dictum ortum ex consideratione humanarum miseriarum verum est de vasis iræ Dei, quorum cursus multipliciter nocet ipsis & aliis. Quales fuerunt Cain, Saul, Absolon, Achitophel, Arius, Nero, Iudas, de quo Christus inquit: Melius erat huic homini non esse natum. Sed de vasis misericordie, quæ sunt organa salutaria animæ suæ & Ecclesiæ rectè dici potest: Nasci eos optimum esse, & longè melius, eosdem quàm diutissime esse superstites, sicut in Psalmo dicitur: Non moriar, sed viuam & narrabo opera Domini. Quòd verò ad Salomonis dictum attinet: Consideranda est regula: Ex causis dicendi sumendam esse intelligentiam dictorum. Etsi igitur similitudinem quandam cum hac sententia habere videtur, quæ dicitur: Mortem meliorem vitæ esse hominibus: tamen alio sine hoc à Salomone dicitur, quàm ab Ethnicis. Nam Ethnici siue ex impatientia, siue ex desperatione mortem vitæ anteferebant. At Salomon pios alloquitur, & hos mentione mortis, partim à vanitate vitæ terrenæ auocat, partim consolatur proposita spe futuræ liberationis à præsentibus miseriis. Non enim ipsam hominum vitam & natiuitatem damnat, quæ Dei donum est. sed animos in mortis diem defixos, vanas huius vitæ curas deponere iubet: & simul significat, mortem piis ingentia com-

moda afferre: Quia & peccandi occasio omnis aufertur, & ætumnæ, quibus hæc vita subiecta est, tunc desinunt, & aditus patet ad eam vitam, quæ sola est vita nominanda. Duplex igitur fallacia est in argumento: A dicto secundum quid. Item à non causa ut causa.

ARGUMENTVM. V.

¶ Nulla naturalia sunt mala.

Mors hominis est naturalis, ut putefactio pomi.

Ergo mors hominis non est malum.

RESPONSIO.

In Dial. li. 4. Sic Cicero argumentatur in prima Tusculana, sed de modis soluendi, sic; *Sic Cicero argumentatur in prima Tusculana, sed soluendam est argumentum per inficiationem. Nego minorem, quia naturalia sunt res & proprietates condita à Deo, quas Deus in creatione & voluit existere, & approbavit. Mortem autem in natura humana Deus nec condidit, nec voluit existere in natura, qualem considerat. Nequaquam enim voluit Deus huius sui operis & imaginis suæ destructionem. Sed postquam homo volens & sponte se auertit à Deo, & Deum rectorem excussit, horribilis destructio secuta est. Ita mors est malum pœnæ, ut vulgò dicitur.*

¶ Minor argumenti falsa est. Nam mors non est res à Deo condita, sed aliunde importata in Mundum, sicut Rom. 5. Paulus inquit: Per peccatum mors intrauit in Mundum. Estque mors verè malum, videlicet naturale, quia est horribilis destructio naturæ, seu ordinis in natura hominis primum instituti. Scimus enim naturam hominum initio sic conditam fuisse, ut viveret sine morbis & morte, & ornata esset dono immortalitatis. Hæ Philo-

Philosophi ignorantes, neque intelligentes primas & veras causas mortis, fixerunt in materia corporum humanorum, similiter ut in elementis & aliis corporibus mixtis, cuiusmodi sunt plantæ & animalia, priuationem, id est, appetitionem nouæ formæ, materia variè ruente sine fine, & alias atque alias formas appetente: Quia existimant naturæ ordine competere homini mortem. Sicut in plantis & pecudibus & corporibus inanimatis videmus fieri in infinitum materiarum vicissitudines, ex pomo carnem, ex carne pecudem, & rursus ex pecude resoluta in elementa, pomum. Et hanc vicissitudinem generationum & corruptionum sentiunt Philosophi æternam esse: Ideoque pariter tribuunt priuationem illam, hominum & aliorum corporum inferiorum materiarum. Nisi enim similis sit materia hominum, & aliorum corporum, imaginantur infinitam illam æternitatem impossibilem esse.

De his Philosophicis disputationibus, & de priuatione illa, quam nunc in homine non aliter ponit Aristoteles, quam in cæteris corporibus, quæ ex Elementis mixta sunt, quoties cogitamus, subeat nobis in animum, nequaquam initio sic conditum esse hominem, ut morti obnoxius esset, sed per accidens fieri, id est, propter lapsum primorum parentum, quod tantis miseriis & mortalitati natura humana subiecta est. Cogitemus igitur, quantam præstantiam amiserit homo, postquam morti subiectus est, sed rursus liberati nos per Filium Dei sciamus. Hic tollet tandem prorsus ex hominis natura Aristotelicam priuationem. Quia mirando & inenarrabili modo, milles dissipatum corpus colliget, & liberabit ab interitu. Hinc ad sequentem etiam objectionem responderi potest.

Omnia composita, naturaliter dissolutioni sunt obnoxia.

Homo

Homo est compositus ex anima & corpore
Et corpus ipsum compositum est ex Elementis.

Ergo mors illa, quæ est corporis & animæ
separatio & postea eiusdem corporis in
sua principia resolutio, naturalis est homini.

RESPONSIO.

Non est necessarium hoc argumentum. Etsi enim
dissolui sua natura potest, quidquid est compositum,
tamen non prius dissolvitur, quam definat à com-
ponente causa sustentari. At homo ex anima &
corpore sic fuit conditus, & quidem corpus homi-
nis ex Elementis ita compositum fuit, ut hæc per-
petuo nisi peccatum interuenisset, sustentaturus
fuerit Creator. Id narratio Moysis ostendit. In qua
Deus inobedientiæ primorum hominum, mortem
minatur, significans alioqui mortis ipsos expertes
perpetuo victuros fuisse. Et Psalm. 90. dicitur, In
ira tua defecimus. Et Rom. 5. Stipendium pec-
cati Mors. Quærent igitur Philosophi ac Medici
causas mortis propinquas in materia. Nos vero
in Ecclesia principalem causam mortis sciamus esse
iram Dei punientis hanc etiam prima morte, ut scri-
ptura loquitur, peccatum in natura hominis. Deinde
& ipsam peccati magnitudinem aliquo modo hinc
æstimemus, cuius grauissimam culpam esse oportet,
coram facie Dei, cum propter peccatum hæc
præstans natura hominum, ad immortalitatem ani-
mæ & corporis condita nunc parere cogatur Ty-
rannidi mortis, abripientis omnes homines sine dis-
crimine, etiam sanctissimos, & exuentis eam immor-
talitatis privilegio, quo secundum corpus & animam
præ omnibus aliis elementaribus naturis, ante la-
psum ornata erat.

DE

DE FINE HO-
MINIS.

ARGUMENTVM I.

Finis hominis est res, ad quam, & propter
quam natura humana est condita.

Finis hominis est virtus, iuxta saniores phi-
losophos, quorum sententia probatur
etiam à scriptoribus Ecclesiasticis. Et hæc
virtutem definiunt Philosophi, quoddam sit
facere opera moralia honesta, congruen-
tia cum iudicio recte rationis, præsertim
in ciuili vitæ consuetudine.

Ergo natura humana tantum ad ciuilem vi-
tæ consuetudinem condita est: Et conse-
cuti sunt etiam ethnici sapientes & ho-
nesti verum finem hominis.

RESPONSIO.

Respondeo ad Minorem: Aristotelis sen-
tentia de fine bonorum non est inte-
gra. Nam & vera rationis iudicio finis
est hominis, Deum celebrare, & pro-
pter Deum recta facere. Hoc iudicium manet in men-
te, etiam si in hac natura deprauatione non acquie-
scit voluntas in Deo, vel quia de providentia dubitat.
vel quia fungit Deum offensum. Quin & ratio causa-
rum ostendit, celebrationem Dei finem esse hominis,
quia natura condita est debitorix conditori, & homo
ad imaginem Dei conditus est. Ergo lucere Deum in
illa

In disputat.
Phi. Melar.
Tom. 4. o-
per. 487.
Et in Epit.
Philo. mo-
ral. fol. 9. &
deinceps
editio. Ar-
gentorat.

G

illa imagine oportuit. Verum quia in hac caligine obscurior est Dei notitia, & multis dubitationibus turbatur: Ideo Philosophi, etsi interdum iubent referri actiones ad Deum: tamen plerumq. nominant tantum virtutem, & dicunt virtutem finem esse.

At doctrina Ecclesiæ illustriorem habet explicationem. Quia deducit nos ad agnitionem conditoris, cui precipuus honos debetur, & in quo acquiescit natura. Est ergo finis iuxta doctrinam Ecclesiæ, propriissime loquendo, Deus ipse communicans nobis suam bonitatem, cum eum verè agnoscimus & celebramus. Idem dicunt, qui simpliciter sic respondent: finem esse veram agnitionem & celebrationem Dei. Cum igitur in Ecclesiâ quoque sic loquimur, virtutem esse finem hominis: Intelligamus in ipsa appellatione & hanc summam virtutem, ut Deus agnoscat, & omnes honestæ actiones ad Deum referantur.

Necesse est in Ecclesiâ sæpe conferri doctrinam cælestem & Philosophicam. Quod cum sit, utrumque genus doctrinæ sit illustrius & dulcius. Sic igitur collatio doctrinarum etiam in hac disputatione ostendit mutilam & mancā esse Philosophorum sententiam de fine hominis. Est enim Stoici rectissime dixerunt homines nasci Dei causa. Et Plato gravissime scripsit in Theæteto: ἡ μὲν θεῶν γνώσις, σοφία καὶ ἀρετὴ ἀνθρώπων, ἡ δὲ ἀγνοία, ἀμαθία καὶ κακὴ δαίμων ἐναργής: Dei agnitio, vera est sapientia & virtus: Ignoratio verò evidens est inscitia, & improbitas: tamen & Aristoteles & plerique alij philosophi etiam faniores, quoties de fine hominis disserunt, mentionem Dei omittunt. Itaque & Eusebius in libris preparat. Euang. inter cæteros errores Aristotelis hunc recenset, quod non doceat, virtutem propter Deum appetendam esse. Item quod

de

de hac summa virtute nihil dicat, videlicet de agnitione & celebratione Dei conditoris. Cum enim in natura hominis corrupta non satis luceat notitia Dei, constituit Aristoteles finem hominis generaliter rectam actionem supremæ potentiæ in homine, hoc est, virtutem seu actionem virtutis. Quia finem querit ex ordine, & dignitate potentiarum animæ in homine, & intuetur eas virtutes potissimum, quas in huius vitæ societate exerceri necesse est. Sed si quasiuiset actionum gradus, inuenisset aliquo modo summam actionem esse, agnoscere Deum, & obedire Deo, & vidisset virtutem referendam esse ad illum finem, videlicet agnitionem Dei: Hæc in doctrina Ecclesiæ explicantur multo luculentius, & norma veræ agnitionis monstratur, non tantum ex lege, sed adiungitur etiam ex Euangelio agnitio Filij Dei mediatoris, per quam accipiunt homines misericordiam à Deo, & in hac fide vera Deum glorificant, eique obediunt. Est igitur in Minore fallacia à dicto secundum quid ad dictum simpliciter.

ARGVMENTVM II.

Finis cuiuslibet naturæ est hoc, ad quod ultro magno imperiū natura fertur, non illud, quod difficulter agit, aliunde impulsæ: ut lapidis motus deorsum naturalis est, sursum violentus.

Tendit autem humana natura ultro ad voluptatem. Econtra verò difficulter obtemperat legibus.

Ergo voluptas est finis.

RESPONSIO.

Respondeo ad minorem. Nobis, qui scimus, unde turbata sit harmonia virium in homine facilis est solutio.

G 2 lutio.

In epitom. luto, In Minore, fallacia est accidentis, quia per accidens fit, propter depravationem humanae naturae, ut tantum sit incendium malarum appetitionum, ut difficulter obtemperemus legi Dei. Sed si natura esset incorrupta, si Deus in nobis habitans, perfunderet nos sua luce & flammis virtutum, uniuersa obedientia iucunda esset. Hæc solutio nobis in Ecclesia illustris & utilis commones factio est, ut cogitemus quàm triste malum sit hæc discordia virium, & vnde sit. Sed in Philosophia verè & perspicuè sic responderi potest: Nego minorem, quia fallacia est à dicto secundum quid ad dictum simpliciter. Non enim tota natura fertur ad voluptatem, sed mens ante factum, et post factum repugnat. Nam post delicta sequuntur tristissimi cruciatus. Impossibile est autem finem naturæ, eam rem aut actionem esse, quam natura tota post factum horribiliter auersatur, & potius non esse mallet, quàm sustinere conspectum eius facti, ut Dauid mallet non esse, quàm sustinere cogitationem sui lapsus. Hæc solutio manifestissimè refutat Epicureos, ac ostendit, non ferri totam naturam ad voluptatem principaliter.

„ **A**liter de hoc argumento respondent Philosophi, aliter doctrina Ecclesiæ. In Philosophia sic ad minorem responderi potest. Non tota natura hominis ad voluptatem fertur, sed pars inferior & bruta, id est, appetitiones sensuum & affectuum. Ratio verò seu iudicium mentis, quæ est pars superior, reclamatione & improbat appetitiones vitiosas. Hæc responsio congruit ad fallaciam à dicto secundum quid: Sed videtur esse obscurior, quia blanda voluptas impedit etiam iudicium, ut dicitur: Quod volumus, libenter credimus. Cùm falsa ima-

imaginatio occupat animos, veritas premitur, ut Simonides inquit: ὅσα βιάζου τὴν ἀλήθειαν. opinio vim affert veritati. Tunc autem illustrior erit hæc responsio, si dolores conscientiae post factum admissum considerentur. Nam in turpiter aut male factis dolent homines naturaliter, sicut econtra in rectè factis mentes tranquillæ sunt. Ita manifestè refutantur Epicurei, qui omnia ad voluptatem præsentem referunt. Altera responsio, ex doctrina Ecclesiæ sumitur, quæ sola docet, vnde sit dissidium illud rationis & appetitionum in natura hominis, & testatur naturam hominis vitiosam & corruptam esse. Quare iuxta Christianam doctrinam hæc responsio est ad Minorem: quod scilicet per accidens fiat, ut nunc natura in hac corruptione non obtemperet rationi. Nam si esset integra natura: perfecta obedientia & concordia omnium virium existeret, & perpetuo quodam impetu tota natura raperetur ad virtutem. Ita multum lucis accedit Philosophiæ, si cum ea conferatur doctrina Christiana. Agnoscit Philosophia & fatetur dissidium rationis & appetitionum, etsi causam non videt. At doctrina Christiana ostendit causas. Ideo in Ecclesia facilius est solutio huius argumenti, quàm in Philosophia. Inde enim agnoscitur, maiorem quidem propositionem veram esse de natura non corrupta: Hæc tendit ad finem, ad quem condita est, sine impedimento: Sicut non defatigatur nec impeditur Sol in eo cursu, ad quem conditus est. At minor loquitur de natura corrupta, quæ ingenti impetu fertur ad voluptatem post lapsum, quia auerta est à Deo, cùm ad hunc finem propriè & principaliter condita sit, ut in ea tota luceat Deus, & lætetur homo in Deo, fruatur eius luce & sapientia, & eum agnoscat & celebret. In hac igitur corruptione naturæ sunt tenebræ in mente, & cor rapitur ad alia, quæ delectant carnem. Sicut scriptum est: Omnes carent gloria Dei, id est, Deo lucente in ipsis.

Et hinc agnoscitur magnitudo morbi nascentis nobiscum.

ARGVMENTVM III.

¶ Quelibet natura recto & ordinato appetitu, præcipuè appetit conseruationem sui. Voluptas est conseruatio naturæ hominis, virtus destructio, vt in Socrate & similibus apparet, qui propter rectè facta interficiuntur.

Ergo voluptas est finis, non virtus.

RESPONSIO.

In epitom.
Phil. Mor.
pag 15.

Nego minorem, & ratio est, quia est fallacia accidentis. Nam quod virtus destruit naturam, id fit per accidens. Quod enim Socrates interficitur, causa est non virtus in Socrate, sed iniustitia inimicorum. Vt quod latro interficit viatorem, erepturus pecuniam, non est causa viatoris pecunia, sed latronis malivoluntas. Nec tamen pericula comitarentur virtutē, si natura hominis esset incorrupta. Item, virtutem seruatricem esse naturam, testatur iudicium Dei, qui virtuti dat premia. Præterea vniuersaliter verum est, virtute seruari speciem. Veritas, iustitia, fortitudo profunt vniuersæ societati, etiam si indiuiduum in præsentia destruitur, plus est autem seruari totum, quam partem. Deinde & hæc ipsa destructio, & omnes calamitates bonorum, sunt manifestum testimonium, homines non tantum ad hanc vitam nasci, quia impossibile est, naturam, quæ intelligit virtutem & premia virtutis ac pœnas, ita nasci, vt postea nullum

nullum sit discrimen inter bonos & malos, quia intellectus virtutis & turpitudinis, præmiorum & pœnarum frustra natura esset inditus. Refutata Minore, et deinde etiam neganda est Maior. Non est vera propositio: Quamlibet naturam maximè appetere conseruationem, tantum vt sit. Sed illa vera est, ordinate appetere omnes, vt sint incolumes in tali statu, ad quem natura condita est. Nam & in eo statu natura verè conseruari potest. Sed cum vagatur appetitio sine ordine, non sequitur conclusio de fine: quia inordinata appetitio etiam contraria naturæ appetit. Præterea incolumitas, quæ sic vocari potest, non debet esse destructio vel indiuidui vel speciei. Et si igitur aliquantisper est incolumis Nero, tamen dolor conscientie scelerum, destructio est, qui non potest non sequi. Et Diabolus magis optat non esse, quam sic esse: Imò horribiliter dolet, se non posse abrumpere miseriam, redigendo sese in nihilum, & de Iuda tristissimum dictum est: Melius ei esset, natum non esse. Cum igitur Maior non sit vera, sequitur conclusio falsa. Sic enim in Maiori dicendum erat. Quilibet natura recto & ordinato appetitu, maximè appetit conseruationem sui in tali statu, ad quem condita est. Sed altera solutio de Minore, magis perspicua est, quæ ostendit, voluptatem non esse conseruatricem speciei, & virtute destrui naturam per accidens. Præterea semper virtutem comitaretur natura incolumitas, si hominum natura non esset deprauata.

Maiori in hoc argumento addenda est restrictio. Tunc enim conseruatio illa, quam natura appetit, est finis cuiusque naturæ, cum recta & ordinata est hæc appetitio, videlicet si natura appetat

- petat, non tantum ut sit, sed ut sit incolumis in tali statu, ad quem est condita. Consistit autem status hominis, ad quem conditus est, non in voluptatibus, & earum instrumentis, sed in agnitione & celebratione Dei, quæ etiam vitæ & omnibus rebus humanis anteferenda est. Ad Minorem explicandam hæc tres responsiones coniungendæ sunt. Primò respondendum est per inficiationem, voluptas non est conseruatio naturæ humanæ, quia Deus, qui est iustus iudex vniuersaliter destruit sceleratos primum terroribus conscientiæ: Deinde & externis suppliciis. Et voluptates, quæ vagantur libidinibus, & grassantur cædibus, destruunt societatem humanam: virtutem autem seruatricem esse naturæ testatur iudicium Dei, qui etiam in hac vita virtuti dat præmia. Et quanquam aliqui propter rectè facta interficiuntur: tamen vniuersaliter verum est, virtute seruari speciem. Quia omnes difficultates, quas sustinent viri boni, directæ sunt ad conseruationem communis societatis. Secundò, per inuersionem respondendum est etiam de his, qui virtutis causa interficiuntur. Hæc ipsa destructio & omnes calamitates bonorum, sunt manifestum testimonium, restare aliam vitam, in qua tandem bonis præmia distribuentur. Etsi igitur aliqui sustinent pericula in hac vita propter virtutem: tamen habituri sunt præmia in secura immortalitate. Tertiò, Fallacia est accidentis. Nam quoddam pericula virtutem comitantur, id fit per accidens, quia in hac naturæ corruptione mali aduersantur virtuti. Idque accidere solet plerumque, vel quia mali dolent, eos, qui Virtute antecellunt, magis in honore esse, quam seipsos: vel quia experiuntur, virtutem sibi impedimento esse, ut Carilina odit Ciceronem, quia videt sua consilia virtute & vigilantia illius impediri.

Ar.

ARGVMENTVM. IIII.

Illud est optimum, quod lex Dei & Euangelium tanquam vltimum bonorum promittunt, & propter quod alia expetiunt.

Lex & Euangelium promittunt in hac vita & post hanc vitam obedientibus tranquillitatem seu lætitiā, ut dicitur: Beatus vir, qui timet Dominum, opes & diuitiæ in domo eius, &c. Qui fecerit hæc viuet in eis. Item, Gaudium vestrum nemo tollet à vobis.

Ergo lætitiā, quæ re ipsa est voluptas, summum bonum est.

RESPONSIO.

Respondeo primum ad Minorem: Et si verum est, In Epith. Phil. mor. p. 17.
promitti in hac vita & post hanc vitam præmia, que comitantur virtutem: tamen hæc præmia non sunt principale bonum, quod expetendum est. Sicut de præmiis in hac vita manifestum est, & inter causas, cur Ecclesia cruci subiecta sit, hæc quoque recensetur: Ideo Ecclesiam cruci subiectam esse, ut discat Deo propter ipsius gloriam, non propter nostras suauitates seruiendum esse, & tamen necesse est, viuere aliquos & habere aliqua vita commoda, ut Ieremiam Baptistam, Paulum, & similes, sed tamen hanc ipsam ob causam ingentibus ærumnis præmuntur, & tandem interficiuntur, ut sciant Deo propter ipsius gloriam seruiendum esse, & summa bona esse, ipsam

G 5 Dei

Dei agnitionem, celebrationem & obedientiam, non commoda, quæ sequuntur, quæ potius media sunt, seruiencia principalibus bonis, quàm vltiora bona.

- ” Sic & postea de vita æterna sciamus principale bonum esse sapientiam agnoscentem Deum & iustitiam, non lætitiā, quæ sequitur. Idè scriptum est: Hæc est vita æterna, vt agnoscant te verum Deum, & quem misisti Iesum esse Christum: Sed cū redacti in nihilum, non celebrent Deum, facillè intelligi potest, necessariam esse vitam, & talem vitam, in qua non sint æterni dolores, qui impedirent celebrationem Dei.

- ” Facilis igitur responsio est: Rectum est appetere præmia, sed non vt principale bonum, sed quia necessè est celebrantes Deum non redactos esse in nihilum, sicut scriptum est, Non mortui laudabunt te Domine. Ac in genere regula tenenda est: vult Deus, & expeti, & à se peti bona summa & inferiora, sed ita vt gradus non conturbentur, sicut scriptum est: Primum querite regnum Dei, & cetera adijciuntur vobis. Et in precatione quotidiana ambo genera coniunguntur: sanctificetur nomen tuum, Et panem nostrum quotidianum da nobis hodie.

- ” **R**esponsio ad hoc argumentum sumitur ex gradibus bonorum: Maior vera est de principali bono, non de minùs principali, quod comitatur tantum principalem finem, vt cibi finis principalis est alere corpus, etiamsi voluptas sequitur. Ita finis principalis hominis est Deus ipse sese communicans, iuxta dictum: Deus erit omnia in omnibus. Hunc finem comitatur lætitia. Nam quos vult Deus esse sua domicilia, hos oportet esse, & esse similes Deo, sapientes, iustos & lætos.

lætos. Ac sunt quidem hæc tria summa bona creaturæ rationalis: sapientia, iustitia & lætitia: & hæc bona complectitur vita æterna. Sed verissima est Augustini sententia, quæ docet lætitiā esse comitem sapientiæ & iustitiæ: tantum gaudebunt, quantum amabunt, tantum amabunt, quantum agnoscent. Sicigitur declaranda est minor: Lex & Euangelium promittunt lætitiā, sed non vt principalem finem, ac affirmant, Deum se communicantem esse finem principalem. Necesse est autem fateri, maius bonum esse Deum ipsum, quàm sequentia bona. Quod verò ad tranquillitatem huius præsentis vitæ, seu ad præmia in hac vita attinet: hanc ipsam ob causam in præsentis vita Ecclesia est subiecta cruci, vt discat Deum, anteferre propriæ suauitatis. Abel interficitur, vt sciat, aliud maius bonum esse, scilicet Deum, quàm nostras suauitates, iuxta dictum: Qui perdit animam suam propter me, inueniet eam. Hæc est vera & firma responsio, quæ in Ecclesia intelligitur. Sed blanda nomina sunt lætitia & voluptas. Nec corda hominum intuentur Deum, vt debebant: Sed quærunt dulcia huic prauæ naturæ. Idè cogitant homines, illas res nobis suas, esse præcipua bona. Sed doctrina Ecclesiæ corrigit hanc opinionem, & vult intelligi Deum esse summum bonum & principalem finem. Et tamen præmiorum & poenarum mentionem facit, quia Deus vult sese & suam voluntatem in mentione præmiorum & poenarum conspici. Vult etiam præmia appeti, & poenas vitari suo ordine: vult nos petere bona corporis, sed ita, vt Deum anteferamus. Hæc doctrina de statu vitæ æternæ, & de causis, cur Ecclesia sit subiecta cruci, & quo ordine bona corporis etiam in hac vita appetenda sint, ignota est Philosophiæ, ac tantum nota est in Ecclesia. Itaque etsi quidam ludentes accommodant Epicuri dicta de voluptate ad doctrinam de tranquillitate conscientiæ, aut perpetuis gaudiis: tamen dissimile

limæ sunt sententiæ: Et in his rebus frigida sunt illæ Sophisticæ præstigiæ, quæ infinitam confusionem faciunt Philosophiæ & Euangelij.

ARGVMENTVM. V.

Vltimum in ordine bonorum est finis.

Tranquillitas, quæ sequitur virtutem, est posterior virtute.

Ergo illa tranquillitas est finis.

RESPONSIO.

In epitho.
Philosoph.
Mor. pa. 22

Respondeo, nego Maiorem. Quia non necesse est, vltimum tempore esse principale, sed sæpe principalis finis prior est tempore aliis. Vt quod Sol calefacit terram in aestate, principalis est finis: Siccitas, quæ sequitur, non est principalis finis. Ambulationis finis principalis est excitatio caloris, vt fiat coctio. Hanc sequitur color melior, quod etsi posterius est, tamen non est principale. Ioseph abstinet ab aliena coniuge præcipue propter voluntatem Dei, postea etiam propter famam: quod etsi posterius est, tamen non est principale. Tale & hoc est: Vicit amor patriæ, laudumq; immensa cupido. Brutum principaliter mouit amor patriæ, postea & amor gloriæ accedere potuit suo ordine. Nec valla recte hunc versum detorquet ad confirmandam Epicuri sententiam. Ita cum sæpe multi fines sunt ordinati vnius rei seu actionis, gradus finium considerandi sunt, & videndum, quis sit finis principalis, quem expeti necesse est, etiam si ceteri non concurrunt. Vt Ieremias in

con-

confessione obtemperat Deo, & recto iudicio conscientia sua, etiam si non sequuntur alij fines, vt approbatio præcipuorum hominum in populo Dei, & ipsius tranquillitas &c.

EST fallacia æquiocationis. Vltimum intelligitur vel respectu temporis, vel dignitatis. Ergo si intelligatur Maior de tempore, respondendum est per insiciationem. Quia potest esse aliquid vltimum tempore, quod non est extremum dignitate, id est, præcipue expetendum, & ad quod omnia cetera referenda sint. Et vnius rei possunt multi esse fines, sed subordinati, vt victoria pij militis contra Turcos, principalis finis est conseruatio religionis, legum, disciplinæ, coniugum & sobolis, postea sequuntur multi fines, stipendium, conseruatio facultatum, gloria apud ciues. Nec tamen hi fines sunt vltimi dignitate, etiam si tempore possunt esse posteriores. Ita sequuntur præmia virtutem, etiam in hac vita, sed non sunt principale bonum. Quia virtus, quæ est principale bonum, expetenda est, etiam si præmia non sequantur. Simile est & sequens argumentum.

ARGVMENTVM VI.

Finis debet esse vltimum, in quo natura acquiescit, ita vt non requirat præterea aliud.

Natura adepta virtutem, recto & legitimo appetitu, tamen adhuc appetit voluptatem, hoc est, incolumitatem & conseruationem.

Ergo virtus non est vltimum bonorum.

Re-

In veteri
editione.
Ethi. fo. 20

Minor neganda est. Et si enim natura rectè appetit incolumitatem: tamen non appetit eam, tanquam summum & praeipuum bonum, sed sicut bonum vtile, quod est gradus inferioris, quod intelligit ratio esse quidem necessarium, sed tamen non esse præstantius virtuti, & virtutem non abiiciendam esse, etiam si bona vtilia detrahantur: quamvis hæc iustissime debentur virtuti, ut Themistocli, Scipioni & similibus de Repub. bene meritis, certè amplissima præmia debentur, & tamen illi ipsi summi viri iudicant rectè faciendum esse, etiam si præmia non consequantur. Quod enim Valla multa colligit, omnes homines utilitate & cupiditate gloria moueri, & virtus ipsa apud Xenophontem inquit: dulcissimum carmen esse, suas cuique laudes, hæc non pugnant cum recta sententia. Fateor expetendam esse gloriam, expetendam esse vitæ commodam, sed non principaliter. Ratio hæc quoque recto appetitu expetit, sed gubernet hanc appetitionem virtus, tanquam superior finis, hoc est, non anteferantur viruti utilitates, retineatur virtus, etiam si non contingant præmia, aut etiam si aduersa perpetienda sint, &c. Sicut & sacra litera proponunt nobis præmia & pœnas, & tamen volunt Deo parendum esse principaliter, propter ipsum, quod cum faciunt pii, licet eis etiam expetere defensionem vitæ commodam, & cætera præmia.

Facile intelligi potest solutio huius argumenti, ex præcedentium argumentorum solutionibus.
In Minore est fallacia secundum non causam ut causam, Semper enim considerandi sunt gradus bonorum.

rum. Summus gradus est bonum honestum, idque per se, separata etiam utilitate, expeti debet. Postea opus est homini vitæ, facultatibus, multis naturæ & fortunæ bonis, quæ sunt bona vtilia, & adminicula actionum. Rectum est igitur & hæc bona externa appetere, sed ordo seruetur, ne anteferantur Deo & virtuti.

ARGUMENTUM VII.

Duo bona potiora sunt vno.

Virtus & res secundæ sunt duo bona, sicut verissimum est, ingens ornamentum esse virtutis, florentem fortunam: ut longè antecellit Huniades Sigismundo Imperatori, & nemo non magis expetit curriculum Ioseph, quàm Ieremiæ.

Ergo virtus non est summum bonum, sed duo coniuncta bona sunt expetenda.

RESPONSIO.

Facilima est solutio. Duo coniuncta magis sunt expetenda. Verum est, suo ordine, & ita, ne præstantius amittatur, si coniungi ambo non possunt. Et semper id quærat, quod suo loco quemque necesse est querere, quia necessaria faciendæ sunt, id est, quæcunque suo loco lex Dei præcipit, ut dictum est: Lucerna pedibus meis verbum tuum: Non alia, accersita tibi des, καὶ ὁ ὅτι, ambitione aut auaritia: ut necessè Scipionem dimicare: Ieremiam necesse est docere, etiam si scit sibi mortem propositam esse.

Cum igitur non coniungi utrumque bonum potest,

In Epitom.
Philos. Moral.
pag. 20

test, alterum tamen praestantius retinere necesse est, & quia virtus est praestantior, constat virtutem finem esse, etiamsi non accedunt premia. Hæc est vera solutio, non solum Philosophia sed etiam legi Dei consentiens. Semper autem obstrepit humana ratio: Num ideo tantum recte facit Ieremias, ut in nihilum redigatur? Hic respondet Euangelij doctrina, non redigetur in nihilum Ieremias, sed reuiuiscet, & seruatur ideo, ut semper celebret Deum. Quare virtus praestantius bonum est, iuxta illud: Propter quod vnū quodque tale est, illud magis tale est: Nec sequitur: Duo bona coniuncta sunt meliora, virtus & tranquillitas. Ergo Paulus querat ea coniuncta, quoquo modo. Tantum enim necessaria, conuenientia suo loco, facere Paulus debet, et contra quæ prohibita sunt, omittere debet.

DVpliciter ad Maiorem responderi potest: Duo bona magis expetenda sunt quam vnum. Nego si alterum sit infinitum, alterum finitum. Deus est infinitum bonum, & *ἀβυσσος*. Hic semper magis & principaliter expetendus est, quam omnia bona creata, ut vita nostra & aliæ suauitates. Nec deficientum est à Deo propter res secundas vel aduersas. Nam Deus sese nobis communicans, est summus finis hominis. Et fit hæc communicatio in obedientibus, qui quidem & in ipsa morte sentiunt consolationem in corde, & vident foris testimonia præsentiae Dei multiplicia. Non communicat se Deus deficientibus ab ipso, etiamsi suauiter viuunt. Sed in Philosophia etiam hoc modo responderi potest: Maior vera est, seruata viriisque boni dignitate, seu ordine bonorum, hoc est, si virtus intelligatur esse principale, & propter se expetenda. Fructus autem expetatur ita, ut si non contingat, tamen retineatur principale

principale bonum. Porro non seruato ordine bonorum, Maior non est vera, cum videlicet principale bonum extinguitur. Iam quod ad Minorem attinet, Epicurus non seruat ordinem bonorum, sed ita sentit, voluptatem esse vltimum, ut nolit virtutem expeti, si non plerumque sequeretur voluptas, hoc est, mutato ordine antefert voluptatem. Ergo hæc copulatio non efficit maius bonum, sed extinguit virtutem. Hæc responsio ostendit, posse quidem expeti coniuncta bona, sed ita ne amplectamur pro principali aliud minus principale, sicut etiam Christianus recte expetit vitam commodam, sed ita ut etiamsi non sequatur, tamen retineat principale. Sic militem oportet præliari, etiamsi euentus incertus est. Est autem hæc solutio insuauis, ideo, quia terribile est recte factis tantum accrescere ingentes dolores & mortem. Sed doctrina Ecclesiae affirmat, secururam esse tranquillitatem in altera vita: & in ipsis ærumnis & mediæ morte promittit Dei præsentiam.

ARGVMENTVM VIII.

Finis hominis est, qui hominem efficit beatum, vel potius, summum & vltimum bonum hominis, est ipsa beatitudo. Virtus non efficit homines beatos, quia sæpe maximis virtutibus præditi sunt calamitosissimi. Ergo virtus non est finis hominis.

RESPONSIO.

Philosophis de beatitudine querentibus multa absurda occurrunt: Cum natura hominum sit praestantissima, cur oppressa est maximis ærumnis, quæ impediunt

In enar. l. 1.
Ethi. Arist.
228. edit.
Argent.

pediunt multos, ne finem assequantur? Vnde est virtutis imbecillitas? Cur virtuti sapè duriter aduersatur fortuna? Cur etiam optimi, vt Abel, Baptista, tristissimis casibus opprimuntur? Deniq, quantum virtus prodest homini, cum mors statim abruptat omnia consilia praeclare agendi? His questionibus sola doctrina Christiana respondet. Fatetur mortē & ceteras calamitates esse mala, quia sunt poena auersionis à Deo in natura hominis: idē dum heret in homine illa prima labe, manent mors & aliae calamitates. Imo Deus vult Ecclesiam suam praecipue subiectam esse arumnis, propter multas causas, nec vult eam in hac vita aliter beatam esse. Sed postea abolito peccato respondebit integra virtuti integra tranquillitas. Cause autem, cur arumna maneat in hac vita, haec sunt.

1. Prima, quia manet peccatum,
2. manent poena, & Diaboli morsus. Secunda, quia Deus in Ecclesia praecipue vult agnosci peccatum,
3. ideo eam commonefacit poenis. Tertiò, vt Ecclesia vocetur ad poenitentiam. Quartò, vt sint exercitia fidei & inuocationis, & deponatur fiducia nostri.
5. 6. Quintò, vt agnoscatur praesentia Dei. Sextò, vt conspectior sit Dei potentia in nostra infirmitate. Septimò, vt fiamus similes Filij Dei. Octauò, vt optimorum arumna sint testimonium doctrine & futurae vitae. Haec causa non traduntur in Philosophia, sed in Euangelio, quod clariùs concionatur de causis humane infirmitatis, & aeterna vitae. Est ergo interim beatitudo, vt Esaiā, aut Ieremiā, agnoscere Deum, & ei obedire, & tamen circumferre corpus obnoxium ingentibus malis, id est, morti & aliis arumnis in hac vita, à quibus tamen postea abolito peccato libera-

mur.

mur. Ita fatetur Euangelium, in hac vita beatitudi-
ni adiuncta esse mala, hoc est, mortem & alias aru-
mnas, & causas monstrat, quas recensui, sed postea in-
quit securam esse beatitudinem, in qua nihil sit
arumnarum. Haec nobis in Ecclesia satis sunt perspi-
cua. Sed Aristoteles, quia se aliter explicare non po-
test, gradus constituit hominum tres. 1. Beatus est,
qui virtute praeclatus est, nec opprimitur suis fortu-
nae casibus, vt Solon, Timoleon, Scipio, Augustus. Mi-
ser est, qui contaminatus est sceleribus, siue foueatur
indulgentia fortuna, vt Tiberius: siue incidat in poe-
nas, vt Nerō, & innumerabiles alij tyranni & pol-
luti libidinibus. Medius gradus est Aristoteli eorum,
qui virtute praediti sunt, & tamen suis casibus for-
tuna opprimuntur, vt Hercules, Palamedes, Achilles,
Socrates, Miltiades. Hos dicit nō esse miseros, etiam-
si non pronuntiat beatos esse. Sed tamen quia prae-
cipuum bonum tenent, beatis, inquit, proximè annu-
merandi sunt, & discernit aduersos casus. Mediocres,
inquit, non obruunt virtutem aut beatitudinem,
imò virtus in mediocri certamine magis conspicitur,
vt in Tragedia dicitur:

Tamen per ipsas lucet arumnas decus. Et boni viri,
quales casus experiuntur, vt Aristides, Camillus,
non propterea desinunt esse beati. Sentiendum est e-
nim beatitudinem non leui casu amitti, nec beatum
similem esse Chamaleontis, cuius exemplum allegare
solet, cum de maximè mutabilibus naturis loquitur,
quia Chamaleon subinde mutat colorem.

Non satis explicari à philosophia potest doctrina
de summo bono aut beatitudine, cum pro-
pter alias causas multas, tum Ideo etiam, quia subiti

H 2

casus

casus tristissimi etiam bonis accidere solent. Etsi autem inter saniores Philosophos conuenit, virtutis actionem esse præcipuum bonum, & retinendum, etiamsi præmia non respondent: tamen quia iudicant cum virtute fortunam coniunctam esse debere, & causas, cur hoc non fiat, ignorant, & in cruce consolationibus firmis destituuntur, nec certi aliquid de secutura immortalitate sciunt: difficile est eis respondere ad argumentum. Ideo Aristoteles posuit medium gradum inter beatos & miseros. Dicit Miltiadem captiuum & ornatum excellenti virtute, quanquam non sit beatus: tamen non esse miserum. Sed in doctrina Ecclesiæ dextrè hæc explicatur. Quia enim humana natura est oppressa peccato, propterea subiecta est ingentibus ærumnis. Et tamen Euangelium docet, beatos in hac vita esse, habentes inchoatam lucem & iustitiam, & vitæ æternæ primitias, ac Deum gubernantem & defendentem, quantumvis interea sustineant acerrima certamina & calamitates. Postea verò abolito peccato & morte, affirmat habituros integram tranquillitatem. Est igitur fons erroris in argumento, ex definitione beatitudinis, Philosophus constituit veram ac solidam beatitudinem esse, virtutis & bonorum fortunæ coniunctionem, & quanquam præcipua est virtus: tamen non audet beatitudinem tribuere sæua aliqua calamitate oppressis. At Ecclesiæ nihilominus pronuntiat beatos esse pios, etiam in hac vita subiectos ærumnis, vt Paulus est beatus, cum placeat Deo, ac habeat Deum custodem & gubernatorem: & quanquam in hac vita scit, se cruci subiectum esse propter certas causas: tamen postea scit, Ecclesiam non fugacibus, non exiguo tempore duraturis bonis, vt est huius vitæ curriculum, ornandam esse. Scit enim suo tempore coniungi præmia, & quidem perpetua, non fugacia, vt sunt bona huius mortalis vitæ. Ergo ex doctrina Ecclesiæ neganda est Minor. Non enim calamitates impediunt

aut

aut tollunt beatitudinem, cum de piis & Christianis loquimur. Et pietas, quæ est vera virtus, reuera efficit homines beatos, etsi beatitudo in hac vita, & post hanc vitam dissimilis est, non quidem re ipsa, sed modo rei. Cum enim Ecclesiæ propter multas causas cruci subiecta sit, non ita fulget gloria beatitudinis inter ærumnas huius vitæ, vt post resurrectionem, abolito peccato & morte clarissimè fulgebit, sicut dicitur: Nunc quidem sumus Filij Dei, sed nondum apparuit, quales simus.

ARGUMENTVM IX.

Bonum est, quod facit bonos.

Valetudo, pecunia, & aliæ res viles, non faciunt homines bonos.

Rectè igitur dictum est à Stoicis, Solam virtutem esse bonum.

RESPONSIO.

Hac obiectio tantum continet controuersiam de In veteri vocabulo. Nam Stoici vitam, bonam valetudinem, Ethic. editione, pag. 26. opes, concesserunt esse res expetendas, sed non tribuerunt eis boni appellationem, & vocabulum boni male interpretantur. Non autem decet bonos viros serere *λογμαχίας*, ad conturbandas honestas opinioniones. Bonum significat in Philosophia proprie conueniens natura. Est igitur duplex bonum, Bonum naturale, id est, res conueniens ad conseruationem naturæ, seu nata ad bonum vsum, vt cibus, potus, bona valetudo, opes, imperia. Sic appellatio boni continet res viles. Altera significatio est bonum morale, quod est in actionibus conueniens natura, iudicio mentis.

H 3

Hoc

Hoc modo appellatio boni intellecta tamē nō significat honestum. Tale bonum sola virtus est. Nolo autem prolixē refutare Stoicos, cum & sacrae litterae & communis sermo tribuant appellationem boni rebus vtilibus. Imo ipsi Stoici addiderunt correctionem suo paradoxo quia fatentur retinendam esse sententiam, quod vtilia sint suo loco expetenda, idē exco-
gitarunt aliud vocabulum, videlicet *ωενημένα*, id est, praelata. Tam si hic queras, quare vtilia sint preferenda: tamen decurrendum erit ad causam, quia conueniant naturae. Retinenda est igitur Aristotelis diuisio, qui bona vocat non modo virtutem, sed etiam res vtilēs: & suauēs: verū gradus facit. Bonum honestum vocat, quod propter sese expetendum est, est-
que sola virtus bonum honestum, seu morale, vt aliās vocatur, & hic gradus habet summum locum. Oppositum est vitium seu turpitudine, quae vocatur malum in genere morum, seu malum culpa. Deinde Bonum vtile est res, naturae conueniens ad corporis conseruationem, quae est expetenda propter aliud, scilicet, vsus causa, vt bona valetudo, vita, opes, &c. Bonum suauē est cognatum vtili, significat enim id, quod ideo expetitur, quia affert sensui aut animo incun-
dos motus. Hac duo, scilicet vtile, & suauē, vocantur ἀδιάφορα, quod attinet ad genus morum. Quanquam igitur non sunt bona moraliter: tamen sunt natura res bonae, ad vsus aliquos expetendos nata. Oppositum est malum poena, vt vulgō loquuntur, iuxta illud: Ego sum Deus faciens pacem & creans malum. Item non erit malum in ciuitate, quod non faciat Dominus. Hac vsitata distinctio obseruanda est, quia & in Philosophia morali, & in religione consti-

tui

tui oportet gradus, vt sciamus, quae res sint expetenda, & quo ordine. nec applaudendum est illis crudelibus opinionibus, quae fingunt vtilia non esse expetenda, sicut Aristoteles sensit, & quidam alij. qui rerum delectum, vt Cicero loquitur, sustulerunt. Verum ordo retinendus est, ne vtilia anteferantur virtuti.

Fallacia est æquiuocationis. Maior loquitur de bono morali seu honesto, quod est actio, seu motus, seu habitus, congruens cum recto iudicio rationis. At valetudo, victus, sunt bonum vtile, id est, res iuuantes naturae conseruationem, vitam & vitae necessaria. Errauit autem Aristoteles Chius, qui nihil dicebat bonum, nisi solam virtutem: Cetera, vitam & mortem, bonam & malam valetudinem dicebat paria esse. Hac imaginatione ordinem & delectum rerum prorsus auferrebat, naturam euer-
tebat, & multarum virtutum exercitia corrumpebat. Nam si, quod honestum est, id solum bonum esse confirmatur, tollitur, vt ait Cicero in 4. de finibus, cura valetudinis, diligentia rei familiaris, administratio Reipublicae, ordo negotiorum gerendorum, officia vitae, ipsum denique illud honestum omnino deleendum est. Huius duritiem Stoici correcturi, retinebant hoc παράδοξον, solam virtutem bonum esse. Deinde verò, vt aliquem delectum rerum retinerent, vtilia vocabant *ωενημένα*. Contraria verò mala, ἀπὸ *ωενημένα*. Ita verbis tantum, non re ipsa à cæteris Philosophis dissenferunt, vt aliquoties ostendit Cicero. Cum autem sermo diuinus in Genesi & alibi vtatur boni appellatione, non tantum de bono morali, sed de rebus omnibus à Deo eonditis, & ita deinceps locuti sint sani homines plurimi, nos quoque eodem modo loquamur, & videamus singulis locis, de quo gradu dicatur. Vtile est igitur in conspectu habere hanc distributionem boni.

H 4

Vtilo-

*In libello
definitionis
Phil.
Tom. I. o-
per. 357.*

- vt loquuntur, creati. Id in genere nominatur creatura conuenientia in creaturis cum mente diuina, omnia intelligente & ordinante: Est igitur sapientia, iustitia & lætitia in natura intelligere, & ordo in vniuersa natura institutus à Deo. Hæc definitio boni est in genere, quod nominatur bonum naturale, & de hoc bono dicitur: Vidit Deus omnia, quæ fecerat, & erant valde bona, id est, conuenientia cum mente diuina sic ordinante, videlicet in natura intelligente erant sapientia, iustitia & lætitia, & in natura vniuersa ordo. Deinde species recitantur: **BONVM HONESTVM** morale creatum, sunt ipsæ actiones voluntatis in angelis & hominibus, congruentes cum lege Dei, seu cum Deo. Idem enim significatur his loquendi formis, & quidem regi eas actiones oportet cogitatione legis Dei. Osiander nominat iustitiam ipsum Deum, sed tamen necesse est increatam iustitiam discerni à creatura, seu ab actionibus congruentibus, quæ sunt in voluntate angeli aut hominis, quæ non habet se prorsus passiue, id est, in qua non agit Deus, vt Sol spargit radios in dolium. Et Iohannes inquit: Nos fore similes Filij Dei. Item Paulus ait: Nos transformari, vt simus imago Dei: Non est autem imago, archetypus. Est igitur aliquod bonum honestum creatum, quod in hac vita in renatis incoatur, postea erit integrum. Philosophia loquitur de actionibus honestis, quæ etiam si sunt imperfectæ, tamen sciamus eas nominari bonum honestum seu morale creatum, vt actio voluntatis in Scipione mandans omnibus membris, vt abstineant ab alterius sponfa. Hæc actio perfectior esset, si mens & voluntas intuerentur Deum, vt actio Ioseph fugientis adulteram. Hæc alibi copiosius enarrantur, sed tamen rectè dicitur, aliquod esse bonum honestum seu morale creatum, etsi discerni necesse est actiones, in beatis, item renatis in hac vita, & honestis Ethnicis, actiones angelorum, Ioseph & Scipionis. **BONA VTILIA** sunt omnes notitiæ sensuum

sum & mentis, & omnes res & effectiones ordinatæ ad conseruationem vitæ, vt ordo in elementis & rebus nascentibus, frumento, metallis & aliis. Nec mihi displicet, veras notitias in mente, cum voluntas congruit, dici bonum honestum. Sed cum non congruit voluntas, sunt bonum naturale & vile, sicut aurum, quo tamen homines abutuntur. **BONVM SVAVE** in sensu est conuenientia obiecti cum nervis, vt cum aqua calida recreat nervos læsos frigit, seu cum potus conueniens recreat arefactam linguam & cætera membra: Aut bonum suaue, est in mente & voluntate lætitia, quæ oritur ab intellectu pulchritudinis, id est, ordinis & conuenientiæ cum Deo vel natura.

DE PROVIDENTIA.

PRIMVM ARGVMENTVM.

Mens humana conuincitur demonstrationibus ex natura rerum sumtis, vt fateatur hunc mundum non tantum à Deo conditum esse, sed etiam Deum adesse gubernatorem seu moderatorem. Non igitur opus est de articulo providentiæ diuinæ quærere testimonia ex sacris literis.

RESPONSIO.

*E*tsi mens humana quadam huius sententiæ argumenta habet: tamen quia difficilius est assensio, diuinis testimoniis fides in animis, excitanda & confirmanda est, vt Deum inuocare, & serid ab eo petere

In locis
comun. de
creat. To.
oper. 161.

& expectare bona possumus, ut precipit: Inuoca me in die tribulationis, & eripiam te. Item: commenda Domino viam tuam, & ipse faciet. Postquam autem mens confirmata est vera & recta sententia de Deo, & de creatione ac praesentia Dei in creaturis, & moderatione causarum secundarum ex verbo Dei & illustribus testimoniis, in quibus se Deus generi humano peculiariter patefecit, ut in educatione populi ex Aegypto, in resurrectione mortuorum, & aliis mirandis factis Prophetarum, Christi & Apostolorum, tunc etiam utile & iucundum est aspicere opificium mundi, & in eo vestigia Dei quarere, & demonstrationes colligere, quae testantur hunc mundum non exstitisse casu, nec volui casu, sed esse Deum motem aeternam, conditricem rerum. Sicut & Paulus ad aspiciendum mundi opificium nos deducit Rom. 1. Et in Actis inquit: Adde propè adesse Deum, ut panem manibus contrectari possit.

Tales demonstrationes sunt, quae sumuntur ab ipso ordine naturae, item à natura mentis humanae, à discrimine honestorum & turpium, à notitiis naturalibus, à terroribus conscientiae, à politica societate, à poenis atrocium scelerum, à causis finalibus, à futurorum euentuum significationibus.

Possunt & multa alia verè quidem colligi, quae a libi explicanda sunt: sed nos ad primam admonitionem redeamus, videlicet, Assidue mentibus atque oculis intuenenda esse illa peculiaria testimonia, in quibus se Deus Ecclesia patefecit, ut in educatione populi Israël ex Aegypto, in resurrectione mortuorum, & miracula caetera, quae per Prophetas, Christum & Apostolos facta sunt, & deinde addamus verbum per

hos

hos traditum, & statuamus verè hanc esse Dei voluntatem, quae in eo verbo proposita est, & discernamus Philosophiam seu naturales notitias ab Euangelio, id est, à promissione gratuita remissionis peccatorum, donanda propter Filium Dei.

Fallacia est à dicto secundum quid. Philosophi saniores utcumque ex consideratione vniuersae naturae ratiocinantur esse aeternam mentem architectatricem, bonam, iustam, spectantem hominum facta & iudicantem: Sed tanta est infirmitas humana, ut de hac ipsa sententia, in primisque de cura, sustentatione & gubernatione rerum omnium saepe dubitet, & languide in ea acquiescat. Idè ex- perimur singuli in nobis ipsis & aliis, quàm difficile sit certò assentiri veræ de Dei providentia doctrinae. Ac lucem naturalem ad rectum eius intellectum non sufficere, tanta opinionum de hoc doctrinae capite varietas satis ostendit, quibus non suos tantum, sed communes generis humani errores in lucem protulerunt philosophi.

Primus & manifestissimus error, idè quæ à sanioribus philosophis etiam extra Ecclesiam explosus, Epicureorum est, qui aut omnino, aut saltem eorum, quæ in partibus mundi inferioribus sunt & fiunt, providentiam esse negant. Secundus est Stoicorum, qui loco providentiæ Dei necessitatem absolutam omnium rerum & motuum comminiscuntur, in ipsa rerum natura existentem, cui non modò res omnes aliæ, sed etiam ipse Deus sit obnoxius, ita ut aliter ciendi res, quàm ciet, libertatem ac potestatem nullam habeat. Tertius Peripateticorum est, qui Deum quidem omnia præterita & præsentia intueri atque intelligere, & futura præscire fatentur: non tamen omnia moderari ac regere, sed motus tantum cœlestes ciere, ac per eos inferioribus naturæ partibus vim & vigorem siue aptitudinem

rudinem ad motus & mutationes suscipiendas in-
dere: Ipsos autem motus & euentus in his, materiæ
mutabilitati & fluxui vario, & hominum voluntati-
bus committere, quæ non ab alio principio, quàm
à seipsis pendeant ac regantur: vel humanarum
quoque rerum aliquas tantùm ac præcipuas, easque
non in voluntate, sed in euentibus, qui extra nos
sunt, positas curare & administrare. Verùm hæc
cùm non sint consentanea verbo Dei, sincera de
Dei providentia doctrina ex illo petenda est. Inde
enim cognoscimus, nihil in vniuerso mundo, nisi
certo ac definito quidem, sed tamen liberrimo, at-
que optimo Dei consilio existere & euenire, siue vni-
uersaliter, siue specialiter, ne iis quidem exceptis,
quæ (licet non quatenus à Deo reguntur, sed quate-
nus à Diabolo & aliis malis instrumentis fiunt) ma-
la sunt, ac proinde natura sua detestanda, quorum ta-
men autor vel *ὁ ὕψιστος* haberi aut nominari Deus
non potest, cùm tanta & tam incomprehensibilis sit
eius cùm potentia, tum bonitas, ut tum quoque, cùm
Diabolum vel prauos homines peccare sinat, quos
merito postea propter iniustitiam ipsorum punit, i-
pse nihilominus verè ac iustè suum opus per instru-
menta illa peccantia efficiat.

” Quanquam autem demonstrationes philoso-
” phicæ, quæ & esse Deum, & mundum hunc proui-
” dentia diuina regi, vtrunque ostendunt, dignissime
” sunt consideratione: tamen sciendum est, eas tantùm
” particulam quandam legis esse. Ideoque nos in Eccle-
” sia intueri debemus paterfactiones, quibus essentiam
& voluntatem suam Deus Ecclesiæ patefecit. Ani-
mi etiam defigendi sunt in testimonia, quæ in verbo
Dei de hoc articulo sunt proposita, quæ nos in
hac naturæ imbecillitate magis perspicuè erudiunt
ac conuincunt, ut statuamus, non modò semel con-
ditas esses à Deo, sed etiam perpetuò curari, su-
stentari & gubernari, & ad fines suos, ad quos crea-

ta sunt singula, deduci, in primisque genus humanum
& Ecclesiam Deo curæ esse.

ARGVMENTVM. II.

Genes. 2. scriptum est: Quienit Deus ab o-
mni opere suo, idque in lege repetitur,
Exodi 20. Sex diebus fecit Deus cælum
& terram, & requieuit die septimo.
At Christus Iohannis 5. inquit: Pater meus
vsque modo operatur, & ego operor:
Videntur igitur hæc dicta scripturæ sibi in-
uicem esse contraria.

RESPONSIO.

Dictum Christi in summa hoc dicit, Deum non Tom. 3. o-
esse otiosum, aut desuisse agere, postquam fabricauit per. Phil.
creaturam, sicut Iudæi iuxta somnium humana ra- 668. In e-
tionis fingebant, Deum conditis rebus, postea eas reli- nar. Ioh.
quisse, sicut faber nauim fabricatam relinquit. Huic
imaginationi rectè opponitur hoc dictum: Deum post
conditam naturam rerum non desuisse agere, sed de-
inceps semper affuisse suo operi, & id sustentasse &
conseruasse, fecundare terram quot annis, impertire
vim procreationis & vitam animantibus: Item in
Ecclesia subinde mirandas liberationes facere. Non
erat otiosus Deus, cùm viam populo patefaceret per
mare rubrum, cùm sifteret cursum Solis praliente
Iosua. Hæc & similia complectitur dictum Christi,
quod quidem diligenter meminisse debemus, & ad-
iungere ceteris testimoniis, quæ docent nos de gene-
rali actione Dei conseruantis naturam, ne fingamus

res nunc suo impetu ferri, sine Deo nec à Deo petendam esse vitam, terra fecunditatem & alia natura opera. Huic delirio humanæ rationis opponamus hæc dicta: In Deo sumus, viuimus & mouemur. Ad Hebræos 1. Ferens omnia verbo potentia sua. Colossenses 1. Omnia in eo consistunt. Matthæi 10. Duo Passeres asseueneunt, & vnus ex illis non cadet super terram sine Patre vestro. Item Psalm. 104. Omnia à te expectant, vt des eis escam in tempore opportuno.

Præter hanc generalem actionem Dei, etiam sunt quotidiana, peculiare liberationes in Ecclesia, de quibus loquuntur alia multa testimonia, vt petite & accipietis, Psalm. 33. Multa tribulationes iustorum, sed de his omnibus liberabit eos Dominus. Et vtrumq; genus actionum fide intelligendum est, vt verè statuamus Deum adesse naturæ rerum, & petamus ab ipso vt vitam nostram tueatur, vt fecundet terram, vt defendat nos. Hæc fides est credere articulum de creatione. Nam qui sic tantum fingit à Deo conditas esse res, & postea relictas, vt cum faber nauim factam postea relinquit, & tradit nautis, hic non rectè cogitat de creatione. Cum autem humana mens sine fide non aliter iudicet, discenda est vera sententia de conseruatione rerum ex assidue Dei operibus & testimonio, vt fides accensa agnoscat Dei præsentiam, & rectè inuocet eum.

„ Sed cur dictum est in Mose, cessasse seu quiescere
 „ Deum? Respondeo. Ideo dicitur quiescere Deus: quia
 „ nullam nouam speciem in natura condidit: & facit men-
 „ tionem cessationis Deus, vt clarè testetur se non ali-
 „ am speciem abiecto homine conditurum esse, sed ho-
 „ minem

minem esse extremum & summum opus, quo delectetur, & in quo quiescere velit, ac significatur ingens dignitas hominis, & amor Dei erga hominem, in hoc ipso testimonio, quod Deus pronuntiat hunc esse extremum opus, ad quod fuerit directæ totius opificis deliberatio & appetitio. Hoc opus voluit sibi Deus quiddam esse, quo ipse propriè delectaretur, & in quo perpetuò & sine fine celebraretur.

Dictum Moysis loquitur de Sabbatho creationis, ac rectè opponitur portentosis opinionibus fingentium plures esse Mundos. Affirmat enim, hunc mundum, in quo se Deus patefecit, in quo suam doctrinam hominibus tradidit, & in quo filium humano generi misit, vnicum à Deo conditum esse. Idèò expressè ait: Cessasse Deum ab omni opere suo, id est, non condidisse alios mundos, alia animantia, aut aliam nouam speciem: Estque magna dignitas humani generis, quod post conditum hominem, Deus nullam nouam speciem elementorum aut animantium creauit, vt ipso facto ostenderet, genus humanum esse vltimum opus, ad quod fabricatio aliarum rerum præcipuè directæ sit, & in quo velit acquiescere, & cui in omni æternitate communicaturus sit sese, suam sapientiam, iustitiam, & lætitiā.

At dictum Christi Iohan. 5. Pater meus operatur & ego operor, loquitur non de noua creatione rerum, sed de perpetua tum sustentatione tum gubernatione creaturarum, quas Deus seculi condidit. Inprimisque de mirandis operibus Dei in genere humano & in Ecclesia. Docet enim Deum non condere quidem nouum mundum, aut nouas species in hoc mundo: sed tamen res ac species antea conditas perpetuò conseruare, propagatis subinde nouis indiuiduis, & omnia curare ac gubernare.

bernare, non tantum generalem vim agendi suppedi-
tando rebus, sed singulas etiam & vniuersa ita regen-
do, vt nulla creatura neque magna, neque parua
sine ipsius consilio & voluntate neque sit, neque
moueat, aut agat, aut patiat, quidquam. Imprimis
verò docet, Deum presenti sua vi & efficacia cu-
rare & gubernare genus humanum, tanquam inter
opera sua præcipuum, & quod ad imaginem suam
conditum plurimis præ creaturis alias ornat bene-
ficiis. Denique in hoc ipso genere humano do-
cet, præcipue Deum miranda opera sua exercere
erga Ecclesiam, quam diuina potentia colligit, san-
ctificat, regit, defendit & saluat. Neque id de vni-
uersa tantum Ecclesia præstet, sed etiam electos
singulos per omnem ipsorum vitam sic ducit ac re-
git, vt omnia ipsorum salutis seruire oporteat. Qua
consolatione cum nulla sit alia in huius vitæ peri-
culis efficacior, sæpe cogitemus hanc dulcissimam
Christi asseuerationem: Pater meus vique modò
operatur, & ego operor: non modò propter glo-
riam Dei, sed etiam ad fidem nostram de perpe-
tua cura Dei & providentia de nobis, confirmandam:
& ad refutandas omnes humanas imaginationes,
quibus ratio fingit, aut aliter nihil posse fieri, quam
causæ secundæ cient, aut omnia casu volui atque con-
fundi: aut scientiam Dei tantum, non autem consili-
um & voluntatem ipsius interuenire singulis eueni-
tibus: aut denique magna tantum curæ esse Deo, par-
ua negligi.

ARGVMENTVM III.

1. Corinth. 9. inquit Paulus: Num boues
curæ sunt Deo.

Ergo non est vniuersalis providentia Dei.

RESPONSIO.

*Dictum Pauli non tollit providentiam, sed hoc
tan-*

*tantum dicit non scribi leges bouum causa, sed disci-
plina hominum causa, videlicet, vt homines discant iu-
sta officia. Hanc esse nativam sententiam Pauli, series
& contextus narrationis ostendit. Prima enim pars
& longior cõsumitur in hoc præcepto: Docentibus Eu-
angelium debere victum: idque præceptum confir-
mar multis exemplis, & allegoria Mosaica, & man-
dato Christi. allegoria Mosaica hæc est: Non ligabis
os boui trituranti. Hanc imaginem ritus seruandi in
armento, eleganter transferri ad homines, qui faciunt
operas. Vt necesse est armentum pasci: ita multo ma-
gis hominem, cuius laboribus fruimur, ali necesse est.
Hanc allegoriam sumptam ex lege Moysis postquam
recitauit, hæc verba subiicit: Num boues cura
sunt Deo? An hoc propter nos omnino dicit? pro-
pter nos enim hoc scriptum est, quòd sub spe debeat
is, qui arat, arare, & qui triturat sub spe, sua spei esse
particeps debeat.*

Non tractat in hoc loco Paulus de providen-
tia Dei erga boues, quos certè pascit Deus, vt
cetera animantia, iuxta Psalmi dictum: Qui dat e-
scam omni carni, qui dat iumentis escam ipsorum.
Item, Homines & iumenta saluabis Domine: Sed
hoc tantum dicit, Non propter boues scriptam esse
legem Moysis: Quia boues non intelligunt leges:
Sed traditum esse præceptum hominibus, vt mone-
antur, quid debeant iumentis suis, quorum commi-
seratione afficitur iustus, vt Proverb. 12. dicitur. Inde
verò hanc allegoriam Paulus sumit, quæ argumen-
tum complectitur à minori ad maius: Si boui de-
bentur alimenta: multò magis ministris Euangelij
fideliter laborantibus debentur stipendia. Est igitur
in argumento fallacia à dicto secundum quid: Non
I. sunt

Tom. 4. o.
per. Philip.
235. In enar.
prior. ad
Corinth.

„ sunt curæ Deo boues, scilicet, quod ad βοιοθίσται
 „ attinet, cum nulla lex proponatur bobus, asinis, aut
 „ alijs iumentis, sicut nec plantis, nec faxis, sed creatur-
 „ ris rationalibus, id est, hominibus & angelis. quæ ob-
 „ ligantur ad obedientiam certi generis. Simili ratione
 „ interpretatur Pauli locum Chrysostomus: curat qui-
 „ dem boues, sed non sic, vt legem ipsis tradat. Et Au-
 „ gustinus in enarratione Psalm. 145. Quod ad dandam
 „ legem attinet, de bobus cura Deo non est. Quod au-
 „ tem ad creanda, pascenda, gubernanda & regenda,
 „ omnia ad Deum pertinent.

*Consideretur hoc loco & illa obiectio: qua similiter in
 fallaciam à dicto secundum quid incurrit:*

Homines sapedicuntur abiecti à conspe-
 ctu Dei.

Ergo non omnes homines curæ sunt Deo,

RESPONSIO.

„ Impij dicuntur abiecti à Deo, non quòd proui-
 „ dentia Dei ad ipsos non extendatur, sed quod eos mi-
 „ sericordia & beneficentia sua, sicut pios, non profe-
 „ quatur. Contra pij etiam quæruntur, se à Deo negli-
 „ gi, cum affliguntur, non quòd Deus non sit cum ipsis
 „ in afflictione: sed quòd sensus & ratio nostra sic iudi-
 „ cat. Sed huic tentationi opponendæ sunt asseueratio-
 „ nes diuinæ vocis, qualis illa est dulcis consolatio a-
 „ pud Esaiam cap. 41. Seruus meus es tu, elegite, & non
 „ abieci te. Ne timeas, quia ego tecum sum, ne decli-
 „ nes, quia ego Deus tuus, confortabo te, & auxiliatus
 „ sum tibi.

ARGVMENTVM III.

„ Vbi nō est ordo, ibi nulla est prouidentia:
 „ In mundo non conspicitur ordo: Quia &
 „ CIC-
 „

creaturæ vanitati subiectæ sunt, & ingen-
 tes sunt confusiones vniuersæ vitæ hu-
 manæ.

Ergo non regitur Mundus prouidentia.

RESPONSIO.

Huic argumento Epicureorum, quod præcipue Tom. 2. o-
 contra prouidentiam opponitur, respondet totus liber per. 973. In
 Ecclesiæ.
 Salomonis, qui Ecclesiastes inscribitur. Vult enim
 in eo libro Salomon principaliter proponere asseuerationem de prouidentia Dei. Deinde refutare obiectiones,
 nes, qua contra prouidentiam opponuntur. Cum e-
 nim multa & magna sint in vita confusiones, et ma-
 gna sit impiorum multitudo, & pauci sint Deum re-
 ste agnoscetes & timentes: & impij floreant gloria
 & opibus, pij sint ærumnosi, & multi interficiantur
 à pessimis, & gubernatio fidelis parum proficiat: vi-
 dentur omnia casu ferri.

Ad hanc obiectionem respondet Salomon, et si ma-
 gna ex parte talis est confusio: tamen tu regaris ver-
 bo Dei, & retineas sententiam de prouidentia firma
 fide, nec propter hæc scandala deficias à Deo, nec ab-
 jicias timorem Dei & fiduciam acquiescentem in
 Deo, nec deferas vocationem tuam, & illis confusio-
 nibus hac duo ordinata opposito Veniet iudicium, in
 quo Deus tollet hanc confusionem, & omnes impij
 abijciuntur in æternas pœnas, & iustis bene erit.
 Iam quoque in hac vita Deus moderatur confusiones,
 punit atrociter scelera, nec finit gubernationem pro-
 priam irritam esse, colligit sibi æternam Ecclesiam, ser-
 uat aliquas politias & æconomias. Imò hoc ipsum
 I 2 testi-

testimonium est presentia Dei, quod cum tanta sit infirmitas natura hominum, tanti, tam seui multorum furor: videmus tamen mirabiliter seruari Ecclesiam Dei, & aliqua eius hospitia. Obiectio igitur de confusione, est fallacia à dicto secundum quid ad dictum simpliciter:

Multa sunt inordinata in hac vita:

Ergo omnia & semper sunt inordinata.

» Neganda est consequentia. Nam prorsus tollitur hæc confusio tandem: & in hac vita multa sunt ordinata. » Tota machina mundi pulcerrime ordinata est, figura & situs cæli, æris, aquæ & terre, mortis fidurum, vices temporum, fecundatio terre, & nutritio corporis humani, conservatio specierum, generatio, nutritia regulares in mente, conservatio societatis, pœne atrocium scelerum.

Hæc ordinata & regularia opponenda sunt confusionibus. Sed multò magis ipsa reuelatio diuina, qua editum est verbum, Lex, comminationes, Euangelium & promissiones, opponenda est omnibus spectaculis, quæ incurrunt in oculos, & firmiter retinenda est fides, & in fide seruendum vocationi. Rectè facito, quia discrimen erit æternum in venturo iudicio, etiamsi aliquantisper differuntur pœna. Fac officia vocationis, etiamsi multi labores erunt inanes & ingrati, at aliquando proficies, aderit Deus laboranti & inuocanti ipsum. Hæc fide spargito doctrinam & labores, ut panem in aquas. Hæc fide & spe lenias dolorem. Ita prohibet desperationē & fiduciam nostri, & docet, fide in Deo acquiescendum esse. Nec poteris in vita aliter mederi doloribus, etiamsi contraria rentes, aut deseras vitæ societatem. Non vitantur

mi-

miseria humano consilio, sed tantum cum acquiescunt corda fide in Deo.

In minore primùm est fallacia accidentis. Nam et si in natura manet pulcherrimus ordo conditus à Deo: tamen propter peccatum accessit tristis confusio rerum in hoc mundo, seu horribiles abusus, quibus res bonæ conditæ à Deo, deformantur ac continentur à Diabolis & impiis hominibus. Deinde fallacia est à dicto secundum quid, quia sit processus à particulari ad vniuersale. Multæ res ab impiis rapiuntur in tetrum abusum, & indignè tractantur. Ergo prorsus non curat Deus res humanas. Item Aliquandiu talis fuit confusio, & vanitas rerum in mundo: Ergo perpetuò talis erit. Hæc collectiones vniuersales progressas à particularitate, vitiosas esse, omnes sani intelligunt. Cum autem humana sapientia sæpe ad hunc scopulum impingat, intuens hanc confusionem (cui subiecta est natura rerum) sine verbo Dei, & neque causas illius cernens, neque modum ac finem intelligens: Ideo sæpe in Ecclesia hæc doctrina reperitur, quæ iubet nos intueri abusum creaturarum, & ingenrem illam vitæ confusionem, non ut Epicurei faciunt, ad tollendam providentiam: Sed ut deploremus causas, scilicet peccata, & aspiciamus vtrumque, videlicet pulcherrimum ordinem multarum rerum in natura conditum à Deo, & deinde confusionem ordinis, quæ accessit propter peccatum. Et quia non est conditus mundus ad æternum abusum, cogitemus securitatem esse aliquando liberationem, & Deum patens facturum esse iudicium suum.

Sed instant aliqui: Etiamsi concedatur mundum regi à Deo, scilicet, quatenus multa in mundo sunt ordinata, & quatenus finem aliquando habebit ætatis ista, quæ nunc in mundo conspicitur: Interea tamen absurdum videri, illa ipsa inordinata,

I 3

quæ

quæ nunc in mundo, scelere Diabolorum & hominum sunt, à Deo regi. Sic igitur multi ratiocinantur.

Inordinata nec sunt, nec reguntur à Deo:
Multa in mundo sunt inordinata.

Ergo hæc saltem inordinata non reguntur à Deo.

Vnde sequitur:

Multa in mundo non fieri prouidentia diuina.

RESP.

In maiore primùm sit confusio disparatorum. Aliud enim est loqui de ipsa *ἀραξία*, aliud de subiectis, in quibus hæret *ἀραξία*. Non est à Deo *ἀραξία* seu confusio ordinis, quæ post lapsum, in multis partibus Mundi conspicitur. Sed inde non sequitur, subiecta, seu res ipsas, in quibus nunc aliqua est ordinis perturbatio, non esse à Deo. Nam & mali à Deo creati sunt: & in quantum opus Dei in eis est reliquum, seruantur à Deo, etiam si malicia eorum à Deo orta non sit. Non enim de concreto dici necesse est, quod de abstracto dicitur.

Deinde quod ad illa, quæ inordinatè sunt, attinet, minimè hoc concedendum est: Inordinata à Deo simpliciter non regi: si confusio & ordo simul in ipsis diuerso respectu inueniantur. Iam verò nihil adeo repugnans ordini à Deo sancto, committunt, vel Diaboli, vel homines, in quo (etsi prauæ eorum voluntatis respectu, maximè sit inordinatum) tamen ordo diuinæ iustitiæ, potentiæ, & bonitatis sapientissimus non sub confusione, ab illis attracta, lateat: & plerumque etiam vel euentu, vel Deo ipso sua voce monstrante, manifestè eluceat. Terra erat confusio in factis fratrum Iosephi, & Absolonis, quod ad voluntatem ipsorum attinebat, cum illi fratrem innocentem in tristem seruitutem venderent: hic Patris vxores incesto concubitu pollueret ac contaminaret: Et tamen optimus ordo,

do, quoad consilium & voluntatem Dei, latebat in istis factis: Deo Iosephum mittente in Aegyptum, vt familiam patris postea aleret. Genes 45. Et Dauidem iusto iudicio puniente, propter stupratam Vriæ conjugem 2. Samuel. 12. Sic atrox scelus fuit parricidium Iudæorum crucifigentium Christum: Et nihil tamen magis admirabili ordine & sapientia, manus & consilium Dei definiuit, quam mortem Christi pro peccatis nostris. Actor 3. Sic multas alias actiones malorum Deus propter fines bonos & iustos fieri vult: In quibus ipsis tamen actionibus peccata malorum non vult, etiam si hæc priuatione rectitudinis, quæ illis inesse debebat, concurrere cum illis permittit.

De quo etsi infra de causa peccati pluribus dicendum erit: tamen nunc quoque summam totius rei breuiter complectar, vt quomodo Dei prouidentia etiam in peccantium creaturarum actionibus intervenire dicatur, rectè ac dextrè, remotis calumniis, intelligi possit.

Sic igitur Dei verbum nos docet: Ne quidem in iis creaturarum actionibus, quæ hominum malorum ac Diabolorum tetrè ac impiè contra legem Dei delinquentium respectu, verè ac sua natura peccata sunt, otiosam esse prouidentiam diuinam: Neque Deum, vel ignorantem, vel nihil curantem, vel prorsus inuitum, aut omnibus modis nolentem, actiones illas permittere: Neque tamen Deo vllam peccati culpam, aut approbationem aut effectiorem seu causam ascribi atque assignari posse.

Primùm enim impiorum substantiam Deus sustentat, & modum agendi in iis seruat, attributum ipsis in creatione: quo differt creatura rationalis à bruta, videlicet, vt quod volunt, aut agunt impij, etiam dum maximè peccant, spontaneo tamen motu agant & velint sine coactione & impulsu violento.

Deinde cum, non quidem ex creatione, sed ex corruptione, quæ secuta est auersionem Diabolorum

& hominum à Deo, voluntates ipsorum malæ sint: permittit Deus quam diu vult, hominum impiorum voluntates malas esse, id est, non conuertit eas peculiari sua gratia, vt velint quod bonum est, & Deo placens. Sæpe etiam tum, quando per ipsos sua opera peragit (vt cum Iosephum collocaturus in fastigio regni Aegyptiaci, fratrum crudelium & adulteræ calumniatricis opera vititur) aut non ostendit eis voluntatem & consilium suum: aut non flectit voluntates eorum ad obtemperandum ipsi. Quod cum sit, non possunt quidem non peccare, cum non regantur singulari illa Dei gratia, sine qua nihil Deo placens præstari potest: & tamen sponte ac volentes peccant, dum suis prauis consiliis & affectibus morem gerunt: neque hunc scopum sibi præfixum habent, vt ad voluntatem Dei respiciant, aut iusto ordine secundum legem Dei agant.

3. Præterea non modò deferendo, seu gratiam suam subtrahendo, relinquit eos suæ malitiæ. Sed in pœnam peccatorum, sæpe tradit illos cupiditatibus cordium ipsorum in ignominiam & reprobum sensum, nimirum iusta sua iudicia erga ipsos ita exercens, vt magis magisque confirmet se in sua malitia, & ex peccatis in peccata ruant: imò & Diabolo eos impellendos tradit, qui pater est mendacij, & homicida ab initio: & in filiis incredulitatis seu contumaciis, quos laqueis suis constrictos habet, efficaciter operatur.

4. Quoniam verò malitia seu prauitas, quæ causa peccati est, in ipso Diabolo hæret: & sensus atque cogitatio hominis ab adolescentia in malum prona est: tamen quo tempore, aut loco, & in quos debeat erumpere, id planè in sua potestate Deus habet: Qui voluntatibus impiorum antea ex sese malis, quando, & quomodo, & quousque liber, bene vtens, corda eorum, quantum uis mala, & horum motus atque inclinationes vltro ad malum tendentes, siue

siue mediati siue immediatè ad obiecta vel persequenda vel fugienda mouet, flectit, inclinatur, dirigit, vt impleant, quibus nihil tale propositum est, quod manus & consilium Dei decreuit. Nam quia suum opus etiam per mala instrumenta peragere atque exequi Deus solet, & sicut diuisiones aquarum, ita hominum corda in manu sua habet, vt quocunque velit inclinet illa: mirandis modis ipse etiam malas impiorum voluntates ciet, vt hoc potius quàm alio loco, & tempore, & modo, in hanc potius, quàm in illam personam, aut rem, aut obiectum quodcunque ferantur, & in deliberatione de suis factis hanc potius, quàm alteram partem sponte eligant. Sæpe etiam afficit illos beneficiis suis, & per miracula, mandata, adhortationes, promissiones, minas cum eis agit. Nonnunquam & pœnas ac calamitates eis immittit, quibus ipsi sponte irritati sua ipsorum culpa obstinatiores in malitia redduntur & materiam Deo præbent exercendæ suæ potentia, in ipsis grauius atque seuerius puniendis. Interdum & manu sua eos retinet, ne plura & grauiora scelera acmittant. Ponit & malitiæ ipsorum ac furoribus metas, ne vltius sæuiant, quàm Deo visum est. Nonnunquam in medio cursu furoris ac sæuitiæ illos reprimat, vbi, & quando, & quomodo ipsi libitum est, seruatis ac liberatis suis, quorum exitum & *παρολθεῖαν* illi quærebant. Ipsa etiam mala, quæ impij faciunt, ad optimos fines conuertit, seruientes gloriæ suæ & electorum salutis. Denique ex impiorum sæpe numero aliquos in summo seruo impietatis ad pœnitentiam vocat, & efficaciter conuertit. Ex quo intelligi potest, nequaquam Deum otiosum esse, cum impij, quæ ipsorum respectu mala sunt, peruersè ac impiè moliuntur & agunt. Non enim Deus sine omni voluntate & actione sua eis conuiuet tantum: Sed multis modis opera providentiæ suæ per ipsos quoque impios exequitur.

Neque tamen aut ipsi impij propterea extra culpam peccati sunt, aut Deus in ullam culpæ atque peccati ipsorum societatem venire putandus est: cum in vno & eodem impiorum opere, quæ propria Dei actio bona & iusta est, à defectu & vitio impiorum, perpetuè discernenda sit. Nam quòd mali peccant, eorum est: Quòd verò peccando hoc vel illud agunt, ex virtute Dei est, tenebras, prout visum est, diuidentis, vt rectè Augustinus scripsit.

Atque haud scio an non maximè illustria bonitatis, iustitiæ, potentiae, sapientiæ, & misericordiæ Dei testimonia conspiciantur, in hac ipsa providentiæ diuinæ gubernatione, qua malos quoque voluntate & consilio suo regit, vt fieri non possit, nisi quod ipse decreuit. **BONITATIS** enim est, quòd in sustentatione etiam impiorum, suum opus, quatenus ex creatione reliquum est, seruat: Et seruat quidem ad optimos fines, vt aliqui ex impijs conuertantur: & aliorum pœna ostendat iudicium Dei: Denique vt ipsi etiam impij, atque adeo contrarium prorsus consilium apud se ineuntibus, sua tamen opera, quibus pios vel probat, vel castigat vel scelerata impiorum vlciscitur, in genere humano perficiat.

IUSTITIÆ verò est, quòd non nisi spontaneo & voluntario motu, & suo ipsorum vitio peccantes deserit, eisque gratiam suam subtrahit, ex malis voluntatibus non faciens bonas, sed quales ex corruptione naturæ sunt tales relinquens: Item non dirigens cogitationes & voluntates impiorum, vt hoc spectent, quod Deo est propositum, cum per eos bonum suum opus peragit, præterea etiam tradens eos suis ipsorum cupiditatibus & Diabolo, hoc est, non modò sinens, seu non prohibens ipsos ruere ex vno delicto in aliud, neque impediens Diaboli conatus, impellentis eos subinde in atrociora peccata: Sed his etiam quasi mancipio addicens, & per Satanam imperio, mandato, & iussu suo effi-

ficaciam erroris immittens, Prophetas seducens, oculos excæcans, corda indurans, aggrauans, tenens, atque adeo vertens, quemadmodum Scriptura his formis verborum omnibus vtitur: Idque ideo faciens, tum vt quantæ fiat diuitiæ gratiæ ipsius erga vasa misericordiæ, quos gratia sua dignatur, ostendat: tum vt iram & vindictam suam aduersus peccata in vasis iræ, quibus gratiam suam subtrahit, declaret.

Vt autem infinita **POTENTIÆ** est, quòd contra impiorum consilia, ad sua iusta & sancta opera peripfos, suo vitio peccantes peragenda, voluntates ipsorum, quanquam malas, sic moderatur, vt huc aut illuc inflectat ac dirigat: Item quòd metas præfigit, quantum & quousque toleraturus sit impios & ipsorum facta, & quòd tandem eos reprimat, quantumuis ferocientes, atque successu nequitie suæ elatos: Sic **SAPIENTIÆ** ineffabilis atque incomprehensibilis est, quòd malis etiam illis instrumentis bene tamen vt nouit, & quòd malitiam ipsi innatam, dirigere solet ad personas, locum, tempus & similes rerum circumstantias, quemadmodum ipsi visum est, quantumuis inter agendum ipsi impij iniuste appetant obiecta illa, & prorsus aliud in malis suis operibus spectent, quam Deus constituit. Quod etiam mala in bonum conuertendo contra hostium suorum consilia & conatus, suos tamen seruare, & vt Psalmus loquitur, mirificare, atque iis ipsis medijs, quibus se impij munire, & Dei gloriam impedire moliebantur, perdere ipsos, atque ita ex tenebris lucem producere solet.

Denique **MISERICORDIÆ** est, Quòd Ecclesiam & pios singulos in atrocissimis malorum persecutionibus conseruat, & ipsorum bono exercet, vel in pœna, vel in probatione, ac *doctrina*. Et quòd aliquos ex hostibus nonnumquam ad se conuertit, vt illustret regulas in verbo Dei

Dei traditas: Misericordiæ Domini, quod non consumi sumus: Et Gratia exuberat supra delictum.

Ab hac vera & orthodoxa sententia, quæ & propter Dei gloriam & nostram consolationem firmiter tenenda est, discernendæ sunt blasphemæ Libertinorum voces, & profanæ multorum calumniæ, quibus immotam verbi diuini veritatem in hac parte doctrinæ Christianæ, aut labefactare, aut inuisam atque odiosam imperitis reddere conantur, ut cum simpliciter Deo tribui calumniantur peccata ipsa Diabolorum & hominum, in quantum peccata sunt: aut cum eos, qui providentiæ diuinæ omnia subiiciunt, quæ in mundo sunt aut eueniunt, sic docere fingunt: Quod quidquid homines peccant, id Dei opus sit: Quod nihil creaturæ agant: Quod nemo ullius rei conscientia moueri debeat: Quod nefas sit quidquam improbare: Quod omnia, quæ à quouis homine perpetrantur, facinora, bona sint & iusta Dei opera: Quod efficaciter Deus operetur impiorum scelera: Quod peccatum, Deo peccatum non sit: Quod maleficia à Deo designentur, non solum volente, sed etiam autore: Quod velit & approbet peccata Deus, iisque delectetur: Quod homines quæ faciunt dum peccant, ea ex voluntate Dei faciant: Quod voluntas Dei cum eius præcepto pugnet: Quod aliud Deus in ore, aliud in pectore gestet: Quod non solum induratio Pharaonis, sed ipsa etiam eiusdem pertinacia, & impietas, & tota rebellio Dei opus sit: Quod mendacium à Deo præcipiatur, quatenus mendacium sit: Quod Deus mendacij, quo Diabolus homines seducit, autor sit: Quod malam voluntatem instillet impiis: Quod affectus prauos vel turpes iisdem suggerat: Quod homines ex Dei sensu & voluntate necessariò peccent: Quod peccata à voluntate Dei procedant: Quod Deus decreuerit ab æterno, & velit atque efficiat, ut peccetur: Quod non solum voluntate, sed etiam impulsu Dei scelera committantur: Et quid

quidquid est huius generis impiarum siue blasphemiarum, siue calumniarum, quas vel Liberti palam defendunt, vel sycophanticè alij contra orthodoxos scriptores afferunt. Has inquam longè latèque discernendas esse sciamus à vera & genuina huius doctrinæ sententia, in qua hoc ipsum, neque aliud quidquam, in summa traditur: Quod nimirum providentia Dei ad vniuersa & singula se extendat, quæ in Mundo sunt aut fiunt, adeoque etiam ad ipsas Diabolorum & hominum voluntates & actiones. Idque ad eum finem, non ut licentiæ, securitati, negligentia, aut peccatis atque flagitijs hominum patrocinium quærat: sed ut animi piorum in spectaculis confusionum generis humani, & sensu malorum, notam ad ea, quæ foris fiunt, quam ad Dei iusti iudicis, ac moderatoris rerum omnium iudicia & voluntatē respiciant: seque ad timorem Dei, fidem, spem, ac patientiam exultent.

ARGVMENTVM. V.

Si esset providentia, consequerentur iusti præmia, iniusti verò pœnis afficerentur. Atqui bonis in hac vita plerumque malè est, & malis bene: Ergo nullæ est providentia.

RESPONSIO.

Cum iustitia ordo sit, ut bonis bene sit, & malis male, quia id non semper fieri in hac vita cernitur, E-
picuri Dei furēter à gubernatione remouerunt: de prou-
idētia affirmarunt, totam naturam rerum casu ferri,
 nec aliam causam esse bonorum & malorum euen-
 tuum humanorum, nisi aut materiam, aut voluntatem hominum, aut casum.

In I. Libr.
 Phys. Phil.
 de prou-
 idētia pæ-
 20.

1. Primum autem recitabo, quid Philosophi sanio-
res responderint de hac inaequalitate iudicii: Quod
Dionysio parcitur, non parcitur Cambysi optimi Pa-
tris Filio. Isocrates inquit, regulam non eueri pau-
cis & raris exemplis contrarijs. ut fieri potest, ut ali-
qui astui dies sint gelidiores hybernis, interim regula
tamen non deletur, Aestatem calidiorem esse hyeme.
Fit autem ut plurimum, ut atrocia scelera comiten-
tur in hac vita atroces poena. Huic igitur regula as-
sentiendum est, nec propter pauca exempla impuni-
tas speranda est. Hec Isocratica responsio sapienter
cogitata est, & digna memoria.

2. Altera responsio est: hanc ipsam dissimilitudinem
signum esse immortalitatis, in qua iustum discrimen
restat bonorum & malorum. Non est enim consenta-
neum, optimam partem generis humani tantum ad
perniciem conditam esse. Ideo cum saepe Tyranni iniu-
stam crudelitatem in bonos exerceant, restare vide-
tur alius portus, in quo boni acquiescant: Hec concin-
ne dicuntur. Sed superior responsio euidentius refu-
tat Epicureos, quia experientia testis est, regulariter
et plerumque atrocia scelera poenas comitari, etiam-
si aliqua rara exempla inueniuntur, non congruen-
tia ad hanc regulam. Itaque haec ipsa experientia te-
stimonium est providentiae. Curat Deus genus huma-
num, quia plerumque rapit ad supplicia turbantes a-
troci scelere ordinem vitae.

Ita vult nos sentire vox diuina cum dicit: Qui-
cunque gladium acceperint, gladio peribunt. Rideat
licet Epicurus, tamen vera est hac sententia, quam
quidem etiam illi, qui ignorabant caelestem doctri-
nam, saepe tradunt, siue quia saniores mori experien-
tia

tia perpetua eam approbârunt, siue quia à primis
parentibus accepta est, qui vocem diuinam audie-
runt. Hinc sunt verè dicta:

Aspiciunt oculis superi mortalia iustis.

Item:

Ad generum Cereris, sine cade & sanguine paucè
Descendunt Reges, & sicca morte tyranni.

ASSEuerationi de providentia valde aduersari
videretur inaequalitas euentuum in vita huma-
na. Iustus iudex cum potest, defendit iustos, & re-
punit facturos iniusta, & eos qui deliquerunt, pu-
nit. At in genere humano plerumque iusti iacent
oppressi magnis erumnis. Quam multa millia in-
nocentium infantum, virginum, matronarum quo-
tidie in bellis, incendijs & alijs calamitatibus pere-
unt: Interea scelerati non solum non reprimuntur:
sed etiam florent & habent imperia & opes. Talis
cum sit confusio, quomodo videri potest regi vita à
Deo? Extat haec querela in plurimorum scriptis.
Et nemo est hominum, qui non hac disputatione
exercietur. Præterea videntur homines boni & ma-
li fortuitis casibus perire, sicut conculcantur violæ
in terra, aut venti flores & poma decutiunt ab arbo-
ribus. Sæpe etiam sapientum & iustorum conatus
fracti sunt, & vincunt mali. Hæc spectacula confu-
sionum omnes homines mouent, ut existiment ge-
nus humanum non esse curæ Deo. Primum au-
tem Philosophicæ responsiones considerandæ sunt,
quæ aliquo modo ad legem congruunt. Isocrates
in oratione regi epulonis exemplis impunitatis ali-
quorum Tyrannorum opponit regulam vniuersa-
lem: Quod atrocia delicta puniantur atrocibus
penis, etiam in hac vita: Idque vel in proprio cor-
pore vel in posteritate. Hæc regula non eueritur
paucis exemplis contrarijs. Deinde Plato & multi
alij

„ alij sapientes respondent, adeo non tolli providen-
 „ tiam per illam inæqualitatem euentuum, vt magis
 „ confirmetur doctrina de secuturo iudicio. Vide-
 „ mus in hac vita, multos honestos homines iniuste
 „ à latronibus & tyrannis interfici, & sæpe in hac vita
 „ latrones & tyrannos non puniri. Cùm igitur sit pro-
 „ uidentia, necesse est sequi aliam vitam, in qua bene
 „ sit bonis, & mali supplicijs afficiantur. Impossibile
 „ est enim, optimam generis humani partem tantum
 „ ad exitum esse conditam. Sed hæc responsio in Philo-
 „ sophia obscurior est, & assensio languidior nisi ac-
 „ cedat perspicua asseueratio de secutura alia vita ex
 „ 3. verbo Dei. Quamobrem Ecclesia addit ex Euangelio,
 „ Deum differe præmia & pœnas, quia cùm omnia
 „ bona & mala huius vitæ breuia sint & momentanea,
 „ vult suam iustitiam in rebus æternis ostendi. Quòd
 „ autem Deus aliquandiu sinit affligi iustos, præser-
 „ tim in Ecclesia, causa est, quia in his quoque hærent
 „ peccata, quæ Deus vult agnosci etiam in hac vita. Et
 „ accedunt aliæ causæ multæ, cur Ecclesia sit subiecta
 „ cruci, de quibus alibi dicitur.

Has responsiones valdè illustrat lectio libri Salo-
 monis, cui titulus est Ecclesiastes: In quo etsi proli-
 xæ narrationes sunt confusionum & scandalorum,
 quæ in genere humano accidunt: tamen præcipuæ
 asseuerationes opponuntur, quæ sunt vox Dei de fu-
 turo iudicio post hanc vitam. Sæpe hoc repetit: In
 hac vita quoque multorum scelera puniri. Sed fate-
 tur aliquantisper differri iudicium, & queritur hac,
 quamuis breui, mora tamen confirmari auidaciam
 sceleratorum. Opponit igitur æternitatem. Hæc vita
 brevis est: Nec pœnæ in hac vita diuturnæ sunt, nec
 lætitia: Sed æterna bona & mala, nō sunt fugaces vm-
 bræ. Hanc æternitatem iubet omnes intueri, & caue-
 re, ne incident in æternam Dei iram & horrendos
 cruciatus nunquam desituros, & petere & expectare
 æterna bona.

Ex hoc fonte responderi potest & ad sequentem
 obiectio-

obiectionem, quæ res quidem easdem continet, sed
 alia forma ab aliis proponitur.

Dissimilitudo euentuum humanorum, est
 inordinata.

Ergo non fit ex providentia diuina, quòd
 iustis malè, iniustis bene est in hac vita.

RESPONSIO.

Quæ iusti patiuntur mala, & quibus iniusti fru-
 untur bona, humanis quidem iudicijs inordinata vi-
 dentur, sed Dei tamen iudicio optimus & iustissimus
 in illis ordo existit, propter causas in verbo Dei expo-
 sitas. Non autem quæ nostro, sed quæ Dei iudicio in-
 ordinata sunt, ab ipsius voluntate & effectione remo-
 uenda sunt.

ARGUMENTVM VI.

¶ Multa accidunt errata in natura, vt cùm
 subinde in omnium animantium gene-
 ratione monstra nascuntur.

Non est igitur perpetuus ordo in natura: Et
 per consequens, aut nihil aut saltem non
 omnia reguntur diuina providentia.

RESPONSIO.

Democritus & Epicurus, qui componunt mun-
 dum ex atomis, & remouent Deum, ab fingunt sub-
 inde alios mundos occidere & exoriri, retinent duas
 causas, materiam & formam: & alias duas causas,
 efficientem & finalem in mundi compositione pror-
 sus tollunt. Fingunt, casu hunc ordinem corporum
 celestium & Elementorum exstitisse: fingunt casu ex
 homine hominem, ex arbore pomum nasci: Nec ad-

Lib. 2. Phys.
 Phil. 139.

K ferunt

ferunt aliud argumentum suae opinionis, nisi hoc, quod
 sapem monstra nascantur: Vt igitur temere materia
 seu atomi confluunt, ita casu nasci omnia adfirmant.
 Sed hac cauillatio levis est: A dicto secundum quid ad
 dictum simpliciter. Interdum partes aliqua materia
 temere miscentur: Ergo nulla generationes in natura
 ordinate sunt. Manet enim ordo in conseruatione
 specierum vniuersaliter, etiam si interdum in aliqua
 parte materia, confusio aliqua accidit.

Quod autem tota natura sit à Deo, & quod singula species sint ordinata ad certum modum generationis & ad certos vsus, perspicuae sunt demonstrationes, quae exponuntur alibi copiosius. Ac dolendum potius est, tantam esse cecitatem hominum, ut cum precipua opera in tota natura clamitent, esse mentem aeternam conditricem, quae consulto hoc opificium ordinauerit: tamen Democritus, Epicurus, & multi alij contendunt, omnia corpora casu ita conflata esse ex atomis, & omnia casu ferri. Hic horribilis furor execrandus est, & opponenda consideratio ordinis in tota natura, testificans esse Deum. Cumque maxime perspicuum sit testimonium de Deo & de causa finali, quod res sint condita ad certos fines, ipsa mens hominis, in qua sunt notitia numerorum item notitia discernentes honesta & turpia aeterno sepio, nos singulos oportuit acerrime nobis ipsis irasci, quod cum mentes nostras aspiciamus, non simul cogitamus de Deo conditore, & de ingenti amore ipsius erga genus humanum, nec agimus ei gratias. Quae eloquentia potest has res maximas exponere? Deum condens hominem, transfudit in eum suas dotes, quae in ipso sunt summae, sapientiam suam, scilicet legum notitiam

vitiam, deinde libertatem voluntatis, ac iustitiam, qualis in ipso fuit: Imò in nos etiam Spiritum sanctum ex suo pectore effudit, qui erat incendium amoris mutui in Deo erga nos, & in hominibus erga Deum, priusquam natura hominum à Deo auersa fuisset. Hec tanta dona cum nobis attribuerit, faceri necesse est, quod vere diligat genus humanum. Pudeat igitur nos ingratitude nostrae, quod non solum non diligimus conditorem, qui tanta decora nobis donauit, imò qui nos socios suae naturae fecit dato Spiritu sancto: sed etiam furenter adhuc dubitamus, an sit uerus conditor, an curet homines, an natura ordinata sit.

Procule ieiunciantur haec dubitationes ex mentibus, & quotidie in inuocatione consideremus ordinem in natura, & Dei dona in nos transusa, & amorem paternum erga nos, qualis est in hominibus erga natos. His commonefactionibus confirmemus veras cogitationes de providentia: Deinde addamus & euidentissimum illud testimonium amoris erga nos, quod misit Deus Filium, & addidit testimonia, quod reuocauit mortuos in uitam. Cogitemus et promissiones traditas, & hanc de Deo lucem in nobis augeri etiam à Deo petamus.

ERuditè disputant physici: naturam agere propter finem, quod dextè intelligatur hoc modo: consilio architecti species in vniuersa natura & ordinatas esse, & seruari, & certas habere formas & effectiones, & in singulis mixtorum speciebus certum modum esse propagationis seu generationis: ac tendere eas ad generationes, formas, & effectiones, inclinatione insita suis corporibus à mente architectatrice, ut grano tritici insita est vis gignendi triticum, boui gignendi bouem, absinthio pel-

lendibilem. Talis ordo in singulis speciebus conspici potest, sed in homine maximè illustris est, quia multi gradus sunt in hominum viribus. Hic verò Epicurei errata quædam naturæ obijciunt, ut cum nascuntur monstra: Ex quo effici putant, nullum esse in vniuersa natura perpetuum ordinem. Huic obiectioni etiam vera Philosophia respondet: vitiosam esse collectionem, cum ex particulari fit progressus ad vniuersale. Etsi enim erratum aliquando conspicitur in indiuiduis aut singularibus: tamen manet ordo & distinctio specierum. Quælibet enim species retinet suas formas, magnitudinem, periodos, durationes, vires, actiones, quales illis sunt inditæ in prima creatione. Neque error indiuidui tollit totam speciem. Et Physici in ipsa serie causarum naturalium monstrant vtcunque causas efficientes monstrorum. Nam & in fausto positu stellarum, earumque lumine dicunt variè agitari & quasi fermentari materiam inferiorem, quemadmodum ad Mercurij & Veneris congressum referunt hermaphroditos: & in ipsa sæpe materia causarum monstrorum sunt, vel excessus & copia, vel defectus atque inopia materiæ. Item qualitas aut dispositio mala feminis aut vteri. Redundantia materiæ sæpe geminat membra, ut cum homini agnascuntur duo pollices, aut duæ auriculæ. Aliis propter inopiam materiæ defunt quædam membra. Sæpe etiam semen parentum peccat in qualitate, quia vel nimis calidum est, vel immodice frigidum. Denique vterus muliebri distortus, aut aliqui malè affectus conciliat ferui monstruosam formam. Hæc quæ de proximis causis monstrorum à physicis dicuntur, etiam in doctrina Ecclesiæ locum suum habent, modò non sine prouidentia diuina fieri illa putentur, quæ causis naturalibus interuenientibus contingunt. Quod ut rectiùs intelligatur, finales causæ monstrorum considerandæ sunt de quibus sequentis obiectionis explicatio monet.

ARGV.

ARGVMENTVM VII.

Si prouidentia diuina regerentur omnia, quæ sunt in mundo, non animaduertentur toties in natura res nouæ, inusitata, & dissimilimæ rebus naturalibus, non tantum mole, aut vehementia, aut tempore inusitato, sed prorsus enormi, & toto genere discrepante specie.

Sed multa talia subinde accidunt, quæ & naturam deformant, & vsum in natura nullum habent.

Ergo non omnia reguntur diuina prouidentia.

RESPONSIO.

Conseruatio perpetua specierum, id est, quòd manent eadem species, & quòd in singulis similia procreantur, Bos à boue, leo à leone, illustre testimonium est, hunc mundum non extitisse casu, quia si temerario concursu atomorum natæ res essent, non diu manerent eadem species, & ex boue homines aut volucres nascerentur. Neesse est autem aliquam sapientiam, aut regularem causam esse huius perpetui ordinis. Huic argumento opponunt Democritus & Epicurus monstra: imò inquirunt, non tantum bos ex bone nascitur, sed etiam multa monstra nascuntur. Huic argumento ut responderetur, quesitum est, quid sit monstrum, & quæ sint causæ monstrorum. Et an omnia monstra casu nascentur, an verò aliqua gignat natura propter significationem.

Hæc quæstionum facilis est explicatio, etiam si

K 3 obcu-

Lib. 2 Phy
Phil. 143.

obscurè & ridiculè à multis tractata sunt. Ac ut primum de definitione dicam. Prodigia vocamus seu species, seu res natas præter naturæ ordinem, quæ aliquid significant: sunt autem genera quatuor.

1. Primum SPECTRA, ut Triton, qui ad Rubiconem cecinit classicum Iulio Cæsari, tuba erepta proximo tubicini. Item species visa à Dione ante mortem. Item species, quæ Pausania minitatur, cum interfecisset virginem Bizantiæ, cum statua hunc verum sonaret: εἴχῃ δὴκας ἄστρον μάλα τοι κακὸν ἀνδράσιν ὕβρις.

Ad pœnam properas, adfert iniuria damnum.

Talia spectra nihil ad Physicos pertinent, sed sunt aliàs mali, aliàs boni angeli, offerentes se hominum oculis.

2. Secundum genus sunt METEORA, ut cometa, chasmata, terræ motus, traiectiones. Hac pertinent ad Physicos: habent enim in materia causam. Et quæquam exigua incendia in aëre, quæ crebrè accidunt, ut stellæ cadentes, sæpe nihil significant de humanis euentibus: tamen maiora & rariora, ut cometa & chasmata, plerumq; aliquid de humanis euentibus significant, ut Claudianus inquit: Et cœlo nunquam spectatum impune cometen, ὅδ' εἰς κομήτης, ὅστις ἐκακὸν φέρει. Querunt autem Astrologi causam, unde illa halituum moles contrahatur, & quomodo accendatur. Ea questione explicata responderi & ad hanc deinde poterit, An natura intendat cometas, id est, An ordine aliquo naturæ talia signa exhibeantur.

3. Tertium genus prodigiorum est, RES INVISIBILITATÆ, quæ præter naturæ ordinem fiunt in aëre, aut in terra, aut in animantibus, etiam sine causis Physicis, ut in aëre species dimicantium exercituum sæpe

sæpe conspectæ sunt. Et Virgilius inquit:

Armorum sonitum toto Germania cœlo Audit.

Nec tantum historia veteres exemplorum plena sunt, sed etiam recentia multa recitari possunt. Nuper in Heluetiis in aëre conspecti sunt duo Leones, inter sese certantes, quorum alter alteri caput mordicus auulsi. Est & multorum annorum historia in visione Sleuicensi de his ipsis bellis Saxonibus, ubi postrema species est Camelus bibens ex flumine. Quæ specie significari Turcorum aduentus ad Danubium aut ad Rhenum videtur. Tales imagines, cum picturæ sunt rerum futurarum fiunt non temerè, sed consultò, videlicet aliàs à bonis, aliàs à malis angelis. Hæ species non sunt propriè μετέωρα, aut res Physicæ: sed sunt similes operibus artificum, quia fiunt ab Angelis bonis aut malis, etiam si fortassis fiunt aliqua vaporum figuratione & lucis tanquam colorum mixtura.

Quartum genus est, cum in plantis aut animantibus nascuntur FORMÆ abhorrentes à figura suæ speciei, ut in Belgico ante paucos annos natus est infans, cui oculi fuerunt flammei, & in pectore loco papporum capita felium, genua oculata erant, manibus & pedibus erant ungues: Ac multa his proximis annis passim nata sunt.

Talia an casu nascantur, aut an ostendatur aliquo ordine naturæ, & an semper sint significantia, doctissimi homines omnibus ætatibus disputant. Idem in hac questione inuestigatur: An natura intendat monstra: de qua satis frigide respondent isti, qui tantum hoc dicunt: natura non appetit deformitatem, id est, natura suo ordine non tendit eò, ut generat deformitatem. Non enim de figura tantum

queritur, sed de significacione, an ordine aliquo natura gignantur monstra significacionis causa. Nam res a significacione nomen habet.

Facilis est autem responsio. Primum de spectris & de speciebus in aëre, quæ non sunt meteoræ, sed fiunt tanquam artificum opera, ab angelis bonis aut malis: Manifestum est ea prodigia non pertinere ad Physicos; Et cum multa sint terribilimenta à malis angelis ostensa, non semper sunt significantia. Plutarchus de spectris disputat, quæ viderunt Dion & Brutus, & ineptè causas Physicas querit. Sed ex doctrina Ecclesiæ certò scimus, sæpe conspici angelos bonos & malos, & tales occasiones fieri non causis physicis, sed libera voluntate.

Relinquamus ergo hæc duo genera, ac Filium Deum, qui apparuit, ut destruat opera Diaboli, ne permittat Diabolus, ludificari mentes nostras, aut illis spectris, aut aliis modis. Ad Physicos autem pertinent meteoræ insignia & magna. Item monstra, quæ in terrâ vel in animantibus nascuntur, ex vario materia fluxu. Et si autem propter vagos motus aëris & halituum in aëre multa parua meteoræ, aut leues significaciones aut nullas habent: tamē insignia & magna, ut cometa, aut chasmata sæpe sunt significantia, & reguntur causis celestibus. Vt rarissimum est videre in autumno stellas cadentes, ut vocant, quæ plerumque ventos & serenitatem significant, cuius rei physica causa est: quia fumi illi dissipati post incendium, sunt materia ventorum siccorum. Sed materia cometarum longo tempore in vnum locum attrahitur, & paulatim vsq; à Sole, Saturno, Marte, Mercurio, Luna, fit viscosior ac venenatior, ac tandem

dem incenditur. Cum autem causa sit ordinata, scilicet motus Planetarum, sequitur & effectum aliquo modo ordinatum esse. Et ut illa dira Planetarum congressio significat aliquibus gentibus mutationes regnorum, & varios motus: ita significat idem ista flamma cometa, quæ & ipsa suum venenum in aëre spargit, quo multorum temperamenta inficiuntur.

Sic & de monstris dici potest, quæ nascuntur in animantibus. Multa leues deprauaciones accidunt propter varios fluxus materia. Conseruat materiam vniuersam, & specierum figuras. Natura seu mens aterna architectatrix mundi & gubernatrix, sed sæpe sunt promiscui fluxus materia, qui nihil significant: ut Pyrrho pro dentibus, qui in aliis sunt distincti, fuerunt duo ossa continuata gingiuis insita. Fortassis hoc in rege magnanimo singulare robur significabat. Sic fuit in Gynæceo Ducis Luneburgensis virgo nobilis, cui eodem modo duo ossa continua pro dentibus erant, in quæ et si grauitas eximia erat, tamen nihil præterea significari animaduersum est.

Interdum insignes factus propter ipsam imaginem significare aliquid consentaneum est, ut ante bellum Germanicum, quod Carolus Imperator aduersus Ducem Saxonie & federatos gessit, natus est infans in pago quodam Francorum, cui ex embo ex aluo matris culter iacuit in ventre, eminens cuspidè extra ventrem, qui & paulatim facta suppuratione extractus est. Omnes iudicarunt bellum ciuile significari. Nec potest hic physica causa reddi. Vnde enim culter insertus fuisset aluo matri? Sed Diabolicis prestigiis culter ventri infantis infixus est, ad significan-

ficandas mutuas cades civium, qui velut in viscera sua ferrum postea strinxerunt.

- ” *Ex his omnibus quæ dicta sunt, intelligi potest,*
 ” *quid ad Democriti argumentum respondendum sit,*
 ” *manere scilicet principalia membra in natura, &*
 ” *conseruari ordinem, etiam si in inferiore materia ali-*
 ” *qui particulares vagi motus sint.*

Nominantur **PRODIGIA** quæcunque noua specie, & ab vſitatis rerum formis aliena se offerunt, siue in ætherea siue elementari regione conspiciantur. Nomen de Ciceronis sententia est quasi prædicia, aut vt cæteris placet, quod veluti proagantur futuris rebus, hoc est, ante illas propellantur. Vſitatum est etiam nominare ostenta ab ostendendo: Et monstra à monstrando siue monendo: Et portenta quasi quæ in futurum tendant, aut quæ porro sunt, intentent. Hæc nominum Etymologia materiam responsioni suppeditat, & in solitas illas formas propter certum finem existere docet.

Nam quæ nimis insolenti, rara & varia, nimisque à notarum rerum forma discrepanti specie eduntur, vel ex animantibus, vel etiam hominibus, quæ propriè nominantur **MONSTRA**: Eorum origo cum sit non tantum à naturis corporeis, vel superioribus, vt astris vel inferioribus & propioribus (quales sunt vel corpora ambientia materiam, vt aër, aut corpus prægnantis, aut matrix: vel materia ipsa quam parentum semina iuncta suppeditant: vel ipsa vis formatrix, aut etiam imagines altius impressæ in cerebro) de quibus causis philosophi propriè differunt: sed etiam à naturis spiritualibus, videlicet angelis bonis & malis: non dubium est iis pingi atq; repræsentari sæpe regnorum, gentium, aut Tyrannorum mores aut secuturas mutationes.

OSTENTA verò, quibus in vicino aëre, ceu picturis, exprimuntur sæpe imagines confligenti

um

um exercituum, crepitus & fragores armorum, & quæ sunt his similia, cum pleraque vel per sanctos angelos, vel etiam præstigiis Dæmonum confici & adumbrari consentaneum sit: etiam ipsa magna ex parte *σημαντικά* esse dubium non est, salutem & incolumitatem generis humani spectantibus sanctis angelis, perniciem contra aut excruciationem animorum quærentibus Diabolis: Qui quidem & ipsi variis sese speciebus interdum ostendunt: quas spectra & *φάσματα* vocarunt, & portenta etiam, si terribilia essent & aspectu horrida.

Præterea, quæ in elementis aut rebus mixtis præter naturam **NOVATA** atque **INVSITATA** sæpe leguntur, vt cum sanguine, lacte, frumento, lapidibus, igne pluit, aut paludes sanguine fluxerunt, aut terra in cruentas scaturigines erupit, aut ariste guttatim sanguinem exstillarunt, & quæ sunt eiusdem generis plura, quibus generale **PRODIGIORVM** nomen eruditi accommodant: Ea quæque historiæ veteres ac recentes declarant, plerumque funestas clades & sæua bella, aut famem atque inopiam totis regionibus prænuntiasse.

Postremum **ΜΕΤΕΩΡΩΡVM** quoque insigniorum multa sunt *σημαντικά*. Nec modò tempestatum mutationes, sed etiam regnis ac Rebus publicis clades, calamitates, bella, seditiones, conspirationes, hostium irruptiones, mortes, exitia vitæ aut rerum illarum, quæ vitæ vſibus ac necessitati seruiunt, denūtiāt.

Quæ cum ita sint, rectè etiam in Ecclesia affirmari potest, pleraque illa insueta & in solita, præsertim si enormia sint, & tota specie ab effectiōibus causarum naturalium discrepent, non temerè & sine certo fine existere, sed plerumque insolitorum & singularium casuum esse prænuntia. Et quanquam ex his aliquorum ratio ex natura reddi potest, multa etiam moliuntur & turbant Diaboli, quorum in aëre potentia est præcipua: tamen nos certò statuamus

mus

mus in Ecclesia, vniuersa illa & singula à prima illa causa regi ac gubernari, quæ ut est in comprehensibilis & infinita, sic liberrimè seriem causarum secundarum moderatur, perficit, mouet, exacuit, reprimat compescit & mutat.

ARGVMENTVM VIII.

¶ Non possunt vitari euentus, qui significantur aut præmonstrantur diuinitus variis prodigiis.

Frustra igitur ostenduntur talia signa.

RESPONSIO.

Lib. 2. Phy.
phil. 146.

Mouet Cicero hanc questionem, Quid prodest signa ostendi, si euentus, qui significantur, vitari non possunt? Stoici respondent, ideo ostendi, ut sint testimonia, hunc mundum providentia regi, nec casu seque-
 22 qui euentus, sed à mente gubernatrice mundi eos re-
 23 gi, quæ & signa ostendat, ut testetur, suo consilio e-
 24 uentus illis signis conuenientes secuturos esse. Sed
 25 nos doctrina cælestis plus docet: Ideo præmoneri nos,
 26 quia mitigari ventura mala possunt: Sicut Christus
 concionatur de herædis confusionibus generis huma-
 ni, futuris in hac vltima mundi senectæ, ac iubet ut
 simus vigilantes, & ad Deum confugientibus pro-
 mittit futurum, ut non opprimantur communi-
 bus calamitatibus. Et lona historia ostendit impendē-
 27 tia mala auerti posse. Remoueamus igitur ab Ecclesia
 Stoicas opiniones, & nunc quoque, cum tam multa
 signa denuntiant magnas calamitates, Deum
 æternū Patrē Domini nostri Iesu Christi, conditorem
 gene-

generis humani & Ecclesie sue, ardentibus votis ore-
 mus, ut propter Filium suum Dominum nostrum Ie-
 sum Christum, quem voluit pro nobis esse victimam
 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 418, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 427, 428, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 435, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 448, 449, 450, 451, 452, 453, 454, 455, 456, 457, 458, 459, 460, 461, 462, 463, 464, 465, 466, 467, 468, 469, 470, 471, 472, 473, 474, 475, 476, 477, 478, 479, 480, 481, 482, 483, 484, 485, 486, 487, 488, 489, 490, 491, 492, 493, 494, 495, 496, 497, 498, 499, 500, 501, 502, 503, 504, 505, 506, 507, 508, 509, 510, 511, 512, 513, 514, 515, 516, 517, 518, 519, 520, 521, 522, 523, 524, 525, 526, 527, 528, 529, 530, 531, 532, 533, 534, 535, 536, 537, 538, 539, 540, 541, 542, 543, 544, 545, 546, 547, 548, 549, 550, 551, 552, 553, 554, 555, 556, 557, 558, 559, 560, 561, 562, 563, 564, 565, 566, 567, 568, 569, 570, 571, 572, 573, 574, 575, 576, 577, 578, 579, 580, 581, 582, 583, 584, 585, 586, 587, 588, 589, 590, 591, 592, 593, 594, 595, 596, 597, 598, 599, 600, 601, 602, 603, 604, 605, 606, 607, 608, 609, 610, 611, 612, 613, 614, 615, 616, 617, 618, 619, 620, 621, 622, 623, 624, 625, 626, 627, 628, 629, 630, 631, 632, 633, 634, 635, 636, 637, 638, 639, 640, 641, 642, 643, 644, 645, 646, 647, 648, 649, 650, 651, 652, 653, 654, 655, 656, 657, 658, 659, 660, 661, 662, 663, 664, 665, 666, 667, 668, 669, 670, 671, 672, 673, 674, 675, 676, 677, 678, 679, 680, 681, 682, 683, 684, 685, 686, 687, 688, 689, 690, 691, 692, 693, 694, 695, 696, 697, 698, 699, 700, 701, 702, 703, 704, 705, 706, 707, 708, 709, 710, 711, 712, 713, 714, 715, 716, 717, 718, 719, 720, 721, 722, 723, 724, 725, 726, 727, 728, 729, 730, 731, 732, 733, 734, 735, 736, 737, 738, 739, 740, 741, 742, 743, 744, 745, 746, 747, 748, 749, 750, 751, 752, 753, 754, 755, 756, 757, 758, 759, 760, 761, 762, 763, 764, 765, 766, 767, 768, 769, 770, 771, 772, 773, 774, 775, 776, 777, 778, 779, 780, 781, 782, 783, 784, 785, 786, 787, 788, 789, 790, 791, 792, 793, 794, 795, 796, 797, 798, 799, 800, 801, 802, 803, 804, 805, 806, 807, 808, 809, 810, 811, 812, 813, 814, 815, 816, 817, 818, 819, 820, 821, 822, 823, 824, 825, 826, 827, 828, 829, 830, 831, 832, 833, 834, 835, 836, 837, 838, 839, 840, 841, 842, 843, 844, 845, 846, 847, 848, 849, 850, 851, 852, 853, 854, 855, 856, 857, 858, 859, 860, 861, 862, 863, 864, 865, 866, 867, 868, 869, 870, 871, 872, 873, 874, 875, 876, 877, 878, 879, 880, 881, 882, 883, 884, 885, 886, 887, 888, 889, 890, 891, 892, 893, 894, 895, 896, 897, 898, 899, 900, 901, 902, 903, 904, 905, 906, 907, 908, 909, 910, 911, 912, 913, 914, 915, 916, 917, 918, 919, 920, 921, 922, 923, 924, 925, 926, 927, 928, 929, 930, 931, 932, 933, 934, 935, 936, 937, 938, 939, 940, 941, 942, 943, 944, 945, 946, 947, 948, 949, 950, 951, 952, 953, 954, 955, 956, 957, 958, 959, 960, 961, 962, 963, 964, 965, 966, 967, 968, 969, 970, 971, 972, 973, 974, 975, 976, 977, 978, 979, 980, 981, 982, 983, 984, 985, 986, 987, 988, 989, 990, 991, 992, 993, 994, 995, 996, 997, 998, 999, 1000, 1001, 1002, 1003, 1004, 1005, 1006, 1007, 1008, 1009, 1010, 1011, 1012, 1013, 1014, 1015, 1016, 1017, 1018, 1019, 1020, 1021, 1022, 1023, 1024, 1025, 1026, 1027, 1028, 1029, 1030, 1031, 1032, 1033, 1034, 1035, 1036, 1037, 1038, 1039, 1040, 1041, 1042, 1043, 1044, 1045, 1046, 1047, 1048, 1049, 1050, 1051, 1052, 1053, 1054, 1055, 1056, 1057, 1058, 1059, 1060, 1061, 1062, 1063, 1064, 1065, 1066, 1067, 1068, 1069, 1070, 1071, 1072, 1073, 1074, 1075, 1076, 1077, 1078, 1079, 1080, 1081, 1082, 1083, 1084, 1085, 1086, 1087, 1088, 1089, 1090, 1091, 1092, 1093, 1094, 1095, 1096, 1097, 1098, 1099, 1100, 1101, 1102, 1103, 1104, 1105, 1106, 1107, 1108, 1109, 1110, 1111, 1112, 1113, 1114, 1115, 1116, 1117, 1118, 1119, 1120, 1121, 1122, 1123, 1124, 1125, 1126, 1127, 1128, 1129, 1130, 1131, 1132, 1133, 1134, 1135, 1136, 1137, 1138, 1139, 1140, 1141, 1142, 1143, 1144, 1145, 1146, 1147, 1148, 1149, 1150, 1151, 1152, 1153, 1154, 1155, 1156, 1157, 1158, 1159, 1160, 1161, 1162, 1163, 1164, 1165, 1166, 1167, 1168, 1169, 1170, 1171, 1172, 1173, 1174, 1175, 1176, 1177, 1178, 1179, 1180, 1181, 1182, 1183, 1184, 1185, 1186, 1187, 1188, 1189, 1190, 1191, 1192, 1193, 1194, 1195, 1196, 1197, 1198, 1199, 1200, 1201, 1202, 1203, 1204, 1205, 1206, 1207, 1208, 1209, 1210, 1211, 1212, 1213, 1214, 1215, 1216, 1217, 1218, 1219, 1220, 1221, 1222, 1223, 1224, 1225, 1226, 1227, 1228, 1229, 1230, 1231, 1232, 1233, 1234, 1235, 1236, 1237, 1238, 1239, 1240, 1241, 1242, 1243, 1244, 1245, 1246, 1247, 1248, 1249, 1250, 1251, 1252, 1253, 1254, 1255, 1256, 1257, 1258, 1259, 1260, 1261, 1262, 1263, 1264, 1265, 1266, 1267, 1268, 1269, 1270, 1271, 1272, 1273, 1274, 1275, 1276, 1277, 1278, 1279, 1280, 1281, 1282, 1283, 1284, 1285, 1286, 1287, 1288, 1289, 1290, 1291, 1292, 1293, 1294, 1295, 1296, 1297, 1298, 1299, 1300, 1301, 1302, 1303, 1304, 1305, 1306, 1307, 1308, 1309, 1310, 1311, 1312, 1313, 1314, 1315, 1316, 1317, 1318, 1319, 1320, 1321, 1322, 1323, 1324, 1325, 1326, 1327, 1328, 1329, 1330, 1331, 1332, 1333, 1334, 1335, 1336, 1337, 1338, 1339, 1340, 1341, 1342, 1343, 1344, 1345, 1346, 1347, 1348, 1349, 1350, 1351, 1352, 1353, 1354, 1355, 1356, 1357, 1358, 1359, 1360, 1361, 1362, 1363, 1364, 1365, 1366, 1367, 1368, 1369, 1370, 1371, 1372, 1373, 1374, 1375, 1376, 1377, 1378, 1379, 1380, 1381, 1382, 1383, 1384, 1385, 1386, 1387, 1388, 1389, 1390, 1391, 1392, 1393, 1394, 1395, 1396, 1397, 1398, 1399, 1400, 1401, 1402, 1403, 1404, 1405, 1406, 1407, 1408, 1409, 1410, 1411, 1412, 1413, 1414, 1415, 1416, 1417, 1418, 1419, 1420, 1421, 1422, 1423, 1424, 1425, 1426, 1427, 1428, 1429, 1430, 1431, 1432, 1433, 1434, 1435, 1436, 1437, 1438, 1439, 1440, 1441, 1442, 1443, 1444, 1445, 1446, 1447, 1448, 1449, 1450, 1451, 1452, 1453, 1454, 1455, 1456, 1457, 1458, 1459, 1460, 1461, 1462, 1463, 1464, 1465, 1466, 1467, 1468, 1469, 1470, 1471, 1472, 1473, 1474, 1475, 1476, 1477, 1478, 1479, 1480, 1481, 1482, 1483, 1484, 1485, 1486, 1487, 1488, 1489, 1490, 1491, 1492, 1493, 1494, 1495, 1496, 1497, 1498, 1499, 1500, 1501, 1502, 1503, 1504, 1505, 1506, 1507, 1508, 1509, 1510, 1511, 1512, 1513, 1514, 1515, 1516, 1517, 1518, 1519, 1520, 1521, 1522, 1523, 1524, 1525, 1526, 1527, 1528, 1529, 1530, 1531, 1532, 1533, 1534, 1535, 1536, 1537, 1538, 1539, 1540, 1541, 1542, 1543, 1544, 1545, 1546, 1547, 1548, 1549, 1550, 1551, 1552, 1553, 1554, 1555, 1556, 1557, 1558, 1559, 1560, 1561, 1562, 1563, 1564, 1565, 1566, 1567, 1568, 1569, 1570, 1571, 1572, 1573, 1574, 1575, 1576, 1577, 1578, 1579, 1580, 1581, 1582, 1583, 1584, 1585, 1586, 1587, 1588, 1589, 1590, 1591, 1592, 1593, 1594, 1595, 1596, 1597, 1598, 1599, 1600, 1601, 1602, 1603, 1604, 1605, 1606, 1607, 1608, 1609, 1610, 1611, 1612, 1613, 1614, 1615, 1616, 1617, 1618, 1619, 1620, 1621, 1622, 1623, 1624, 1625, 1626, 1627, 1628, 1629, 1630, 1631, 1632, 1633, 1634, 1635, 1636, 1637, 1638, 1639, 1640, 1641, 1642, 1643, 1644, 1645, 1646, 1647, 1648, 1649, 1650, 1651, 1652, 1653, 1654, 1655, 1656, 1657, 1658, 1659, 1660, 1661, 1662, 1663, 1664, 1665, 1666, 1667, 1668, 1669, 1670, 1671, 1672, 1673, 1674, 1675, 1676, 1677, 1678, 1679, 1680, 1681, 1682, 1683, 1684, 1685, 1686, 1687, 1688, 1689, 1690, 1691, 1692, 1693, 1694, 1695, 1696, 1697, 1698, 1699, 1700, 1701, 1702, 1703, 1704, 1705, 1706, 1707, 1708, 1709, 1710, 1711, 1712, 1713, 1714, 1715, 1716, 1717, 1718, 1719, 1720, 1721, 1722, 1723, 1724, 1725, 1726, 1727, 1728, 1729, 1730, 1731, 1732, 1733, 1734, 1735, 1736, 1737, 1738, 1739, 1740, 1741, 1742, 1743, 1744, 1745, 1746, 1747, 1748, 1749, 1750, 1751, 1752, 1753, 1754, 1755, 1756, 1757, 1758, 1759, 1760, 1761, 1762, 1763, 1764, 1765, 1766, 1767, 1768, 1769, 1770, 1771, 1772, 1773, 1774, 1775, 1776, 1777, 1778, 1779, 1780, 1781, 1782, 1783, 1784, 1785, 1786, 1787, 1788, 1789, 1790, 1791, 1792, 1793, 1794, 1795, 1796, 1797, 1798, 1799, 1800, 1801, 1802, 1803, 1804, 1805, 1806, 1807, 1808, 1809, 1810, 1811, 1812, 1813, 1814, 1815, 1816, 1817, 1818, 1819, 1820, 1821, 1822, 1823, 1824, 1825, 1826, 1827, 1828, 1829, 1830, 1831, 1832, 1833, 1834, 1835, 1836, 1837, 1838, 1839, 1840, 1841, 1842, 1843, 1844, 1845, 1846, 1847, 1848, 1849, 1850, 1851, 1852, 1853, 1854, 1855, 1856, 1857, 1858, 1859, 1860, 1861, 1862, 1863, 1864, 1865, 1866, 1867, 1868, 1869, 1870, 1871, 1872, 1873, 1874, 1875, 1876, 1877, 1878, 1879, 1880, 1881, 1882, 1883, 1884, 1885, 1886, 1887, 1888, 1889, 1890, 1891, 1892, 1893, 1894, 1895, 1896, 1897, 1898, 1899, 1900, 1901, 1902, 1903, 1904, 1905, 1906, 1907, 1908, 1909, 1910, 1911, 1912, 1913, 1914, 1915, 1916, 1917, 1918, 1919, 1920, 1921, 1922, 1923, 1924, 1925, 1926, 1927, 1928, 1929, 1930, 1931, 1932, 1933, 1934, 1935, 1936, 1937, 1938, 1939, 1940, 1941, 1942, 1943, 1944, 1945, 1946, 1947, 1948, 1949, 1950, 1951, 1952, 1953, 1954, 1955, 1956, 1957, 1958, 1959, 1960, 1961, 1962, 1963, 1964, 1965, 1966, 1967, 1968, 1969, 1970, 1971, 1972, 1973, 1974, 1975, 1976, 1977, 1978, 1979, 1980, 1981, 1982, 1983, 1984, 1985, 1986, 1987, 1988, 1989, 1990, 1991, 1992, 1993, 1994, 1995, 1996, 1997, 1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020, 2021, 2022, 2023, 2024, 2025, 2026, 2027, 2028, 2029, 2030, 2031, 2032, 2033, 2034, 2035, 2036, 2037, 2038, 2039, 2040, 2041, 2042, 2043, 2044, 2045, 2046, 2047, 2048, 2049, 2050, 2051, 2052, 2053, 2054, 2055, 2056, 2057, 2058, 2059, 2060, 2061, 2062, 2063, 2064, 2065, 2066, 2067, 2068, 2069, 2070, 2071, 2072, 2073, 2074, 2075, 2076, 2077, 2078, 2079, 2080, 2081, 2082, 2083, 2084, 2085, 2086, 2087, 2088, 2089, 2090, 2091, 2092, 2093, 2094, 2095, 2096, 2097, 2098, 2099, 2100, 2101, 2102

ex immenso Dei amore erga genus humanum proficisci ait, inquit: Ἰδιον τῆς τοῦ Θεοῦ φιλοθεωπίας, μὴ σιωπῇ οἴσιν τὰς κολάσεις, id est, Diuinæ benignitatis opus est, non inferre pœnas tacitè.

Pertinet huc regula de vero intellectu comminationum diuinarum, quas proponit Deus cum exceptione pœnitentiæ, vt ostendit exemplum de Ninive: Ita signa minantia annexam habent conditionem iudicii quidem & pœnæ, si non respiscimus signis admoniti, misericordiæ verò si vera pœnitentia confugiunt ad Deum petentes veniam.

Porro ne quis hinc voluntatem Dei ipsius mutabilem esse inferat, aut subinde illum consilia sua mutare, aut tum primum, cum euentus prædictos mutet, consilia noua constituere Deum cogitet, quæ aritea nec præuiderit, nec cogitauerit, nec decreuerit: breuiter adijciam responsionem ad duas obiectiones, ex quibus aliqui mutabilitatem in ipso Dei consilio inferre conantur.

1.

Multe promissiones & comminationes Dei recitantur in sacris literis, quas aliter postea euenisse historiæ testantur, vt Ezechias moriturus dicitur, cui tamen postea adduntur anni quindecim: Ninive intra 40. dies peritura prædicitur, quæ tamen seruatur.

Ergo consilia Dei non sunt immutabilia: Sed quid de singulis rebus facturus sit, tum demum constituit, cum res ipsæ fiunt.

RESPONSIO.

Sicut promissiones diuinæ intelligendæ sunt cum exceptione crucis piorum, & pœnarum ac castigat.

stigationis deficientium à Deo & peccantium, siue cum conditione perseverantiæ in vera pietate & fide: Sic è contrario comminationes Dei intelligi debent cum exceptione conuersionis & precum, seu cum conditione perseverantiæ in peccatis. Hæ conditiones aliàs exprimuntur, vt Ierem 18. diserte dicitur: Repente loquar aduersus gentem & aduersus regnum, vt eradicem & destruiam & disperdam illud. Quod si pœnitentiam egerit gens illa à malo suo, quod locutus sum, agam & ego pœnitentiam super malo, quod cogitavi, vt facerem ei. Et subito loquar de gente & de regno, vt ædificem & plantem illud. si fecerit malum in oculis meis, vt non audiat vocem meam, pœnitentiam agam super bono, quod locutus sum, vt facerem ei: Interdum verò tacitè conditiones illæ intelliguntur, præsertim in cōminationibus, vt pœnitentiam & preces ardentiores Deus nobis extorqueat, quibus interuenientibus seruare & liberare nos decreuit. Nulla igitur hinc noua consilia Dei sunt, nec alia voluntas Dei declaratur euentibus, quam promissionibus & minis. Nam Deus tunc etiam, quando promittebat bona ijs, quos affligit, punire ipsos volebat, non agentes pœnitentiam: & quando minabatur malum ijs, quibus parcat, misereri ipsorum volebat, si conuerterentur: atque ita nec contra promissiones aut minas facit, neque consilia aut voluntatem mutat.

2.

Rerum sua natura mutabilium, nulla potest esse certitudo:

Conditio pœnitentiæ vel perseverantiæ in peccatis, respectu hominum, est mutabilis & incerta.

Ergo & voluntas Dei ostensa in promissionibus & minis, cum à factis hominum pendeat

pendeat, mutabilis est, & prout homines velegerint pœnitentiam, vel non egerint, noua consilia Deus subinde inire solet.

RESPONSIO.

Conditiones istæ, quæ naturæ, voluntatis & iudicij ac sensus humani respectu, quàm maximè sunt mutabiles: nihilominus tamen quod ad consilium & providentiam diuinam attinet, certæ atque immotæ sunt. Non enim tantùm, quando promittit aut minatur Deus, sed etiam ab omni æternitate iam perspectum & decretum habet, in quibus hominibus, per veram ad se conuersionem, suarum promissionum impletioni, ac minarum inhibitioni locum parare ex immensa misericordia velit, aut iustissimo iudicio nolit. Cùm igitur de mutabilibus hominum voluntatibus immutabile sit Dei consilium & decretum, conditio quoque & promissio vel comminatio, quæ ex illa pender, apud Deum est immutabilis, ut cunq̃ue homines, quid à Deo sit decretum, ante euentum non possint statuere. Idem iudicandum est de cæteris Dei operibus, quibus ordinem naturæ mutat. Nam ab æterno quid & quomodo facturus sit singula, decreuit: Quæ tamen suo tempore demum peragit, atque ijs ipsis modis, quibus antea operaturum se constituit, potenter exequitur.

ARGVMENTVM IX.

Ecclesiastæ 9. dicitur: Tempus & casus valent in omnibus.

Ergo probat Salomon Epicureas imaginationes: Quòd casu omnia ferantur sine providentia.

Respon.

RESPONSIO.

Consideretur dictum Salomonis integrum: Non est, inquit, velocium cursus, nec fortium victoria, nec victus eorum, qui industria excellunt, nec opulencia prudentum, nec intelligentes semper sunt gratiosi. Quia tempus & casus valent in omnibus. Hæc sententia congruit cum dicto: Nisi Dominus edificauerit domum, frustra laborat, qui ædificat eam. Nam hoc vult, tunc demum felices esse conatus, quando Deus eos adiuvat, dat felix momentum, & regit euentus. Non igitur intelligantur tempus & casus Epicureo more. Sed reprehendit Salomon fiduciam nostrarum virium & nostræ sapientiæ, quæ imaginantur sufficere humanam diligentiam sine Deo.

In Ecclesiast. To. 2. oper. 966.

Variis est vsus vocabuli, Fortunæ & casus. Eàmque varietatem in explicando obseruare utile est. Interdum significat ipsos euentus, ut cùm fortunam bonam aut malam, casum felicem aut infelicem dicimus. Aliàs causam significat, ut cùm dicitur, fortuito aut casu aliquid esse factum. Et fortuna quidem à Philosophis nominatur per accidens causa in agentibus voluntariis, quorum actiones sortiuntur aliquem euentum raro coniungentem præter institutum, ut qui fodiens ædificandi causa inuenit thesaurum. Casus verò nominatur à Philosophis per accidens causa in agentibus naturalibus, quorum motus habent effectus non proprios, nec semper contingentes, sine manifesta causa eos gubernante, ut si regula de tecto ruens occidat prætereuntem. Sæpe tamen confunduntur vocabula fortunæ & casus, ut exempla in sermone quotidiano ostendunt, & hoc ipsum dictum Salomonis, quod in argumento recitatur.

L

autem

autem, an eodem modo Salomon fortunam seu casum ponat: quemadmodum Epicurei casu omnia fieri dicunt? Respondeo. Salomonis sententia est: Omnia in tempore & casu à Deo ordinato esse posita, non in nostra potestate. Rerum enim & euentuum nostrorum neminem esse, qui euentum præstare possit. Itaque non esse nostris viribus, consilijs, industriæ, sapientiæ, scientiæ, viribus, opibus, aut alijs externis fideiendum, sed omnia Deo committenda. Hæc sententia Salomonis nihil commune habet cum Epicuri dogmate. Non enim aliud intelligit, cum casum nominat, quam euentum à Deo definitum, qui tamen à nobis provideri non potuit. Itaque hoc ipsum dicit, quod omnium maxime Epicureos refutat: Nimirum à nobis quidem provideri non posse, quid & quomodo euenturum sit, sed apud Deum omnia ab æterno certa esse, quo pacto casura seu euentura sint. Ideoque ex vniuersi Dei consilio & providentia pendere omnia.

Hinc quid in genere de fortuna & casu sentiendum sit, intelligi potest. Si enim his nominibus, causa vel euentus per accidens nullam habentes causam per se, intelligantur, procul ab Ecclesia Christiana relegari debent. Si verò causam per se, nostris sensibus atque adeo rationi occultam, aut causas per accidens, quæ causam per se occultam habeant adiunctam intelligamus, nihil prohibet, respectu causarum secundarum, quæ per accidens causæ sunt, & respectu nostri iudicii, quo causam per se illorum euentuum non assequimur, esse & dici fortuitum, aut casu factum, quod tamen respectu diuinæ providentiæ certissimo consilio & voluntate Dei immutabili euenit, iuxta dicta: Passer vnus sine voluntate Patris vestri non cadit in terram. Item: Sortes in finem projiciuntur, sed à Domino est totum illarum iudicium. Er in Deuteron dicitur: Si super caput viatoris decidat bipennis lignatoris, cumq; occidat

cidat, Deum esse illum, qui tradiderit eum in manus illius.

ARGVMENTVM. X.

Epicuri dogma fuit, animos cura & metu vacuos esse debere.

Idem verò efficit in animis hominum doctrina de providentia Dei.

Congruunt igitur præcepta Epicuri cum sine seu vsu doctrinæ de providentia.

RESPONSIO.

Diligenter considerandum est, similes sententias In Postillæ dissimilimæ ratione dici. Epicurei etiam prohibent Phil. To. 3. sollicitudinem, vetant angi animis, vt apud Horat. Oper. 137. tiunt:

Quid sit futurum cras, fuge querere.

Item:

Dum loquimur, fugit inuida etas,

Carpe diem, quàm minimum credula postero.

Sed hi, quia negant providentiam Dei, et fingunt omnia casu ferri, desperatione quadam iubent ex præsentibus rebus excerpere voluptates, & de futuris non angi, ne molestias cumulent, præsertim cum nullo consilio futura regantur. Sed Euangelium longè alia ratione idem præceptum tradit: Ne sitis solliciti, scilicet, hanc ipsam ob causam, quia est providentia Dei: si de expectate bonos exitus, hac fide vincite angores, & fortiter seruite vocationi. Nec potest Epicurea ratio mederi animis, quia eò magis querit homo sapiens humana præsidia, si existimat non esse

providentiam Dei, & satis facere humana consilia, ideo se muniunt timidi amicis, opibus, factionibus & variis modis. Non vult Achaë esse sine praesidiis, quarit iniusta fœdera et coniunctiones regum impiorum. Non vult Demades in eos casus incidere, in quos inciderat Demosthenes: Ideo Regibus adulator, & tamen à Cassandro interficitur.

Et in vniuersum in toto genere humano sunt timiditates, trepidationes, angores & desperationes, quia natura humana non agnoscit providentiam Dei, & est sine fide. Hanc ignoracionem Dei in doctrina Ecclesia taxari & accusari sciamus, & vt corrigere incipiamus, opponamus naturali dubitationi doctrinam de providentia Dei in verbo Dei traditam. Pauci vero hanc doctrinam, quia est extra rationem, amplectuntur: Sed max. pars hominum ignara providentia & fidei, manet in perpetuo metu & odio Dei. Sed vbi fidei lumen in mente fulget, quod Deus curet, exaudiat, muniat, defendat, gubernet re: Ibi est magnitudo animi, tranquillitas, & constantia consilij. Sicut ad Abraham dixit Deus: Ego sum protector tuus: Quæ vox ad totam Ecclesiam pertinet. Sed quia pleræq. eueniunt longè aliter, quàm nos prospiciamus, ideo multi diffidunt & deficiunt. In Ecclesia autem infixæ debet esse animis omnium hæc vox: Scitote, quod mirificat Deus sanctos suos, id est, mirabilibus modis seruat.

Toto genere differunt præcepta Epicuri à fine atq; vsu doctrinæ de Dei providentia, quæ Ecclesiæ proprium est. Nascitur Epicuri dogma ex ignorantia providentiæ, & quia casu & sine villo Dei consilio misceri pleræq. putat, non solum contumeliæ osu est in Deum

Deum, cui vel totum gubernatoris, & iudicis mundi officium, aut magnam eius partem detrahit: sed etiam ad homines minime id præstat quod pollicetur. Nam etsi in rebus secundis carnalem quandam securitatem vtrunque affert animis profanis, & à metu Dei alienis; tamen cum sensus aliquis ærumnarum accedit, tantum abest, vt anxietate & animi inquietudine liberet, vt potius in desperatione homines mergat. At finis doctrinæ de providentia est, non solum vt Deo gloriam suam tribuat, quod sit summus, optimus, sapientissimus & iustissimus rerum omnium gubernator: sed etiam in nobis veræ pietatis studium & securitatem animi spiritualem, & firmam, & Deo placentem excitet. Id intelligi potest, cum tam in præteritum, quàm in futurum tempus providentiam Dei consideramus. Deinde cum Deum cogitamus interdum per media, interdum sine mediis, nonnunquam etiam contra omnia media providentiam suam exequi. Nam in præteritis aut prospere nobis aliquid accidit, aut aduersi. Si prospere aliquid euenit: beneficium Dei agnoscendum: Si quid aduersi, cum Iobo dicendum est. Sicut Domino placuit, ita factum est. Simul etiam de vita antea acta cogitandum est, vt peccata nostra agnoscamus & emendemus. In futurum verò tempus, rectè consideratur providentia Dei, cum ad promissiones & minas verbi Dei respicimus. Ad minas quidem, vt in timore Dei nos contineamus: Ad promissiones vero, vt in rectè factis securè ac fortiter contemnamus quicquid vel mundus vel Satan minatur. Quod si per media nobis Deus benefacit, iubet nos doctrina de providentia non sacrificare reti nostro, vt de impiis Hab. 1. dicitur, hoc est, non harere in creaturis vel causis secundis, sed Deo de omnibus gratias agere: Creaturas verò illius tantum instrumenta & ministros ad benefaciendum agnoscere, usque cum diuinitus nobis suppeditantur, rectè vt. Sin aut absque mediis, aut contra humana me-

dia nos adiuuit, consolatio & fiducia nostra in Deo firmitus acquiescere debet, qui & antea nos ex presenti morte eripuit, & deinceps quoque in mediis hostibus & periculis defendere & seruare potest, quantumvis deficientibus mediis aut etiam repugnantibus creaturis. Hæc est vera animorum securitas, quæ inanem metum & diffidentia sollicitudinem pellit, & in tot malis, quæ nos circumstant, nobisque afflicto centum mortes minantur, quasi in cælum fidei alis sublato, tranquillò & pacato reddit: cum è contrario absque fide providentiæ diuinæ, totus hic mundus nihil sit nisi terribilis inferni hiatus, & assidua paenoris ac desperationis materia.

DE NECESSITATE, FATO ET CONTINGENTIA, CONTRA STOICOS ET LIBERTINOS.

PRIMUM ARGUMENTUM.

Deus naturam à se conditam vult conservari in eo ordine, quem instituit.
Ergo euentus alij expectandi non sunt, quàm vt secundæ causæ cient.

RESPONSIO.

In enarrat.
Symb. Nic.
1. Tom. op.
fol. 405. b.

ET Stoici, & alia quadam secta, alligârunt Deum ad causas secundas, id est, sinxerunt Deum nihil aliter facere posse, quàm vt causæ secundæ sua natura cient, vt cum Sara sit sterilis & anus, cogit ante

impossibile esse, fieri eam matrē. Ita omnes homines in hac naturali caligine intuentes ordinem naturæ, delabuntur in hanc imaginationem, vt existiment nihil aliter fieri, quàm vt hic ordo ciet. Ac valde impedit inuocationem hac imaginatio. Cogitamus enim vt Stoici: Quid prodest à Deo petere gubernationem aut mitigationem malorum, si natura suis legibus fertur? Si est infelix bellator Iosias, & euentus reguntur natura legibus, quid prodest auxilium Dei petere, vt ipse dextram eius armet, & militum animos inflammet? Multi sciunt, tales cogitationes magna impedimenta esse inuocationis.

Necesse est igitur in Ecclesia pijs mentes rectè erudiri de hac questione, & bene confirmari contra Stoicos errores. Sûntque hæc vera principia firmissimè tenenda. Deus est agens liberrimum, & adest suo officio, non vt Stoicus Deus, sed vt agens liberrimum, Et quanquam sustentat rerum substantias, & magna ex parte seruat ordinem corporum, quem instituit, tamen immensa misericordia multas partes moderatur, & secundas causas vel adiuuat, vel impedit, & sæpe mutat, vt cum Moyse mare rubrum patefacit cum prælanti Iosue sistit solem, cum propter peccata Israël impedit pluuias toto triennio, & postea reddit precante Elia, cum dat Isaac centuplum, cum agerpulse in exilium fontem in deserto monstrat, cum sanatur Ezechiam in morbo lethali. Denique talia exempla multa scripta sunt, vt quotidie Deum propter Ecclesiam similia facere sciamus, etiam si non omnium oculis animaduertuntur.

Sapissime verò consilia & voluntates hominum spectat quòd vult, sine causis secundis, vt cum mouet

Alexandri mentem ad Bellum Persis inferendum, & deinde praeliantis dextram regit, seu cum incutit terrores fugientibus hostibus, vt Psalmus inquit: Terribili & potenti, qui aufert Spiritum principum. Ita sciamus Deum liberrimè in natura & voluntatibus multa moderari sua sapientia et misericordia, etiam præter causas secundas. Obstreperunt enim mentibus hominum inter inuocandum, aliàs Epicurea opinionēs, vt plurimi homines dubitant de prouidentia; aliàs opiniones Stoica, vt cum aliquis significationes futuri mali cernens, cogitat, quid petam liberationem, cum ordo fati alium causarum non mutetur?

Aduersus has tenebras humanas, perspicuis & firmis testimoniis diuinis erudienda sunt pia mentes, vt sciant & exaudiri Ecclesie preces, & Deum non esse Stoicum, sed agens liberum, non alligatum ad causas secundas, imò propter nostros gemitus moderari causas secundas, aut impedire aut mutare.

Huc pertinent hæc dicta, Matth. 21. Omnia qua petitis, credentes accipietis. Si dicetis huic monti, iacta te in mare, fiet, Ioan. 14. Qui credit in me, opera qua ego facia, & ipse faciet, & maiora his faciet, quia ego ad Patrem vado, Et quidquid petieritis Patre in nomine meo, hoc faciam, vt glorificetur per Filium Rom. 4. Abraham præter spem credidit, spe erectus, Deut. 8. Non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo, quod procedit ex ore Dei Ephes. 3. Et ei, qui potest SUPER OMNIA, & excellenter opē ferre, supra quam petimus, & intelligimus. Hæc verba manifestè affirmant opitulari Deum, etiam cum ratio videt causas secundas minitari exitium. Psalm. 9. Qui exaltas me de portis mortis, vt narrem laudes tuas in portis filie

filie Sion. Psalm. 10. Tibi derelictus est pauper, orphanotueris adiutor, id est, iis, qui deserti à causis secundis te inuocant. Psalm. 27. Pater & mater dereliquerunt me, Dominus autem suscepit me. Psalm. 23. Etiam si ambulauero in medio vmbra mortis, non timebo mala, quia tu mecum es. Psalm. 46. Propterea non timebimus, cum turbabitur terra. Iob. 10. Nemo rapiet oues meas de manibus meis. Et Matth. 16. Porta inferorum non praualebunt aduersus Ecclesiam: vbi fit collatio potentiam creaturarum cum Ecclesia. Et causæ secunda potentiore sunt, quàm Ecclesia; sed reprimuntur diuinitus.

Ac talium consolationum plena sunt conciones: diuina, hanc ipsam ob causam proposita, vt cum potentia Mundi, si causas secundas consideremus, longè antecellat Ecclesia: sciamus tamen, Deum liberrimè moderari omnium rerum vires & motus: & velle sibi Ecclesiam seruare, & reuera exaudire inuocantes ipsum in agnitione & fiducia Domini nostri Iesu Christi. Ac prodest habere in promptu multa dicta, quæ adfirmant, Deum tunc verè velle opitulari, cum à creaturis deserti sumus, sicut clarè inquit Psalm. 72. Liberauit pauperem, cui non erat adiutor. Et Esaiæ 57. Dominus habitat in contrito & humili Spiritu. Et Iob. inquit cap. 13. Etiam si occiderit me, sperabo in eum, quasi dicat: Non irascar Deo non desinam petere et expectare salutem, etiam si causa secunda omnes ita vincent, vt hæc corporalis vita extinguatur, reddi tamen mihi vitam scio. Et addit: Coram eo arguam vias meas, id est, agnosco me habere peccata, & DEVM iustum esse, subiicientem Ecclesiam cruci. Sed tamen ipse erit saluator meus, id est, Eri-

piet me Deus tandem ex omnibus erumnis, etiam præter & supra causas secundas. Exempla etiam nobis proponamus, ac illustre testimonium est in primo exemplo Adæ & Euvæ, quod manifeste docet, Deum sine ullis causis secundis opem ferre. Adam & Eva post lapsum nec ab Angelis, nec suis consiliis, nec ab ulla creatura iuuari poterant: Hic prodit ex arcana sede Deus, & recipit lapsos, & reddit eis vitam. Ita postea sequuntur innumerabilia exempla beneficiorum diuinorum extra causas secundas, vt cum seruauit Deus Nohe in diluuiò: cum Saram sterilem & anum, fecit fecundam, cum seruauit Ioseph, quem fratres interfecturi erant: cum populo Israël viam concessit per mare rubrum, & deinde multa alia beneficia præstitit præter secundas causas. Sicut defendit Dauidem contra Goliath, & aliàs: sicut seruauit Danielelem inter Leones: Ionam in ventre Ceti: & singuli homines, qui Deum inuocant, possent aliquas suas liberationes narrare, vbi manifeste præter & extra causas secundas seruati sunt. Hanc doctrinam necesse est in inuocatione cogitari, quia valde impeditur inuocatio hac rationali seu Philosophica imaginatione. Res feruntur sicut natura impellit. Si habes visibilia præsidia, eris tutus in periculo. Si non habes visibilia præsidia, opprimet te inimicorum multitudo. Nec tuigemitus aut precatio mutat ordinem nature, sed sequenter visitati euentus, congruentes impulsioni nature, siue velis siue nolis. Huic cogitationi opponenda est hæc verissima doctrina, quæ adfirmat, Deum esse agēs liberum, & aliàs iuuare ordinem nature, aliàs moderari, aliàs etiam mutare. Ac in voluntatibus hominum,

num, vbi non turbatur ordo nature, plurima moderari, vt Laban & deinde Esau, et si conantur interficere Iacob: tamen eorum voluntas diuinitus reprimitur. Saul multis modis impeditur, ne possit interficere Dauidem. Ieremias toties abijcitur in carcerem, & in puteos: & tamen rursus extrahitur, Deo flellente aliquorum voluntates ad eum liberandum, Talia et si Democritus diceret casu accidere: tamen Ecclesia certo scit, tales motus à Deo gubernari, sicut scriptum est: Omnes capilli capitis vestri numerati sunt. Et 1. Reg. 25. inquit Abigail ad Dauidem: Erit anima Domini mei custodita tanquam in fasciculo viuientium. Et deinde cap. 26. Sopor Domini irruerat super eos.

Quare in inuocatione luceat hæc fides, petens & expectans auxilium Dei in vocatione, & negotiis necessariis, siue cause secunda nos adiuuent, siue destituere nos videantur. Nec satis est, quod dixerunt Stoici, qui cum eis obiiceretur, Si omnia eueniunt necessarii, quid prodest sacrificare? Respondebant, sacrificari, vt significaretur gratitudo, non vt peterentur beneficia, imò Ecclesia & petit beneficia, & agit gratias.

Quoties in periculis sumus, quæ superant humana consilia, mouentur omnes homines cogitatione causarum naturalium, vt putent malum esse inmedicabile. Verùm Scriptura nos docet: Duplicitia esse Dei opera in creaturis: Primum ordinaria sunt, sustentatio creaturarum, & conseruatio ordinis semel in rerum natura instituti. Deinde extraordinaria opera sunt, cum Deus aut maiorem efficaciam tribuit causis secundis, quam per se habent, aut cum impedit, aut mutat vim causarum secundarum. De his operibus cum necesse sit cogitare quo-

re quotidie in inuocatione: colligenda sunt testimonia, quæ partim in expressis dictis Scripturæ proponuntur, partim in exemplis sacræ historiæ. Sit igitur in conspectu hæc tabella, quæ monstrat exempla libertatis diuinæ in præcipuis partibus naturæ rerum.

IN MOTIBVS corporum cœlestium. Iosue 10. Stetit Sol in medio cœli, & non festinauit occumbere spatio vnus diei Esaie 38. Reuersus est Sol decem hincis per gradus.

IN ELEMENTIS vt in igne. Daniel. 3. Ignis nihil potestatis habuit in corporibus trium virorum, & capillus capitis eorum non est adustus, & odor ignis non transiit per eos.

IN AERE & meteoris. 3. Reg. 17. Viuit Dominus Deus Israël, in cuius conspectu sto: Si erit annis his ros & pluuia, nisi iuxta oris mei verba. 3. Reg. 18. Cum se verteret huc atque illuc, ecce cœli contenebrati sunt, & nubes & ventus, & facta est pluuia grandis. Matth. 8. Imperauit ventis & mari, & facta tranquillitas magna.

IN AQUA. Exod. 14. Diuisa est aqua, & ingressi sunt filij Israël per medium sicci maris. Erat enim aqua quasi murus à dextris eorum & læua. Ios. 3. Steterunt aquæ Iordanis, & instar montis intumuerunt. 4. Reg. 2. Tulit Elias pallium suum, & percussit aquas, quæ diuisæ sunt in vtramque partem & transierunt ambo per siccum. 4. Reg. 2. Sanavi aquas has, & non erit vltra in eis mors neque sterilitas, Ioan. 2. Aqua versa est in vinum. Iohann. 5. Angelus Domini descendebar in piscinam & mouebatur aqua, & qui primus descenderat in piscinam post motionem aquæ, sanus fiebat, quacunque tenebatur infirmitate.

IN TERRA Exod. 17. Petra percussa Mose virga largos aquarum fontes effudit. Num. 16. Dirupta est terra sub pedibus eorum, & aperiens os suum deuorauit illos.

IN MIXTIS 4. Reg. 6. Ferrum natauit in aqua

qua. Nu. 17. Virga Aaronis floruit. 3. Reg. 17. oleum & farina viduæ non deficiunt tempore famis. Ioann. 6. Quinque panibus pascitur ingens multitudo. Quod & alias a Christo factum est.

IN ANIMANTIBVS. Ionæ 2. Fuit Ionas in ventre piscis tribus diebus & tribus noctibus, & dixit Dominus pisci, & euomit Ionam in aridam Daniel 6. Deus meus misit angelum suum, & conclusit ora leonum & non nocuerunt mihi 3. Reg. 17. Corui attulerunt Eliæ panem, & carnes, manè & vespere. Num. 22. Aperuit Dominus os asinæ, & locuta est.

IN CORPORIBVS HOMINVM. Fecundationes sterilitum, vt Saræ Genes. 21. Hannæ. 1. Reg. 2. Elizabeth. Luc. 1. Sanationes morborum immedicabilium, vt Leptræ. 4. Reg. 5. Matt. 8. Luc. 17. Fluxus sanguinis. Matt. 9. Cæcitatibus. Ioan. 9. & aliis sæpe. Resuscitationis mortuorum Ioan. 11. Luc. 7. & 8. 3. Reg. 17. 4. Reg. 4. 4. Reg. 13. Act. 9. & 20.

IN PRÆLIIS. Genes. 14. de Abraham. Iudic. 5. & 7. de Gideone. 15. & 16. de Samfone. 1. Reg. 17. de Davide & Goliath. 2. Paralip. 13. de Rege. Abia. 14. de Aza. 32. de Ezechia, &c.

IN VOLUNTATIBVS HOMINVM. Genes. 31. de Laban. & 33. de Esau.

IN REPRESSIONE FVRORE DIABOLORVM. Iob. 1. & 2. Lucæ. 22. Satanæ expetiuit, vt cribraret vos tanquam triticum, sed ego oraui pro te, ne deficiat fides tua. Eiectiones plurimæ Dæmonum. Luc. 11. & aliis sæpe.

Hæc exempla omnium maximè refutant Stoiros, & excitant atque acuiunt inuocationem. Maxime autem illustre testimonium est de Deo, quod sit agens liberrimum, & multa sine causis secundis agat, quod post lapsum Adæ seruat Adam desertum ab omnibus creaturis, & de sua lege dispensat. Multo plus est autem de lege dispensare, quam de ordine naturæ.

ARGV.

ARGVMENTVM II.

¶ Secunda causa coelestes & materiales ita sunt connexæ cum prima, vt non possint agere sine prima causa.

Secunda causa coelestes & materiales necessariò agunt.

Ergo & prima causa agit necessario.

RESPONSIO.

Lib. 1. Phy.
sic. Philip.
26. Pag.

Respondeo ad Maiorem: Secunda non possunt agere sine prima, scilicet conseruante posteriores, seu vim posteriorum, quam ita conseruat in diuersis rebus, vt modum agendi attributum singulis concedat, seruat vim ignis, vt est conditus, scilicet vt agat naturaliter. At vim voluntatis humana seruat, vt agat liberè. Præterea et si verum est, secundas non posse agere sine prima, tamen prima non est alligata secundis, nec oportet modum agendi similem esse primæ causæ & secundarum: vt aliter agit artifex, aliter materia quam adhibet. Medicus liberè agit, remedium verò naturaliter. Sic adest Deus omnibus secundis causis liberrimè, non vt Stoicus Deus, sed vt agens liberum: agit quatenus vult & quantum vult liberrimè. Ideo & exempla extant in Ecclesia, quæ ostendunt naturam rerum voluntati Dei parère. Vt mare rubrum interruptum est, aqua constiterunt, Sol etiam regressus est. Hac est vera & firma solutio huius argumenti, quæ propter iuuocationem Dei necessaria est. Nam iuxta Stoicam imaginationem irrita est iuuocatio, cum videlicet mens cogitat: Quid petis, cum

cum aliud euenire non possit, quàm quod ferunt causa secunda, & quidquid ferunt cause secunda, id omnino euenturum sit. Si sinent causa secunda, conualesces: si non sinent, non conualesces. Hac est non solum Stoicorum imaginatio, sed etiam plurimorum hominum, vt animaduertere multi possunt, sua pectora ipsi introspectientes. Sed ab hoc errore abducenda sunt mentes, & inuocationis doctrina illustranda & propugnanda est. Adest Deus secundis causis, non vt Stoicus Deus, sed vt agens liberrimum, multa gubernat in voluntatibus hominum suo motu. Vt accendit & adiuvat impetum Dauidis, vt congregiatur cum Goliath. Ita quotidie multos salutares motus exsuscitat in multis, materia eos motus non ciente. Multa sunt etiam multorum liberationes in morbis, in præliis, & alijs periculis, quæ non oriuntur à causis secundis. Hanc sententiam multa dicta, quæ de inuocatione concionantur, nobis inculcant, videlicet: Inuoca me in die tribulationis, & eripiam te. Item, Illi in curribus & in equis, Nos autem nomen Domini Dei nostri inuocabimus.

PLVS est in conclusione, quàm fuit in præmissis. Vtenim non sequitur: Materia non fit statua sine artifice. Ergo artifex necessariò facit statuam: Sic et si secunda causa non agunt, nisi sustententur seu conseruentur à prima causa: tamen non propterea sequitur, primam eodem modo physicè cum secunda agere, aut necessariò agere, vt si dicam:

Ignis non calefacit nisi ad motus ab artifice:

Ignis necessariò calefacit,

Ergo & artifex necessariò admouet.

Prior

Prior & potentior causa, potest alio modo agere quam posterior & imbecillior causa. Hic igitur rursus consideretur distinctio operum Dei, quibus in creaturis Deus agit, quorum alia dicuntur ordinaria, alia extraordinaria, sicut in solutione prioris argumenti dictum est. Simul etiam cogitetur, quomodo secundæ causæ non agant sine prima causa & quomodo tamen causa prima secundis causis minime alligata sit. Ideo nominatur Deus prima causa rerum omnium, quod non tantum semel creauerit res & vim agendi illis indiderit: sed quod etiam sua presentia & operatione cōtinua seruet ac cieat vniuersa & singula pro suo arbitrio. Vt ergo Deo non creante, nunquam res extitissent: Sic ipso non seruante & moderante perpetuo, nec persistere, nec moueri possent. Atque hæc nominatur vulgò præsentia, siue actio Dei generalis, qua Deus omnes creaturas, præsertim verò genus humanum sustentat & gubernat: Sicut specialis actio Dei vocatur, qua electorum salutem æternam in hac vita inchoat, & in altera perficit.

» Et si autem mediata plerumque Deus agit per creaturas siue secundas causas, cum per illas effectus producit, ad quos consuetudo naturæ ordine sunt idoneæ, ut cum per alimenta vitam corporis sustentat, per medicamenta morbos depellit, per pluuias terram fecundat, per Solem illustrat mundum, &c. Tamen nonnunquam immediate, præter aut contra media, & ordinem in natura se institutum, quæcunq; vult operatur, ut fit in omnibus miraculis, quæ in hunc finem descripta sunt, ut liberimè Deum per media, vel sine illis agere sciamus.

ARGVMENTVM III.

Causæ connexæ, mouent necessariò.
Omnes euentus, sunt à causis connexis:
Ergo omnes euentus fiunt necessariò.

Respon-

RESPONSIO.

Maiorem Stoici sic confirmabant. Manifestum i. li. Ethic. est, celi motum necessarium esse: Deinde manifestum pag. 50: est, & inferiora corpora affici à cælo: nec aliter se habere, quam sicut afficiuntur à cælo, ut in æstate, accedente Sole, terram calefieri necesse est. Hinc sequuntur ordine naturali alij effectus, generatio frugum, & alij. Ex hoc ordine naturalium agentium, procedunt ad voluntaria. Temperamentum in Antonio est tale. Impellit igitur necessariò. Sed respondendum est breuiter: Maior falsa est. Nam et si naturalium agentium aliqua est connexio, ut cæli, aeris, terra, temperamenti in corporibus animantium: tamen non est necessaria cum illis connexio voluntatis humane, sed liberè & contingenter agit voluntas, sicutque in actionibus humanis causa contingentia, libertas voluntatis. Etiam si epar incensum & intemperatum inclinat ad intemperantiam: tamen voluntas libera est, ac mandare membris potest, ne obtemperent illi inclinationi. Hæc verissima esse ostendit dictum: Deus non volens peccatum tu es. Et in ipso opificio hominis experientia testatur, Locomotiuam liberè regi à voluntate. Et totus ordo politicus frustra institutus esset, si homines non possent legibus obedire, in externis actionibus aliquo modo regendis. Ita & Cicero Stoicorum argumento respondet, negans voluntatem posse à causis antecedentibus, ut ipse nominat, id est, ab obiecto, vel rebus inclinantibus, ut stelle aut temperamento cogi. Hæc copiosius explicantur in Physicis, ubi discrimen recitatur, inter naturalia agentia & voluntatem. Etiam si inclinant

M stelle,

stellæ, tamen sunt tantum parciales & remotæ causæ, & voluntas eis repugnare potest. Et multæ inclinationes contraria consuetudine sunt languidiores.

IN materia & generationibus, nulli sunt effectus, nisi prioribus causis omnibus concurrentibus, ut terra gignit fruges: sed ita cum rigatur ab aqua, & fouetur ab aëre: nec elementa sunt salutaria, nisi à lumine & motu cœlesti vim accipiant: Nec lumen & motus cœli seruarent ordinem, nisi à prima causa regerentur & seruarentur. Ex hoc ordine naturaliter agentium, procedunt Stoici ad voluntaria: & ut Sol terram alterat, ita dicunt voluntatem hominis à connexis causis moueri, videlicet ab obiectis & inclinationibus, ut quia temperamentum in Antonio tale est, dicunt impellit voluntatem necessariò. Responso perspicua est, quam & Cicero argumento Stoicorum opponit. Etsi aliqua est connectio naturalium causarum: tamen non est voluntas humana necessariò copulata & connexa cum externis obiectis irritantibus appetitionem, & cum inclinationibus naturalibus, quæ à vitioso temperamento oriuntur. Non enim impellitur necessariò voluntas: sed liberè agit & contingenter. Hinc intelligi potest, in Stoicorum argumento confundi genera causarum, quarum aliæ naturaliter agunt, aliæ sunt voluntariæ, & procedi à particulari ad vniuersale.

ARGVMENTVM III.

Omnes secundæ causæ, necessariò connectæ sunt cum prima.

Ergo inter sese necessariò connectæ sunt.

RESPONSIO.

Respondeo primum ad antecedens: Omnes secundæ

idè necessariò connectæ sunt cum prima, scilicet, seruante dissimilem vim in aliis. In igni seruat vim naturaliter agendi: in voluntatibus seruat vim liberè agendi, hoc est, eligendi obiecta monstrata à ratione, aut reijcienda ea, aut suspendenda actionis. Hic autem omitto disputationem de libertatis gradibus. Maior fuit libertas, cum hominis natura fuit integra, nunc languidior est, sed tamen aliquam esse, præsertim quòd ad electionem externarum actionum, quæ rationi subiectæ sunt, attinet, perspicuum est, quia nunc quoque retinenda est hæc sententia, Deum non esse causam peccatorum, ut scelerum Neronis & aliorum.

Deinde neganda est consequentia. Non enim necesse est voluntates glutinatas esse cum materia, etsi ipsæ voluntates, & materia copulatae sunt cum prima causa, ut Medicus liberè agit, & remedium naturaliter. Et tamen utrumq; agens seruatur à prima causa. Iuncti duo equi, etiamsi ab vno auriga reguntur, tamen inter sese non sunt necessariò copulati. Ac regula tenenda est contraria Stoicis, voluntatem hominis posse non obtemperare obiectis & inclinationi. Etiam si Pausanias Dux ad Plateas mouetur forma captiua mulieris Coæ, & temperamento inclinatur ad voluptates: tamē non necesse est voluntatem his illecebris obtemperare: Sed re ipsa potest refragari, & externis membris, seu locomotiua impetare, ne mulierem attingant, sicut tunc à captiua Coa abstinuit: postea verò à Byzantia non abstinuit. Experientia igitur testis est, voluntates hominum posse refragari obiectis & inclinationi.

M a Fal-

1. lib. Physic. 27.

1. **F**allacia est à dicto secundum quid ad dictum simpliciter. Secundæ causæ cum prima ita connexæ sunt, non ut tollatur discrimen causarum secundarum, quarum aliæ naturaliter, aliæ voluntariè agunt. Sed ut prima causa conferuet vniuersas & singulas, prout eas ordine certo condidit. Sic igitur à prima causa cæteræ omnes pendunt, ut tamen seruetur modus agendi attributus singulis in creatione. Deinde de cæli aliquæ causæ secundæ inter se necessariò connexæ sunt, ut in naturalibus effectibus non fit generatio frugum, nisi terra à cælo præparata: tamen non est talis connexio voluntatis cum externis causis, videlicet cum obiectis, aut cum inclinationibus naturalibus. Ideo & Cicero inquit de fato: non enim si alii ad alia propensiores sint, propter causas naturales & antecedentes, idcirco etiam voluntatum nostrarum atque appetitionum sunt causæ naturales & antecedentes.

Sic supra aliquoties dictum est, cœlestes causas etiam si inferunt inclinationes hominibus: tamen tantum partiales causas esse, & posse eis voluntatem repugnare. Est autem eadem sententia huius argumenti cum præcedente, nisi quod paulò alia forma proponitur.

ARGVMENTVM V.

Impossibile est duas contradictorias simul esse veras, aut simul falsas esse.

Hæc est vera: Paris rapiet Helenam.

Ergo impossibile est eam esse falsam: **I**mpossibile est igitur, non rapi Helenam.

RESPONSIO.

Respondendo ad Maiorem. Veritas ita competit impossibili.

positioni, sicut ipsum esse, rei competit. Nam veritas est proprietas, quæ comitatur esse: Si res est necessario, erit & propositio necessaria. Ut, Deus est intelligens. At cum res contingenter euenit, etiam propositio dicitur contingens, ut Cyrus iubet non interficere Cræsum. Itaque cum res nondum est, nondum asseuerari potest de hac comitante proprietate, scilicet de veritate. Ideo Aristoteles rectè dixit de iudicio humano: propositiones de futuro contingenti, non determinate veras aut falsas esse. Sic enim inquit in lib. πρὶ ἐξουχίας: οἱ λόγοι ἀληθεῖς, ὡς περ τὰ ἀεὶ γινόμενα. Cum autem dicitur: Impossibile est duas contradictorias simul veras esse, hinc tantum Dialectica consequentia necessitas extrahitur.

Nunc igitur de Minore respondeo: Paris rapiet Helenam: hac iudicio humano, ante factum nondum determinatè est vera. Deinde etiam si quis acutè contendat esse veram: tamen tantum contingenter vera est, non necessario. Sicut de præsentī dici potest: Omne quod est, quando est, necesse est esse. Ut Iulius vincit Pompeium: Et impossibile est, duas contradictorias simul veras esse. Igitur hæc necessaria est. Iulius vincit Pompeium. Facilis est explicatio. Dico contingenter veram esse: Iulius vincit Pompeium. Deinde quia duæ contradictoriæ, non possunt simul veræ esse, sequitur propter consequentiam Dialecticam, hanc esse necessariam necessitate consequentiæ, quod non pugnat cum ipsius euentus contingentia.

Idem argumentum Dialecticum ad multos alios euentus accommodari potest, ut si vera est hæc propositio: Cicero erit consul, aut Iulius interfici-

- cietur à coniuratis: necesse est, alteram esse falsam. Cicero non erit consul: Item Iulius non interficietur à coniuratis. Sequi ergo videtur: Ciceroem necesse fuisse consulem. Item, Iulium necessariò interfectum esse. Sic autem Cicero in libro de fato ad hoc argumentum respondet, se malle negare omnem enuntiationem esse veram aut falsam: Ego inquit, plagam potius accipiam, quàm fato omnia fieri comprobem: Sed non declarat Cicero cur propositiones de futuro contingenti, non sint determinatè veræ aut falsæ. Id autem Aristoteles expressè declarat, qui monet, veritatem esse proprietatem comitantem ESSE rei. Sic igitur ad argumentum respondeo. Impossibile est duas contradictorias esse simul veras, scilicet in quantum veræ sunt. At hæc propositio, Cicero erit consul, quatenus est propositio de futuro, non est determinatè vera humano iudicio. Nam sicut res habet esse, sic est vera propositio. Futurum autem nondum habet esse, ac possibile est, ut non eueniat. Ergo propositio de futuro contingenti nondum est vera humano iudicio, sed est incerta, sicut res nondum esse cœpit. Cum igitur hæc incerta sit, Cicero erit consul, nondum inferri potest, alteram esse impossibilem: Deinde etiam, si minor est vera necessitate consequentiæ, scilicet, quia sic euenit: tamen necessitas consequentiæ non simpliciter efficit necessitatem.

Adfert huic solutioni lucem explicatio quæstionis Dialecticæ: An & quomodo futurorum contingentium sit determinata veritas. Sunt autem gradus euentuum tres. Primus eorum, qui pendent propriè à voluntate hominis, tanquam à proxima causa, quæ sua natura, sic agere potest vel aliter, nisi impediatur. De his non est determinata veritas ante euentum in mente humana, ut Iulius interficeretur à coniuratis. Secundus gradus eorum est, qui pendent à sola Dei voluntate. Horum veritas tunc est nobis nota, cum altera pars verbo Dei expressa

expressa & patefacta est, ut resuscitatio mortuorum. Tertius gradus est illorum euentuum, qui pendent ab ordine causarum naturalium. De his regulariter assueveratio certa est, quia natura sic ordinata est, nec mutatur nisi miraculosè.

ARGVMENTVM. VI.

Nihil in mundo fit casu.
Ergo rectè dicitur: Omnia fieri fato.

RESPONSIO.

Necessaria est explicatio vocabuli Fati. Quia manifestum est, aliàs aliter hanc vocem vsurpari. Lib. 2. Phys. de fatou. 6.
Prima enarratio hæc est, Fatum sepe significat decretum diuinum de re, quam gubernat voluntas Dei, ut proxima causa, & non causa secunda: Vt Israelita in vndis seruantur fato, Pharaò & Principes Aegyptij pereunt fato, id est, Dei voluntate. Sic sepe dicitur, Imperia fato mutari, quia non possunt monstrari sufficientes causa secunda, quare Roma potius imperio orbis terrarum potita sit, quàm Carthago. Secunda enarratio est. Fatum significat seriem causarum naturalium, id est, copulationem stellarum cum temperamentis & inclinationibus. Id fatū vocat Prolemaus physicum: ut si quis dicatur, fato corpus obnoxium morbis habere. Tertia, Fatum Stoicum est connexio primæ causæ cum secundis naturalibus & voluntariis talis, ut nec prima causa aliter ciere possit existimetur, quàm ut secunda seruntur: nec voluntas aliter agere possit existimetur, quàm ut impellitur à præcedentibus causis, naturalibus inclinationibus &

4.

visis, id est, imaginatione obiectorum. Quartò, Fatum Aristotelicum est ordo causarum naturalium, ut futo Aristotelico equus generat equum. Hanc de futo sententiam esse Aristotelis, inquit Alexander Aphrodisiensis. Idem igitur Aristoteli significant fatum & natura: Nec miscet fatum Aristoteles voluntariis actionibus, sed his suum locum attribuit, & libertatem humana voluntatis, & contingentiam esse fatetur.

„ Expositis autem interpretationibus vocabuli, di-
 „ iudicatio facilis est, quæ fata sint mutabilia aut im-
 „ mutabilia. De Aristotelico futo nulla questio est, cum
 „ nihil ad voluntatis actiones pertineat, & idem sit
 „ quod Physicis est natura: Stoicum verò fatum pror-
 „ fus reicio. Tantùm igitur de duabus prioribus e-
 „ narrationibus vocabuli fati dicendum erit. Ergo
 „ quòd ad fatum physicum attinet, fatendum est, cer-
 „ tos stellarum positus in elementis, & in animantium
 „ corporibus, causam esse certarum qualitatũ. Et de
 „ hoc futo loquitur Manilius, Fata regunt homines, cer-
 „ ta stant omnia lege. Sed hyperbole falsa est: Certa
 „ stant omnia lege. Non enim omnes euentus oriuntur
 „ à stellis. Et de sceleribus manifestum est propriè cau-
 „ sas esse malas voluntates hominum & Diaboli impul-
 „ siones. Nec verum est, omnes euentus, qui ab astris
 „ reguntur, necessariò accidere.

„ Vbi autem fatum propriè diuinam prouidentiam
 „ significat, considerandum est, quæ, quomodo sint ne-
 „ cessaria seu immutabilia, quæ diuinitus decreta
 „ sunt. Non enim similis ratio est omnium. Actantũ
 „ iusta, quæ vel oriuntur à voluntate Dei, vel adiuuan-
 „ tur à Deo, futo fieri dicuntur: ut futo dicuntur im-

peria

peria constitui, id est, prouidentia diuina. Nam im-
 periorum constitutio nec ad stellas, nec ad alias causas
 secundas principaliter referenda est. Et si enim tem-
 porum momenta, vel ingenia hominum, causa minus
 principales dici possunt: tamen principalis causa De-
 us est, ceteras causas mirabili consilio excitans, & ad
 vnum finem vniuersum opus dirigens. Et hæc fata di-
 cuntur immutabilia, non Stoica necessitate, sed ne-
 cessitate consequentia, quia à Deo decreta sunt. Estq; „
 hoc loco fatum appellatio causæ per se, quia significat
 Deum hæc ordinantē vel gubernantē. Rectè & pœnas
 fatales esse dicimus, quæ quia iusta sunt, à Deo ordina-
 ta sunt. Ut futo deleatur Pharaonis exercitus. Nequa-
 quã vero vtendum est fati appellatione de sceleribus.
 Non dicendum est, Paridem futo rapuisse Helenam,
 aut Aegisthum futo à fratre seu patruele viuo coniugē
 abduxisse. Hæc (si voluntatē Dei, quatenus patefacta
 nobis est, & causam esseatricem peccatorũ respicias)
 neq; ordinata sunt (nimirum, quòd Deus ipse efficere
 cœvelit, in quantum nihil aliud, quàm peccata sunt)
 neq; necessaria, neq; immutabilia sunt (videlicet ad
 naturã voluntatis humanæ, tanquam causæ proximã
 & ad coactionem respiciendo) Et quanquã cernit ea
 Deus, tamen nec vult, nec approbat, nec adiuvat ea.
 Sed horribiliter irascitur hominũ voluntatibus, quæ
 liberè ruunt contra leges diuinas, cum sibi & exter-
 nis mēbris frenum inijcere possent, ne contra leges fa-
 cerēt, ac iram suã Deus in tristissimis pœnis declarat.
 Ideo de talibus sæpe repetit Homerus hanc particulã,
 fieri scelera præter fatum ἢ πρὸς νόμον. ut de Aegistho
 Odissæi. dicitur. Et reprehensio additur querelarum
 humanarum, quæ pœnarum causas in Deum transfe-

M 5 runt,

runt, cum hominum voluntates irritent iustitiam Dei, quæ quidem vitare scelera possent.

Vr intelligi possit, quid de hac propositione sentiendum sit: Omnia fieri fato, varietas significationum in vocabulo fati distinguenda est. Eam varietatem eruditi rectè monstrant, cum quadruplex fatum constituunt. Vocant enim fatum aliud Christianum, seu Theologicum: Aliud Mathematicum seu Astrologicum: Aliud Stoicum: Aliud naturale seu Aristotelicum. Hyperbole est autem cum omnia fieri dicuntur fato vel Astrologico, vel naturali. Nam neque omnes euentus referri possunt ad causas secundas, coelestes & inferiores physicas: Neque à creaturis pendere debent animi nostri, etiam cum harum ministerio Deus utitur. De fato autem Stoico prorsus falsa, & in Deum contumeliosa est hæc vox: Omnia fato fieri. Nam & in ipsis causis secundis omnè contingentiam, quæ ex ipsarum natura oritur, tollit, & modos agendi dissimiles (quos Deus & condidit, & conseruat) in creaturis naturaliter aut voluntariè agentibus abolet, & ut apud Homerum Dij suspensæ catenæ finguntur: sic Deum ipsum velut in carcerem includit, ei que libertatem omnem detrahit. Quod si de fato Christiano seu Theologico intelligatur hæc propositio: Fato omnia fieri: rursus tamen in cauenda ambiguitate, prudentia & circumspeditione opus est. Nam in hac significatione idem est, quod PROVIDENTIA, quæ est consilium seu decretum Dei æternum liberissimum, immutabile, sapientissimum, iustissimum, optimum, quo Deus omnia in omnibus bona efficit: & mala etiam iusto iudicio & volens permittit: ac bona & mala vniuersa dirigit ad suam gloriam & electorum salutem.

Rectè autem bona omnia, & SECVNDVM providentiam & ex ipsa Dei providentia: cum generaliter, tum speciali fieri dicuntur in toto genere humano. Nam bona Deus sic providet, ut velit ea efficere, tempore, ordine, & modo, sicut ipse decrevit. Et bone.

bonorum quidem rectè dici potest causa, effectus & author. Ipsa etiam mala poenæ eatenus sunt à Deo, quatenus habent rationem boni, id est, iustitiæ. At mala culpæ siue peccata ita Deus providet, ut velit permittere, seu non obistere, cauere, impedire, quò minus fiant ab aliis, nequaquam autem efficere in ipsis, aut per ipsos. Ideoque eorum nequaquam est causa, sed alios causam eorum esse finit, iusto iudicio & optimo ac sapientissimo consilio. Hæc igitur SECVNDVM providentiam quidem, id est, non nisi Deo iusto consilio suo permittente: at NON à Dei providentia, vel ab ea dicuntur fieri. Quia non decrevit Deus hæc efficere, sed permittere, ut alij efficiant. Sic igitur & FATO, id est, SECVNDVM æternum, & tamen iustissimum ac liberissimum Dei consilium omnia tum bona, tum mala fieri, rectè quidem dici posset, quia præter Dei voluntatem nihil fit omnino, ne id quidem, ut Augustinus loquitur, quod contra voluntatem eius fit: At si quis ita fieri omnia fato contendat, ut peccata etiam, in quantum sunt peccata, & culpam scelerum in Diabolis & hominibus Deo tribuendam putet, sicut Zeronis servulus dicebat, non debere se plecti, quia fato coactus esset peccare: Eum, Stoicorum aut Libertinorum potius, quam scripturæ sacræ sententiam sequi, sani omnes facile iudicare possunt. Quare & providentia in usurpandis verborum formis, præsertim ad imperitos utendum est: & candor ac dexteritas, in eruditorum ac rectè sentientium dictis interpretandis, adhibenda est.

Augustinus, ne absolutam rerum omnium necessitatem cum Stoicis asserere videretur, ab ipsa quoque fati appellatione abstinere maluit: Sed idem tamen, si fatum a fando dicatur, id est, si ad decretum & consilium Dei referatur (sine cuius præsentia & gubernatione nihil unquam in mundo factum est neque fit, neque futurum est) non planè Fati nomen aspicuit: Et sic sæpe in communi sermone, fatales aliquos

liquos euentus appellare solemus, id est, diuinitus decretos atque constitutos. Quo modo si quis fati appellatione vti velit, ei danda tamen opera erit, vt accuratis limitibus, doctrinam Ecclesiæ propriam, à Stoicis imaginationibus distinguat. Nam Ecclesia manifestè se à Stoicis dissentire proficitur: Primò Quia Stoici Deum alligant causis secundis, vt sicut fert harum natura, sic necesse sit, illum agere per eas. Ecclesia verò non Deum ex causarum secundarum, sed causas secundas ex Dei tanquam summi & liberrimi gubernatoris ac Domini præscripto agere, & ipsius arbitrio subiectas atque alligatas esse docet. Secundò Stoici sentiebant neque Deum neque causas secundas quidquam aliter sua natura agere posse, quàm agunt. Ecclesia verò affirmat, non tantum secundas causas, alias ad certos & definitos, alias ad varios & oppositos effectus producendos à Deo conditas atque ordinatas esse; sed ipsum quoque Deum siue per causas secundas, siue sine illis siue per mutabiles: sua natura, siue immutabiles, omnia, quorum opposita cum ipsius natura non pugnant, vel non decernere, vel aliter decernere atque efficere ab æterno potuisse: Sic autem decreuisse atque efficere, non quia aliter non potuerit, sed quia sic ipsi libuit, sicut dicitur in Psal. 115. Deus noster in cælo omnia quæcunque voluit, fecit.

ARGVMENTVM VII.

¶ **Necessarium & contingens ita inter se opponuntur;** vt quod fit necessariò, id non possit dici contingenter fieri. Omnia fiunt necessariò, id est, vt ne possint quidem aliter fieri euentus, quàm fiunt. Ergo nulla est contingentia in vniuersum.

Resp:

RESPONSIO.

Palàm reijcio & detestor Stoicos & Manicheos In articul. furores, qui affirmant omnia necessariò fieri, bonas Bauar. 369. & malas actiones, de quibus omitto hic longiores disputationes: tantum oro iuniores, vt fugiant has mon- Tom. 1. oper. strosas opiniones, qua sunt contumeliosa contra Deum, & perniciose moribus. Nam si omnia necessariò sunt, nihil opus est deliberatione, & diligentia, de qua Paulus dicit: Accuratè ambulate, non vt fatui. Vulgare malum est, quod reprehendit Thucydides in suis ciuibus, Fastidire vsitatas opiniones, & seruos esse absurdarum. Ita saepe homines applaudunt monstrosi opinionibus, tantum quia monstrosa sunt, & mirantur non intellectas. Huius morbi contagia fugiant iuniores, & fontes doctrinarum quarant. Firmissima veritas est, Deum nec velle peccata, nec impellere voluntates ad peccandum, nec adiuuare, nec approbare peccata: sed verè & horribiliter irasci peccatis. Scriptum est enim: Deus non volens impietatem, tu es. Iohan. 8. de Diabolo: Quando mendacium loquitur, ex proprijs loquitur. 1. Iohan. 3. Qui facit peccatum ex Diabolo est, quia ab initio Diabolus peccat. Cum igitur non sit causa peccati Deus, nec velle peccatum, sed verè irascatur peccantibus: sequitur, voluntates in Diabolis & hominibus non coactas sed sua libertate abutentes, auertisse se à Deo. Est igitur contingentia. & contingentia nostrarum actionum fons est libertas voluntatis.

Scio autem multa inextricabilia in hac questione disputari, & fatendum est, multa fatalia & ordinata esse, vt pœnas scelerum, sicut verè in Græcis versibus dicitur.

Εἰμαρμένον ὃ τῶν κακῶν βλαυμάτων
καὶ ἀποικίας ἐστὶ καὶ πᾶσι βροτοῖς.

Item imperiorum translationes: & tamen non extruatur inde scelera necessariū fieri. Non oportuit sextum Tarquinium Lucretiam vi opprimere: etiam si poena diuino ordine secuta est. Sit ea modestia ingeniorum, ut honestas sententias, & quidem diuinitus traditas, modeste retineant, etiam si non omnes praestigias, quae contra struuntur, destruere possunt. Memini Franciscum Stadianum excellentem ingenio dicere, se viramque propositionem credere. Esse determinationem diuinam & esse contingentiam: sed se non posse omnia contraria explicare. Quanquam igitur in tanta dissimilitudine euentuum, et in ipsis disputationibus, magna est caligo: tamen certa regula teneantur: Deum non esse causam peccati: Et aliquam esse libertatem regenda loco motuque, quia Paulus nominat iustitiam carnis: & manifestum est, Deum velle regi disciplinam in omnibus. Nec discendant ab his regulis, ne animi incidant in Pyrrhonicas dubitationes, quae adferunt profanitatem & odium Dei & doctrinarum. Etiam Plato intuens mirandam dissimilitudinem euentuum, quanquam dissimiles causas recenset, tamen verecunde diligentiam addidit li. 4. de legib. Omnino quidem Deus & occasio humana regunt vniuersa: Placidius tamen est concedere tertium, sequi diligentiam, ut in tempestate ari gubernatoris agentem adiuvat.

MINorem intelligunt Stoici ac Libertini de necessitate absoluta, quam fingunt ex ipsarum causarum agentium natura pendere. Haec absoluta necessitas omnem in vniuersum contingentiam,

gentiam, seu mutabilitatem actionum & euentuum tollit, & ordinem causarum à Deo institutum: Imò naturam rerum ipsarum, quarum aliae necessarij, aliae contingentem agunt, prorsus abolet. Ideoque & saniores Philosophi, hanc necessitatem absolutam à Stoicis confictam constanter repudiârunt. Et doctrina Ecclesiae contra Stoicos & Libertinos recte defendit contingentiam, id est, mutabilitatem effectuum, quae ex natura causarum secundarum, vel ex potentia & libertate diuina pendet. Nominat enim non modò Philosophia sanior, sed etiam Ecclesia contingens, id, quod cum sit, habet causam, quae ex natura sua, poterat aliter agere. Fontes autem contingentiae sunt libertas voluntatis in Deo, libertas voluntatis seu modus agendi liberè in creaturis rationalibus, & materiae elementaris natura mutabilis, & ad varios motus & formas aptitudo siue inclinatio. Hos fontes contingentiae, quia Stoici & Libertini abolent, & peccata à libera voluntate Diabolorum & hominum propriè oriri negant: nihil tam grauiter ac seuerè dici potest, quin furor ille absolutam in omnibus euentibus necessitatem introducens (qui & in Deum contumeliosus, & hominum moribus perniciosus est) grauiorem orationem in refutando desiderat. Alia est autem quaestio de necessitate, seu immutabilitate prouidentiae diuinæ, quae est necessitas consequentiae, seu ex hypothesi, ut in sequentium argumentorum explanatione dicendum erit. Haec non tollit contingentiam, sed potius confirmat, cum hoc ipsum sit prouidentiae diuinæ opus, ut naturam, ordinem & modum agendi in causis secundis à Deo institutum conseruet. Non igitur vel deliberationem nostram vel diligentiam in consilijs & actionibus humanis excludit: Sed ut media à Deo ordinata requirit ac posulat.

Ratio autem cur discernenda sit quaestio de prouidentia à necessitate Stoica, haec est: Quia idem effectus,

fectus, diuersas causas habere potest à quibus effici-
tur vel gubernatur. Ideoque aliarum causarum re-
spectu contingens: aliarum verò respectu necessarius
est. Quamobrem si ad causarum secundarum natu-
ram respiciamus, rectè contra Stoicos defenditur co-
tingentia, qualis in hac inferiori natura est in elemē-
torum & mixtorum motibus, & voluntatis humanę
actionibus: Verum quia ex sacris literis constat
providentiam diuinam intercedere, ijs etiam, quę
natura sua, maximè sunt mutabilia: illud quoque
ab orthodoxis rectè traditur: Quòd nimirum con-
tingentia quoque necessaria sint, respectu causę pri-
mę, ita videlicet vt ex nutu & voluntate Dei pen-
deant vniuersa & singula, etiamsi hæc ipsa Dei vo-
luntas, aliter in bonis, aliter in malis hominum ac-
tionibus concurrat.

Quærunt autem aliqui, cum respectu providen-
tię diuinę nulli euentus temerè, sed omnia certo
Dei consilio & voluntate ipsius immutabili fiant.
cur non in omni sermone necessarij potius quàm
contingentes nominandi sint omnes euentus? Sed
rectè responderi potest: Cum de motibus & effecti-
bus creaturarum quæritur, necessarię an contin-
gentes nominandi sint: rectius & magis propriè,
tales nominari, quales ex sua & proximarum causa-
rum natura existunt: quàm quales sunt respectu
providentię, quę causa est remotior. Quia vnum-
quodque à principijs suis internis & proximis, id
est, à sua natura denominandum est, non autem à
causis externis. Quare cum Stoici aut Libertini
simpliciter omnia nominant necessaria, & omnia
necessariò fieri affirmant, significantes absoluta ne-
cessitate euenire omnia & homines cogi ad peccan-
dum: Id iure ac meritò nec Philosophi saniores,
nec Christiani recipiunt. Verum quid est, Deum
providentia sua æterna de singulis rebus, & fines,
ad quos: & media, per quę ad suos fines quælibet
suo tempore deducuntur, prædidisse ac præordi-
nasse

nasse: Et mundum vniuersum, ac quęcunq; in eo sunt
tam minima, quàm maxima moderari ac regere, vt
providentię quidem diuinę respectu rectè dici possit
nihil euenire aut fieri, quod non eueniat aut fiat in-
fallibiliter: non solum quoad res, quę fiunt, sed etiam
quoad modos, quibus fiunt: Interea tamen alia est ne-
cessitas infallibilitatis, alia coactionis. Et respectu
nostri, qui, quid sit constitutum à Deo, tantisper igno-
ramus, dum res videmus peractas: Item respectu cau-
sarum secundarum, quę ad certos effectus sua natu-
ra definita non sunt, multa dicere possumus con-
tingentia & mutabilia. Hoc enim ipsum quoque
spectat ad diuinam providentiam, vt quędam e-
ueniant ex causis non necessarijs, ac proinde con-
tingenter.

Quòd si quis obijciat: Neque quod necessariò fit,
contingens, neque quod contingenter fit, necessa-
rium vlla ratione dici posse: Ideoque non modò Stoi-
ca, sed etiam diuinę providentię necessitate posita
omnem contingentiam: aut posita contingentia, om-
nem necessitatem excludi, respondendum est:
Quod necessariò fit, id non fit contingenter & libe-
rè, scilicet respectu eiusdem causę. Multa autem,
quę sua natura sunt contingentia, necessario fiunt,
scilicet respectu primę causę. Quia etsi potentia
diuina omnia in rebus creatis mutari possint: & cau-
sę secundę, quę ad certos effectus non sunt defini-
tę secundum naturam suam, hoc modo, vel aliter
agere, vel suspendere actionem possint: multa tamē
necessaria seu immutabilia fiunt, quę causas se-
cundas habent maximè mutabiles: Idque propter
consilij ac providentię diuinę certitudinem, de qua
tamen nos non nisi à posteriori iudicare possumus.
Contrà verò multa, quę diuinę voluntatis re-
spectu immutabilia sunt: contingentia tamen rectè
dicuntur, nimirum respectu causarum secundarum
cum nihil sit, neque certius, neque manifesti-
us, quàm ex causis secundis, alias quidem vno &
N eodem

eodem modo perpetuò agere, vnde effectus sequuntur necessarij necessitate physica, vt motus Solis, aut vsio materiæ igni admotæ: Alias verò contingenter agere, hoc est, ad varios & contrarios effectus producidos aut suspendendos natura idoneas esse, vnde effectus sua natura contingentes oriuntur, vt flatus ventorum, & motus locales animalium, vel actiones voluntatum in creaturis rationalibus. His fontibus explicationum cognitis, non difficile est, respondere ad argumenta sequentia, quibus non prouidentia diuinæ immutabilitas, sed Stoica necessitas impugnari solet.

ARGVMENTVM VIII

¶ **Necessarium est, quod aliter se habere non potest:**

Omnia autem fiunt consilio & prouidentia Dei. Ideoque aliter se habere non possunt:

Fiunt igitur omnia necessariò.

RESPONSIO.

In fin lib. 2
Dialecticæ

1.

Necessarium est, quod aliter se habere non potest: sed quatuor sunt gradus necessitatis. Primus gradus est. Necessaria necessitate absoluta, seu simpliciter necessaria dicuntur, quorum opposita simpliciter sunt impossibilia. Tales sunt propositiones de essentia & virtutibus Dei: Deus est essentia intelligens, verax, benefica, iusta, casta, liberrima. Secundus gradus est. Necessaria necessitate definitionum & demonstrationum, vbi si fingatur oppositum, fit implicatio contradictionis. Vt, si trigonus non habet tres

tres angulos, non est trigonus. Si virtus non est congruens quiddam cum regula mentis diuinæ, non est virtus. Hic gradus proximus est primo: quia est regula mentis diuinæ immota, vt hac immota est Deus vult castitatem, ita hac immota est: Castitas est virtus. Tertius gradus est, necessaria necessitate physica, qua quia natura sic ordinata est, eodem modo se habent: sed tamen à Deo mutari possunt, vt exempla testantur. Et sic condita sunt liberrima voluntate Dei, & reguntur liberrima voluntate Dei: vt, ignis necessario calefacit, necessitate physica. Soli necessario mouetur, necessitate physica, id est, sic instituto ordine diuinitus: Sed tamen Deus potest sistere Solem, vt fecit in pugna Iosue. Ac Stoicorum delirium excreandum est, qui fingunt, Deum alligatum esse causis secundis, nec posse aliter agere, quam vt cunctas causas secunde. Imò ideo inuocamus, vt sua libertate regat & moderetur causas secundas, id est, Physicas. Non sunt igitur prorsus immutabilia hæc, quæ in hoc tertio gradu recensentur, vt illa, quæ ad primum & secundum gradum pertinent. Quartus gradus est mutabilium, quæ tamen vocantur necessaria necessitate consequentiæ, id est, quæ sunt quidem re ipsa mutabilia: Sed non mutantur: vel quia sic à Deo decretæ sunt: vel quia sequuntur ex causis, quæ non mutantur: cum tamen mutari potuissent: vel quia cum sunt, contradictoria simul vere esse non possunt, vt necessaria est resuscitatio mortuorum, quia Deus edixit de eâ decretum. Necessè est puniri genus humanum magnis calamitatibus: quia causæ non mutantur, id est, quia multorum scelera irritant iram Dei. Hæc nequaquam necesse est fieri: Sed se quisque regere

N a disci

disciplina posset. Denique, omnia cum sunt, ideo tunc necessaria dicuntur, quia contradictoria non possunt simul vera esse. ut, cum Plato sedet, contradictoria falsa est: Plato non sedet. Vult enim Deus certitudinem aliquam esse. Etsi autem reuera hæc res mutabilis est: & hæc propositio reuera contingens est: tamen necessitate consequentia, tunc necessaria dicitur: Et de hoc postremo modo loquitur Aristoteles cum ait: Omne quod est, quando est, necesse est esse. Id tantum de necessitate consequentia intelligatur.

Item dicunt, qui constitunt necessitatem duplicem: Aliam absolutam, quæ est necessitas ἀπλῆς seu simpliciter sic dicta. Aliam ex hypothesi, quæ dicitur necessitas κατὰ τι, seu secundum quid. Absoluta siue simplex necessitas est eorum, quorum opposita simpliciter sunt impossibilia, propter naturam causæ vel subiecti, de quo dicitur. Ut sunt proprietates Dei essentialies & hypostaticæ, videlicet: Deus est, Deus vivit, Deus est bonus, iustus, sapiens, Deus est æternus Pater, Filius & Spiritus sanctus. Necessitas consequentiæ siue ex hypothesi est immutabilitas eorum effectuum, qui sequuntur ex ijs, quibus positis necesse est quidem effectum sequi: sed ipsæ tamen causæ, vel non existere, vel mutari poterant. Sic necessaria sunt, quæ Deus decrevit ut fiant, propter immutabilitatem divini decreti, quod tamen Deus liberrimè fecit, id est, ab æterno vel non decernere, vel aliter decernere poterat. Item quæ per causas quidem secundas fiunt, quæ sic sunt à Deo conditæ, ut sua natura non possint aliter agere, quàm agunt: sed tamen ab ipso tolli aut impediri, aut mutari possunt, ut Sol & umbra cum Sole progrediens in consequentia: & tamen consistens in pugna Iosue, & regrediens tempore Ezechie: Ignis urens ad mortem corpora, quæ vix possunt

sunt. & tamen non urens tres iuvenes in igne Babylonico: vel quæ sua natura quidem sunt idoneæ ad contrarium vel diversum producendum, vel ad suspendendum effectum: nec tamen aliter agunt: quia sic à Deo cientur, vel ab alijs causis, quæ licet non mutantur: tamen mutari poterant: vel quando sic agunt, non possunt simul non agere, aut aliter agere, eo quod contradictoria non possunt simul & semel esse vera.

Hac distinctione graduum necessitatis considerata, intelligi potest, non patrocinari Stoicis, aut Libertinis, doctrinam Ecclesiæ, quæ euentuum suam naturam contingentium necessitatem seu immutabilitatem ponit, respectu consilij seu providentiæ diuinæ. Quæ enim providentia diuina sunt, necessaria quidem sunt, sed ea tantum, quæ ex hypothesi seu consequentiæ necessitate, non autem simplici siue absoluta. Non igitur hæc, sed illa tantum necessitate omnia euenire consequitur. Necessitas autem consequentiæ nequaquam tollit contingentiam in naturis, quæ non sunt ad vnum & eundem effectum producendum definitæ. Nam etsi immutabilis est providentia Dei, quæ & præscientiam seu præcognitionem, & voluntatem seu decretum dirigendi omnia ad suum quodque finem, & ipsam gubernationem seu directionem complectitur, quæ secundum decretum voluntatis suæ Deus suo tempore omnia agit, & vnumquodque ad suum finem & vsum deducit: tamen nullam simpliciter necessitate rebus imponit, quin quævis causa secunda iuxta suam naturam operetur, Idemque omnes effectus contingentes retinent suam contingentiam quam ex natura suarum causarum habent. Et quanquam sunt erimmutabili Dei providentia: tamen quia proximè existunt à causis secundis, quarum opera Deus liberè vitur, ab his potius quàm à providentia Dei, quæ extrinsecus mouet, & causa est remota, nomen sortiuntur.

Determinatio diuina est immutabilis, & necessariò vera.

Omnia eueniunt Deo determinante.

Ergo omnia eueniunt immutabili necessitate.

RESPONSIO.

In enarra.
Symb. Nic.
cen. Tom.
2, op. 341.

Determinatio diuina est immutabilis, scilicet ratione consequentia, quæ re ipsa non affert necessitatem. Et aliter Deus determinat bona, quæ vult, & quæ solus efficit, vt resurrectionem mortuorum; Aliter mala, quæ neque vult, neque efficit, sed prauidet quousque ea passurus sit: vt prauidet Saulẽ ruiturum esse, & metam constituit, in qua eum represurus sit, sicut de Sennaberib dicitur. Inijciam ei frenum. Talis determinatio malarum actionum longè differt à determinatione positiua bonarum actionum. Aliter etiam agit & determinat actiones in voluntate hominum, aliter in natura, quæ non agit liberè. Quia cum non obtemperat homo Deo, sua voluntate liberè repugnat, iuxta dictum: perditio ex te est, à me autem salus. Hac simplici enarratione contenti simus, quia certè necesse est discerni determinationem bonarum actionum, quas vult Deus, & malarum, quas non vult.

Complectitur determinatio diuina, quemadmodum & prouidentia vocabulum generaliter acceptum, tres actiones Dei: præuisionem: decretum seu consilium Dei æternum: & gubernationẽ

assiduam rerum omnium, quæ Græcis sunt *ἀεὶ ὄντα*. *αἰς, αἰὲς ὄντα, καὶ αἰὲς ὄντα*. Has actiones Deo detrahere, est Deum ipsum negare primam causam esse rerum omnium. Nam & antequam creauit mundum, iam inde pro sua immensa sapientia præcognouit omnia, vsque adeo, vt nihil eum vnquam latuerit ac latere possit, sed nuda & aperta semper omnia sint ac fuerint in conspectu ipsius. Deinde in sapientissimo suo & æterno consilio, quæcunque vel ad mundi creationem & gubernationem, vel ad Ecclesiæ ex genere humano collectionem, redemptionem, & salutem æternam pertinent, præfiniuit, ac malis etiam omnibus, quæ fieri erat permisiurus, optimos fines pro immensa bonitate sua præordinauit. Deniq; creatis iam rebus omnibus, nunquam tamen desinit mundum & quæcunque in eo sunt, tam parua, quàm magna, atque imprimis humanum genus, singulosque homines curare, regere, gubernare, ita vt nihil in mundo fiat aut contingat, quod non regatur diuina prouidentia: præcipuè verò speciali quadam cura & ratione regit Ecclesiam & singulos electos, eorumq; voluntates & actiones. Hæc omnia ita certa sunt, vt apud pios omnes, qui in doctrina de prouidentia diuinitus tradita reuerenter acquiescunt, extra controuersia meritò esse debeant. Nec tamẽ inde sequitur Stoica illa necessitas, quæ tum Deo ipsi libertatem, tum creaturis cõtingentiam omnem adimit. Nam & liberrimè Deus omnia definiuit in æterno consilio suo, cum quidem vel non decernere, vel aliter decernere singula potuisset, & quæ semel sapientissimè decreuit, atq; in consilio suo præuidit, ea pro sua potentia liberè & sine impedimento villo exequitur, siue per media, siue sine mediis agere atq; perficere ei aliquid visum sit. Etsi autem nec bona nec mala, quæ fiunt, prouidentiam ipsius effugiunt: tamen aliter in bonis efficiendis efficax est, aliter in malis permittendis iudicia sua, arcana quidem sed iustissima semper ratione exequitur. Ipsas verè causas

secundas, quibus tanquam mediis ordinariè in mundi gubernatione uti solet, pro norma sapientiæ & veritatis suæ immutabili, qua vnumquodque tale vult esse, quale est, ita mouet, & agit, & per eas, quæ vult, efficit, ut interea naturam earum seu modum agendi, quo differunt naturaliter & contingenter ac libere agentia, nequaquam providentia sua destruat aut aboleat: sed potius conseruet ac foueat, ut quantum ad ipsarum naturam attinet, aliæ mutabiliter, aliæ necessariò agant, etiam si quoad libertatem consilij diuini omnes contingenter, & quoad immutabilem decreti seu voluntatis diuinæ (quæ ipsa est rerum necessitas, ut Augustinus loquitur) omnes sic agant necessariò. Hinc igitur, licet respectu Dei, (in cuius præscientia & voluntate nihil noui, aut non præuisi, seu non definiti prius in creaturis contingit) non aliter omnia eueniant, quam ut singula Deus fieri voluit: tamen ipsarum causarum secundarum respectu, non omnia necessariò, sed multa contingenter fiunt & eueniunt.

Ex his fundamentis ad vtramque præmissarum in argumento proposito respondendum est. Primum ad Maiorem: Determinatio diuina est immutabilis, seu illa, quæ determinata sunt à Deo, non aliter quam Deus vult, eueniunt. Sed hæc non est immutabilitas absolutæ alicuius necessitatis, sed tantum consequentiæ est necessitas. Non enim mutat in naturis contingenter agentibus, aut voluntate hominis modum agendi, qui adhuc in natura reliquus est: id est, hanc libertatem sponte & sine coactione eligendi obiecta monstrata ab intellectu.

Deinde ad minorem addenda est hæc distinctio: Aliter determinat Deus ea, quæ simpliciter vult & approbat: aliter illa, quæ non vult simpliciter sed aliquatenus tantum & secundum quid, ut actiones Diabolorum vel hominum peccantium. Aliter efficit, quæ à sola illius voluntate pendunt: aliter, quæ partim ipse facit, partim voluntas humana. Quæ de

de re paulò post rursus dicendum erit, cum de causa peccati, doctrina Ecclesiæ propria repetenda erit.

Nunc ad cauillationem quorundam, obiter responsionem adiiciam, qui ut negent certam esse determinationem diuinam de futuris euentibus, frustra (si determinatio ista statuenda sit) adhiberi dicunt media ad impedienda aut promouenda illa, quæ ex determinatione seu decreto diuino, necessariò & immutabiliter euentura sint.

Si enim diuina determinatio, inquit, immutabilis est, aut si ex consilio & voluntate Dei omnia eueniunt infallibiliter, nec consilij, nec præceptis, nec doctrinæ & conatibus nostris locus est. Quid igitur hinc nisi profanitas sequetur, & contemptus doctrinæ & legum, & aliarum rerum, quas Deus tanquam instrumenta & media ordinauit ad tuendam salutem, & regendam vitam hominum?

Est autem responsio expedita & perspicua. Certis & à Deo decretis euentibus frustra adhiberi media sine quibus illos efficere Deus decreuit, vel se effecturum dixit. Quæ verò media & ipse adhibere decreuit, & quibus uti se velle in verbo suo & naturæ ordine ostendit, & nos uti iussit: ea frustra, à nobis adhiberi, sine impio verbi & ordinis diuini contemptu dici non potest. Aut enim effectus illi, quos intendere & optare debemus, consequuntur: aut si aliter Deo visum est, saltem nostra culpa & inobedientia bonis illis, quæ expetere debemus, nos aut alij non priuabimur.

Hanc responsionem veram & solidam esse ostendit regula: quòd posita causa prima, nequaquam oporteat remouere secundam, neque contrà. Vt igitur non frustra quotidie oritur & occidit, Sol nec frustra agri conseruntur, nec pluuia rigantur, aut corpora victu reficiuntur, etiam si Deus lucem & tenebras creat, fruges è terra educit, vita & longitudo dierum nostrorum est: Ita nec frustra docentur, aut ad doctrinam conformare vitam suam stu-

dent homines, etiam si & actiones, & euentus salutare, non nisi à Deo proficiuntur. Vt enim fines, ita & media, quibus ad illos adducere nos ipsi visum est, Deus creauit, ac nobis præscripsit. Illis igitur vtētes, recte facimus, & euentus salutare consequimur: negligentes autem ea, vel nostra culpa, nos aut alios bonis à Deo oblati priuamus: vel si Deus nostri aut aliorum etiam in hoc verbi sui contemptu misereatur: manifesti tamen & grauis peccati nostra nos conscientia accusat.

ARGVMENTVM X.

¶ Matth. 10. inquit Christus: Vnus ex passer- culis istis non cadit super terram sine voluntate patris vestri.

Ergo cum passerum motus non sint contingentes, sequitur, multò magis in cæteris rebus nullam esse contingentiam. Est igitur simplex & absoluta necessitas ponenda in omnibus motibus, tam bonis quàm malis.

RESPONSIO.

In enarra. Simplex & verissima responsio est: Dictum Christi est doctrina & asseueratio de prouidentia & conseruatione creature, & de protectione & conseruatione Ecclesie. Verissimum est, Deum omnia prouidere, inspicere & iudicare, vt Psalm. 32. dicitur de prouidentia, De cælo respexit, videt omnes filios hominum, & intelligit opera eorum. Et si autem prouidet omnia, non tamen vult, nec efficit, nec adiuvat, nec approbat peccata, sed tolerat, donec puniat: nec prouid-

fo cogit voluntates creaturarum, vt faciant peccata: multò minus dicta de conseruatione nature confirmant Stoicas imaginationes. Deus vult hoc bonum, conseruationem nature, vt dicitur: in ipso viuimus, mouemur & sumus, &c. Psalm. 35. Homines & iumenta, seruabis Domine: Nec inde sequitur, Deum velle aut facere peccata in homine: vnus ex passeribus non cadet super terram sine Patre vestro, scilicet sciente & permittente. Quia vtrumq; verum est, quod & prouidet omnia Deus, & naturas seruat liberrima voluntate, donec vult, &c. Nō igitur intereunt nisi ipso deferente eas. Deinde fallacia est à non causa vt causa. Prouidet: ergo efficit peccatum, &c. Item, seruat naturam: ergo efficit peccata. Hec non recte contextuntur. Dauid seruatur, non quia Deus velit peccatum, sed vt postea redeat ad penitentiam. Multò minus promissiones de protectione Ecclesie detorquende sunt ad Stoica deliramenta. Omnes capilli capitis vestri numerati sunt. Item: Nemo rapiet oues meas de manibus meis. Talia dicta promittūt beneficia, & tantum de bonis actionibus Dei loquuntur, quas Deus liberrima voluntate efficit & exhibet, vt ostendat de sese testimonia, nec ex particulari extruenda est vniuersalis propositio: Omnia bona & mala necessario fieri ex Deo.

VERVM sententiæ Christi vsus, ostendit consolatio, quam Christus ipse eodem loco addit: vos multis passeribus meliores estis. Est igitur dictum Christi, non solùm testimonium insigne atque euidens de prouidentia, quæ sese extendit ad omnes creaturas minutissimas, & ad singula illarum indiuidua, & vt mox ibidem dicitur, etiam ad au-

ad numerationem capillorum capitis: Sed simul consolatio est, ut sciamus, multò magis Deum seruaturum esse Ecclesiam & singulos electos. Tales promissiones passim in sacris literis repetitæ sunt, ut fides confirmetur, & hac fide præstemus constantiam in confessione, & petamus auxilium, defensionem, & omnia necessaria à Deo.

Cùm autem Hebraica phrasi cadere hoc loco simpliciter idem sit, quod petire: Quæ loquendi ratio inde sumpta est, quòd soleant aues, siue vltro moriantur, siue sagittis percutiantur, in terram mortuæ cadere: non sanè ad hunc locum propriè pertinet disputatio de necessitate motuum seu volatum istius generis auicularum in aère: Multò verò minus hoc dictum Christi accommodari potest ad peccata Diabolorum aut hominum, cùm aliud sit loqui de bonis moribus, aliud de peccatis aut vitiis. Sed si quis omnino etiam ad volatum passerum Christi dictum extendere velit: tamen sic etiam in argumento proposito plus erit in consequente, quàm fuit in antecedente: Si ex dicto Christi inferatur, motus passerum, quoad ipsorum naturam, prorsus non esse contingentes, ideòque multò minus contingentiam in cæteris rebus manere reliquam. Nam etsi, ut volatus passerum, sic euentus omnes in Dei manu positi, & providentiæ Dei immutabili subiecti sunt: tamen discrimen semper tenendum est inter fatum stoicum, & Ecclesiæ doctrinam de providentiæ. Stoici, ut sæpe iam dictum est, necessitatem ponunt in ipsa natura rerum, cùm contendunt, neque Deum neque causas secundas aliter ex sua natura agere, aut ferri posse, quàm agunt & feruntur. Contrà verò Ecclesia, mundum quidem & singulas eius partes Dei arbitrio subiectas, & immutabiliter seu necessitate euentus, ut loquuntur, sic & non aliter, quàm Deo visum est, omnia euenire docet, ac Deum ipsum affirmat nihil temerè, sed prout sapientissimè omnia

non

non solum præcognouit, sed etiam præsinivit in omnibus creaturis agere: Interea tamen in natura Dei & causarum secundarum, quæ ad certos effectus definitæ non sunt libertatem ac contingentiam agnoscit. Faterur enim Deum, etsi eo modo omnia operatur, quo singula sua opera efficere sapientissimo suo consilio decreuit, tamen ante decretum, liberrima voluntate vel hoc modo, vel aliter, consilia de operibus suis inire potuisse. Angelorum verò & hominum voluntates, item animantium & materiæ elementaris motus, etsi in vnam tantum partem inclinant, & eam quidem, ad quam à Deo flectuntur: tamen sua natura ad oppositos effectus idoneas esse concedit: Ut quancquam venti voluntate Dei in hanc potius, quàm aliam partem feruntur: tamen sua natura status ventorum mutabiles sunt & contingentes. Vnde intelligi potest, Ecclesiam quidem secundum verbum Dei non admittere talem contingentiam, id est, mutabilitatem causarum secundarum & effectuum, quæ prorsus ita fluctuet, ut providentia Dei non regatur: (Sic enim non potuisset dicere Christus, providentia diuina ita determinatos esse motus passerum, ut sine Deo non deuolet vnus ex illis in terram, si quidè cadere in genere promoueri accipiat.) Inde tamen Stoico more concludi non posse, omnem in vniuersum contingentiam tolli. Nam passerès, quod ad ipsorum naturam attinet, tam ad cadendum, quàm ad non cadendū, seu ad sursum vel deorsum volandum idonei sunt, etiam si hoc momento propter ordinationem voluntatis Dei non decident.

Ut autem cadere, aut nō cadere, si ad naturam passerum respicias, verè contingentes motus sunt: Sic ceteri etiam effectus contingentes, etsi in hanc potius quàm in alteram partem providentia diuina determinantur: suam tamen contingentiam retinent, quàm ex natura suarum causarum habent. Nō enim quia secundū Dei voluntatem coturnices,

ad

ad castra Israëlitarum aduolant, & corui cibum Eliæ afferunt, propterea Deus talem fecit naturam istarum auium, quæ alio ferri non posset: Imò potiùs hæc natura istorum animalium manente, vt per sese, vel hæc, vel illæ volando semouere possent: tamen propter intercedentem Dei voluntatem, non alium quàm eum, quem tunc habuerunt, motum habere illa potuisse, Scriptura ostendit. Quare etsi Dei respectu necessarius atque immutabilis hic illorum motus fuit, nihilominus tamen ipsorum animalium respectu contingens rectè nominari potest. Sic viduæ Sareptanæ voluntas, neque prælucentem intellectum & cogitationem petitionis Eliæ, neque spontaneum assensum amittebat, sed potius vtrumque tantò magis habebat, quantò efficacius voluntas Dei seu decretum prouidentie diuinæ in hanc partem ipsius animum flecebat: Qui tamen animus, quantum ad suam naturam æquæ, & quantum ad corruptionem naturæ attinebat, magis erat aptus ad contrarium eligendum. Hæc exempla ostendunt in contingenter agentibus, contingentiam: & in voluntariè agentibus, libertatē, id est, modum liberè seu sponte agendi, non tolli per diuinam gubernationem, sed potiùs conservari.

- 19 Iam etsi gradus sunt actionum Dei, & aliter Dei
 20 voluntas intercedit in bonis, aliter in malis actio-
 21 nibus hominum: tamen in ipsis quoque pecca-
 22 tis propter præscientiam, voluntatem & guber-
 23 nationem Dei, actiones omnes determinantis ad
 24 fines, cum bonitate ipsius & iustitia congruentes,
 25 nequaquam libera voluntatis electio tollitur. Vt
 26 libera ceterè voluntate Herodes & Pilatus Iesum
 27 damnauerunt, & tamen aiunt Apostoli, eos non fecis-
 28 se, nisi id, quod manus & consilium Dei decreuerat
 29 freri Actor. 4. Sic prouidentia Dei immutabili re-
 30 guntur persecutiones tyrannorum aduersus Eccle-
 31 siam: Nec sequitur tamen, eos cogi ad peccan-
 dum

dum: aut Deum autorem esse peccati ipsorum. Sed hæc paulò post copiosius explicabuntur, cum de causa peccati dicendum erit, vbi hæc Manichæorum & Libertinorum blasphemia refutanda erit, qui dicunt, Deum & efficere & velle peccata, quatenus peccata sunt, nec discernunt, quid Deus in peccatis velit aut non velit: imò ne hoc quidem cōsiderant, quòd quāquam Deus manu prouidentie sue omnia, atq; ita etiam impios sustenter, atque per eos opera sua iusta & sancta efficiat: tamen tales ipsos moueat, quales sunt: neque malitiam nouam, quā malè operentur, eis instillet, etiam si sua gratia non dignatur illos aliter facere, quàm sunt. Idque pro suo iudicio, cuius ratio occulta quidem nobis esse potest, iniusta autem esse non potest.

ARGVMENTVM. XI

1 Corinth. II. inquit Paulus: Oportet hæreses inter vos esse, vt qui probati sunt, manifesti fiant inter vos.

Ergo inuitabili necessitate existunt hæreses. Et quia vitari non possunt, nequaquam in homines culpa hæresium transferenda est.

RESPONSIO.

Nequaquam in Pauli dicto intelligenda est necessitas aliter, nisi de necessitate consequentia, scilicet, quia cum Diabolus ardens odio Filij Dei non desinat turbare Ecclesias, & leuia ingenia facillè impellat, non cessant cause horribilium dissidiorum. Ita sequitur, vt multa oriuntur hæreses, etiam si Deus verè his furoribus irascitur, & nequaquam necesse est, voluntates

In enar. 1.
ad Cor. Tō
4. oper. 256

rates humanas eis implicari. Sed pii inuocantes Deum, & veritatem quærentes, possunt eas vitare, sicut hic quoque significat Paulus discrimina voluntatum esse. Talibus signis, inquit, discernuntur sinceri à fucatis. Sinceri amant veritatem & constanter eam retinent. Alij leues, aut ambitiosi, aut auari facile impelluntur, vt noua dogmata amplectantur.

Similis est locutio Pauli ei, qua Christus vititur Math. 18. Necesse est vt veniant scandala, vbi tamen, cum mox addatur: Sed vñ homini, per quem venit scandalum: satis apparet, non propterea in Deum ipsum transferri culpam scandalorum, in quantum hæc peccata sunt: nec excusari homines impios, qui autores sunt teterrimorum scandalorum. Et si enim providentia Dei, hæc quoque mala reguntur, quia Paulus discretè ea probationi electorum seruire ait: & alibi iusta Dei iudicia, & pœnas esse affirmat, quibus contemptum verbi sui vlciscitur. 2. Thess. 2. tamen non nisi necessitas consequentiæ istis dictis signiñcatur, cuius causæ proximè in ipsis hominum & Diabolorum voluntatibus quærendæ sunt. Nam in omnibus etiam summis ingenijs inest hoc malum, quod vagantur, nec volunt ad Deum sic alligari, sicut ipse se patefecit: volunt liberè fingere de Deo quidlibet, & ludere opinionibus & cultibus. Multa sunt etiam ingenia ambitiosa, curiosa, & quæ studium contradicendi habet. Hæc leui occasione irritata motient certamina, & corrumpunt res rectè traditas, vel ambitione, vel curiositate, vel studio contradicendi. Hanc leuitatem & superbiam humanæ mentis, quæ despiciat verbum Dei, & antefert proprias imaginationes: & illa animorum incendia, seu affectus prauos, Diabolus suo afflatu auget, vt ostendit historia primorum parentum, qui discesserunt à verbo Dei, &

contra

contrariam imaginationem offusam à Diabolo liberè & sine coactione, seu volentes amplexi sunt.

De his causis proximis, quæ semper in actu sunt posite, quamdiu hæc hominum natura durat, Scriptura nos passim monet. Quod verò ex hæresibus, dissidijs, scandalis, ad electos bonus aliquis fructus redundat: id non malis hominum voluntatibus patrocinatur: sed Dei bonitati & sapientiæ debetur, qui si res omnes gubernat & moderatur, vt quæ per se mala, scelerata & noxia sunt, ijs, qui ipsum diligunt, adiumento sint ad bonum. Sic alibi de filio hominis dicitur, tradi quidem & mori illum oportuisse, & mortis illius hunc esse amplissimum fructum, quod expiata sint per eam peccata hominum: Sed non propterea Iudas culpa peccati liberatur, quia discretè inquit Christus, Vñ homini illi, per quem filius hominis proditur.

Plus est igitur in consequenti obiectionis propositæ, quàm fuit in antecedente, vt si dicas: Oportet Ecclesiam in hac vita persecutiones pati, vt per ipsas ærumnas crescat piorum fides, & ad alios magis luceat: Ergo ipsi tyranni sine sua voluntate aut libera electione, necessariò persequantur Ecclesiam: cum potius constet, immane veritatis odium, in rabiem istam Tyrannos adducere, vt delester eos hoc ipsum peccare, atque seruire in homines innocentes & miseros. Neque magis eorum crudelitatem excusat, quod immensa Dei bonitate persecutiones Ecclesiæ in bonum cedunt, quàm fratres Ioseph excusari poterant, de quibus dicitur: Vos quidem cogitatis aduersus me malum: At Deus conuertit seu cogitauit id ipsum in bonum, vt faceret quemadmodum hodie apparet, & seruaret in vita populum multum.

O

DE

DE CAUSA PECCATI CONTRA LIBERTINOS.

ARGVMENTVM I.

¶ Propheta dicit: Non est malum in ciuitate quod non fecit Dominus. Peccata multa & horribilia sunt mala, quæ sunt in ciuitate. Ergo rectè Deus nominatur effector & causa peccati.

RESPONSIO.

in epitom.
Philo. mo-
ral. 27.

Peccatio mali diuersa significat, sed tamen in genere se describi potest, Malum est destructio ordinis diuini & natura diuinitus condita, non condita à Deo, iuxta illud: Perditio ex te est Israël, tantum à me auxilium tuum. Perditio, id est, peccata & mors, & alia calamitates. Est autem duplex: Malum culpa & malum poena. Malum culpe est defectus, seu actio vel habitus pugnant cum lege Dei, quod malum nominamus vitium & peccatum. Idg. Deus non solum non condidit, sed nec vult etiam, nec approbat: imò verè auersatur & odit, ut scriptum est: Non iniquitatem volens Deus tu es. Aliud nominatur Malum poena, quod est, destructio natura, sequens culpam, nec pugnat cum lege Dei, ut mors, morbi & multa calamitates. Et si autem hæc destructiones non sunt res condita à Deo: tamen Deus, cum sit

fit iustus, non vult seruare sine poena naturam ab ipso auersam. Ita cum damnet culpā, sinit extinguī naturam à se desertam. & vult poenam propter iustitiam. Ideo malum poena Deus velle dicitur & approbare propter iustitiam. Ad hanc speciem propriè pertinet dictum: Non est malum in ciuitate, quod non fecit Dominus, id est, nulla poena cogitari potest, quæ Deus non castigauerit populum: Castigauit morbis, fame, bello. Et Ecclesia nominat mala mortem & alias calamitates, quia non sunt res condita à Deo, & destruunt naturam. Quare Stoicas ineptias rejiciamus, qui mortem, famem, & alias calamitates, non lunt dici mala, sed loquamur, ut vox diuina loquitur, & causas intelligamus, cur poenas nominet mala. Et prudenter discrimen inter culpam & poenam obseruemus, ac tetros furores illorum damnemus, qui dicunt, Deum autorem esse peccati, id est, velle aut approbare peccatum, aut effectorem vel adiutorem esse peccati, quæ opinio manifestè cōtumeliosa est aduersus Deum. Nec difficile est, refutare præstigias & sopbismata, quibus defenditur.

Differunt peccatum & poena. Ac vltatè peccatum nominatur malum culpæ, quod est auersio à Deo, & odium Dei, quod nequaquam vult Deus, & nequaquam efficit. Sed poenæ sunt destructiones rerum aut corporum, ut incendia, diluuiæ, morbi, famæ: aut in anima pavor aut dolor, horribiliter crucians corda. Talis poena est opus iustitiæ Dei, & nominatur malum poenæ. Sæpe igitur sic loquuntur Prophetæ, Deum hæc mala efficere, id est, has poenas velle, ordine iustitiæ. Sic Ieremias inquit in Thren. cap. 3. Quis dixit, ex ore altissimi nec bona nec mala veniunt? Vbi obiurgat Epicure-

os, qui somniant, res secundas & aduersas casu acci-
dere. Similis obiurgatio est Zophon. 1. Scruta-
bor Ierusalem lucernis, & visitabo super viros de-
fixos in fecibus suis, qui dicunt in cordibus suis, non
faciet bene Dominus, & non faciet malè, & erit do-
mus eorum deserta. Sic & dictum Amos intelligi-
tur. Tristis querela est de concursu multarum cala-
mitatum. Non est malum pœnæ, quod non fecerit
Dominus in ciuitate, id est, Deus omnibus generibus
calamitarum, bello, fame, lue & varijs ærumnis
nos punit.

Hic verò etiam contra pœnas, quæ à Deo inflig-
untur, obijciunt aliqui:

Deus non delectatur destructione suæ cre-
aturæ, vt Sap. I. dicitur: Non delecta-
tur perdicione viuientium.

Non est igitur consentaneum mala pœ-
næ à Deo infligi.

RESPONSIO.

In malo pœnæ duo sunt: vnum seu destructio
seu afflictio, seu desertio creature rationalis: Alterum
executio legis & declaratio iustitiæ diuinæ. Non de-
lectatur autem Deus perniciæ aut cruciati homi-
num quatenus destructio est sui operis: Ideoque o-
mnes ad eam effugiendam hortatur. Sed vult ta-
men Deus seriuè illam destructionem, quatenus est
pœna peccati, congruens ordini iustitiæ Dei, aut
quatenus est Ecclesiæ ab impiorum tyrannide libe-
ratio, aut castigatio, aut probatio, aut martyrium
aut λύτρον, salutis electorum, & gloriæ Dei seruiens.
Rectè igitur malum pœnæ Deo tanquam auctori &
effectori tribuitur, eum quia bonorum omnium
prima causa, tum quia iudex mundi, & vindex iustitiæ
& gloriæ suæ Deus vult agnosci. Vnde & Scriptura

maximo

maximo consensu pœnas impiorum, & castigatio-
nes, atque exercitia, & martyria pium, quemad-
modum & ipsius Filij passionem & mortem, quæ est
sacrificium pro peccatis hominum, ad Deum ipsum
refert. Imò cum punire peccata, adeo sit opus Dei
proprium, vt ne quidem vsurpari sine peccato à quo-
quam alio possit, nisi cui suas partes ea in re Deus ex-
presso mandato commendâr, quemadmodum de
magistratibus dicitur: non hominis, sed Dei iudici-
um exercetis: inter præcipua diuinæ prouidentiae ar-
gumenta recensentur pœnæ peccatorum. Quodd au-
tem Osæ, dicitur: Perditio ex te Israël, id non de ef-
fectione seu infictione pœnarum, sed de merito siue
culpa, eas attrahente, dictum est, sine qua præeunte
Deus non puniret. Hinc & ad sequentem obiectionem
responderi potest:

Deus qui summè atque infinitè bonus
est, non potest vilius rei malæ autor
esse.

Pœnæ sunt re ipsa quiddam malum, vt
morbi, bella, fames, mors.

Ergo Deus non est autor pœnarum.

RESPONSIO.

Et si destructio mala est respectu creature, quæ
tam patitur, tamen bona est respectu legis & ordi-
nis iustitiæ diuinæ, eam exigentis, & Dei, eam iustif-
icantem infipientis, & velut opus iudicis mundi pro-
prium exequentis. Ideo in bonis, quæ Deus prou-
identia sua in mundo efficit, iure ac meritò nume-
rantur etiam pœnæ malorum, & iudicia diuina, quæ
Deus, quandoquidem cum natura & iustitia ipsius
in verbo Dei expressa omnino congruunt, & ab ea
necessariò requiruntur, non tantum decreto im-
mutabili fieri vult, sed etiam efficaci sua potentia &
elevantate exequitur. Et tamen, quia summè bo-

O ; nus

nus est & conseruator suorum operum, non ipsa destructione seu cruciatu seu perditione creaturæ latur: Neque eam veller aut efficeret, si nihil aliud ea, quam destructio & perditio esset: Sed vult, & approbat, & efficit eam siue mediātē siue immediātē, quia iustitiæ suæ executio est & declaratio. In scholis dicunt, malum pœnæ esse quidem malum naturale, quatenus creaturæ est destructio: sed boni moralis rationem habere, quatenus ordini diuinæ iustitiæ congruit.

ARGVMENTVM II.

¶ *Esaia 45.* dicitur: Ego Deus formans lucē, & creans tenebras, faciens pacem, & creans malum. Ego, Dominus facio omnia ista.

Sequitur ergo Deum etiam causam peccati esse.

RESPONSIO.

De dicto Esaie expedita responsio est, Malum intelligi materialiter, id est, de materia nocēte, vt de veneno, vbi materia à Deo creata est, et est res bona, vt cicutā medetur sacro igni. Sed iam post lapsum hæc infirma natura multipliciter ladi potest. Ideo multæ res nocentes dicuntur malæ. Et referri hic gradus eruditè potest ad malum pœnæ, sicut Propheta sæpe in genere loquuntur de malo pœnæ vt Ieremias, Ex ore Domini bona & mala, id est, pœnæ. Sic & dextrè dictum Esaie intelligi potest: Ego sum Deus, faciens bonum & malum, id est, pœnæ.

An-

A Ntea de malo culpæ & malo pœnæ dictum est. Sæpe autem eadem res diuersis vocabulis significantur. Sic eruditus in ore sunt etiam hæc nomina, quibus species malorum discernuntur. Malum naturale morale, & materiale. Naturale malum est priuatio sapientiæ, iustitiæ, & lætitiæ in natura intelligente, & in alijs rebus est destructio ordinis in qualibet natura, vt morbus, mors & quæcunque destructio rerum. Malum morale est priuatio iustitiæ seu virtutis in natura intelligente, seu est discrepantia à lege Dei seu à Deo. Ac opponatur inter se bonum morale & malum morale seu malum culpæ, sicut habitus & priuatio, seu vt contrarii motus, vt fortitudo & timiditas, dilectio fratris in Cain & odium. Differunt ab his naturale bonum & naturale malum, vt notitiæ, aurum, vinum, sunt naturalia bona, non sunt bona moralia. Mors est naturale malum, non morale. Non igitur pugnat cum bono morali, vt dicitur: Pretiosa mors sanctorum eius.

Malum materiale vocant in scholis rem seu materiam, quæ re ipsa est bona creatura Dei, sed hominum vitæ aut valetudini nocet vt res venenatæ, re ipsa quidem sunt bonæ creaturæ Dei, & tamen dicuntur malæ, quia nunc in hac hominum mortalitate sunt exitio hominibus. Hæc igitur sententia est dicti Esaie, Deus creat lucem & tenebras, id est, corpora lucida & opaca. Item creat bonum & malum, hoc est, res iuuantes & nocentes, vt cibos, remedia & venena, quæ tamen integræ naturæ non fuissent venena, imò quæ nunc etiam suo genere sunt res bonæ. Sicut Basilus scribit in enarratione primi capitis in Genesin: Nullæ plantæ, quamuis venenatæ, vtilitatis expertes sunt, Aut enim alimentum præbent alicui bestiarum, aut vsum habent in medicatione, vt cicutæ Sturni vescuntur, & helleboro conturnices. Mandragora autem medici somnum conciliant. Et opio vehementes dolores corporum

„mitigant. Potest autem & hoc simpliciter responderi
 „de dicto Esaia: Ego Deus faciens pacem, & creans ma-
 „la, videlicet, vt simpliciter intelligatur de rebus se-
 „cundis & de pœnis. Nam quodd creaturæ multæ
 „nunc nocent huic hominum naturæ, id quoque ad
 „malum pœnæ pertinet. Porro de statu naturæ, qualis
 „ex creatione fuit ante peccatum, intelligi debet locus
 Sap. 1. Deus non fecit mortem. Quippe qui omnia,
 vt essent, creauit, & quidquid in mundo oritur, bo-
 num est, neque est vllum venenum perniciosum, nec
 regnum inferorum in terra.

ARGVMENTVM III.

¶ Omnia fiunt Deo determinante, id est, de-
 cernente ac volente, imò etiam efficaci-
 ter operante in omnibus creaturis.
 Ergo & peccata Deus decernit, vult & effi-
 cit. Ipsi igitur Diaboli & homines peccā-
 tes, Dei decretis obtemperant: neq; cul-
 pa peccatorum heret in Diabolis, aut ho-
 minibus, sed in ipso Deo.

RESPONSIO.

In locis Theolog. Tom. 1. o. per. 163. *Quodd Deus dicitur determinare contingentia, di-
 scrimen tenendum est: Aliter determinat Deus ea
 quæ vult, aliter illa, quæ non vult: Aliter, quæ à sola
 ipsius voluntate pendent: aliter, quæ partim ipse fa-
 cit, partim voluntas humana. Prauidet Deus delicta
 Saulis, sed non vult ea, nec impellit voluntatem eius,
 sed permittit, vt voluntas Saulis ita grassetur, & non
 impellit, vt secus agat: interim tamen decernit, vbi
 Saulem repressurus sit. Hac igitur prauisio non affert*

me-

*necessitatem, nec mutat in voluntate hominis mo-
 dum agendi, qui adhuc in natura reliquus est, hoc est,
 hanc libertatem, quæ adhuc in natura reliqua est.*

Fallacia est primùm consequentis: Deinde à di-
 cto secundum quid, cum ex æterno Dei confi-
 lio ac voluntate, seu ex determinatione diuina, om-
 nia futura ab æterno decernente, ac sapientissi-
 mē præordinante ad certos fines, cum sua bonitate &
 iustitia congruentes, aut etiam ex perpetua guberna-
 tione rerum omnium, falso infertur: Deum ipsum
 peccata efficere: aut simpliciter velle approbare pec-
 cata, in quantum peccata sunt: aut Diabolos ipsos
 & homines malè agendo Deo obedire: aut qua-
 tenus malè agunt, facere quod Deus vult, atque ita
 extra culpam esse. Has omnes consecutiones vt fal-
 sas esse appareat, paulò altius quædam repetenda sunt
 de discrimine operum Dei & peccati, quodd non à
 Deo, sed à creaturis sua natura corruptis ac vitiosis
 proficiscitur. Quæ igitur ab æterno Deo, prout ei sa-
 pientissimè visum est, decreuit, non modò quod ad
 res ipsas, sed etiam quod ad modos agendi attinet,
 ea suis singula temporibus efficaciter peragere illum,
 extra controuersiam inter Christianos esse debet.
 Stat enim illud: Deo nota esse ab æterno omnia ope-
 ra sua. Agit autem Deus quæcunque vult, aliàs me-
 diatè, cum per creaturas siue media siue causas secun-
 das consilia voluntatis suæ exequitur: Aliàs verò im-
 mediatè, vt cum in initio ipsas creaturas fabricauit ex
 nihilo, & nunc quoque multa subinde facit liberè ac
 potenter, præter aut contra media, & ordinem in na-
 tura à se institutum.

Iam media seu instrumenta, quibus, cum ordina-
 riè agere vult, vitur, alia sunt naturaliter agentia,
 alia voluntariè: Eaquæ aut bona aut mala. Et mala
 quidem non ex creatione, sed ex corruptione, quæ
 auersionem ipsorum à Deo secuta est. Hæc volun-
 tariè agentia, tunc quidem instrumenta propriè di-

O ; cun-

cuntur, quoties videlicet & quatenus ab alio aguntur seu mouentur. Eadem verò, cum in actione suo etiam ac interiore motu sponte ciantur: hoc quidem respectu ipsa quoque agere dicuntur. Ac tum propriè non tam instrumenta, quam causæ potius efficientes nominantur. Nam quia non solum appetitione, sed etiam ratione & voluntate prædita sunt, sic sanè aliorum instrumenta sunt, vt etiam suo interiore ac spontaneo motu agent: non autem simpliciter ab aliis moueantur, perinde vt malleus vel securis in manu fabri, quæ sunt passiuæ tantum instrumenta. Hinc fit, vt vna atque eadem actio seu *ἡ ἐνέργεια*, tum ipsis agentibus, tum aliis cipientibus, & per illas suum quoddam opus perficientibus, diuerso respectu tribuatur. Imò & propter geminum istum respectum, qui ex diuersorum principiorum mouentium ratione oritur, vna illa & eadem actio velut geminum opus esse videtur, adeo quidem vt vnum laudabile, alterum vitiosum esse possit. Exemplum ex iis rebus afferri solet, quæ in vita communi sæpe accidunt. Vnum idemque supplicium est, cum magistratus iussu perlicto rem reus interficitur. At fieri potest, vt cum magistratus secundum legum ordinem hominem nocentem licitori tradit, laude dignum id opus habeatur: Sin verò licitor, non tam iudicis mandatum respiciens, quam odio, aut avaritia, aut alia cupiditate praua impulsus, illum ipsum interficiat: vitiosum certè id opus, licitoris respectu fuerit. Simili ratione, quoniam in hominibus & angelis, per quos Deus operatur, morus & actiones ab internis quoque principiis, id est, ab electione voluntaris
 » spontanea proficiuntur, fit vt propter duplex mouens principium, ipsi quoque morus & actiones diuersè æstimentur. Ac Dei quidem actio, quæ per media, siue bona, siue vitiosa, & corrupta, tanquam
 » per instrumenta peragitur, semper bona est. Non enim propter instrumentorum, siue bonitatem, siue

ue

ue prauitatem, Dei actio magis minusue bona existit: Sed qualecunque sit organum, Dei tamen opus in illo & per illud semper optimum, iustissimum & sanctissimum est ac manet, cum non ab instrumento sed ab ipsius Dei bonitate, sapientia, iustitia & rectitudine bonitas diuinorum operum pendeat. At verò instrumenta illa, tum demum bene agere dicuntur, cum Dei voluntatem, siue generali, siue speciali mandato ipsis reuelatam, respiciunt: Vt, cum Angeli boni exequuntur, quod Deus iubet, & sancti homines vocantem Deum sequuntur. Male verò agunt, ideoque iuste in iram Dei incurrunt, cum gratia Dei singulari destituti, voluntatem Dei pro scopo non habent: vel quia ignorant eam, vel quia inter agendum ab ea deflectunt, vt cum Diaboli aut homines mali, etiam tum, cum bonum opus suum Deus per illa perficit, tamen propria sua malitia peccant, atque adeo bono quidem Dei operi seruiunt, sed vel inuita, vel per ignorantiam. Vnde & Deo obedire, dici non possunt: quoniam, etsi Deus opus suum iustum ac bonum per eos exequitur, ipsi tamen, quantum in se est, & quod ad eorum consilium ac voluntatem attinet, non faciunt opus Dei, sed suum opus, propter quòd merito puniuntur: vt iustum Dei opus est, cum Filium suum in mortem tradit, aut cum per malos pœnis afficit alios malos: aut bonos etiam explorat, castigat, & confirmat, malorum opera. Et tamen Iudæi nihilominus peccant, cum Christum interficiunt, aut cum mali alios lædunt, vt suæ prauæ cupiditati morem gerant: non autem ad Dei voluntatem respiciunt. Fit enim vnum idemque opus duplex quodammodo ac geminum, adeo quidem, vt bonum ac laudabile sit, Dei iusto modo ac fine agentis respectu, vitiosum verò & pœnis meritis dignissimum, respectu Diabolorum & hominum, qui & prauè & ad alium finem, quam Deus constituit, opus illud peragunt. Ex his fundamentis responderi potest ad
 argu

Argumentum propositum, in quo cum plura membra sint, quæ explicatione indigent, de singulis comprehensiones actiones peculiare ascribam.

I.

Deus decreuit fieri, etiam quæ per impios in mundo fiunt, ut venditionem Ioseph factam à fratribus.

Ergo Deus est causa vel autor peccatorum. Et fratres Ioseph veniam merentur sui sceleris.

RESPONSIO.

Sicut in venditione Ioseph, ita in cæteris quoque malis, quibus pii probantur, aut castigantur, aut scelerati ipsi per Diabolos aut homines malos puniuntur, diligenter opus Dei, id est, euentus, seu res ipsa diuinitus ordinata ad bonum finem, discernenda est ab actione creaturarum peccantium, per quas Deus euentum seu rem illam peragit. Nam Deus & iuste decernit euentum, & rectè instrumentis peccantibus utitur, eaque ad destinatum à se finem perducit, ita quidem ut nihil peccet ipse, neque in mouendis neque in dirigendis instrumentis. At instrumenta, quæ & ipsa interiore motu sese agunt, cum sint corrupta & vitiosa, etiam motus & actiones vitiosas habent. Etsi igitur euentum Deus consilio & prouidentia sua decernit ac regit: idque tali fine, qui cum ipsius natura, lege, iustitia & bonitate optimè consentit: tamen quicquid peccati seu vitij concutit, dum hoc, quod Deus iuste decreuit, instrumenta peccantia, neque modo neque sine iusto peragunt: id nequaquam à Deo est, sed ab instrumentis peccantibus. Eamque ob causam rectè dicitur, Deum nec velle, nec probare, nec efficere, nec adiuuare peccata, in quantum peccata sunt. Quia peccati

no-

omnem non nisi vitiosæ qualitati conuenit, quæ tota est in agente instrumeto. Hinc de venditione Ioseph, utrumque in sacris literis dicitur, & quod fratres Ioseph immani scelere deliquerint in fratrem innocentem (sicut ipsi fatentur Genes. 42. Merito hæc patimur, quia peccauimus in fratrem nostrum.) Et quod tamen Dei consilio Ioseph venditus fuerit, ut Ioseph inquit Genes. 45. Ne sit vobis molestum, quod me vendideritis huc, quia propter vitam misit me Deus ante vos. Nunc itaque non vos me misistis huc, sed Deus, qui & posuit me in patrem Pharaoni.

2

Deus omnia vult, quæ fiunt, aut eueniunt in Mundo, Nisi enim vellet, ne quidem fieri posset quidquam, cum Deus ita sit omnipotens, ut præter voluntatem eius fieri nihil possit.

Probat igitur quæ fiunt omnia: Et per consequens etiam peccatis delectatur.

RESPONSIO.

Multa Deus vult, non simpliciter, sed secundum quid. Nam si actiones illas, quæ fiunt à Diabolis & hominibus peccantibus, nullo in vniuersum modo fieri Deus vellet: impossibile esset, ullam earum fieri. Neque diuinæ naturæ immensa bonitas, euenire eas vquam pateretur: nisi aliqua boni ratio, in illis cum malo coniuncta esset. Actiones ergo illas, quæ non quidem boni ac iusti sui operis, sed vitiosorum instrumentorum respectu peccata sunt (ut patricidium Filij sui, aut persecutiones tyrannorum contra Ecclesiam, aut impiorum indurationem, & si quæ sunt similia) neque vult Deus, neque

non

non vult simpliciter: Sed quatenus actiones, siue motus, siue inclinationes ad obiecta, vel peccata malorum, vel castigationes, vel exercitia vel martyria piorum, vel sacrificium Filij pro peccatis hominum sunt, eatenus eas vult: Quia eatenus boni rationem habent, & naturæ ac bonitati diuinæ adeo conueniunt, vt ne quidem fieri possint sine ipso, ac proinde nec ad aliam primam causam eas referri Deus velit: Quatenus autem peccata sunt, hoc est, cum ordine & natura & lege ipsius pugnant, eò quod Diaboli & impij homines neque modum neque finem iustum propositum sibi habent, atque ita sine agnitione & obedientia diuinæ voluntatis feruntur, eatenus nec vult, nec instituit, nec efficit eas ipse, nec probat: sed sinit eas (quanquam sibi maxime displicentes) à creaturis perpetrari, vt suæ gratiæ & singularis misericordiæ ad effugiendum peccatum necessitatem, et suam aduersus peccatum iram, suamque iustitiam & potentiam in eo puniendo patefaciat. Huc Augustini verba pertinent in Enchiridio ad Laurent. cap. 100. Magna opera Domini exquisita in omnes voluntates eius, vt miro & ineffabili modo NON FIAT PRAETER eius voluntatem, quod fit CONTRA eius voluntatem. Quia non fieret, si non sineret: nec utique nolens sinit, sed volens.

3

Diaboli & homines impij nihil absque Deo possunt: & in actionibus seu factis suis id, quod Deus vult, exequentur. Sunt igitur Diaboli & homines impij extra culpam, cum & Deus per illos agat, & ipsi hoc perficiant, quod Deus per illos constituit peragere.

RESPONSIO.

Etiamsi Diabolus, & homines impij, ne tantillum quidem

quidem possint aduersus pios vel impios, nisi Deo decedente, & aliquatenus, propter finem aliquem, bonum & iustum volente, atque ideo permittente: non tamen inde sequitur, quod illi peccant, hoc eos facere ex Dei voluntate: aut dum peccant, hunc illis scopum propositum esse, vt Deo obtemperent. Nam etiamsi vult Deus, quod vult Diabolus & homines impij, quod ad euentum attinet: non tamē eo modo, nec eo respectu vult, quo Diabolus & homines impij volunt. Iuste enim Deus vult, & iuste per eos facit, quod isti pessimè & volunt & faciunt: quoniam sic aguntur à Deo, vt etiam suas partes agant, consilio nimirum & voluntate deprauatis. Nequaquam igitur excusandus, sed potius vehementissimè accusandus est Diabolus, agens in filijs contumaciæ, aut homines ipsi delinquentes aduersus legem Dei: etiam tum, cum Deus per Satanam ipsum, & per Satanæ mancipia, opus SVVM efficacissime & iustissime peragit. Dei enim bonitatem & iudicia ubique agnoscere debemus & venerari, etiamsi sæpe nobis non constet eorum ratio. Contra verò damnanda sunt, ipsa instrumenta, quæ mala sunt, & ipsorum prauæ ac sceleratæ actiones. Vtrumque Scriptura disertè exprimit, dum & Dei opera in illis ipsis actionibus, quæ peccantium instrumentorum respectu malæ sunt, commendat: & scelera atque malefacta impiorum damnat. Sic enim de Pharaone scribitur, quod Deus eum excitauit, vt in eo patefaceret suam potentiam: Et de Iobo dicitur, quod Dominus ei abstulerit, quæ prius dederat: Et de Davide, quod uxores ipsius filio Absoloni Deus tradiderit: Et quod præceperit Semei, vt Davidi malediceret: Et medi & Persæ nominantur sanctificati Domino, & instrumenta iræ Dei. Et delectio Ieroboam & decem tribuum, vocatur opus Dei: Et Babyloniorum Rex in manu domini esse dicitur, velut securis & ferra: Et impij ex Dei voluntate ac prædestinatione affligi dicuntur. Inter-

ea tamen eadem Scriptura, Pharaonis impietatem, duritiam, Chaldaeorum rapacitatem, Absolonis *εὐπορίας* & incestum, Semei improbitatem, David quoque ipsius incogitantiam, perfidiam Ieroboam, & decem tribuum defectionem, Babyloniorum auaritiam, petulantiam, & arrogantiam, omnium denique impiorum contra Ecclesiam nefaria consilia & immanem crudelitatem, quemadmodum & Diaboli per impios efficacis consilia & technas omnes damnat ac execratur.

ARGUMENTVM III.

¶ Secunda causa non agit sine prima:
Secunda, ut voluntas Eue, est propriè causa peccati.
Ergo etiam prima.

RESPONSIO.

In locis
Theolog.
Tom. 10.
per, 164.

Hac obiectione scio ingenia interdum perturbari: & ex ea perturbatione labi in absurdas opiniones. Etsi autem responsio quaedam tenuis & subtilis traditur ad elabendum, tamen aliam crassiorem, & magis conspicuam tradam, quae sumpta est ex fundamento: Quod Deus adest creaturis, non ut Stoicus Deus, alligatus causis secundis, ut moueat simpliciter, sicut mouent secunda: sed ut agens liberrimum, sustentans naturam, & suo consilio, aliter agens in alijs. ut in corporalibus, et si sustentat naturam, tamen contra ordinem iussit aliquando Solem regredi, impediuit pluuias toto triennio, ac postea subito dedit largum imbrem, fecit secundas annus. Ita quotidie sciamus multa in corporalibus fieri, prater vim secundarum

cau-

causarum: & tamen Deus eas sustentat. Multi liberantur varijs periculis, in morbis, in acie, in aqua, ubi secunda causa eos destituit. Ut igitur inuocatio verè fieri possit, cogitemus, Deum sic adesse suo opificio, non ut Stoici fingunt, alligatum secundis causis, sed sustentantem naturam, & multa suo liberrimo consilio moderantem. Sic agit Deus tum voluntate, sustentans & iuuans ordine agentem: sed non iuuans ruentem contra ordinem, et si eam sustentat. Sic enim condidit voluntatem Eue, ut esset liberum agens, quod posset tueri ordinem, aut deficere. Sit igitur hac crassa solutio. Secunda causa non agit sine prima, scilicet sustentante. Hoc vniuersaliter verum est, sed non semper adiuuante. Non enim adiuuat prima effectum, quem non vult. Est igitur voluntas Eue immediata causa sui actus, cum auertit se à Deo. Nec eodem modo Stoicus & Christianus hanc propositionem intelligunt: Secunda causa non agit sine prima. Quia Stoici cogitant simile copulationem in omnibus seu bonis seu malis, ut est copulatio essentialis maris & femina in procreatione: sed Christianus necesse est discernere bona & mala. Secunda non agit sine prima, scilicet sustentante, sed multa facit prima causa prater secundas, quia est agens liberum. Et secunda libera, ut voluntas Eue, vitiose agit sine prima adiuuante, quia talis facultas est libertas. Hac sit explicatio perspicua, non nimis tenuis.

Alij sic dicunt: Secunda non agit sine prima: positum quiddam efficiens. Secunda, ut voluntas Eue, agit aliquid delinquens. Hic respondent, agit non positum sed aberrans ac deficiens.

Hac solutio si per
P priorem

priorem exponatur, erit planior: & eam esse sententiam huius obscuræ solutionis, consentaneum est, ut copulatio prima & secunda causa talis cogitur, qualem Deus liberè agens vult esse, non ut nos copulationem maris & femina cogitamus.

Difficiles sunt hæc disputationes: Ideo nos de Deo cogitantes, referamus mentem & oculos ad patefactionem Dei, ut eum sic agnoscamus, sicut se patefecit, & sic statuamus, Deum liberè adesse & opitulari inuocantibus, sicut promissit: Propè est Dominus omnibus inuocantibus eum. Hæc dicta de singulari actione & auxilio inculcentur animis. Nam illa obscura disputatio de generali sustentatione, non potest penitus perspicui, sicut nec creatio intelligi potest. Et in summa teneatur hæc propositio: Adest Deus suo operi, non ut stoicus Deus, sed verè ut liberum agens, sustentans creaturam, & multa moderans.

„ **M**aior propositio: Secunda non agit sine prima, vniuersaliter vera est, si intelligatur de sustentatione. Nisi enim diuinitus sustentaretur posteriores causa, nec substantia ipsarum esset, nec ullas actiones & motus habere possent. Sed non est imaginanda copulatio Stoica, quasi prima causa concurrat eodem modo, ad omnes actiones causarum secundarum, naturaliter aut liberè agentium. Sustentat enim Deus naturam & causas secundas tales, quales sunt: naturales, ut naturaliter agant: voluntarias, ut liberè agant. Suo etiam consilio aliter agit in alijs. Ut, aliter concurret in regendis motibus cœlestibus, in regenda dextra Davidis præliantis: & aliter in sustentanda substantia Saulis, cuius voluntas habet suam quandam & propriam actionem: quam tamen ipsam iusto iudicio Dei deferat à Spiritu sancto, & impulsam à malo Domini

ui

ni Spiritu, dirigit Deus in obiecta & fines sibi placentes & metas furori ipsius præfigit.

Iam quod ad Minorem attinet, rectè dicitur, peccatum esse defectus seu priuatio, ut Dialectici loquuntur. Ideoque etsi sustentat Deus naturam etiam malè agentem: tamen defectus illi non efficiuntur ab ipso: & voluntas libera Eue propriè & verè est causa peccati, & spontè se auertit à Deo. Hæc infra copiosius declarabuntur, cum de peccato dicendum erit. Nunc tantum illud consideretur: Semper discernendam esse in euentibus seu factis vitiosis, actionem seu inclinationem ipsam voluntatis: & *avopiatv* seu defectum. Est enim Deus autor & prima causa actionis omnis, quatenus actio est, id est, quatenus homines agunt aliquid vel internè vel externè: Sed quatenus actio illa in hominibus à lege Dei, id est, à rectitudine deflectit (id quod propriè est peccare) ad hanc feruntur à propria natura, secundum quam mouentur. Atque ita ipsi impij sua natura, non autem Deus suæ prouidentie manu, autores sunt peccati.

Sic igitur & ad sequentem obiectionem respondeo:

Omnes actiones, & motus omnium creaturarum, sunt à Deo.

Multæ actiones sunt peccata:

Ergo peccatum est à Deo.

RESPONSIO.

Nego consequentiam. Quia est fallacia accidentis, id est, confunditur actio ipsa (quæ, in quantum est actio seu motus, est à Deo, & est quiddam bonum) cum defectu seu peccato, quod accedit à causa secunda, id est, à prauitate Diabolorum & hominum. Hanc prauitatem seu malitiam Deus non instillat in voluntates aut corda hominum impiorum, sed

P 2 in

in illis ea est ab Adamo, & deinde ipsorum vitio aucta. Et hac ipsa malitia, per accidens vitiosæ & malæ sunt actiones & motus, qui per se sunt opera Dei, etiam in impijs. Quod si instrumenta, quæ agunt, bona essent, actione certè diuina non fierent mala, nec quidquam mali admitterent: Sed quia mala sunt, etiam bonas Dei actiones, quantum in se est, corrumpunt sua culpa. Neq; inde sequitur Deum, quod vitam & motum præbet impijs, propterea etiam peccati ipsorum vel autorem esse vel *συνεργον*. Id hoc exemplo declarant eruditi: Terra succum suum, tam malis quam bonis arboribus suppeditans, reprehendi tamen non potest, quod mala arbor malos fructus afferat. Sic multò minus Deus peccatorum nostrorum causa dici potest, etsi manu prouidentia suæ omnia, atque adeo etiam impios, sustentet, portet atque regat. In ipso, inquit, Apostolus, Vivimus, mouemur & sumus: nimirum tales ab ipso mouemur, quales sumus, nisi ipse nos pro sua gratia alios faciat.

Similis est responsio ad hoc argumentum.

Peccantes reguntur à Deo,

Regi autem à Deo, est actiones eorum esse à Deo: idque non in genere tantum, vt viuant, & moueant se impij, sed etiam, vt inclinent ad hæc potius, quam ad alia obiecta eligenda: Denique vt ipsæ actiones eorum dirigantur ad gloriam Dei, & salutem electorum:

Ergo peccata ipsorum sunt à Deo.

RESPONSIO.

Rursus est fallacia accidentis. Aliud est actio ipsa, quæ est bona, quam Deus in eis efficit, aliud est peccatum, quod ex malitia seu prauitate inhærente

in

iam malis accedit. Eruditi hoc quoque per similia declarant: Qui in equo equitat claudo, non quidem cum equo claudicat ipse, neque claudicationis in equo causa est: Tantum enim motus ad certam metam tendentis, causa est: claudicationis verò causa, in equo hæret. Item, anima in corpore ægro, claudo, vel podagrico, causa est motus: Mouet enim corpus tale, quale est. At claudicationis, & vt sic loquar, irrectitudinis in motu, causa non est anima, sed corpus. Vitiū enim non in anima est, sed in corpore. Sic Deus omnia viuificat, agit, mouet, adeoque etiam bona iusta opera sua, per mala instrumenta peragit. Hoc autem motu, qui bonus est per se, vnumquodq; instrumentum spontaneè seu voluntariè agens, secundum suam naturam mouetur & agit, vel bene, si bonum: vel malè, si malum.

Sed obiiciunt aliqui de sustentatione ipsa:

Sustentans naturam peccantem, nec statim eam delens, videtur approbare peccatum:

Deus impios sustentat, nec statim eos peccantes ad pœnam rapit.

Ergo Deus approbare peccata videtur.

RESPONSIO.

Primum discernenda est substantia eondita ab impietate: sustentat Deus subiectum, tanquam suum opus, in quantum est reliquum: seruat & modum agendi in creatione attributum naturis rationalibus. Interea autem serid irascitur impietati, quæ est *ἀταξία* seu confusio in subiecto, & in donis naturæ humanæ attributis. Deinde fallacia est à non causa vt causa. Tolerat Deus aliquandiu impios, vt relinquat eis spatium ad pœnitentiam, vt David horribiliter peccans seruat: non quia Deus velit peccatum

1. catur: sed ut postea redeat ad penitentiam. Si qui
2. verò sunt insanabiles, eos tandem opprimit Deus maioribus pœnis. Interim verò, dum Deus aliquandiu sustentat etiam pessimos, & ad omne bonum opus reprobos: tamen per hos quantumvis malos, & plerumque ignaros consiliorum Dei, iusta & sancta sua
3. fateri necesse est, nisi probationes & castigationes piorum, aut pœnas impiorum, quæ per malos fiunt, & iustas esse, & 2. diuinam voluntatem, potentiam & efficaciam proficisci: Tum etiam virtutes, & facta aliquorum impiorum, generi humano salutaria, Dei esse opera, hoc est, Deum esse & mundi iudicem, efficacem & iustum, & suorum seruatorem ac defensorem, omniumque bonorum autorem & effectorem, negare quisquam velit.

ARGUMENTUM V.

¶ Voluntas congruens cum diuina, est bona: Voluntas impiorum in multis factis, quæ peccata sunt, congruit cum diuina, ut mortem Christi non modo Iudæi, sed etiam Deus vult, unde & Petrus Actor. 4. palam asserit, Pilatum, Iudam, & alios impios fecisse, quæ consilium & manus Dei decreperant. Et Acto. 2. dicit, Christum definito consilio Dei & præscientia, fuisse traditum.

Est igitur voluntas impiorum bona, seu factum ipsum, etiam impiorum respectu, est res bona & Deo placens.

RESPONSIO.

Nego consequentiam, quia ducitur argumentum

ex

ex non sufficientibus causis. Nam maior ita demum vera est, cum voluntas hominum congruit cum voluntate diuina iuxta omnes causas. At voluntas impiorum nequaquam secundum omnes causas congruit cum voluntate diuina, ut in cade Christi differt in immensum impulsiva, formales & finales cause, quæ faciunt discrimina actionum in infinitum. In Iudæis impulsiva causa est, ardens odium aduersus doctorem taxantem scelera & prauas opiniones. Formale, quod volunt in ipsa passione, est ipse cruciatus & laceratio, quam vellent esse æternam. Finales cause sunt, ut ita tollatur hic doctor, ne reuiuifcat, & ut confirmetur licentia scelerum. Sed impulsiva mouens Deum, est immensa misericordia erga genus humanum, & ipsa Filij intercessio, qui se obtulit ad pœnam pro nobis luendam, Formale, quod vult Deus in passione, est non principaliter cruciatus, sed obedientia Filij. Finales cause sunt, ut ira placata per hanc obedientiam, satisfiat iustitia Dei, & ut Filius ipse reuiuifcat, & regnet in æterna consuetudine cum æterno Patre, & ibi reddat hereditati suæ vitam & salutem æternam. Constat igitur, nequaquam congruere causas in Deo & Iudæis, etiam si in idem obiectum incurrunt, ut chirurgus & latro in idem obiectum incurrunt, & uterque aliquid secatur, sed dissimili modo & dissimilibus causis.

¶ Augustinus breui sententia complexus est responsionem ad hoc argumentum, epistol. 48. ad Vincentium. Cum Pater tradiderit Filium, & Dominus corpus suum, & Iudas Dominum, cur non hac traditione Deus est iustus, & homo reus, nisi quia in vna re, quam fecerunt, causa non vna est, ob quam fecerunt? Prodest autem considerare

in Dial. de modis soluendi vitio sa arg. 293.

hoc argumentum, ut dextrè intelligatur, quod in hac parte doctrinæ maximi momenti est, quomodo Deus non sit peccati autor, seu quomodo extra culpam sit Deus in eodem opere, quod in Diabolo & impiis tam damnat ipse, quàm damnandum ab hominibus pronuntiat. In spoliatione Iob, commune est Dei, Satanæ & latronum opus: Et tamen Deum à culpa eximi necesse est, cuius Satan cum suis organis reus erit. Nam discrimen inter facta, à consilio & fine sumendum est: Homines cum vel furtum, vel homicidium perpetrant, ideo peccant, quia fures sunt & homicidæ: Et in furto & homicidio sceleratum habent consilium. At Deus, qui illorum malitia benevitur, longè aliud spectat: Quia alterum vult castigare alterius exercere patientiam, atque ita nunquam à sua natura, id est, perpetua & perfecta rectitudine deflectit: Quia verò maleficium à fine, quod quisque tendit, estimatur: palam est, Deum non esse autorem maleficij.

Hic verò & ad illam obiectionem respondendum est:

Qui vult actionem, quæ peccatum est is vult peccatum:

Deus vult eas hominum actiones, quæ peccata sunt:

Ergo peccatum vult.

RESPONSIO.

Respondeo ad Maiorem: Peccatum vult is, qui opus vult, quod suæ voluntatis respectu peccatum est, vel quod idem est, Qui vult actionem aliquam eodem fine, quo is, qui peccant, aut ab ordine diuini no quoquo modo aberrat: Non autem is, qui vult eam alio fine, eoque bono, & cum natura & lege diuina congruente. Iam verò Deus vult actiones peccantium: sed hæc peccata sunt, non diuinæ, sed peccantium Diabolorum vel hominum voluntatis respectu: Quia Deus bonos earum fines, ac suæ natu-

1æ con.

ra congruentes: hi verò malos, & à natura atque ordine diuino alienos habent.

Hæc responsio sumta est ex vniuersali regula, cuius tam in Theologicis, quàm in moralibus & physicis exemplis veritas manifesta est, videlicet: Cum eiusdem effectus, plures sunt causæ aliæ bonæ, aliæ vitiosæ, effectus ille, respectu bonarum causarum, bonus est: respectu verò vitiosarum, malus est, sic bonæ causæ, sunt per se boni causæ: per accidens verò, mali ac vitiosi effectus, siue vitij, quod est in effectu, propter causam aliam vitiosam. Contra malæ causæ, sunt per se causæ malæ: per accidens autem boni, quod est in effectu: Et in moralibus non obscura est ratio, quia fines faciunt actionum discrimina. Propter eos enim fit sæpenuerò, ut cum plures eandem actionem faciant, alius tamen opus Deo placens faciat, alius peccatum committat. Cum igitur Deus non possit alium finem, quàm bonum, ac sibi congruentem habere, non potest opus malum velle: Creatura verò, cum finem actionis suæ bonum habere non possit, nisi Deo hunc monstrante, & ad eum flexcente voluntatem, non potest non malè agere, si à Deo deseratur: quantumuis bene per eam agat Deus. Bonum autem finem Creaturæ habent, quando cunq; voluntas agit, mora cogitatione mandati, seu voluntatis Dei reuelatæ, siue cognitum habeat ipsius consilium, quare velit quippiam fieri, siue non habeat. Sed rursus obijciunt aliqui.

Quædam actiones per se, & suo genere, sunt peccata:

Deus autem illas ipsas actiones vult fieri per impios, ut cum per Absoloné mouetur seditio contra patrem, Deo id prædicente Dauidi, ne sine consilio & voluntate Dei accidisse putetur:

Ergo Deus peccati autor est.

P 5

RESP.

„ Seditio mota ab Absolone, est horribile & atrox
 „ peccatum, respectu ipsius Absolonis. Idque propte-
 „ rea, quod neque consilium, neque voluntatem Dei,
 „ Dauidem punientis intuetur: Sed ambitione & cupi-
 „ ditate regnandi incitatus, parricidiali animo pa-
 „ trem persequitur. Sic multæ aliæ actiones impio-
 „ rum sunt peccata, & pugnant cum lege, non qua-
 „ tenus à Dei voluntate ordinantur aut proficiuntur:
 „ (hactenus enim oprime cum iustitia & lege
 „ diuina cōgruunt, etiam cum peccata peccatis punit.)
 „ Sed quatenus à Diabolis & hominibus fiunt: Idque
 „ propter hunc defectum, quod aut voluntatem Dei,
 „ in agendo non agnoscunt: aut eius intuitu ad agendū
 „ non mouentur, id est, eo sine non agunt, vt Deo sic
 „ volenti obtemperent. Ita sæpe latro aliquis interfici-
 „ cit alium, quem Deus iusto iudicio vult interfici: la-
 „ trone id nec sciēte, nec spectante. Denique in toto
 „ genere humano multi sæpe ignari atque inscii, iudi-
 „ cia Dei exequuntur: & nihilominus tamen ipsi atro-
 „ citer peccant, non iusto ordine agentes, imò prorsus
 „ aliis rationibus ducti, quam Deus habet in mente
 „ & consilio suo. Est igitur in hoc argumento para-
 „ logismus accidentis. Nam actiones, quas Deus ius-
 „ to iudicio per malos vult fieri: non sunt simplici-
 „ ter peccata respectu Dei, bonum finem prospicien-
 „ tis. Sed sunt peccata, & quidem reuera nefaria, re-
 „ spectu peccantium: propter defectum auersæ, à Deo
 „ voluntatis malorum, atque hoc non spectantis, vt
 „ in actione sua Dei voluntatem exequatur. Hic de-
 „ fectus, accidens est voluntatis, & actionis illius,
 „ quam Deus per voluntatem vitiosam vult fieri:
 „ Quo defectu non accedente, non committeretur
 „ peccatum. Non enim peccat Iehu, tollens e medio
 „ posteritatem Achab: Quia peculiare mandatum
 „ Dei intuetur, quod acceperat. At Absolon peccat,
 „ euiciens patrem ex regno, non iussus à Deo. Sic
 „ Isra-

Israelita peccabant, petentes regem: Samuel non pec-
 cabat, regem eligens: Quia hic sequebatur Dei vo-
 luntatem sibi patefactam: illi verò, non item.

Hæc responsio monet, tunc etiam cum Deus iudi-
 cia sua per voluntates & actiones Diabolorum & ho-
 minum exequitur, tamen malos peccare, quia igno-
 rantes Deum & à Deo auersi, ac Deo ipsos iustissi-
 me deserente, in cæcitate & contumacia, inter a-
 gendum, quod Deus per ipsos fieri vult perseue-
 rant.

ARGVMENTVM. VI.

Deo non est lex posita:
 Ergo non peccat, etiam si in malis efficaci-
 ter peccata operetur.

RESPONSIO.

Hac falsa & detestanda excusatione quidam v-
 tuntur, qui faciunt Deum autorem scelerum Pari-
 di, Neronis & similibus: eamque recitauit & qui-
 dam interpres Longobardi: Deum non peccare, et-
 iam si vt causa, adiuuet homines scelera perpetrantes,
 quia, cum Deus sit supra legem, licere ei facere, quid-
 quid libet. O tetram vocem, & prorsus ex Ecclesia
 explodendam: quia Deum similem facit turpissimis
 & crudelissimis tyrannis, quorum furores nulla lege
 reguntur. Longè aliter de Deo sentiendum est: quia le-
 gem suam ideo patefecit, vt prorsus talem esse ipsius
 mentem & voluntatē sciamus, qualia præcepit. Nec
 vult Deus vnquam, nec approbat, nec efficit, nec adiu-
 uat vlla opera pugnantia cum sua lege. Eadē enim pu-
 gnant.

In quæst.
 V Vitteb.
 anni 49.
 pag. 80.

Gnant cum ipsius mente & voluntate, quæ est immutabilis norma iustitiæ.

VT nostro tempore Libertini absurditatem excusarent sui dogmatis, quo Deum autorem peccati faciunt: hac insulsa cauillatione, seu potius sycophantia execrandæ usi sunt: Deum, quia lege solutus sit, quidquid agat, reprehensione vacare. At Deus sibi ipsi lex est: Neque ex legem Deum facere possumus, nisi maxima eum gloriæ suæ parte spoliare velimus, eique rectitudinem & iustitiam adimere. Verè igitur sentiendum est, Deum non esse vel autorem vel approbatorem peccati, in quantum est peccatum: Sed talem esse, qualem se esse ostendit in lege, & hæc Deum velle, quæ in lege approbat: contra verò horribiliter irasci omnibus factis, quæ legi sunt contraria, quibus pœnas verè ac seriò denuntiat. Quodd verò obijcitur, voluisse Deum arcano quodam consilio, vt Absolon moueret seditionem, & stupraret uxores patris, quæ tamē sua lege prohibuerit: ad id respondendum est: Non velle hæc Deum simpliciter, siue per se, sed secundum quid. Nō vult enim Deus fieri incestum, quatenus est pollutio & violatio ordinis coniugalis & legis transgressio: Et tamen volens Deus officio iudicis fungitur, quatenus tam incesto illo concubitu, quam alijs sceleribus Absolonis, ad exercendas vindictas suas utitur. Hæc vt clariùs intelligantur, Dialectico more respondebo ad argumentum in forma syllogismi integri propositum:

Qui actionem eandem in lege prohibet,
& voluntate arcana vult fieri: in eo,
aut voluntates sunt contradictoriæ,
aut est simulatio.

Deus idem opus lege prohibet, & voluntate arcana vult fieri.

Ergo

Ergo aut contradictoria vult, aut simulat prohibendo, se nolle, quod vult: Quorum vtrumque absurdum est, & cum veritate & iustitia Dei pugnat.

RESPONSIO.

Respondeo ad Maiorem, contradicit sibi, qui idem vult, & non vult, eodem modo & respectu, siue eodem fine. Nihil verò vſitatius est in omni deliberatione, quàm eandem rem velle & nolle secundum quid, siue diuerso respectu, vt pius & Christianus iudex, non vult supplicium fontis, quatenus est hominis destructio: & tamen iubet eum interfici, vt satisfiat iustitiæ diuinæ, & pax publica conseruetur. Ideoque tum, quando secundum ordinem legum fontem occidi iubet, non homicida, sed iudex est & dicitur. Deinde ad Minorem respondeo: Deus euentum seu factum vnum atque idem vult, & non vult diuersissimo respectu & fine. Neque tamen propterea pugnat Deus secum: Nec simulat quidquam. Odit enim ac detestatur actiones malorum, quatenus nihil aliud sunt, quàm peccata: Interea tamen vult illas actiones, quatenus non tantum *δοκμασίαι*, vel castigationes, vel martyria sunt piorum, vel *λύτρον* Filij Dei, sed etiam quatenus pœnæ sunt peccatorum. Nam vt blasphemum esset dictum, Deum velle actiones malorum, quatenus peccantium instrumentorum respectu peccata sunt, seu quatenus simpliciter ab ipsius natura, ordine, ac lege discrepant: Sic honor est, qui Deo vt iudici generis humani tribui debet, quod velit eas, quatenus ipse suum opus per illas efficit, vtrunque instrumenta, per quæ Deus iustitiam suam exercet, inter agendum sæpe peccent.

ARGVMENTVM VII.

(Epheſi. dicitur: Deus operatur omnia secundum

secundum consilium voluntatis suæ.
Ergo Deus in impijs quoque Diabolis & ho-
minibus, efficaciter operatur peccata: at
que adeo causa est non solum bonarum
actionum, sed etiam peccatorum & sce-
lerum.

RESPENSIO.

In epitom. *Hoc vniuersale dictum non loquitur de vtroque*
Philos. mo- *genere actionum, de bonis & malis actionibus omni-*
tal. 17. *um hominum: sed tantum de beneficiis diuinis in Ec-*
clesia, videlicet de vocatione, electione, gubernatione,
& gloriosis liberationibus Ecclesie, vt confirmet nos,
ne in tanta imbecillitate nostra, & in tam variis pe-
riculis & distractionibus existimemus Ecclesiam tan-
tum humanis viribus & consilijs regi: ac propterea
fracti desperatione, abijciamus doctrinam. Imò, in-
quit Paulus: Scitote adesse Deum Ecclesie sue, & vo-
bis opem ferre. Ipse sua misericordia recepit Adam &
Euam desertos ab omnibus creaturis: & Filius semper
fuit, est, & erit custos Ecclesie. Hic custos rexit arcã
Noem, seruauit populum eductum ex Aegypto.

De his continuis beneficijs in Ecclesia, inquit Pau-
lus, Deum omnia regere secundum consilium volun-
tatis sue, id est, prestare omnia beneficia Ecclesia, suo
mirando consilio, supra quàm intelligimus, Ac dili-
gentia & prudentia adhibenda est, in dijudicatione
dictorum, & circumstantia consideranda sunt, quæ
ostendunt, de qua specie dicatur.

Simile est dictum 1. Cor. 12. Idem est Deus, qui
operatur omnia in omnibus. Sed non loquun-
tur hæc dicta propriè, vel Physico more, de omni-
bus

bus motibus in natura, vel de malis actionibus, qua-
tenus malæ sunt peccantium instrumentorum re-
spectu, quarum proxima, atque adeo propria causa
est voluntas Diaboli & hominum: Sed loquuntur de
presentia Dei speciali in Ecclesia, & de efficacia ipsi-
us in bonis ac salutaribus actionibus, quæ fiunt in Ec-
clesia, & singulis electis. Hoc enim monet Paulus:
Non humanis consilijs, aut viribus, seruari Ecclesiam
sed mirandis Dei operibus: Et res gestas Moysis, Io-
sue, Samuelis, Davidis & aliorum piorum, fuisse &
esse opera Dei, in illis excitata, ad iuuandam Ecclesia-
am, & ad propagationem veræ doctrinæ. Sunt igitur
hæc dicta testimonia, quæ affirmant Deum verè ad-
esse Ecclesie, dare singulis dona necessaria, & eis o-
pem ferre. Deinde & consolationes sunt, vt sciamus
nostra pericula Deo curæ esse, & nos in tantis flucti-
bus rerum humanarum, habere custodem & opitula-
torem Deum.

Et si autem hæc natia sententia est horum di-
ctorum: tamen de illa quoque vniuersali propositi-
one commone factio addenda est: Quòd Deus se-
cundum suum consilium, generali prouidentia, quæ
ad omnes & singulas creaturas se extendit, O P E-
R A S V A peragat, in creaturis omnibus. Hæc
propositio dextrè intelligenda est: Sic nimirum, ne
Deum perinde agere in malis putemus, ita vt in bo-
nis. Aliter enim agit Deus per bona instrumenta,
quàm per mala. Nam præterquam, quod agit per
bona instrumenta suum opus: etiam ipsa instrumen-
ta bona, benè agunt: idque ex vi & efficacia Dei, hanc
ipsam inclinationem ad bonum in eis efficientis,
sicut dicitur: Deus operatur in nobis velle & per-
ficere, vnde & bonæ actiones omnes à Deo esse
dicuntur. Per malos autem (vt per Satanam aut
homines, quatenus regenerati non sunt) quoties
iusta suæ voluntatis consilia & delecta Deus exe-
quitur: suam quidem vim & efficaciam in S V O
O P E R E, quod iustum ac bonum est, per illos vel
nescien-

nescientes vel inuitos exierit: Sed tamen quatenus IPSI SVVM opus agunt, Deus in ijs minimè operatur, neque voluntates ipsorum malas facit: sed Diabolo habenas laxat, quibus etiam impios mouendos & excitandos iusto suo iudicio tradit, vt suo ipsorum spontaneo & illius arbitratu ferantur, vnde & mala, quæ impij faciunt, non à Deo esse dicuntur, sed à praua ipsorum voluntate & Diabolo. Hæc vt ad rudiores quoque perspicuè explicarent eruditi Scriptores veteres ac recentes, Deum bonâ quidem EFFICERE, sic vt ipse horum autor sit, sed mala PERMITTERE dixerunt, ita vt non ipse, sed Diabolus & homines mali illorum causa sint. Quin & hoc probati scriptores, qui diligenter locuti sunt, obseruant, vt Deum quidem agere propriè IN BONIS & per bonos: Per malos verò agere dicant, NON AVTEM SIMPLICITER IN MALIS, Vt ut enim Deus & his & illis, vt instrumentis, quoties ei visum est. Ideoque & per hos, & per illos agere rectè dicitur. Ad IN IIS demum agit Deus propriè, quos Spiritu suo sanctificat & regit, In reliquis verò NON AGIT ipse, aliquid intra ipsos efficiens, id est, qualitatem seu malitiam novam inferens: sed partim suis cupiditatibus, partim Satanæ mouendos & gubernandos tradens: ita tamen, vt ipsorum improbitas id demum velit & possit, quod ipse iuste ordinavit. Quin & sua quidem OPERA per impios efficere Deus dicitur: Nequaquam autem peccata, (quæ semper prauitatem aliquam significant, & ipsorum impiorum sunt propria) in ipsis aut per ipsos efficere dicitur. Denique & hoc scriptores eruditi obseruant, vt actiones quidem peccantium fateantur Deum propter fines bonos & iustos fieri velle: peccata verò eorum, quæ propter priuationem rectitudinis, quæ actionibus inesse debebat, concurrere cum illis Permittit, nec velle, nec efficere: ac proinde hæc non À DEO esse, neque ex PROVIDENTIAM diuinâ fieri

fieri dicant, etiam si non dubium sit, hæc etiam regi prouidentia diuina, malitiâ in hærentem naturis peccantibus frenante, ac dirigente in obiecta & fines, in quos Deo visum est.

Hæc distinctio vocabulorum & phrasum, multum lucis affert toti disputationi de prouidentia Dei, in qua semper discernenda est prouidentia bonorum, & malorum culpæ. Etenim BONA omnia Deus in creaturis omnibus efficit, ita vt non tantum generalem vim agendi rebus suppeditet: sed singulas etiam & vniuersas ita curet ac regat, vt nulla creatura, neque parua, neque magna, sine ipsius consilio & voluntate, neque sit, neque moueatur, aut agat, aut patiat, quidquam. Intelliguntur autem BONI nomine, & substantiæ rerum, & quantitates, & qualitates earum à Deo conditæ, & motus ac mutationes, item actiones & euentus, quatenus sunt motus, & naturæ ac voluntati diuinæ in verbo Dei expressæ congruunt. Sunt enim hæc omnia res à Deo conditæ, ideoque à priuatione rectitudinis seu bonitatis, in qua sunt conditæ, siue à prauitate & *ἀραξία*, quæ illis ex Diabolorum & hominum à Deo deficientium voluntate accessit, diligenter discernendæ, vt de quibus dictum sit: Vidit Deus omnia, & erant valde bona. Numerantur etiam in bonis, peccata malorum & iudicia diuina, quæ Deus (quandoquidem cum natura & iustitia ipsius, quam in verbo suo expressit, omnino congruunt, & ab ea necessariò requiruntur) non tantum decreto immutabili fieri vult sed etiam efficaci sua potentia & voluntate exequitur.

Malorum culpæ alia est ratio. Hæc enim, quatenus peccata vel mala culpæ sunt, non habent rationem boni. Ideo propriè à diabolis & hominibus, illa efficiuntur: Deus verò illa nec velle, nec probare, nec efficere, nec adiungere, sed permittere dicitur, id est, nō impedire, quod minus fiant, cum tamen impedire posset. Neque verò prorsus aut inuitus, aut otio-

sius, aut nihil ea curans permittere putandus est, quæ permittit. Nihil enim nisi volens vel agit per instrumenta, vel permittit instrumentis ut agant: ita tamen ut iustissimè agat quicquid agit, & iustissimè permittat, quod permittit.

Agit autem sui operis respectu, quod optimè & iustissimè exequitur etiam per instrumenta pessima: Permittit verò eius operis respectu, quod mala ipsa instrumenta sponte peragunt. Iustè tamen Deus permittit, quod ista iniuste agunt: quoniam peccata, quatenus à deo volente permittuntur, peccata non sunt: sed peccatorum poenæ. Iustum enim est coram Deo, peccata etiam peccatis vlcisci. Sed istæ eadem actiones, quatenus à Diabolo & malis, per Satanam & propriam concupiscentiam sollicitatis proficiuntur, hæc demum peccata sunt, quæ Deus iustè suo tempore vlciscitur.

ARGVMENTVM. VIII.

¶ Verba actiua significant effectiōnem.

Deus dicit: Ego indurabo cor Pharaonis:

Ergo Deus efficit impiam pertinaciam in Pharaone, & causa est peccati.

RESPONSIO.

In Dialect. *Hic error ex phrasi oritur. Respondet igitur ad lib. 4 de Maiorem: In lingua Ebræa verba actiua valde crebri modis sol- permissionem significant, & nequaquam effectiōne. uendi vi- Est igitur, indurabo: sinam durescere, sinam ferri suo- tiosa argu- imperu Pharaonem, cum me audire nolit. Similis menta, phrasis est, Ne nos inducas in tentationem, id est, ne sinas induci, ne deseras luctantes cum tentatione, ne sinas nos vinci.*

REstè peccata non voluntate & effectiōne, sed permissione diuina fieri dicuntur: Quo qui- dera

dem vocabulo, non modo multi ex orthodoxis patri- bus, sed etiam scriptura ipsa quandoque vitur. Sed rectè intelligendum est permissionis vocabu- lum, ne magna pars gubernationis mundi & rerum humanarum Deo detrahat. Est enim PERMISSIO non providentiæ & operationis diuinæ in acti- onibus malorum cessatio, qua fiat, ut actiones illæ, Deo inuito ac simpliciter nolente fiant: sed est gratiæ subtractio, qua Deus, cum videat homines ta- lis esse naturæ, ut citra ipsius gratiam non possint nō peccare: ipse verò sua gratia possit, ne vllum admit- tatur peccatum, impedire: non tamen impedit, sed volens permittit, homines pro natura ipsorum pec- cate: neque tamen id sine causa permittit, sed ut ho- minum peccatis, quæ ipsius est immensa bonitas & sapientia, ad suam vtatur gloriam & ad salutem e- lectorum promouendam & poenas iustas impiorum patefaciendas: Erga quos iudicia sua, ita sæpe exercet ut non tantum deserat ipsos, id est, priuet eos luce & rectitudine diuina: sed etiam tradat eos in sensum reprobum, & immittat eis efficaciam erroris per Sa- tanam. Cum igitur ad Pharaonis indurationem, vocabulum permissionis accommodatur, hoc ipsum et intelligi debet, quod non impediuerit Deus, quo- minus Pharaon in proposito suo permaneret: & quod tamen propter iustissimum atque optimum finem voluerit Deus desertiōnem illam Pharaonis, seu priuationem gratiæ suæ, quatenus po- na erat Pharaonis: Imo & actionem ipsam, qua Pha- raon israelitis detinebat ac premebat, quatenus po- puli sui probatio erat. Ac scriptura quidem vtrum- que dicit, & quod Dei opus fuerit induratio illa Pharaonis, quatenus Dei consilio factum est, ut tam inhumaniter sæuiret Pharaon, quia nimium partim ad probandam suorum tolerantiam, partim ad exercendam suam virtutem Deo ita placuit: Et verò hoc etiam legitur, quod Pharaon ipse suum cor aggravauit seu indurauerit. Hæc non pugnant, quia, neque

neque extrinseco motu fingendum est impelli hominum animos, ut violententer ferantur: neque ita in Deum transferenda est indurationis causa, ac si non sponte, & propria malitia, duri & immittes seiplos ad pericaciam acuant: sed quod peruersè homines faciunt, id tamen non nisi Deo ordinante, & iusta iudicia sua exercente, fieri sentiendum est.

ARGUMENTVM IX.

Rom. i. ter repetitur de Deo verbum tradendi, nimirum: Quod Deus tradiderit impios in desideria cordium ipsorum ad immunditiam. Et quod tradiderit eos Deus in passionem ignominie, & quod in mentem reprobam eos tradiderit:

Ergo Deus ipsa etiam peccata, quatenus peccata sunt, efficit in impijs, & flagitiorum omnium causa & autor est.

RESPONSIO.

In enarr. i. cap. ad Rom. To. 4. oper. 64. Accusat eo in loco Apostolus impietatem & iniustitiam hominum. Ac prima quidem accusatio est peccatorum, quae pugnant cum prima tabula. Deinde sequitur accusatio contra secundam tabulam; Quia „ quando corda non reguntur à Deo, sequuntur etiam „ terra delicta contra secundam tabulam, sicut hic Paulus significat, CÆCITATEM POENAM esse impietatis. Et exrese inquit Paulus ad Ephesios: Diabolum efficacem esse in impijs. Et de Iuda dicitur: Intrauit in eum Satanas. Item: Qui facit peccatum, ex Diabolo est. Item Luca. 11. Ingressi habitant ibi. Ha horrenda conciones ostendunt, quanta sit

sit miseria hominis, qui est sine poenitentia, & sine inuocatione Dei. Hic & sua infirmitate ruit in varia delicta externa, & à Diabolo impellitur, ut multa moueat perniciose multis. Ut quauquam fuit magnus ingenium, magna sapientia & virtus in Saulle, Pericle, Alcibiade, Catone, Iulio, Bruto & alijs innumerabilibus: tamen et manifesta scelera multa volentes perpetrarunt, & impulsì à Diabolis, retros fuatores de Deo & de actionibus vite humane approbuerunt, & mouerunt negotia exitiosa sibi & alijs. Saul vrebatur gloria Davidis. Huic affectui dum indulget volens & sua sponte, accedit Diabolus, qui has flammæ augeat: retinet Saullem in cogitationibus venenatis, incitat calumniatores, qui sabellas ad regem adferunt, & ardentem iam ira & odio incitant ut interficiat Sacerdotes. Talia exempla considerentur, & cum illis dictis, quæ recitauimus, conferantur, videlicet cum hac tristi descriptione Iudæ: Satanas intrauit in eum. Nec desunt exempla vllis temporibus. Sape frater à fratre interficitur. Sape mater necat infantem, quem recenti partu edidit. Hi retrouentus à Diabolo oriuntur, qui securos homines, & sine inuocatione Dei viuentes, opprimit. Expauescamus igitur, & dictum Filij Dei meminerimus: orate, ne intretis in temptationem. Petamus propter Christum à Spiritu sancto gubernari mentes, voluntates, & corda nostra, accendi in nobis veram de Deo lucem, timorem, fidem, & alias virtutes, sicut clamat Prophetæ: Cor mundum crea in me Deus, & Spiritum rectum innoua in visceribus meis. Et sit in conspectu promissio: Quamdiu magis Pater vester cœlestis dabit Spiritum sanctum petentibus. Item: Nemo rapiet oues

meas ex manibus meis. Diximus autem, causas ma-
larum actionum efficaces & propriè dictas, esse vo-
luntatem delinquentium & Diabolorum, vt de Sau-
le dictum est. Ideo de phrasi hoc loco moneri iuniores
neceſſe est. Tradidit eos in desideria cordium, id est,
permisit eos ruere sua voluntate, aut impulsos à Dia-
bolo. Nam hac significatio permissionis vsitatissima
est in verbis Ebraeorum, vt in precatatione Dominica:
Ne inducas nos in tentationem, id est, non sinas nos
opprimi tentatione. Et in Psalmo 104. Mutauit cor-
da eorum, vt odissent populum eius, id est, mutari per-
misit. Deus enim non fuit causa odij in Pharaone ad-
uersus Israelitas. Hac simplex & vera grammatica
interpretatio Labyrinthos multarum questionum
tollit. Estq; tenenda verissima sententia, quæ extat
apud Hoseam: Ex te perditio tua, tantum in me au-
xilium tuum. Nec vult, nec approbat, nec efficit pec-
catum Deus. Hac vera sententia firmissimè retinen-
da est.

Libertini affirmant, Deum ita velle atque effice-
re peccata: vt eorum sit causa, vltque aded, vt in-
de inferant, peccata non esse reprehendenda, propter
ea quod sint ipsissima Dei opera. Ideoque si quispiam
libidinibus se polluat, aut cæde manus contami-
net, aiunt, non ipsum, sed Deum in ipso hoc fecisse.
Quod si contradicas, aiunt te nondum Spiritu Dei
præditum esse, quippe qui non videas in ipsis opera
Dei. Hæc sententia blasphema est, & Diabolica, ne-
que aliò spectat, quàm ad eam carnis licentiam,
quam profitentur, vnde & Libertini meritò appel-
lantur, nimirum vt omnis scrupulus & sensus pecca-
ti ex hominum conscientijs tollatur, cum id ta-
men, etiam si rumpantur, fieri nullo modo possit.

Aduersus

Aduersus hos blasphemos furores (non enim omnis
falsa opinio, error vocanda est) vtrique manu, seu
verius toto pectore, tenenda est hæc sententia: cau-
sas peccati, in quantum est peccatum, id est, discre-
pans aliquid à lege Dei, propriè esse voluntates
Diabolorum & hominum: Deo verò nequaquam
culpam peccati ascribendam esse. Quare & ex
veteribus scriptoribus nonnulli locum Pauli Rom. 1.
ita interpretati sunt, Deum tradere impios cupidita-
tibus ipsorum, deferendo seu permittendo, vt intel-
ligatur, Deum non prohibere sua gratia & guber-
natione saluari, quod minùs impij ruant in alia scele-
ra, sed Deum permittere impios ruere & sua voluntate
& impulsos à Diabolo: Sicut Psalm 81. dicitur Deus
permisisse Israelitis desiderijs cordis eorum, vt am-
bularent in consilijs suis.

Cum autem ex sacris literis constet, Deum sæpè
peccata punire peccatis: & cæcitate ruentè in pec-
cata, summam & grauissimam peccati penam esse:
Simul hæc sententia complectenda est, Deum iusto
iudicio sic ordinare, vt tum à propria concupiscen-
tia, tum à Diabolo in eiusmodi rabiem agantur &
ferantur impij. Hanc enim sententiam, quod Deus
peccatis quoque vltiscatur peccata, idque minimè
otiosa, sed verè efficaci, ac nihilominus iustissima
permissione, multa & perspicua sacra scripturæ te-
stimonia probant. Deus est enim, qui reges dat in
ira sua, qui errare facit, qui Spiritum erroris misceat,
qui corda, quorum vult, indurat & vertit, qui ocu-
los excæcat, qui vino vertiginis inebriat, qui mittit
erroris efficaciam, vt credatur mædacio, qui Prophe-
tas seducit, qui Spiritus etiam malos immitit ad-
dito mandato nocendi, & data ad fallendum effica-
cia. Neque ramen idè, aut crudelis Deus, aut ho-
mines sunt innoxij: quandoquidem apertè osten-
dit Paulus, homines non aliter addicij in Satanæ po-
testatem, quàm si tali pœna digni sint. Et concupi-
scentiæ illæ, quas dicit fuisse cordium ipsorum, non

sunt à Deo illis traditæ: sed antea in cordibus eorum fuerunt ex innata corruptione. Non igitur peccati causa à Deo provenit, cuius radices in ipsis reprobis perpetuè hærent.

Nec tamen absurdum est, pœnas peccatorum, quæ simul peccata sunt, providentiæ diuinæ tribuere. Nam quatenus sunt pœnæ peccatorum, boni rationem habent. Omnis enim pœna, quia iusta est, idè etiam bona est. Eatenus igitur rectè dicuntur esse à Deo iudice. Et tamè interea, quatenus peccata sunt, quibus ipsi se contra legem Dei polluant, mala sunt, & à Deo non sunt. Nullum enim peccatum ex patre est, sed ex mundo, 1. Iohan. 2. & ex mundi principe.

ARGUMENTVM X.

¶ Prouerb. 16. Omnia facit Deus propter semetipsum, etiam impium ad diem malum.

Est igitur Deus causa impietatis,

RESPONSIO.

In enarra.
Prouer. Sa-
lo. tom. 2.
ope. 899.

Dictum Salomonis concionatur de providentia, de qua multa tristes dubitationes sunt in mentibus hominum. Sunt autem duo genera rerum, videlicet, res bonæ, in quibus ordo conspicitur: & res malæ, quæ sunt ordinis destructio, ut scelera & calamitates. De rebus bonis ut cunque mouetur mens, ut cogitet eas non casu ortas esse, aut casu seruari: & tamen assensio turbatur. Ac multi Philosophi disputarunt, materiam cæli & terræ, suam quadam necessitate talem esse, & semper talem fuisse, & alia corpora gignere:

nec

nec liberè hac à mente aeterna fabricata esse, nec liberè conseruari. Ab his Cyclopis furoribus retrahit nos hac concio ad primum articulum fidei de creatione. Imò inquit, res non sunt casu tales, sed verè est Deus sapiens & bonus, qui liberrimè condidit, & seruat res bonas, videlicet, ordinatas ab ipso, cælum, terram, vices temporum, fecunditatem terræ, generationem animantium in singulis speciebus, societatem generis humani, ordinem politicum, Ecclesiam, & in bonis mentibus singulorum sua dona, sapientiam, & virtutes, & multas liberationes inuocantium.

Hæc omnia & facta sunt, & sunt à Deo liberrimè: et quidem ad hunc finem, ut sint testimonia quod sit Deus, & quod sit sapiens & bonus conditor & ordinator. Ideo inquit: Propter sese condidit Deus.

Sed obijciunt Epicurei multa inordinata: Cùm Deus velit ordinem, unde sunt mala, scelera & calamitates? Respondet Salomon de pœnis: Imò & pœnæ testimonia sunt de providentia, ut vniuersale est: Atrociora delicta puniri atrocibus pœnis etiam in hac vita, iuxta dictum: Qui gladium acceperit, gladio peribit. Et vniuersaliter, Mors & omnes calamitates, sunt pœnæ peccati originalis, et aliorum peccatorum, iuxta dictum Pauli: Per peccatum mors intrauit, &c. Interea hoc verum est, Deum nec velle, nec efficere, nec approbare peccatum: sed postquam propria libertate homines abusi sunt, conspicitur iustitia Dei in hoc ordine, quod per pœnam fit compensatio.

Ac Syntaxis in verbo FACIT, obseruanda est: Non enim tantum dicit, facit impium, sed additur predicatum, facit ad diem malum, id est, eum qui impius est, peccans non volente Deo, rapit ad pœnam. Id

Q 5 quo-

quoque providentia testimonium est, ut cum dico, statuaris facit ex marmore figuram Alexandri. Hic statuaris non gignit marmor, sed figura fabricator est, ita Deus nequaquam est causa impietatis, sed ordine iustitia punit ac destruit impium.

Tota igitur hac sententia commonefactio est de providentia, & monet ut agnoscamus, Deum libere facere & conservare res bonas, & liberrimè punire iuxta dicta Psal. 32. De celo respexit Dominus, vidit omnes filios hominum: &c. Psal. 61. Tu reddis uni- cuique iuxta opera sua.

Consideranda est particula: Propter semetipsum. Deinde & syntaxis observetur. Manifestum est Deum non velle impietatem, nec posse dici Deum velle impietatem propter semetipsum, sed pœnam seu ordinem vult Deus propter semetipsum, ut videlicet iustitia & iudicium eius agnoscantur. Non igitur Deus autor est impietatis, sed permittit impium aliquandiu impietate sua bonos opprimere, reservans eum in diem pœnæ, ut in eo potentiam suam & iustitiam suam ostendar, in quo & glorificatur. Ad eod igitur omnia Deum in gloriam suam fecisse affirmat Salomon ut mali etiam, qui non videbantur huic subiecti esse, ad gloriam eius pertineant, quos finit malè agere, ut tandem puniantur. Hæc est enim Syntaxis: Deus facit impium ad diem malum, id est, ordinat impium ad pœnam: Eaque ordinatio fit propter Deum & gloriam Dei, videlicet ut conspiciatur iustitia Dei. Ita hoc dictum, est asseveratio de providentia & de pœnis, quod videlicet secuturus sit aliquando finis horribilium furorum in genere humano. Quia Deus iusto iudicio impios ordinavit ad pœnam, quæ tandem secutura sit, etiam si aliquantisper impij florent. Hæc est simplicissima enarratio dicti Salo-

mo-

monis. Sed cum pœnæ peccatorum non tantum sint temporales, sed etiam æternæ, quibus reprobis tandem prorsus abiiciuntur à Deo, sapientatur eadem Salomonis sententia de reprobis, quos quidem creat Deus, quoad substantiam: sed non, quoad impietatem: & ordinat ad diem malum, id est, ad interitum seu mortem æternam. Quod si quis obijciat, nimis crudele esse, hoc de Deo affirmare: responsionem suppeditat hoc ipsum Salomonis dictum. Non enim finalis causa reiectionis reproborum, est ipsorum interitus, cum Deus non delectetur hominum exitio: sed & reprobationis & damnationis impiorum finis ultimus, est gloria Dei. Nam propter semetipsum creavit etiam impium Deus ad diem malum.

DE LIBERO ARBITRIO:

DE SIGNIFICATIONE VOCABVLORVM: ET STA- TV CONTROVERSIE.

PRIMUM ARGVMENTVM.

¶ Quod legi est subiectum, id non est libe-
rum.

Voluntas hominis etiam in statu naturæ in-
tegræ fuit subiecta legi, quemadmodū &
in tota æternitate legi Dei subiecta erit.
Ergo voluntas hominis non rectè nomina-
tur libera, ne quidem in statu naturæ in-
tegræ.

Eodem argumento negari videtur libertas
voluntatis etiam in Deo & beatis ange-
lis, qui nihil contra legem agunt.

RESPONSIO.

In lib. de a-
nima titul.
de liber.
arb. pa. 148

X Dialecticis sumenda est enarratio
vocabuli libertatis, quam scire necesse
est. Nunc tantum hoc dicam, liber-
tatem in diuina voluntate, & in cre-
aturis rationalibus, angelis & homi-
nibus, esse facultatem voluntatis, quæ possit agere, ac
non agere, aut sic, aut aliter agere. Sunt autem dis-
crimina.

crimina magna in Deo, beatis, & hominibus in hac
vita, quæ alibi copiosius explicantur. Est igitur dissi-
milis modus agendi, quàm agit ignis, qui necessariò
calescit admotæ corpora, nec potest suspendere actio-
nem, nec potest aliter agere. Primum autem consti-
tuendum est, certissimum esse, Deum, et si bonus est im-
mutabiliter, tamen esse agens liberrimum, & omnia
quæ condidit, & quæ agit extra se, liberrima volun-
tate condidisse & agere, iuxta dictum Psalmi: Omnia
quacunque voluit, fecit. Ac procul explodantur impij
furores Stoicorum, qui fingunt, Deum alligatum esse
ad causas secundas, nec posse aliter agere, quàm sicut
eient causa secunda, & necessariò eum velle & age-
re bona & mala, honesta & turpia. Horresco comme-
morans, sed sæpe hæc commemorari necesse est, vt a-
dolescentes moniti fugiant & execrentur hæc diabo-
lica mendacia, quæ sunt cõrumeliosa in Deum & per-
niciosa, moribus. Iam constituta propositione,
quod Deus sit agens liberum, sciamus eum, & ange-
los & homines in creatione ornasse his tribus bonis,
quæ sunt in ipso optima, sapientia videlicet, id est, no-
titiæ suæ legis, iustitia, & libertate voluntatis. Alius
autem modus agendi conditus est in Sole, in igne, in
aqua, & ceteris rebus, semper vno modo agentibus.
Hoc discrimen vult Deus conspici, vult intelligi, sese
agens esse liberum, vult & nostras actiones consilio
regi.

Considerentur autem definitiones, quæ multum
lucis disputationi de libertate voluntatis afferunt.
Nā liberum arbitrium seu libertas voluntatis in Deo
est facultas, quæ Deus in rectitudine sua potest spon-
te sine vlla necessitate vel coactione creare res & non

In libell.
definit.
tom. 1. op.
pag. 554
crea-

creare, & varia opera condere, & res creatas conser-
uare & abolere, & variè moderari pro sua sapientia,
ita vt tamen à sua rectitudine non discedat. LIBER-
TAS voluntatis humane ante lapsum est facultas,
qua poterat Adam in rectitudine, qua conditus erat,
manere, & obedire Deo, & sine vlla coactione se à
Deo auertere. LIBERTAS voluntatis humana
post lapsum, etiam in non renatis, est facultas, qua
homo potest regere locomotiuam, id est, imperare
externis membris actiones, conuenientes legi Dei, &
non conuenientes, & varias vtriusque generis, sed
non potest tollere ex mente dubitationes, & ex corde
viciosas inclinationes, sine luce Euangelij & sine Spi-
ritu sancto. In his verò qui trahuntur à Spiritu san-
cto libertas est facultas, qua homo renatus, gubernā-
ti Spiritui sancto potest obtemperare, & non solum
regere locomotiuam, sed etiam in corde virtutes Deo
placentes, verbo Dei & Spiritu sancto accedente, ef-
ficere, & resistere viciosi motibus, & potest sua spon-
te sine coactione discedere à verbo Dei, & velle con-
traria verbo Dei, vt Aaron & Dauid sponte, sua vo-
luntate & sine coactione ruunt.

Fallacia est æquiuocationis in argumento. In
Maiores intelligitur liberum, vt vulgus ferà lo-
quitur, de eo quod solum est lege seu quod est si-
ne notitia & ordine, gubernante seu obligante ad
certam obedientiam. Hoc modo libertas opponi-
tur obligationi legis, dirigentis actiones ad certum
finem seu metam. Estque licentia potius quam vera
libertas. At in disputatione de libero arbitrio,
libertas nequaquam significat licentiam solutam le-
ge, vel effrenem licentiam vagantem beluarum mo-
re, sine notitia gubernante, & sine ordine obligan-
te:

re: sed significat qualitatem, id est, potentiam natu-
ralem seu facultatem in natura intelligente, eligen-
di aut repudiandi obiectum vel actionem ab intel-
lectu monstratam suo ac proprio motu, seu interno
principio motus, sine coactione: existente ac ma-
nente voluntate, sua natura idonea ad oppositum
vel diuersum eligendum, vel ad electionem suspen-
dendam. Hoc modo libertas non opponitur guber-
nationi legis, sed tantum violentiæ seu coactioni,
& modum agendi complectitur *en nousseurs*,
quo differt agens voluntarium ab agente natura-
liter. Nam vt causæ naturaliter agentes, ad vnum
& certum motum ordinatæ, seu determinatæ, vel
aptæ sunt, nec possunt actionem suam admoto ob-
iecto suspendere, quemadmodum ignem videmus
non posse non vrere ad motum corpus, quod vri po-
test: Sic voluntas ad oppositum vel ad diuersum
obiectum eligendum, vel repudiandum, vel ad dif-
ferendam electionem est idonea, vt homo potest
velle, aut non velle ambulare, vel differre volun-
tatem ambulandi. Hac principali vocabuli libertatis
significatione considerata intelligi potest, Liberum
arbitrium in genere, esse facultatem seu potentiam
volendi aut nolendi sine coactione, proprio motu
& aptitudine ad alterutrum, id quod intellectus e-
ligendum aut repudiandum esse dictatur. Nomina-
tur autem hæc facultas arbitrium, respectu mentis
monstrantis obiectum eligendum aut repudian-
dum: Liberum verò respectu voluntatis vltro & sua
sponte sequentis iudicium intellectus, aut repudian-
tis. Atque hæc duo communia sunt Deo & rationa-
libus creaturis, angelis & hominibus, quod nimi-
rum ex deliberatione agunt, & consilio: & quod
sine coactione volunt ea, quæ cogitarunt, id est, vo-
luntas sua natura idonea existens ad oppositum
seu diuersum volendum eius, quod vult, aut diffe-
rendum suam actionem, sua sponte ac vi sibi insita
in partem alteram inclinat. Differentia autem
liberi

liberi arbitrij in Deo & creaturis, partim in intellectu
 est, partim in voluntate. Nam Deus perfectissime à
 seipso omnia ab æterno intelligit & intuetur, nec vlla
 ignorantia vllius rei, aut vllus error iudicii in eum ca-
 dere potest: creaturæ verò neq; ex sese, neq; omnia, ne-
 q; eadem quòvis tempore sciunt, sed tantum de Deo
 eiusq; voluntate & operibus intelligunt, quantum &
 quando ipsis reuelare Deus vult. Ideoq; multarum re-
 rum ignorantia, & nisi lucē diuina regantur mentes,
 etiam error in eas cadit.

Deinde voluntas Dei à nulla alia causa regi-
 tur; aut pender, quàm à seipsa. Angelorum verò &
 hominum voluntates sic sunt actionum & motuum
 suorum causæ, vt nihilominus à Dei nutu & vo-
 luntate tanquam à primā causā pendeant eiusque
 prouidentia regantur ac flectantur. Ideoque vo-
 cabulum *ἀντὶθεσίον*, quo Græci Theologi sunt
 vsi, magis propriè in Deum competit. Is enim
 perfectè & simpliciter est suæ ac propriæ potestatis
 & iuris. De creaturis verò rectius vsurpatur *ἐκθεσίον*
 id est, spontaneum: Qua voce & scripturam vti con-
 stat.

Est & illud discrimen libertatis in Deo & crea-
 turis, quod tam ad intellectum quàm ad voluntatem
 pertinet. Quod Deus vt omnia immutabiliter scit,
 sic etiam decreuit ab æterno, & vult immutabiliter
 omnia, quæ fiunt, quatenus bona sunt, & permittit
 quatenus respectu malorum peccata sunt, quibus ip-
 se ad bonum finem vitur. Creaturarum autem,
 sicut notitiæ & iudicia de rebus, sic etiam volunta-
 tes mutabiles sunt, vt velint sæpe, quod antea no-
 lebant, & nolint quod antea volebant. Accedit huc,
 quod libertas in hominibus iuxta status seu condi-
 tiones naturæ humanæ diuersas, in gradus etiam
 diuersos distinguitur. Fuit enim integra hæc liber-
 tas ante lapsum, sed corrupta ac deprauata est post
 lapsum. Incoatur verò eius restitutio per regenera-
 tionem

tionem in hac vita, sed non nisi post hanc vitam con-
 summabitur.

Cum autem de appellatione liberi arbitrij, qua ve-
 teres plerique vsi sunt, varia rixæ ortæ sint: & hoc
 ipsum vocabulum propter ambiguitatem faciliè im-
 peritis imponere queat, vt plusquàm oportet viribus
 humanis in hac naturæ corruptione tribuant, bre-
 uiter addam responsionem ad sequentem obie-
 ctionem:

Quod seruum & captiuum est, non rectè
 dicitur liberum.

Homo est seruus peccati, seu venundatus
 sub peccatum.

Ergo homini non rectè tribuitur libe-
 rum arbitrium.

RESPONSIO.

Aut liberum significat idem, quod spontaneum
 sen *ἀντὶθεσίον*, & in hac significatione rectè tri-
 buitur homini, tanquam creaturæ rationali liberum
 arbitrium, id est, electio voluntatis, qua sponte &
 sine coactione vel persequitur vel repudiat obie-
 ctum à mente monstratum: Aut verò significat fa-
 cultatem liberam faciendi aut appetendi, quod bo-
 num & rectum est & Deo placens: & tum non tam
 liberum, quàm seruum est hominis arbitrium post
 lapsum, quatenus non regeneratur. Agnoscit hanc
quærupta in vocabulo liberi arbitrij Augustinus
 ipse, cum aliàs liberum & voluntarium pro Synony-
 mis habet, & voluntatem non liberam dicit per-
 inde esse, ac si quis dicat, calidum absque calore,
 nimirum significans, voluntatem quidquid agit, li-
 berè agere, id est, sponte, siue amplectatur aliquid
 siue reiiciat. Aliàs verò iocosus verbis, vocis hu-
 ius vsu eludit, cum sic loquitur in lib. de corre-
 ptione & gratia, liberum arbitrium, liberum iusti-
 tiæ, seruus peccati: significans hominem, quan-
 R quam

quam spontaneum motum & consensum retineat: non tamen potentiam vel facultatem habet boni, perinde vt mali eligendi aut efficiendi. Alibi etiam hoc sapientissime inculcat, non alia ratione verè liberum esse arbitrium, nisi dum per gratiam liberatur. Hanc verò sequitur aliam quæstionem esse de natura voluntatis seu de modo agendi, seu de ipsa volendi aut nō volendi potentia: Aliam verò, de viribus liberi arbitrij seu de obiectis seu actionibus, ad quas humana voluntas nunc sese extendere possit, aut non possit. Nam voluntas quidem, quatenus est voluntas, semper liberè agit: quia non cogitur, aut violenter rapitur externo motu: sed sponte sua agit. At in homine non renato, nequaquam est libera, id est, tam potens atq; valida, vt sub sua potestate habeat bonū & malum, ac pari ratione bonum eligere, aut malum vitare sua virtute possit, cum non modò Scripturæ testimonia, sed res atq; experientia ipsa testetur, nihil ad bonum & Deo placens valere voluntatem. Ad malum verò magno impetu illam ferri, in quantum corrupta ac deprauata est peccato originis: Id verò non libertas est, sed tristis ac misera seruitus, qua voluntas non quod bonum, sed quod malum & Lege Dei prohibitum est, facit. Breuissimè rem expediunt, qui ad distinguendam vocabuli ambiguitatem, triplicem dicunt libertatem esse, aliam quidem ab obligatione, aliam à miseria, id est, peccato vel pœna, aliam deniq; à coactione. Item, qui duplicem quæstionem esse aiunt, vnam de natura humanæ voluntatis, alteram de viribus liberi arbitrij

ARGVMENTVM. II.

Vbi nulla est contingentia, ibi nulla prorsus est libertas.

Non est autem vlla contingentia: Quia & Deus, cum facit aliquid, ita secundum consilium suum æternum & immutabile id fa-

id facit, vt nō possit aliter facere: & inter homines bona & mala aliter non fiunt, quàm sicut Deus constituit. Vnde sequitur, necessariò omnia fieri.

Nulla est igitur in vniuersum libertas, vel in Deo, vel in hominibus, & per cōsequens frustra disputatur de libero arbitrio.

RESPONSIO.

*V*lla & plerique alij detrahunt voluntati hominis libertatem, ideo quia fiant omnia decernente Deo. Theol. de lib. ar. to. 1. op. 163.
Hæc imaginatio orta ex Stoicis disputationibus deducit eos ad tollendam contingentiam bonarum & malarum actionum, imò omnium motuum in peccatis & elementis. Non sunt autem in Ecclesiâ inuehenda illa Stoicæ opiniones, nec defendenda est necessitas fatalis omnium: Sed aliqua contingentia concedenda est. Non necesse fuit Alexandrum interdicere Clytam. Nec miscenda est disputatio de determinatione diuina, quæstioni de libero arbitrio. Nam cum de voluntate hominis, & de ceteris humanis viribus quaritur, tantum de infirmitate humana differtur, non de omnibus motibus in tota natura. Nos ipsos, mentis nostræ caliginem, & voluntatis & cordis imbecillitatem consideremus. Hanc doctrinam de nostris morbis proponit Ecclesiâ, non vt Stoicæ opinio nesciat, non vt mentes implicet perplexis & inextricabilibus disputationibus: Sed vt monstret nobis beneficia Filij Dei, qui missus est, vt destruat opera Diaboli, qui triste vulnus fecit in humana natura. Cum igitur dubitatur, an voluntas humana sit libe-

» *ra, hoc queritur in Ecclesia: an & quatenus volun-*
 » *tas humana possit obedire legi Dei. De hac questione*
iudicari non potest, nisi magnitudo peccati, quod no-
biscum nascitur, seu naturalis infirmitas considere-
tur. Item nisi sciamus lege Dei postulari non tantum
externa ciuilia facta, sed perpetuam & perfectam to-
tius naturæ humana obedientiam, iuxta illud: Di-
ligas Dominum Deum tuum ex toto corde, &c.
Nam si natura hominis nõ esset corrupta peccato, ha-
beret clariorem & firmiorem de Deo notitiam, non
dubitaret de voluntate Dei, haberet verum timorem,
veram fiduciam, deniq; præstaret obedientiam in-
tegram legi, hoc est, in natura hominis esset lux fir-
mius statuens de Deo, & essent motus omnes consen-
rientes legi Dei: Nunc autem natura hominis oppres-
sa morbo originis, plena est dubitationum de Deo, nec
verè timet, nec verè confidit ei, nec ardet dilectione,
et multæ flammæ sunt vitiosorum affectuum. Cùm i-
gitur manifestum sit, naturam hominis nequaquam
satis facere legi Dei, queritur quid & quantum face-
re voluntas possit.

Dupliciter detrahitur libertas voluntati. Aut
 enim in vniuersum tollitur contingentia in
 omnibus actionibus humanis, bonis & malis, item
 naturalibus & fortuitis, vt Stoici defendebant fata-
 lem seu absolutam necessitatem: Aut non defenditur
 illa Stoica necessitas, sed tantum monstratur infirmi-
 tas humanarum viriū, an & quatenus obedire legi
 » Dei possint, & an homines lege Dei iusti fiant. Pluri-
 » mum autem refert, in quolibet negotio certum statu
 » controuersia proponi, & discerni aut remoueri ali-
 » quantisper materias, seu vicinas seu alienas, vt quæ
 sint

sint propria negotiorum fundamenta, clarè agnosci
 atque intelligi possit.

Est igitur fallacia plurium propositionum, cū
 doctrinæ de libero arbitrio miscentur disputationes
 de contingentia, aut necessitate euentuum, aut de
 communi gubernatione naturæ vniuersæ. Præcipuè
 » verò hîc nos ipsos aspicere & considerare debemus,
 » an & quomodo voluntas humana legi Dei obedire
 possit, quas actiones & quomodo facere possit. Hanc
 » questionum diuersitatem, primùm considerare vti-
 le est.

Deinde, quod ad disputationes illas de necessita-
 te attinet, diligentia necessaria est pijs, considerare
 » discrimen Stoicarum opinionum & doctrinæ Ec-
 » clesiasticæ, in quam Stoica deliramenta, Manichæi
 » & alij impiè transfuderunt. Aliter enim Stoici, aliter
 » Christiani loquuntur de necessitate euentuum: Illi
 absolutam necessitatem fingunt in ipsis rebus in-
 herentem, quæ Deum & res alias constringat & si-
 bi subiectas habeat: Hi non aliam in euentibus ne-
 cessitatē agnoscunt, quàm quæ est ex hypothesi, quæ
 non tollit libertatem eam, quæ vel Deo, vel creatu-
 ris rationalibus ex natura illarum comperit. Nam
 » vt immutabilis Dei voluntas & rectitudo liberrati
 » diuinæ nequaquam aduersatur: Sic etsi omnes hu-
 » manæ voluntatis actiones, immutabili Dei proui-
 » dentia regantur: tamen non propterea sua volun-
 » tati libertas, id est modus agendi *deus agit* *ut*
 adimitur.

Ad Probationem ergo Minoris in argumento pro-
 posito sic respondeo:

I.
 Deus omnia sic facit, vt non possit aliter
 facere, quàm sicut decreuit.
 Ergo Deus non est libera voluntate præ-
 ditus.

1. Immutabilitas in Deo, tam non imminuit liber-
tatem eius, quam immortalitas & alia diuinitatis
propria. Consistit autem libertas diuina in eo, quod
quæcunq; vult (vult autem tantum recta & legi suæ
congruentia) ea sponte vult: Et quod omnia, quæ-
cunq; facit, liberrima sua ordinatione facit: Ideo-
que etiam in creatione, conseruatione & guber-
natione rerum nihil fortuito agit, sed quæcunq;
decreuit, eo ipso, quo decreuit, modo peragit: tamen
illa initio vel non decernere, vel aliter decernere po-
tuisse. Quod autem postquam decreta sunt, non
immutat: id non potentia defectus, sed perfectæ
potius ac diuinæ libertatis argumentum est. Non
enim mutatio consilij diuini impossibilis est, propter
impedimentum ab aliqua externa causa, vel propter
facultatis defectum in ipsa natura Dei, sed mutati-
onis illa impossibilitas, ex nature diuinæ perfectione,
& consilij semel iniui sapientia & rectitudine, & vo-
luntatis in eo, quod rectum & bonum est, perseueran-
tia & constantia proficiscitur.

2.

Omnia inter homines bona & mala fi-
unt, quemadmodum Deus ea consti-
tuit.

Nulla est igitur voluntatis humanæ liber-
tas.

RESPONSIO.

1. Vt in naturis contingenter agentibus contingen-
tia, sic in voluntate libertas, à Deo illi indita, non tol-
litur per diuinam gubernationem, sed potius conser-
uatur: Ita enim Deus mouet causas secundas, & per
eas, quæ vult, efficit, vt interea naturam earum, quam
illis

illis in creatione indidit, sua prouidentia non de-
struat aut aboleat, sed potius conseruet ac foueat.
Itaque vt omnes effectus contingentes retinent su-
am contingentiam, quam ex natura suarum causa-
rum habent, etiam si sic & non aliter fiant ex immu-
tabili determinatione consilij, seu prouidentia di-
uinæ: sic motus quoq; voluntarij retinent libertatem
suam respectu voluntatis, quæ ad opposita eorum fa-
cienda, sua natura erat idonea, etiam si à voluntate di-
uinæ sic determinati sunt, vt in hanc potius, quam
in illam partem inclinent.

Hinc & ad sequentem obiectionem responderi
potest.

3.

Quod immutabili voluntate Dei regi-
tur non agit liberè.

Voluntas angelorum & hominum regi-
tur immutabili voluntate Dei, seu,
quod idem est: Omnes omnium ange-
lorum & hominum actiones sic à Dei
nutu & voluntate pendent, vt nec sine
eo fieri, nec eo volente non fieri pos-
sint.

Ergo nulla est voluntatis libertas.

RESPONSIO.

Respondeo ad Maiorem per distinctionem: Non
est liberum agens, quod à Deo mouetur sine delibe-
ratione & electione propria: Quod autem Deus ita
regit, vt monstret intellectui obiectum, & eo afficiat
voluntatem ad illud eligendum, id nihilominus li-
berè eligit, etiam si nutu ac voluntate Dei, quod ipse
vult, inclinet. Liberè enim in creaturis agere, non
est, ex nullius gubernatione, sed ex deliberatione &
motu voluntatis proprio ac spontaneo agere, etiam

R 4

iam si

iam si hic motus aliunde existeret & regatur. Non igitur immutabilitas & operatio diuinæ voluntatis & prouidentia, sed iudicij priuatio & coactio, quæ est impulsio seu morio non ab interno principio seu facultate, sed tantum ab externa causa, præter & contra naturam eius, quod mouetur profecta, voluntati repugnat. Talis verò impulsio in voluntatem non competit, sed mouet ac flectit eam Deus obiectis alliciens, vt eligat, quod ipse vult. Idq; vel immediatè facit, vel per media seu instrumenta aliàs bona aliàs mala, quibus vti Deo ad declarandam suam bonitatem, aut ad exequenda sua iudicia visum est.

Hæc facilius intelligi possunt, si conferantur cum scholio prioris responsionis, vbi de discrimine libertatis in Deo & creaturis dictum est. Nam solus Deus est simpliciter & absolutè liber, hoc est, à se ipso mouens omnia, ipse motus & pendens à nullo, in se ipso rationem & causam suorum consiliorum habens, & *ἀναμνηστικὴ ἐξουσία* summam, aliter, si libuisset ei, ab æternis res decernendi, & postquam semel quæ voluit, sapientissimo suo consilio, decreuit, necessitatem, & contingentiam, id est, vel immutabilitatem vel mutabilitatem omnibus imponens, ipse autem à nullo accipiens. Creaturarum autem rationalium libertas non est absoluta, id est, à nullo alio pendens, sed licet moueat sese interno principio, intellectum monstrante obiectum, & voluntate illud eligente aut repudiante proprio motu sine vlla coactione: tamen ab alio agente, videlicet à Deo, reguntur, qui & obiecta offert, quibus, & quæ, & qualia & quomodo vult, & ad ea, & per ea afficit, & monet, & inclinatur & flectitur voluntates, quorum & quando, & quatenus vult. Ac nimis contumeliosè de Deo sentit, si quis libertatem in Deo & creaturis non discernit. Tantum autem abest, vt libertatem voluntatis diuina prouidentia tollat, vt eam potius conseruet & augeat, siue generali siue speciali actione in

in eis operetur. Quantò enim magis Deus mouet eas ad bonum: tantò cupidiùs atq; liberiùs voluntates feruntur ad bonum. Et rursus: Quantò magis illas Deus Spiritus sui gratia deserit, & suis cupiditatibus aut Satana impellendas tradit: tantò maiore impetu ad mala feruntur. Ideoq; tum demum liberè bona appetemus, cum sic Deus erit omnia in omnibus, vt nihil nisi bonum velle possimus, qualis conditio nostra in vita cœlesti futura est.

ARGVMENTVM. III.

¶ Non est turbanda Ecclesiæ rixis disputatio, quæ vel vtilitatem aliquam insignè non habent, vel obscuriores sunt, quàm vt à vulgo intelligi possint.

In doctrina de libero arbitrio multæ rixæ motæ sunt, partim obscuræ, partim inutiles.

Ergo satius est omittere doctrinam de libero arbitrio.

RESPONSIO.

Querentibus simplicem veritatem in hac questione facilis est explicatio. Semper hac simplex & vera distinctio teneatur, disciplina externa & iustitia spiritualis. Primùm igitur de disciplina externa hoc sciatur: omnes homines etiam non renatos habere hanc libertatem, id est facultatem, vt aliquo modo possint regere locomotionem, & facere externa opera congruentia cum lege Dei. Nam Paulus nominat quandam iustitiam carnis, id est, quam homo non renatus facit, quæ est externa honesta disciplina, id est, gubernatio externorum operum iuxta legem

In exam.
Theolog.
310. b. To.
1. oper.

R s Dei

Dei. Vult enim Deus hanc libertatem reliquam esse in homine, ut intelligatur discrimen inter agens liberum, & inter agentia non liberè, sicut ignis non potest non urere admodum corpora. Item: ut sciamus ipsum Deum esse agens liberrimum. Item: ut possit in societate humana gubernatio aliqua esse externorum membrorum. Ac nequaquam vult Deus prorsus inutilem esse vocem legum in civili gubernatione seu paedagogia. Ideo inquit Paulus: Lex paedagogus est, scilicet docens & coercens membra.

Secundo sciendum est, homines sine Euangelio & sine Spiritu sancto, nec posse inchoare internam obedientiam, præceptam in lege Dei, videlicet verum timorem Dei, veram fidem, inuocationem & dilectionem Dei, iuxta hæc dicta. Rom. 8. Qui ducuntur Spiritu Dei, hi sunt Filij Dei. Item: Si quis Spiritum Christi non habet, non est ipse. Item: Sine me nihil potestis facere. Sit igitur notum discrimen inter externam disciplinam, & inter motus interiores, qui sunt, quotiescunque Filius Dei voce Euangelij consolatur corda, & Spiritu sancto accendit fidem, & inuocationem Dei, & alios motus spirituales, de quibus dicitur: Accepisti Spiritum clamantem Abba Pater, id est, confugientem ad Deum fiducia Filij, & in veris paucioribus mouentem corda, ut acquiescant in Deo propter Mediatorem. Et manifestissimum est, non posse deponi viribus naturalibus ἀταξία, quæ nobiscum nascitur, quæ nominatur Mala concupiscentia, & mortem; Nec posse hominem perfectè satisfacere legi Dei. Dictum est igitur Rom. 8. Impossibile erat lege iustificari. Item: Sensus carnis legi Dei non subditur, nec potest ei subdi. Propter hæc re-

stimonia

stimonia perspicua sciamus falsam & impiam esse opinionem Pelagianorum, quam secuti sunt Monachi, qui docuerunt, homines posse legi Dei satisfacere viribus naturalibus, mereri remissionem peccatorum, & esse iustos legis impletionem.

Rursus etiam errores Manicheorum & Enthusiatarum fugiendi sunt. Manichæi fingunt, alios homines ortos esse à bono Deo, qui necessariò bene faciunt: alios à malo Deo, qui non possunt conuerti ad Deum. Enthusiastæ, Anabaptistæ & Stenckfeldiani fingunt, expectandos esse violentos raptus, qui hominem etià repugnantem conuertant. Has portentosas opiniones fugiamus, & consideremus ordinem à Deo sancitum: Fides ex auditu est, auditus per verbum Dei.

Colligit Deus æternam Ecclesiam voce Euangelij, & non aliter. Arguit peccatum, & vult nos expauescere, non perseuerare in delectis contra conscientiam. Tradidit etiam promissionem gratiæ, cui vult nos assentiri, & non indulgere diffidentia; sed luctari cum imbecillitate nostra, & simul petere auxilium Spiritus sancti, quem promisit Ihs, qui se fide sustentant, sicut dicitur Gal. 3. Ut promissio Spiritus sancti detur credentibus. Item: Quantò magis Pater vester cælestis dabit Spiritum sanctum petentibus? quasi dicat, non repugnantibus. Item: Petite, & accipietis. Item. conuerte me, & conuertar. Huc pertinent hæc dicta: Trahit Deus, sed volentes trahit. Item, gratia præeunte, comitante voluntate. Concurrent igitur in conuersione hæc causa, verbum Dei, Spiritus sanctus, quem Pater & Filius mittunt, & nostra voluntas assentiens, & non repugnans verbo Dei.

IN minore est fallacia accidentis. Discernenda est enim vera doctrina à præstigiis sophismatum & inutilium rixarum, quas miscent huic disputationi curiosa & Sophistica ingenia. Deinde & consequentia ideo vitiosa est, in hoc argumento: Quia plus est in conclusione, quam fuit in præmissis. Non enim quia obscuræ & inutiles disputationes de hac parte doctrinæ à multis mouentur, propterea tota doctrina abiicienda est, quæ per se se plana, & ad erudendas consciências utilis est. Duplex est autem methodus, quam pijs & eruditis scriptoribus in explicanda hac doctrina vsitatam esse videmus. Nam aut obiecta actionum voluntatis discernuntur: Aut diuersi gradus recensentur libertatis in voluntate humana secundum status hominis diuersos.

I. Priorem methodum, qui obseruant: hi propositionibus certis rem totam complectuntur: Quarum prima est de electionibus motuum externorum, siue in actionibus moralibus, siue in actionibus artificu, siue in motu locali hominis quocunque. De his regula traditur: Homo, etiam non renatus potest vtcunq; regere locomotiuam, id est, flectere externa membra ad actiones vel congruentes vel pugnantes cum lege Dei.

2. Secunda propositio est de ἀδυναμία voluntatis in tollenda morte, & peccato, in inchoanda aut perficienda conuersione ad Deum, & tota obedientia interiore debita legi. Nam homines in hac deprauata natura, non possunt tollere peccatum & mortem, id est, exuere prauas inclinationes, & liberare se ab ira Dei, & à morte corporali & æterna, proprijs viribus aut operibus, aut meritis: nec possunt satisfacere legi. Denique non possunt se suis viribus ad Deum conuertere, nec sine voce Euangelij, siue Filio Dei, & sipe Spiritu sancto inchoare interiore obedientiam, id est, efficere initia veri timoris Dei aut veræ fiduciæ vincentis pauores in morte, & alijs magnis doloribus, item lætitiæ ac-

quie-

quiescentis in Deo, ardentis dilectionis Dei, veræ inuocationis, constantiæ & roboris in confessione, obedientiæ cordis in cruce, veræ castitatis, patientiæ, humilitatis & alias similes interiores virtutes, quæ sunt & nominantur à Paulo fructus Spiritus.

Tertia propositio est de ordine conuersionis, seu de modo, quo fiunt actiones spirituales in his, qui efficaciter vocantur per verbum & renasci incipiunt: Regulariter initium conuersionis est à verbo vocali, quod vult Deus audiri in Ecclesia. Per hoc Filius Dei λόγος ὁ ἐκὼν æterni Patris est efficax. Hic sua luce mentem illustrat & accendit veram Dei agnitionem, & simul Spiritu sancto mouet voluntatem & cor, vt velit Deo obedire: Et voluntas mota à Spiritu sancto assentitur verbo & repugnat naturali dubitationi & diffidentiæ, & acquiescens in verbo, & se Deo subiiciens, inchoat obedientiam: idque non viribus naturalibus, sed efficacia Spirit. sancti, qui corda lætificat, & accendit inuocationem, timorem Dei, dilectionem, fiduciam & alios motus tales, qualis est ipse. Sic fit liberatio ex morte, & ex inferis, & veræ consolatio diuina, & inchoatio nouitatis spiritualis, quæ non subitò aut vno momento perficitur, sed subinde crescit & augetur in tota vita, non raptu quodam Enthusiastico, aut infusione nouarum qualitatum sine cogitatione mentis, aut sensu voluntatis nostræ, vt cum sol radios spargit in dolium: aut cum ignis agit in stramen: sed concurrentibus his causis subordinatis: voce Euangelij lecta, audita, cogitata, & ipso Filio Dei intus nos docente, & tenebras mentium nostrarum discutiente, & simul effundente Spiritum sanctum, qui prauitatem voluntatis & cordis emendat ac corrigit: & voluntate nostra, quatenus sanari incipit, luctante, vt assentiat verbo Dei, & apprehensa misericordia Dei & accepta remissione peccatorum per Christum fide inchoet ac præster obedientiam Deo placentem.

Quarta

Quarta propositio est de impedimentis disciplinæ externæ & bonarum actionum. Item de obiectis & successibus extra nos. Impeditur enim libertas voluntatis humanæ etiam in disciplina præstanda, tum ab infirmitate, quæ nobiscum nascitur, tum a Diabolo, unde multi ruunt in tetra scelera præcipites. Et quamquam eligere voluntas consilia & actiones certas in vita externa instituenda potest: tamen non propterea sequuntur euentus, qui a pluribus causis reguntur.

Hæ sunt perspicuæ propositiones, quæ veram, vilem ac perpetuam Ecclesiæ catholicæ sententiam de libertate voluntatis humanæ continent.

II.

Porro in alia huius doctrinæ methodo, cum gradus diuersi libertatis distinguuntur iuxta diuersos status seu conditiones naturæ humanæ, rectissime hoc modo gradus liberi arbitrij considerantur: ut primus gradus sit in homine nondum lapsus, ubi liberum arbitrium fuit mens illustrata integra ac cæta Dei & voluntatis diuinæ agnitione; & voluntas inclinatione sua & motu spontaneo præstans integram obedientiam voluntati Dei agnitæ. In qua ipsa tamen agnitione & inclinatione nondum homo ita confirmatus fuit, ut obiecta specie alicuius boni, ad deficientium ab illa obedientia inclinari, atque etiam ab ea deficere suo & spontaneo motu non possit.

2.

Secundus gradus liberi arbitrij est in homine lapsus in peccatum, aut ex parentibus per peccatum corruptis nato, & nondum regenerato, in quo statu liberè quidem agit voluntas, sed non nisi peccare potest, siue actio illa per se vitiosa sit, siue per accidens peccatum fiat. Quia primorum parentum lapsu & culpa, amissa Spiritus sancti gratia, desijt in mente hominum lucere vera & integra Dei agnitio, & in voluntate & corde ardere vera dilectio & timor Dei, lætitia in Deo, & studium obtemperandi Deo. Hæc ignorantia & contumacia aduersus

Deum

Deum causa est, cur omnes actiones voluntatis & cordis cum peccato coniunctæ sint in homine non tenatæ, quandoquidem à fine illo aberrant, sine quo placere Deo non possunt, ut videlicet verus Deus honore afficiatur. Sicut autem prius ad obediendum, ita iam ad repugnandum diuinæ legi natura hominum ptona est & mala. Neque potest homo abijcere prauas inclinationes, & recipere veram agnitionem Dei & inclinationes bonas, neque facere actiones placentes Deo, seu incoare veram & spirituales obedientiam erga Deum sine peculiari Dei gratia & beneficio, quo per Spiritum sanctum & voce Euangelij regeneretur, ita ut emendetur in eo prauita, & cor atque voluntas moueatur efficaciter, ut secundum verbum Dei rursus incipiant agere. Interea tamen utcumque etiam in hoc statu, naturam omnibus tantum de Deo & voluntate eius notum est, quantum ad excusationem peccati omnem ipsis adimendam sufficit. A multis etiam non renatis, opera moraliter bona seu externam disciplinam præstari posse manifestum est, etiam si illud ipsum studium honestatis non est sine diuina frenatione animorum, aut sine dono heroico pertinente ad generalem actionem Dei.

Tertius hominis status est in hac vita, regenerati quidem, sed nondum glorificati, siue in quo incoata, sed nondum perfecta est regeneratio. In hoc statu voluntas, quatenus renasci, seu sanari, seu restitui cœpit, bene operari incipit. Quia in regeneratione singulari gratia seu beneficio Spiritus sancti per verbum Dei renouatur natura hominis, accenditur in mente noua lux & agnitio Dei, in corde noui affectus, in voluntate nouæ inclinationes cum lege diuina congruentes, & mouetur voluntas efficaciter ad agendum secundum has notitias & inclinationes, atque ita facultatem volendi, quod Deus approbat, & vsum eius facultatis recuperat, ac Deo conformis fieri & ei obedire incipit: Sed

hæc

hæc renouatio in hac vita non fit perfecta, neq; quod ad cognitionem Dei, quod ad inclinationes ad obediendum Deo attinet. Ipsi etiam renati non semper à Spiritu sancto reguntur, sed interdum à Deo vel examinandi, vel castigandi, vel humiliandi ipsos causa, ad tempus deferuntur, ita tamen ut ad poenitentiam reuocentur, ne pereant. Ideoque in hoc statu voluntas libertate sua utitur, non tantum ad bona, sed etiam ad mala sæpe eligenda, sicut ex infinitis lapsibus sanctorum manifestum est. Imò & tum quando inclinationem & propositum non simulatum, sed serium renati habent obediendi Deo, secundum omnia præcepta ipsius, id tamen languidum est, & perpetuò luctans cum inclinationibus, affectibus & cupiditatibus prauis, atque adeo in vita & moribus ipsorum elucet quidem studium pietatis erga Deum & proximum, sed nihilominus perfectam & integram obedientiam legi Dei præstare non possunt. Denique inclinationes etiam cogitationes, & affectus bonos & propositum bonum retinere, & in eo perseverare, non nisi eatenus possunt, quatenus hæc Spiritus sanctus in eis efficit & conseruat. Nam hoc docente & regente ipsos rectè iudicant & faciunt: Eo deserente ipsos cæcutiunt, errant, labuntur & deficiunt, sic tamen ut finaliter non pereant, sed resipiscant, & seruentur, si modo verè conuersi fuerint.

4.

Quartus hominis Status est post hanc vitam, glorificati seu perfectè regenerati, & ad imaginem Dei reformati, in quo voluntas tantum ad bonum & non ad malum eligendum libera erit. Et hæc quidem libertas erit integrè seu perfectè & semper Deo obediendi, qua non tantum non peccabimus, sed etiam peccare non poterimus. Tunc enim in mente lucebit perfecta Dei agnitio: In voluntate autem & corde perfectissima erit & summa inclinatio ad obediendum Deo, summa item dilectio Dei, & conformitas cum Deo, & lætitia in Deo acquiescens.

Ideo.

Ideoque nullus erit locus ignorantiae, dubitationibus de Deo, & vel minimæ contumaciae contra Deum. Præterea nunquam deserentur, sed perpetuò regentur in vita cœlesti beati à Spiritu sancto in omnibus suis actionibus. Itaque fieri non poterit, ut vlla in actione à rectitudine aberrent.

Hanc summam veræ sententiæ de libertate voluntatis humanæ ideò recitavi prolixiùs aliquantò, quam instituti huius laboris ratio requirere fortè videbatur, tum ut perspicuè tota doctrina ob oculos lectori poneretur, ut qualis illa sit remotis rixis Sophisticarum & inutilium disputationem appareat, tum ut sequentibus obiectionibus aliquid inde lucis accedat, ac simul calumniæ refutentur, quibus confictò quodam Synergismi crimine non leuiter hæcenus Ecclesiæ in Germania turbatae sunt. Vtilem verò esse doctrinam hæcenus recitam, & quam in Ecclesia extare necesse sit, prudens lector sua sponte intelliget. Nam hoc modo & imbecillitas ac miseria humana ob oculos spectanda proponitur, & beneficium Dei amplificatur, & cura ac diligentia nostra acuitur, & spes ac desiderium integre liberationis in animis piorum excitatur.

S

DE DISCIPLINÆ
GVBERNATIONE.

PRIMUM ARGVMENTVM.

Vitia sunt contra naturam.

Ergo nemo volens ea appetit. Sunt igitur vitia inuoluntaria: Et ruunt homines nolentes in vitia.

RESPONSIO.

In Epito.
Philom.
ral. 28.

Espondeo ad antecedens: *Vitia sunt contra naturam, scilicet integram, non sunt contraria corruptæ. Item sunt contraria parti, scilicet menti, non appetenti, parti auersæ à Deo, vt anteferre vitam confessioni veritatis, contrarium est menti, pars appetens cupit retinere vitam.*

ET hoc argumentum & aliquot sequentia, Philosophica sunt, quæ Aristoteles in 3. Ethic. cap. 5. ex Platone recitat ac refutat. Nam Plato, quia causam dissidij rationis & aliarum virium ignorat, & naturam hominis integram esse putat: intuenti iudicium rationis, quod hortatur ad optima, disputat vitium, quia contra naturam sit, non esse voluntarium. Duplex est autem error in hac ratiocinatione. Primum fallacia est accidentis. Non discernit enim Plato naturam corruptam, qualis nunc est, à natura integra. Deinde fallacia est à dicto secundum quid. Etiam nunc in natura corrupta, vitia sunt contraria parti intelligenti, cum recte iudicat. Retinet enim mens lumen honestorum & turpium dete-

detestatur ea, quæ sunt contra legem naturæ, seu contra notitias lucentes in mente: Verum pars appetens prona est ad vitia, & facile indulget illecebris obiectorum & prauarum inclinationum.

ARGVMENTVM II.

Temperamenta trahunt nolentes,
Aliqua temperamenta inclinant ad vitia.
Ergo aliqui nolentes trahuntur in vitia.

RESPONSIO.

Respondeo ad Minorem: *Temperamenta ita inclinant, vt sint tantum partiales, & remotiores causæ actionis, sed actio externa immediatè oritur à voluntate, quæ & libera est, & locomotiva liberè imperat.*

Epirom.
Philom.
ral. 288.

CREBRÒ hoc repetunt Philosophi, quod Galenus in titulo cuiusdam libri perscripsit: Animi mores congruere cum temperamentis corporum, vt Antonius bellus est, & libidinosus, quia temperamentum inclinac illum ad hæc vitia. Inde sequi videtur libertatem voluntatis humanæ non essetalem, vt vitia seu delicta externa auersari & fugere possit. Sed fallacia est à non causa vt causa. Principalis & propria causa actionum moralium est voluntas. Temperamenta verò, etsi adiuuant honestas aut malas actiones: tamèn sunt tantum causa partialis & remota seu minus principalis. Idèd contraria assuefactione emendari & corrigi possunt, quemadmodum hæc duo exempla testantur, quæ Cicero recitat in libro de Fato: Stilponem Megareum Philosophum acutum sanè hominem & probatum temporibus illis accepimus. Hunc scribunt ipsius familiares & ebriosum & mulierosum fuisse.

S 2 Neq;

Neque hæc scribunt vituperantes, sed potius ad laudem. Vitiosam enim naturam ab eo sic edomitam & compressam esse doctrina, ut nemo unquam violentum illum, nemo in eo libidinis vestigium viderit. Quid? Socratem nonne legimus, quemadmodum notavit Zopyrus physiognomon, qui se profitebatur hominum mores naturasque ex corpore, oculis, vultu, fronte pernoscere? Stupidum esse Socratem dixit & Bardum, quod iugula concata non haberet, obstructas eas partes, & obruratas esse dicebat. Addidit etiam mulierosum, in quo Alcibiades cachinnum dicitur sustulisse. Sed hæc ex naturalibus causis vitia nasci possunt, extirpari autem & funditus tolli, ut isiple, qui ad ea propensus fuerit, a tantis viciis auocetur, non est positum, in naturalibus causis, sed in voluntate, studio, disciplina,

ARGVMENTVM. III.

¶ **Habitus non possunt mox sumi aut deponi.**

Virtutes & vitia sunt habitus.
Ergo non sunt voluntaria.

RESPONSIO.

In Epito.
Philos. moral. 289.

Plus est in cōclusionē, quā in præmissis. Et si enim non mox sumi & deponi possunt, tamen sunt in potestate nostra, & quia præcedentes actiones, quæ agnunt habitum, sunt simpliciter in potestate nostra, & quia habitus præsentis contrariis actionibus mutari possunt, sicut videmus artifices dediscere artes, & Alexander, qui initio iustus & mitis erat, postea factus est saevus, & Augustus initio asper & immittis, postea fuit clemens. Maior perspicuitas est loqui de

de actionibus. Sunt autem libera seu spontanea actiones voluntatis, siue ante, siue post habitum existant. Nam voluntas & iuxta habitum, & contra agere potest. Sed de habitibus obscurior est oratio. Respicit autem Aristoteles vim consuetudinis seu assuefactionis. Visitatum dictum est. Consuetudo est altera natura: Et Galenus inquit: Consuetudo est acquisita natura. Ut igitur natura impetus vehementes habet, ita consuetudo valde in eam partem impellit hominem, ad quam assuefactus est. Idem omnes legis latores sapientes, conati sunt homines honesta disciplina seu assuefactione ad virtutem flectere, ut dicitur in versiculo:

Aded à teneris consuescere multum est.

Manet tamen libertas actionum, & actiones contraria mutant habitus, quia voluntas est principalis causa, quæ vincit habitum, minus principalem causam. Ideo dicitur:

Quod male fers, assuesce. feres bene, multa vetustas leniit.

Differunt habitus & actiones. Nam habitus oriuntur ex crebra repetitione earundem actionum. Verum est autem, habitus longo usu confirmatos siue bonos siue malos, non facile deponi, sed tamen actiones quæ præcedunt & sequuntur habitus, voluntatis arbitrio reguntur. Possunt igitur actiones, ex quibus habitus comparantur liberè omitti aut fieri. Deinde habitu etiam confirmato tamen actiones, quæ ex habitu sequuntur, possunt aut sic fieri aut aliter fieri, ut ebriosus potest sibi imperare, si velit, ne quotidie vino se ingurgitet. Sed plerumque serò medicina paratur. Cum mala per longas inualuere moras. Idem iuuentus, pericula consuetudinis vitiosæ consideret, ac sæpe sciam

- Iam illam ad Epicureismum intueatur, quam Bern-
hardus alicubi pingit, cum hoc ordine recitat pec-
cata & vitia, quæ oriuntur ex omissione disciplinæ.
1. Primum, inquit, in homine vitium est negligentia,
quæ est omittere labores honestos & exercitia, quæ
à delictis retrahere & auertere animos poterant.
 2. Alterum est curiositas, quæ est vltro occasiones pecca-
torum persequi, & eiusmodi res requirere, spectare, le-
gitare, auscultare, quæ possunt naturam per se pro-
nam ad peccandum exsuscitare & incendere efficaci-
us.
 3. Tertium est experientia quæ est audacia experien-
di & patrandi delicta, à quibus aliquandiu metu infami-
niæ secuturæ aut pœnarum aliquis fuit absterritus.
 4. Quartum est concupiscentia, quæ est magno impetu
ferri ad eadem delicta reperenda, præsertim quæ ali-
quandiu vel celare potuisti, vel etiam deprehensus
impunè habuisti.
 5. Quintum est consuetudo, quæ est ex
iteratione crebra eorundem delictorum velut habi-
tus quidam, sicut multi dicunt se postea, etsi velint,
non posse ampliùs à suis facinoribus abstinere. Se-
xtum, Contemptus, id est, impudentia & improbitas,
maiores indes progressus in delictis faciens, cum
sublannatione etiam omnium dehortantium & pœ-
nas denuntiantium. Hunc gradum tandem sequi-
tur Malitia, quæ non modò totas habenas concu-
piscentiæ laxat, sed etiam in delictis manifestis cum
gloriatione perseverat, & alios ad societatem eorun-
dem scelerum inuitat. Hanc scalam intuens iuuen-
tus, maturè Pauli Apostoli præcepto obtemperare
studeat: Ambulate accuratè, non vt faciat, sed vt la-
pientes.

ARGVMENTVM. III.

¶ Omnes actiones voluntatis oriuntur à
cognitione seu imaginatione.
Cognitio non est in nostra potestate.

Ergo

Ergo nec actiones sequentes sunt in nostra
potestate.

RESPONSIO.

Hoc Platonium argumentum continet multas
disputationes, videlicet, quæ potentia sint libera, vn-
de sit error in potentia indicante, quæ sit regula e-
mendans errores, quod discrimen iudicij in mente
& apprehensionis in sensu. Primum itaque sciendum
est, potentias cognoscentes agere naturaliter, cum
agunt, id est, cum sunt sana, & obiecta modo conue-
nienti offeruntur, apprehendere res vt sunt, vt oculi
vident lumen, sensus communis discernit lumen, à
tenebris. Sic mens intelligit res vt sunt, discernit vi-
tam & mortem, tenet notitias principiorum discer-
nentes honesta & turpia, non errantes in natura sa-
na, sicut mens sana non errat de numeris. Caterum
quoquo modo potentia cognoscens offerat res, manet
libertas voluntatis, vt si monstrantur equus & preti-
um, potes emere aut non emere. Hoc discrimen potē-
tiarum diligenter considerandum est, nec valet con-
sequentia:

Apprehensio non est libera,

Ergo nec actio voluntatis.

Quia apprehensio seu cognitio non est causa tota a-
ctionis voluntatis. Præterea voluntas, vt superior po-
tentia, potest sensui & menti imperare, vt vel consi-
derent res, vel se auertant, vt cum Alexander audit
in iudicio vnam partem, imperat sibi, vt aurem alte-
ram tribuat reo. Ex hoc fonte sumit responsionem A-
ristoteles ad argumentum:

S 4 Cog-

In epitoma
Philos. mo
ral. 291.

Cognitio non est libera.

Cognitio est causa appetitionis in voluntate.

Ergo nec appetitio in voluntate est libera.

Aristoteles hoc modo ad maiorem responderet: *Cognitio*
enim est in potestate nostra, quod voluntas potest
imperare inquisitionem rerum. Plerique enim pec-
cant voluntaria infortia, plerique vltro vitiosos
habitus confirmant, ut amator indulgens affectus, ut
dicitur:

Intrat amor mentes vsu, deditur vsu.

In Mario paulatim consuetudo auget crudelitatem,
 & hac consuetudo hebetat iudicium, & confirmat
 falsam opinionem, iniustas cades ciuium profuturas
 esse ad tranquillitatem. Huius prauæ consuetudinis
 initia Marius arcere poterat, poterat etiam postea eam
 corrigere. Ex hoc fundamento Aristoteles diluit argu-
 mentum, cum inquit: Si quis sibi ipse causa est habi-
 tus, aliquo modo etiam erit sibi causa imaginationis,
 id est, sicut se assuefecerit, ita iudicabit. Quod inclinat
 affectus confirmatus assuefactione, eò inclinabit iudi-
 cium. Ceterum in natura sana mens de ciuilibus mo-
 ribus sequens principia naturalia, non errat, sicut
 nec de numeris errat.

IN vtraque præmissarum fallacia est à dicto se-
 cundum quid. Primum enim apprehensio seu cog-
 nitio non est causa totalis actionum moralium. De-
 inde cognitio est aliquo modo in nostra potestate,
 potest enim voluntas imperare inquisitionem & ar-
 cere negligentiam affectatam & vitiosos habitus, qui
 corrumpunt iudicium.

ARGVMENTVM V.

Quilibet appetit finem, quem apprehen-
 dere potest.

Multi

Multi non possunt cernere verum finem.
 Ergo non possunt verum finem appetere.

RESPONSIO.

Verum est Achilles, Scipio, Lelius intelligunt ve-
 ram virtutem, & vident hanc esse præcipuum finem,
 id eò dirigunt omnia consilia, & omnes actiones,
 non turbant Rempublicam: Sed Paris, Marius, Catilina, nec
 intelligunt veram virtutem, nec vident præcipuum
 esse finem, sed alius aliud tendit, id eò non rectè faci-
 unt, ut cæcus metam, quam non videt, non potest pe-
 tere. Et si autem Aristoteles variè ad hoc argumen-
 tum respondet, tamen re ipsa facilis est responsio an-
 tea tradita, iudicium in sanis idem est, & non fal-
 lax: sed Paris, Marius & Catilina volentes aspernan-
 tur verum finem. Quanquam hoc concedendum est,
 esse aliam naturam alia præstantiorem, & ardenti-
 us intueri verum scopum, ac vehementius moueri ve-
 ro obiecto. Talis natura sibi rectius imperat, ut Scipio
 magis videt, magnum decus esse, non obsequi iracun-
 dia, cum pernicie patriæ, quam Marius, & illa i-
 psa virtutis forma magis mouetur. Sed Aristoteles
 breuiter diluit totum argumentum opposita instan-
 tia: Si apprehensio finis in Scipione ingenioso non im-
 pedit, quod minus virtus sit voluntaria: Ergo nec ap-
 prehensio finis impedit in Paride, quo minus vitium
 sit voluntarium. Scipio rectè iudicans, intelligit fi-
 nem esse virtutem ipsam, nec tamen hoc iudicio vo-
 luntas cogitur, & addit Aristoteles, etiam si appre-
 hensio finis non esset voluntaria, tamen media spon-
 te eliguntur, etiam si Paris captus est hac opinione,

In epitom.
 Philof. mo
 ral. 295.

S s vt si-

ut finem voluptatem esse existimet, non tamen necesse est eum rapere alienam coniugem, sed poterat voluptates concessas querere. Hæc reipsa & in summa dicit Aristoteles, tollens coactionem.

Aristoteles ad Minorem huius argumenti respondet per instantiam. Nam ut ex eo, quod virtute præditi verum finem actionum suarum prospicunt, non sequitur virtutem esse inuoluntariam: Sic falsò inferri ostendit, vitium non esse voluntarium, propterea quòd improbi verum finem non cernunt. Etsi enim errat Paris non rectè iudicans de virtute: tamen libèrè ac volens antefert voluptatem virtuti. Sed ut maior sit perspicuitas reperatur quòd in superiori argumento dictum est: Principaliter oritationes externas ab impètio voluntatis. Nam etiam mens quoq; inter causas actionum moralium principales seu *αἰτίαι*, refertur: tamen magis principalis causa est voluntas, cum sæpe hoc fiat, ut etiam si mens rectè iudicet, tamen voluntas excusso mentis iudicio contraria appetat.

ARGUMENTVM. VI.

¶ Nemo sponte est malus.
Ergo delicta non oriuntur à libera electione voluntatis humanæ, sed homines præter voluntatem suam coguntur peccare.

RESPONDEO.

In Ethic. ve
teri editio-
ne 63. Plato nequaquam loquitur de externis actionibus. Non tollit libertatem voluntatis in externis actionibus, non sentit homines necessariò turpia facta perpetrare, aut nò posse cohiberi affectus, sed illud sen-
sit,

fit, mirificum quoddam dissidium esse in homine, videlicet, iudicij seu rationis, & affectuum seu imbecillitatis, quæ repugnat iudicio mentis, & quicquid multos habere naturas male temperatas ac distortas, quæ difficulter coerceri possunt, qualis fuit in Antonio nativa intemperantia, aut in Catilina nativa crudelitas. Ideo dixit Plato, homines nò sponte malos esse, id est, habere inclinationes, tum repugnantes rationi, tum natas vnà cum ipsis corporibus, quæ difficulter coerceri possunt, iuxta illud: Natura sequitur semina quisque sua. Ac in disputatione illa in Timæo præcipuè hoc agitur, distorta temperamenta esse causas multorum vitiorum, & illas vitiosas inclinationes in temperamentis confirmari mala educatione & intemperantia. Deinde ad id non tollit libertatem voluntatis, ut iubeat vitiosas illas naturas frenari legibus, disciplina, doctrina, & honestis exercitijs. Liquet igitur Platonem verè tribuere libertatem voluntati in regendis externis actionibus, etiam si heret in hominibus imbecillitas non accersita. Citat & Galenus hoc dictum Platonis in lib. Cui titulus est, quòd mores animi sequantur temperamenta corporis, ubi de causis actionum eruditissimè disputat. Hæc est igitur vera sententia dicti Platonici. Quare non est detorquendum ad tollendam libertatem voluntatis.

Dictum Platonis propriè ad eam disputationem pertinet, qua quaeritur, An facta periram aut cupiditatem sint voluntaria. Aristoteles pronuntiat talia etiam delicta, voluntaria seu spontanea esse, imò & pecudum actiones ita discernit, ut alias nuncupet spontaneas, alias violentas. Etsi enim
pueris

pueris & pecudibus non tribui *αἰσῆσι*: tamen videt in his quoque discrimen esse inter violenta & spontanea. Leo sponte parcat homini prostrato, sed tamen sine deliberatione. E contra vi retinetur, cum includitur carceri. Sed Plato facta per iracundiam & cupiditatem nominat inuoluntaria, & disserit homines non sponte malos esse: Sed rapi impetu temperamentorum, ut ad iram videmus facile incitari biliosos. Quamquam autem, cum ira aut amore homines impelluntur ut peccet, actiones non dicuntur inuoluntariae. Quia voluntas frenare hos affectus poterat ac debebat, & indulgens sine coactione & volens indulget. tamen Platonis dictum monet de ingenti infirmitate humanæ naturæ, qua sæpe & facile etiam contra iudicium mentis cedunt homines flammis prauarum cupiditatum. Inde tamen non sequitur, nullam esse voluntatis humanæ electionem in frenandis membris externis, seu in vitandis delictis atrocibus.

ARGVMENTVM. VII.

Oculi & cætera membra externa agunt naturaliter. Item affectus cordis naturaliter, neque pro nostro arbitrio sumi, aut deponi possunt.

Ergo frustra præcipitur de moderatione affectuum, aut de continendis oculis manibus, lingua & cæteris membris, in quorum gubernatione, tota vis disciplinæ sita est.

RESPONSIO.

Voluit Deus aliquam libertatem in hac depravatione hominum reliquam esse, ut frenum iniici membris

bris & reprimi affectus possint. Ut autem hac gubernatio magis fiat perspicua, intueamur imperia. Nam hac imitari natura humana ordinem debent. Gubernatio in imperijs duplex est: Altera nominatur *δωτοικὴ*, altera *πολιτικὴ*. Facilius autem intelligitur *δωτοικὴ*, id est, berilis, cum videlicet coacti obediunt inferiores, ut cum homo inquietus impeditur carcere, ne tumultuetur. Altera, quæ nominatur *πολιτικὴ* est, cum suadendo flectuntur animi ciuium ut volentes obtemperant, quia videlicet bono aliquo, aut metu mali mouentur, ut legi non repugnent, ut ciues Attici volentes obtemperant Thrasybulo, ferenti legem, ne exules repeterent sua patrimonia, ex quibus iniuste eiecti erant. Et si enim multi ex præcipuis ciuibz, magnis damnis adsciebantur, tamen quia facultatum repetitio motura erat noua bella, pacis publicæ causa malebant suo carere. Hoc bono moti legem volentes accipiebant.

Ita in homine duplex est gubernatio: Altera *δωτοικὴ*, quæ mens & voluntas cogunt locomotiuam, ut externa membra vel reprimantur vel incitentur, ut in ardentissima siti, possunt tamen mens & voluntas imperare manibus, ne poculum attingant. Sic sunt conditi nerui, ut mentis & voluntatis imperio cieantur. Ita per locomotiuam velut carcere membra externa coerceri possunt, etiam si affectus in corde repugnent. Imò & appetitiones cibi & potus hoc modo frenantur. Nec obscuritas est huius & libertatis & gubernationis, quæ quidem custos est totius externæ disciplinæ. Et docendi sunt homines, ut hunc gradum intelligere discant, & exerceant, quia Sub te sit appetitio tua, & tu domineris eius.

In

In libro de
anima 121.

Deus seuerissime præcipit, vt hoc modo externa membra frenentur. Ita Achilles, etsi ardet ira, tamen re-
 tractus à Pallade, id est, ratione commonefactus, im-
 perat manibus, ne stringant gladium. Secunda gu-
 bernatio in homine est ea, quæ nominatur πολιτική,
 cum non tantum externa membra, per locomotiuam
 coercentur, sed ipsum cor congruit cum recta ratio-
 ne, & honesta voluntate, motum persuasione. Vt
 cum filius Thesei Hippolytus abstinet à nouerca Pha-
 dra. Consentaneum est enim, eum corde abhorruisse
 ab ea, cogitantem incestam consuetudinem non esse le-
 ue scelus, et puniri diuinitus atrocibus pœnis. Cuius ta-
 lis consonantia est recti iudicii, voluntatis, cordis et ex-
 ternorum membrorum, ea actio iuste nominatur vir-
 tus. Sed rara est in hac hominū infirmitate: Et si-
 bi est talis virtus, vt in Scipione non est sine singulari
 motu diuino, sicut honestè dictum est à Cicerone:
 Nulla excellens virtus est sine afflatu diuino. Ecclesia
 habet illustriora & plura exempla, vt Ioseph fugien-
 tis illecebras domine. Item Danielis retinentis animi
 constantiam & celsitudinem inter leones, & mar-
 tyrum in similibus exemplis confessionis. Nam ipse
 colligit Deus Ecclesiam, vt sanatis morbis nostris, &
 restituta vita aeterna, communicet nobis sese, suam
 lucem sapientiam, & virtutes suas in omni aterni-
 tate. Et huius lucis & harum virtutum initia in hac
 vita accendit in nobis, ipse habitans in pectoribus no-
 stris. Et quidem præcepit, vt petamus nos ab ipso gu-
 bernari, vt vera virtus seu hac gubernatio, quæ est
 consonantia Dei, mentis nostræ, voluntatis, cordis &
 externorum membrorum restituatur. De hac repres-
 sione effectuum præcipue loquitur concio in Genesi
 Subte sit appetitus tua, & tu domineris ei.

IN

IN omni vita ad multarum rerum diiudicationem,
 & ad morum gubernationem, necesse est tenere
 doctrinam, quantum lacunque est, quæ de anima, &
 gradibus potentiarum traditur. Et inter cæteras par-
 tes considerari necesse est, quæ potentia agant natu-
 raliter, quæ agant libere, & quæ sint rectrices, &
 quæ regi possint. Primum igitur sciendum est vo-
 luntatem in suprema potentia rationali sic condita
 esse, vt habeat libertatem, id est, facultatem eligendi
 rem cognitam, aut non eligendi aut suspendendi ac-
 tionem. Deinde duæ potentia sunt, quæ regi possunt
 appetitiua in corde & locomotiua. Reguntur autem
 dissimilibus modis. Ac mirabiliter Deus duas species
 gubernationis ipsi naturæ hominis impressas nobis
 proposuit, vt hac ipsa imagine commonefacti co-
 gitemus discrimina disciplinæ & iustitiæ cordis. Lo-
 comotiua obtemperat, vt serui, seu vt brutum, etiam
 si non ostenditur causa bona vel mala: vt cum volun-
 tas iubet auertere oculos, locomotiua obtemperat,
 siue causa ostendatur, siue non ostendatur. Sed cor
 non obtemperat sine persuasione, id est, sine offen-
 sione boni alicuius, & obtemperat non vt seruus,
 seu vt brutum, sed persuasionem motum, vt sapientes
 & liberi ciues. Vt in Varrone latitante cor non depo-
 nit metum, donec audit sibi parci ab Antonio. Hæc
 obedientia præstantior est, quam altera seruilis, & est
 imago veræ iustitiæ & non hypocriticæ.

Consideranda sunt autem hæc discrimina, vt sci-
 amus, quæ potentia quomodo regenda sunt, & vt
 nos ipsos ad curam regendarum potentiarum ex su-
 scitemus, vt Paulus iuquit: Facite membra vestra
 arma iustitiæ. Vegetatiua & sensus agunt naturali-
 ter, nec per sese obediunt voluntati, sed reguntur
 per locomotiuam. Homo furax etiam si cupidita-
 tem cordis non potest extinguere, tamen & potest
 & debet per locomotiuam coercere manus. In argu-
 mento est fallacia à dicto Secundum quid. Ve-
 rum

rum est, sensus per se se agere naturaliter, vt oculus incolumis, apertus, obiectum oblatum iusto intervallo non potest non videre. Ita affectus quoque sequentes notitiam obiecti, naturaliter afficiunt cor, sed inde non sequitur, sensus externos aut affectus prorsus non posse regi. Nam experientia testatur, nervos quibus cientur organa sensuum pro arbitrio voluntatis huc aut illuc moueri, oculos, linguam, manus, pedes contineri, & in hanc, vel illam partem transferri posse. Sic & affectus, lætitia, ira, amor, odium aliquo modo voluntatis imperio reprimi possunt.

**AN HOMO VIRIBVS
LIBERI ARBITRII IMPLERE
legem Dei, aut ex sese, id est, ex suis
Viribus conuertere se ad
Deum possit.**

ARGVMENTVM PRIMVM.

¶ Experientia testatur etiam non renatos & Ethnicos præstare opera congruentia eum lege Dei:

Ergo falsum est homines non renatos nihil nisi malum ac Deo displicens, absq; renouatione & beneficio Spiritus sancti singulari, efficere posse.

RESPONSIO.

Abet humana voluntas libertatem in operibus & rebus deligendis, quæ ratio per se comprehendit. Potest aliquo modo efficere iustitiam ciuilem, seu iustitiam operum, potest loqui de Deo, exhibere Di-

In Apolo.
art. 18. de
lib arb.
Tom. 1. e.
per. 99. b. &
100.

certum cultū externo opere, obedire magistratibus, parentibus, in opere externo eligendo, potest continere manus à cade, ab adulterio, furto. Cum reliqua sit in natura hominis ratio & iudicium de rebus sensui subiectis, reliquus est etiam delectus earum rerum, & libertas & facultas efficiende iustitiae ciuili. Id enim vocat Scriptura iustitiam carnis, quam natura carnalis, hoc est, ratio per se efficit sine Spiritu sancto. Quanquam tanta est vis concupiscentiae, vt malis affectibus sæpius obtemperant homines, quam recto iudicio. Et Diabolus, qui est efficax in impijs, vt ait Paulus, non desinit incitare hanc imbecilem naturam ad varia delicta. Haec causa sunt, quare & ciuili iustitia rara sit inter homines, sicut videmus, ne ipsos quidem Philosophos eam consecutos esse, qui videntur eam expetiuisse. Illud autem falsum est, quod dicunt aduersarij, non peccare hominē, qui facit opera praeceptorum extra gratiam. Et addunt amplius, talibus operibus necessario deberi remissionem peccatorum, ac iustificationem. Nam humana corda sine Spiritu sancto sunt sine timore Dei, sine fiducia erga Deum, non credunt se exaudiri sibi ignosci, se iuari & seruari à Deo. Igitur sunt impii. Porro arbor mala non potest ferre bonos fructus. Et sine fide impossibile est Deo placere. Igitur etiam si concedimus libero arbitrio libertatem & facultatem externa opera legis efficiendi, tamen illa spiritualia non tribuimus libero arbitrio, scilicet verè timere Deum, verè credere Deo, verè statuere ac sentire, quod Deus nos respiciat, exaudiat, ignoscat nobis &c. Haec sunt vera opera primæ tabulae: quæ non potest humanum cor efficere, sine Spiritu sancto, sicut

T ait

an Paulus: Animalis homo, hoc est, homo tantum naturalibus viribus vtens nō percipit ea, quæ Dei sūt. Et hoc indicari potest, si considerent homines, quomodo corda de voluntate Dei sentiant: Virum verē statuunt, se respici & exaudiri à Deo. Hanc fidem difficile est & sanctis retinere, tantum abest vt sit in impijs. Concipitur autem cum corda per terrefacta angelum audiunt, & consolationem concipiunt. Prodest autem ista distributio, in qua tribuitur libero arbitrio iustitia ciuili, & iustitia spiritalis gubernationi Spiritus sancti in renatis. Ita enim retinetur pedagogia, quia omnes homines pariter debent scire, & quod Deus illam ciuilem iustitiam requirat, & quod aliquo modo prestare eam possimus et tamen ostenditur discrimen inter iustitiam humanam & spiritualem, inter philosophiam, & doctrinam Spiritus sancti. & intelligi potest, ad quid opus sit Spiritu sancto. Neg, hac distributio à nobis inuenta est, sed Scriptura clarissime tradit eam. Tractat eam & Augustinus, & est recens egregie tractata à Guilielmo Parisiensi, sed scelestè obruta est ab istis, qui somniauerunt, homines legi Dei obedire posse sine Spiritu sancto, dari autem Spiritum sanctum, vt accedat respectus minorij.

Antecedens loquitur de iustitia carnis, seu de operibus moraliter bonis. Hæc non rectè confunduntur cum iustitia spiritali, seu cum operibus Deo placentibus. Habent non renati libertatem præstandi externam disciplinam, & faciunt multa opera ciuilitè bona Sed hæc ipsorum facta per se bona, tanquam hypocrisis & larvæ virtutis seu pietatis, Deo placere non possunt, quia persona per Mediatorem non est reconciliata Deo

Deo, & quia multis defectibus & peccatis cōtaminata sunt, & fiunt sine vera Dei agnitione: Neque hoc sine principali, vt Deus ab illis honore afficiatur, ac denique sine mediatoris fiducia, & sine interioris & spiritalis obedientiæ incoatione. Propter hæc accidentia, illa quantumuis egregia opera non renatorum pro peccatis habentur in iudicio Dei. Vitium arguementi oritur ex falsa definitione boni operis, quod sciamus non tantum esse opus mandatum à Deo, sed fieri etiam oportere in fide, id est, agnitione & fiducia Mediatoris, & ad hunc finem referri, vt Deus honore afficiatur.

ARGVMENTVM. II.

Paulus affirmat ius Dei scriptum esse in cordibus hominum: & de agnitione Dei inquit Quatenus Deus cognosci potest, notus est eis. Idque in genere dicit de omnibus hominibus etiam non renatis.

Ergo cum veræ notitiæ de Deo & voluntate ipsius, & de vita rectè instituenda, in mentibus non renatorum reliquæ sint, voluntas agens secundum eas notitias, & rectæ rationis iudicium sequens, non peccat, sed viribus liberi arbitrij opera Deo placencia præstare potest.

RESPONSIO.

Eodem in loco Paulus affirmat reuelari iram Dei super omnem impietatem, quæ veritatem in iniustitia detinet. Arguit igitur omnes homines in hac corruptione naturæ. Et si enim norunt legem Dei tamen

In enar. c. 1
ad Rō. To.
4. oper. 61.
& 62.

notitiam in iniustitia captiuam detinent, id est, non obtemperant ei. Breue dictum est, sed atrocissimam accusationem continet, & duas partes in homine pingit: Notitias veras, quæ sunt sapientia, congruens cum sapientia Dei, videlicet legis notitia. Deinde verò hæc ipsam diuinam sapientiam, inquit, oppressam esse horribili cōtumacia natura humana, id est, etiam, si lucent in parte cognoscende notitia legis, & quidem diuinitus insita, quæ affirmant, quòd Deus sit, quòd sit iudicaturus, & docent qualis sit, videlicet sapiens bonus, verax, iustus, castus: tamen in cordibus talis est auersio à Deo, vt non vetè timeant, non verè diligant Deum, non verè confidant ei, non verè inuocent, imò plerumque manifestis furoribus hunc iudicem contemnant.

Meminerimus autem hoc loco & illud, notitiam
 „ naturalem de Deo esse legis notitiam, et nō promissio-
 „ nem Euangelicam, de gratuita remissione propter
 „ Filium. Nam hæc promissio nequaquam insita est in
 „ creatione mentibus humanis, sed postea noua & sin-
 „ gulari patefactione promulgata est, & à lege discer-
 „ nenda est

Concedendum est multas veras notitias esse in
 „ mentibus non renatorum, quæ vocantur lex
 „ naturæ, & sunt pars legis diuinæ. Sed illæ notitiæ
 „ non sunt integræ, neque sufficiunt ad Deum agno-
 „ scendum & vitam rectè instituendam. Ideoque Deus
 „ iuxta has lucis diuinæ reliquias non rectè coli potest
 „ nisi accedat agnitio Dei & voluntatis diuinæ ex
 „ verbo Dei, Ecclesiæ tradito. Ipsi etiam homines
 „ non instituti in doctrina Ecclesiæ, multa falsa venis
 „ notitijs naturæ impressis assuunt, & ex erroribus
 „ peccata cumulant. Denique ea est voluntatis & af-
 „ fectus

fectum etiam contra iudicium rectè rationis cōtu-
 „ macia, vt ne naturalibus quidem notitiis obtempe-
 „ rent. Plus est igitur in consequenti, quam fuit in ante-
 „ cedente.

ARGVMENTVM. III.

In multis præstantibus viris Ethnicis non
 „ tantum fuerunt opera externa honesta,
 „ sed etiam vera virtus, id est, interior obe-
 „ dientia voluntatis & cæterarum virium,
 „ congruens cum lege Dei.

Ergo homines libero arbitrio facere possunt
 „ præcepta Dei, etiam sine Spiritu sancto.

RESPONSIO.

Verum est, etiam post hanc deprauationem adhuc
 „ duo genera esse actionum in voluntate humana. Vnum
 „ est illustre & omnibus notum, gubernatio poten-
 „ tia locomotiuæ, vt vocant, quæ scilicet regit mo-
 „ tus locale in externis membris, vt voluntas in Achil-
 „ le imperat manibus, ne stringant gladium, voluntas
 „ in laborante febribus, potest coercere manus, ne pocu-
 „ lum ori admoueant, etiam si valde sitit. Non obscura
 „ est doctrina de hoc genere actionum, & his, qui non
 „ sunt rudes elementorum physices, magis obuia est. Ac
 „ vix vulgò loquimur, hæc gubernatio est *ἀκρωτική*, id
 „ est, imperat etiam inuitis, vt Dominus seruis. Fre-
 „ nari vt cunque aut cieri externa membra voluntatis
 „ imperio possunt, siue intus congruant affectus seu ap-
 „ petitiones, siue non congruant. Vt laborans febrili
 „ etiam cum valde sitit, potest coercere manus & la-

In enarra.
 Symb. Ni-
 cen. Tom.
 1. ope.
 417. b.

bra, ne poculum attingant. Alterum genus actionum in voluntate obscurius est, cum voluntas vera & seria electione seu *αεαγετixη* antefert honestas actiones, ut Hippolytus serid & sine simulatione vitat & fugit nouerca concubitum; Fabricius serid & sine simulatione reicit aurum à Pyrrho missum. Sic igitur & in non renatis voluntas serid potest honestas actiones erga homines aliquo modo velle, sed id fit sine timore Dei, sine vera fiducia & sine dilectione Dei.

IN Physicis discernuntur gradus actionum in voluntate. Aliæ actiones nominantur elicite, aliæ imperate. Elicite sunt, quibus voluntas per se, nec simulans, nec aliis imperans aliquid expetit aut auerfatur, ut Scipio verè & ex animo vult patriam tranquillam esse. Ideo non rixatur cum tribunis, Aliæ actiones nominantur imperate, cum videlicet voluntas aut sibi ipsi aut inferioribus viribus imperat, ut cum Achilles iratus à Pallade monitus imperat manibus, ne gladio feriant Agamemnonem, imperat & pedibus, ac discedit ab illo, cuius stulta oratione inflammabatur. Vtrumque genus actionum fatendum est cadere etiam in non renatos, etsi *αεαγετixη* illa & seria virtus rara est in hac hominum infirmitate, ac potissimum in heroicis viris conspicitur, nec est sine motu aliquo singulari diuino. Verum semper, actiones illæ, ad quas præstant voluntas in non renatis aliquo modo idonea est, discernendæ sunt à tota seu integra conformitate, cum lege Dei: Imò & ab initijs bonarum actionum seu motuum erga Deum in corde, quæ non sunt sine conuersione ad Filium Dei, & sine Spiritu sancto. Rursus igitur in consequenti plus est, quam in antecedente.

ARGV

ARGVMENTVM VIII.

Rom. 3. inquit Paulus: Gentes naturaliter ea, quæ legis sunt, facere. Ergo lex Dei fieri potest naturalibus viribus sine Spiritu sancto & sine regeneratione.

RESPONSIO.

Disputat Augustinus in explicatione huius di. In enarra. Et, an gentes legem fecerint: Et an natura fecerint: ad Rom. Paulus tantum hoc ratiocinari vult, in gentibus esse Tom. 4. o. notitiam legis (quod inde ratiocinatur, quia multi per. 71. tantum fecerint iudicio naturali, quantum Iudei lege scripta) Et diiudicari in conscientijs honesta et turpia. Hoc ergo sequitur, si tantum disciplina & externa facta considerentur. Scipio non attigit sponsam alterius, quia sciebat adulterium turpe esse, & à Deo puniri. Fecit igitur opus legis. Et Paulus nō dicit, Gentes legem fecisse, sed ea quæ sunt legis, id est, aliqua legis opera. Et vocabulum natura, hic significat idem, quod naturali notitia monstrante discrimen honestorum & turpium. Hec est simplex & natia sententia, quam lector amplectatur, reiectis corruptelis, quas finxit Pelagius & ceteri.

Non hoc dicit Paulus, gentes impleuisse legem, cum postea affirmet, omnes homines peccasse, & carere gloria Dei. Sed quæ legis sunt, inquit, ea gentes naturâ faciunt. Significat autem hæc phrasis, facere quæ sunt legis, non quidem satisfacere legi, quæ de perfecta conformitate de quæ interiori & exteriori obedientia concionatur, sed aliqua

T 4

qua legis opera facere, videlicet externam disciplinā præstare quomodocunque congruentem cum lege. Sic enim conferuntur in ea Pauli disputatione Iudæi & Ethnici, ut Ethnicos bene moratos significet naturali iudicio tantum legis facere, quantum faciunt Iudæi honesti non renati, qui legem habent manifesta promulgatione traditam, quando quidem utriusque student honestè regere mores externos. Inde verò non sequitur, hos vel illos integrè obedire legi, cum sint sine vero timore Dei, sine fide & vera inuocatione.

„ Aliqui dictum Pauli accommodant non ad obseruationem legis, sed tantum ad rationem, quam profane etiam gentes in legibus condendis secutæ sunt, ut sit sententia: Ethnici quanquam non habuerunt legem, nimirum ut Iudæi, quibus Deus singula legis capita tradidit: tamen natura, quæ sunt legis, fecerunt, atque adeo sibi ipsis fuerunt lex, hoc est, honesta sibi & aliis præceperunt, turpia prohibuerunt, ut cum de externo cultu religionis leges tulerunt cum in furta, adulteria, homicidia, poenas statuerunt. Vnde hoc tantum sequitur, Omnes homines natura duce aliquem habere religionis sensum, & aliquod honestorum & turpium discrimen, quæ illis condemnandis sufficiant, quantumvis plena veræ pietatis & iustitiæ cognitione natura non sint præditi.

Quæ Augustinus de hoc loco disputat ad Martell. ea à Pauli contextu paulò sunt alieniora. Ait enim hunc locum intelligendum esse de gentibus ad fidem conuersis. Atqui constat, nec renatos in hac vita unquam legi satisfacere. Nec satis fidei huic expositioni Augustinus ipse. Ideo & alteram quaerit: Si, inquit, de iis est dictum, qui fidem non habent, ad hoc eis proderunt cogitationes suæ excusantes in die iudicii, ut mitius puniantur, qui naturaliter quæ legis sunt utcunque fecerint. Minus punietur Fabricius quam Catilina, non quia est bonus,

us, sed quia ille magis malus. Sed retineamus explicationes dicti Paulini suprâ traditas, quæ nativam sententiam Pauli satis concinnè exprimunt, ac simul ostendunt, Pelagianos impudenter hoc Pauli dicto abusos esse ad impium errorem stabiliendum, quod homo naturalibus viribus implere legem Dei possit. In quo non obscurum est, committi ab eis fallaciam à dicto secundum quid. Qui a externa opera legis, de quibus Paulus loquitur, confundunt cum integra legis impletione, quæ huic naturæ est impossibilis.

ARGVMENTVM V.

Ratio hortatur ad optima.

Ergo & nota sunt ex naturali iudicio rationis quæcunque ad salutem hominis pertinent: & homo, qui ratione regitur, præstare potest obedientiam Deo debitam.

RESPONSIO.

Insignis hæc est sententia Aristotelis, quæ extat in fine libri primi Ethicorum: Ratio hortatur ad optima. Sed prudenter de ea iudicandum est: Verum enim est, legem naturæ, id est, naturalem notitiam hortatricem esse ad honestas actiones: Sed interim sciendum est discrimen legis & Evangelij: Sciendum item, quatenus obtemperent recto iudicio ceteri vires. Nam abusi sunt quidam hoc dicto Aristotelis. Si monstrat optima, quid opus est Evangelio? Respondet: Ratio monstrat, ut lex, nec satis est legem nosse, cum querimus de voluntate Dei erga nos. Alexandrum hortabatur ratio, ne attingeret Darij coniun-

In Epitom.
Philos. mor.
ral. 236.

gem, interim tamen de Deo dubitabat. Erat igitur sine timore Dei, sine fiducia, & sine dilectione. Quare ratio monstrat optima, videlicet in ciuilibus moribus. Addendum & hoc est de lege, seu de notitia naturali. Quamquam lex nota est naturaliter, tamen sepe repugnat cor & voluntas, nec potest verbis explicari quanta sit confusio ordinis in homine contra legem Dei. Quare dicit Paulus, Homines veritatem derelinque in iustitia, id est, in horribili contumacia. Mens iubet Dauidem, ne inflammetur amore coniugis alienae. Sed harmonia virium conturbata est, cor habet vagos & errantes impetus, & rapit secum voluntatem. Mens iubet, vt verè meruimus iram & iudicium Dei. Sed voluntas auersa à Deo leuiter curat minas caelestes, cum quidem exempla quotidie atrocissima proponantur. Quare dictum Aristotelis de notitia intelligitur, non de voluntate, quae non semper obtemperat veris notitijs. Ceterum hoc ipsum dictum amemus, quia commendat nobis legem naturae, quae est regula honestarum actionum.

¶ Duplex restrictio est addenda dicto Aristotelis. Prima est de caligine mentis humanae. Nam ratio non solum prius ignorat doctrinam Euangelij, neque ea quae sunt verae pietatis intelligit, sed etiam in rebus adhanc vitam pertinentibus saepe deluditur falsa imagine bonorum, saepe illecebris affectuum vehementium quasi funibus vel neruis, vt ait Plato, in diuersum abripitur, vt in iudicando aberrat. Altera restrictio est de dissidio voluntatis & rationis. Nam tunc etiam cum rectè iudicat ratio, tamen voluntas & cor imperium rationis excutiant, & fertur equis auriga, neque audit curus habenas. Hinc, quid de tota disputatione, quae

in scholis Philosophicis agitur de viribus liberi arbitrij, iudicandum sit, facillè intelligi potest. Nam liberum arbitrium per se nihil potest in ea, quae sunt verae pietatis vt illa quidem amplectatur, sed tantum vt ea respuat & fugiat. In reliqua huius vitae, potest quidem aliquid: At vix citra errorem. Nam aut planè noxia pro bonis deligit & bona pro noxijs repudiatur, aut certè nec bona expetit, nec mala fugit ita vt oportet. Plus est igitur in consequenti, quàm fuit in antecedente.

ARGVMENTVM VI.

¶ Vniuersaliter in omnibus hominibus obiectum voluntatis est res bona. Nihil enim diligitur, nisi boni alicuius rationem habeat.

At Deus est summum & infinitum bonum, idque in hominibus sanis etiam ratio iudicare potest.

Ergo potest homo naturali inclinatione se se conuertere ad Deum, eumque anteferre cæteris rebus omnibus.

RESPONSIO.

Aliud est obiectum voluntatis in renatis, aliud ve in libello
 vò in ijs, qui non gubernantur luce Euangelij & à de anima
 Spiritu sancto. Hic igitur, vt Catoni aut Ciceroni, ob
 iectum est voluntatis in appetendo bonum finitum, volunt, 146
 quatenus ratio aut sensus decernit, id esse bonum hu-
 mana naturae aut societati. Rursus in fugiendo, ma-
 lum contrarium illi bono, obiectum erit. Hinc iudi-
 cari potest, quomodo humana appetitiones sine Spiritu
 sancto

sancto progrediantur. Sunt autem huius boni species: Honestum civile, bona utilia, vita, & vita commoda: Item iucundum ut voluptates, quas aut sensus aut ratio expetit. Intra hanc bonorum regionem versantur appetitiones. Ut doctrinam expetimus, est enim quadam mentis perfectio & lux, & cum in hoc tam pulcrum theatrum ad contemplationem celi, stellarum, terrae, plantarum, animantium collocati simus, & sint in nobis semina scientiarum, naturam ipsam incircumur ad considerationem tantae varietatis & pulchritudinis rerum. Expetunt aliqui virtutem, etiam si fructu carentum est ut Scipio, Fabius: Expetimus gloriam, est enim res pulchra, praestantia virtutis, & hanc tribui nobis volumus seu verè seu falsò. Sunt enim homines naturam superbi, id est, sui amantes, & sese magnificari cupientes. Deinde expetimus vitam, vitam commodam & voluptates. Ultra hac non progreditur Cato. Non amat Deum, quia etiam si statuit esse Deum, tamen dubitat, utrum curet, exaudiat & adiuuet nos, somniat otiosum esse, nec bonum esse generi humano. Certò in erumini non amat, quas si non existimat à materia tantum oriri casu, sed poenas esse iudicat scelerum, certè Deum punientem non amat. Hinc multa sunt in Poetis dubitationes de providentia, & reprehensiones Dei, ut illud apud Virgilium: Famamque fouemus inanem. Ac ut in mente sunt tenebra, ita multò magis voluntas à Deo auersa est, & sicut naus in Syrtibus agitata diuersis ventis varie iactatur, ita voluntas vagabunda sine ordine ad alia atque alia obiecta ruit. Ideo Paulus inquit: Qui secundum carnem sunt, carnalia sapiunt, videlicet quae recensui. Cato amat virtutem, sed non propter Deum

Deum, nec statuit se curae esse Deo, nec diligit Deum. Hic gradus obseruandus est, ut discrimen Philosophiae & Euangelij fiat illustrius. Iam igitur à scholis philosophicis discedentes, sciamus nobis ad lucem Euangelij vocatis obiectum esse voluntatis: Bonum infinitum, & cetera bona suo ordine appetenda. Vocamur enim ad instaurationem naturae, & proponitur nobis Filius Dei Dominus noster Iesus Christus, crucifixus pro nobis & resuscitatus, qui affirmat Deum non esse otiosum, sed verè & horribiliter irasci peccatis: Recipere autem in gratiam confugientes ad Filium, & exaudire eos ac liberare. Hanc Euangelij vocem cum audimus & fide amplectimur, ipse Filius Dei & aeterni Patris accendit lumen in mentibus nostris, & Spiritu suo sancto corda inflamat, ut in Deo acquiescant & latentur, diligant eum, & obedire ei incipiant, petant se ab ipso regi, & rursum fiant templum Dei. Nec sumus Stoici, dicimus etiam res conditas à Deo bonas esse, vitam, cibum, potum, coniugium, politicam societatem, sed ordine hac expetenda esse, & nequaquam anteponenda Dei voluntati. Babylon senex Episcopus Antiochenus amat vitam, coniugium, filios. Et iam octogesimum annum egressus erat, ne quis iuuenili audacia eum sibi periculum attraxisse existimet. Et tamen confessionem Euangelij antefert suae & filiorum vitae. Stant grandaeui parentes, nec tantum spectatores sunt nec filiorum, sed etiam confirmant eos in agone. Deinde tribus adolescentibus filiis interfectis in conspectu parentum, senex pater trucidatur. Mater superstes, mariti & filiorum corpora collocat in sepulchra. Talia exempla nobis obiectorum gradus ostendunt.

Cum

¶ **C**um quæritur de ordine bonorum, An etiam infinitum bonum sit obiectum humanæ voluntatis, id est, an naturaliter voluntas Deum diligere & ad eum sese convertere possit: sciendum est per accidens fieri, videlicet propter corruptionem naturæ nostræ, quod non renati tantum circa finita bona versantur, & quod in his ipsis ordine bonorum conturbato non solum mens saepe aberrat, sed etiam voluntas & cor à mentis iudicio discedunt. Interea tamen ratio, quatenus rectè iudicat, & ipsa lex Dei docet præcipuum obiectum voluntatis esse bonum infinitum, scilicet Deum, iuxta illud: Diligas Dominum Deum tuum ex toto corde. Postea cetera bona iusto ordine expetenda esse. Sed hæc non fiunt in renatis, nec ex viribus liberi arbitrij est, quod voluntas se ad Deum conuertit, & iustum ordinem bonorum retinet, vt David renatus per Spiritum sanctum præcipue Deum diligit, postea expetit victorias, victum, bonum statum Reipublice, vt conseruetur Ecclesia Deum celebrans. Scipionis voluntas hæret in finito bono, expetit virtutem, quia huius pulchritudinem cernit, & iudicat magis convenire homini actiones virtutis, quam beluinas faucium voluptates. Et sic philosophi loquuntur de finitis bonis, quæ docet aliquo modo esse in nostra potestate. Sicut inquit Aristoteles: *μεγαλιστα* in eorum esse, quæ sunt in potestate nostra.

ARGVMENTVM VII.

¶ **H**omines possunt diligere bona finitæ toto corde & tota anima, vt pecuniam, liberos, vitam, honores.

Ergo & Deum possunt toto corde diligere

RESPONSIO.

Si hominis natura integra esset, summum obiectum

Deum

¶ **E**tum voluntatis inter appetenda & amanda esset In libel. de Deo, vt testatur lex diuina: Diligas Deum ex toto corde. Ideo condidit Deus creaturas racionales, vt essent alia natura, quibus suam sapientiam & bonitatem communicaret, quia bonum est *κοινωνειν*. Itaq; sicut Sol lucem & calorem in hoc aëre spargit, ita Deus in mentes nostras sparsisset λόγον & Spiritum sanctum. Ac λόγος monstrasset Patrem, & multipliciti sapientia mentes illustrasset, voluntates autem & corda copulasset Spiritus sanctus eterno Patri, mutuo amore, lætitia & motibus congruentibus cum natura Dei. Talis fuisset sapientia & vita hominis, congruens cum sapientia & vita Dei. Et hæc bona amissa in lapsu per Euangelium restituuntur. Ac rursum erit Deus omnia in omnibus beatis. Fuisset igitur amor ordinatus. Ante omnia maximum incendiū amoris fuisset erga Deum, deinde res bonas ceteras amassemus, eo ordine, quem monstrat diuina sapientia. Virtutes, vitam, vitæ commodam propter Deum expetiuissemus, & agnouisset homo, se in vsu legitimo harum rerum Deo seruire, & Deum conditorem celebrasset.

¶ **A**t nunc, cum similes sumus illi viatori vulnerato & spoliato, & in mente tenebræ sunt, id est, multæ tristes dubitationes de Deo, & non est in cordibus amor Dei, voluntas alia obiecta querit, non Deum, ac horum ordo etiam conturbatur. Summum bonum esse voluptates corporis, non Epicurus tantum, sed maxima multitudo hominum existimat. Alij modestiores, dicunt, virtutem melius quiddam esse. Nechi tamen virtutem propter Deum appetendam esse docent. Ita amissa luce mentis, & extincto amore Dei

is

in voluntate, Philosophi à veritate aberrant, vt alibi copiosius dicitur.

Fallacia est accidentis. Homines bonum infinitum debebant magis appetere, scilicet, si natura plenè intelligeret bonum infinitum, & ordinatè ageret. Sanè si primi homines sapientiam & iustitiam retinuisent in creatione inditam, non solum mens cōstanter & sine errore iudicaret de ordine bonorum: sed etiam voluntas ad Deum conuersa esset, nec illā creaturam huic summo & infinito bono anteferreret, sed in eo primū & principaliter acquiesceret, & postea reliquos bonorum gradus iusto & legitimo ordine expeteret, ijsque cum præsentiæ Dei cogitatione & ardenti gratiarum actione frueretur. Quia verò voluntas à Deo auersa est, secuta est tristis & lugenda confusio appetitionum, vt multi sepe uxorem & liberos magis diligunt quàm Deum: ipsa etiam lux mentis amissa est, vnde & in bonis finitis eligendis iudicium sæpe aberrat.

ARGVMENTVM VIII.

Naturalia maximè possibilia sunt huic naturæ, cuius sunt propria.

Lex maximè secundum naturam est.
Estigitur possibilis.

RESPONSIO.

*In li. de anima de po-
tentiali rati-
nali. pa. iiii.* Primū ad maiorem respondendum est, naturalia possibilia esse naturæ integræ, non deprauatæ. Deinde cum rursus obijcitur, adhuc nobiscum nasci legibus notitias, etiam in hac deprauata natura: Hic potentiarius discrimen intueudum est. In potentia cognoscenti

gnoscente notitia legis nobiscum nascitur, sicut numerorum intellectus. At in voluntate & corde contumacia est. Iam hic magnitudo humane infirmitatis deploranda est, cum tantum dissidium esse duarum summarum virium & cognatarum cernimus. Deinde & consilium Dei considerandum est, cur notitiam legis in nobis reliquam esse voluerit, & qualis sit in voluntate libertas. Notitia manet, vt sit de Deo testimonium, & vt arguat peccatum: Præterea vt sit reatrix externa disciplina. Nam hic gradus libertatis manet: Imperare ratio locomotiuæ potest, quæ externas actiones ciēt. Manet etiam in corde vindex scelerum horribilis dolor, qui post delictum sequitur potentia cognoscentis iudicium. Vult enim Deus & discrimen honestorum & turpium conspici, & destrui naturæ lege, quasi iudicis æterni sententia oppressā. Harum maximarum rerum doctrina multò sit illustrior, ordine consideratis potentiis, & singularum actionibus, Et cum in hac materia aspici partes hominis necesse sit, valde vtilis est hac collatio physices ad doctrinam Ecclesiæ.

In Minore fallacia est à dicto secundum quid. Et si cuiusmanet in mente notitia discernens honesta & turpia: tamen multæ sunt appetitiones in voluntate & corde, quæ sunt contrariæ recto iudicio mentis. Hanc in natura hominis ἀταξίαν seu confusio- nem ordinis cernunt & agnoscunt etiam philosophi, sed causam & remedia ignorant. Ideo mirantur, qui fiat, cum omnes res aliæ obtemperent suæ naturæ, vt videmus Solem expedite conficere cursum, ad quem est conditus, & cæteras creaturas efficere ea, quorum φύσις ipsis sunt inditæ in creatione, vnde

de sit in homine tanta virium discordia, tanta contumacia. At doctrina Ecclesiae statum naturae integre & corruptae in homine discernit. Conditus est enim homo, ut legi obtemperet, & haec obedientia ardens & dulcis in cordibus hominum fuisset, si natura non fuisset deprauata. Tunc enim homo & potuisset praestare obedientiam, quam lex requirit, & letatus fuisset illa conformitate cum lege Dei, sicut beati Angeli magnam voluptatem ex eo capiunt, quod sine peccato faciunt, quae Deo placent. Postquam vero natura hominum deprauata est, turbata est illa harmonia virium in homine, & amissa est libertas obtemperandi legi Dei. Itaque ex doctrina Ecclesiae constat, argumentum incurrere etiam in fallaciam accidentis, & maiorem propositionem tantum veram esse de natura integra.

ARGVMENTVM. IX.

Siracides cap. 15. de libertate humanae voluntatis inquit: Deus reliquit hominem in manu consilij sui. Si voles, seruabis mandata. posuit coram te aquam & ignem. Ad vtrum voles extendito manum.

Ergo parem facultatem habet homo bonum aut malum eligendi, & viribus liberi arbitrij potest seruare legem Dei, & hoc vel alio modo consilia & actiones suas instituere atque perficere potest.

RESPONSIO.

In enarra.
Symb. Nic.
cc. To. 1. o.
per. 422.

Hac sententia, si sine moderatione aliqua intelligatur, praconium est libertatis valde amplum. Necessesse est autem fateri, nunc in hac infirmitate naturae magna libertatis impedimenta esse, quorum pri-

mum

imum est ipsa prauitas, quae nobiscum nascitur, quae est caligo de Deo, gignens dubitationes plurimas, & impediens fidem & timorem, ac manifestum est, corda plena esse vitiosis motibus, & non posse prauas inclinationes expellere, & sibi sumere ardentem dilectionem Dei. Secundum impedimentum est Diabolus, qui varijs modis occasiones offert hominibus, & impellit eos, ut obtemperet malis cupiditatibus, ut in Cain, Saul, Iuda apparet: quia cum odio Dei ardeat, vult à plurimis eum contumelia affici, & delectatur destructione operum Dei in genere humano. De hoc horrendo odio & furore in Diabolo saepe cogitandum est, & ardentissima inuocatione petendum, ut Filius Dei hunc tam sauum hostem reprimat, cuius insidias cauere, sola hominum diligentia sine auxilio Dei certe non potest.

Inuocamus autem te Fili Dei Iesu Christe, qui apparuisti, ut destruas opera Diaboli, & conculces caput Serpentis, ac oramus, ut tu reprimas ac depellas blasphemos & crudelissimos spiritus, ardentes vehementissimo odio Dei, & ingenti rabie grassantes in genus humanum, & serues infirmas Ecclesias & familias nostras sonantes vocem Euangelij tui, & ad te confugientes, à te defensionem, auxilium & salutem petentes. Tertium impedimentum est, in hac vita confusione, moles ipsa negotiorum & periculorum, in quibus quotidie multa improuisa & inextricabilia praeter opinionem hominibus offeruntur, ut David non prauidit seditionem Filij, & vulgo dicitur: Nescis quid vesper serus vehat. Item. τὸ μέλλον αἰ τὸν λόγον ἔρπει. Cum igitur nunc in hac deprauatione natura languefacta sit libertas, res ipsa ostendit, re-

„ *strictionem aliquam addendam esse dicto Ecclesiastici.*
 „ *ci. Respondeo igitur, verum est, initio voluntatem an-*
te lapsum primorum parentum fuisse magis liberam.
Et illa excellens libertas donum & opus Dei & pari-
imaginis Dei fuit, attributa homini in conditione.
 „ *Postea verò etsi languefacta est libertas, tamen ali-*
 „ *qua libertas reliqua mansit, & sit voluntas magis li-*
 „ *bera, cum iuuatur à Spiritu sancto. Nequaquam e-*
nimita intelligendus est Sirach, vt existimetur ex-
cludere Spiritum sanctum. Ideo eruditè inquit Au-
gustinus de hoc dicto: Proposuit tibi aquam & ignem
ad vtrum voles extende manum. Extende, scilicet iu-
uante Spiritu sancto, & simul extendente tuam ma-
num. Non enim agit Spiritus sanctus, vt in statua, sed
concurrunt mens cogitans, verbum Dei, voluntas am-
plexans & assentiens adiuta à Spiritu sancto, & ac-
censa, vt fiant opera salutaria.

„ **C**um in hac corruptione naturæ etiam in ex-
 „ *ternis actionibus eligendis atque præstandis*
 „ *tam multa sint impedimenta libertatis, gloriosa il-*
 „ *la oratio in dicto Ecclesiastici non est sine aliqua in-*
 „ *terpretatione accipienda. Et vera est quidem hæc*
 „ *laus libertatis de integra natura: Tunc fuisset homo*
 „ *in manu consilij sui, id est, non fuisset impedita li-*
 „ *bertas, nec naturæ tenebris ac prauitate, nec à Dia-*
 „ *bolo, nec à negotiorum fluctibus, sed electio & fa-*
 „ *cultas rectè agendi fuisset liberrima. Nunc verò in*
 „ *hac imbecillitate interiores motus congruentes legi*
 „ *dei, non accenduntur sine Spiritu sancto: Imò et-*
 „ *iam exterior disciplina sæpe impeditur. Quare si-*
 „ *quis contendit dictum Ecclesiastici de præsentis na-*
 „ *tura accipiendum esse, necesse erit ahdi magnam re-*
 „ *strictionem: Deus reliquit hominem in manu cõ-*
 „ *silij sui, scilicet, vt per se seruire possit ad malum, &*
 „ *adiu*

adiutus à Spiritu sancto rectè facere possit. Nam vo-
 luntas potest per sese extendere manum ad malum. Quia certissimum est, ruentes contra conscientiam non cogi, vt labantur, sed liberè & volentes labi. Ac refutat illo ipso loco Siracides furores eorum, qui dicunt, Deum esse causam peccati. Deinde de bono etiam rectè dicitur, voluntas extendit manum, scilicet iuuante gratia, vt Augustinus breuissimè addit ex doctrina Euangelii, quod est lumen legis, & ostendit, quomodo lex fieri possit & quomodo placeat: Ideo autem voluntati tribuitur extensio illa quia etiam tunc cum adiuuatur à Spiritu sancto, voluntas non est otiosa, nec habet se vt statua: vt Ioseph experitur, qui ipse luctatur secum, nec imprimitur ei motus spiritualis vt statuæ. Fit autem voluntas adiuuante Spiritu sancto magis libera, id est, circumspicius & constantius agens, & ardentius inuocans Deum.

Fortassis autem respexit Siracides ad verba Moysis Deut. 30. Ecce hodie tibi proposui vitam & mortem, dum præcipio tibi, vt diligas Dominum Deum tuum, &c. Quem locum, quia Pelagiani & Monachi ad extollendas vires liberi arbitrii produxerunt, breuiter responsionem subiiciam ad sequentem obiectionem.

Deut. 30. dicitur, Mandatum hoc, quod ego præcipio tibi hodie, nõ est tibi occultum nec procul positum. Sed prope te est verbum in ore tuo & in corde tuo, vt facias illud. Ecce hodie tibi proposui vitam & bonum, mortem & malum, &c. Est igitur homo ea facultate liberi arbitrii præditus, vt possit implere legem Dei. Et quia Paulus idem dictum Moysis ad verbum fidei accommodat: potest homo viribus liberi arbitrii sine Spi-

DE VIRIBVS ARBITRII,
 tu sancto assentiri doctrinæ Euangelij,
 & fidem concipere.

RESPONSIO.

Non loquitur textus in Deuteronomio de fide, cultate præstandi integram obedientiam legi diuinæ, sed de notitia præceptorum Decalogi, lucente aliquo modo & adhuc reliqua etiam in hac deprauata natura, quam Deus tunc in populo Israël manifestata promulgatione decalogi sanxerat. Non valet igitur hæc consequentia. Mandata legis diuinæ non sunt à nobis abscondita. Ergo tota obedientia debita præceptis decalogi, non est supra vires huius corruptæ naturæ. Aliud est enim loqui de notitia propria mentis seu partis cognoscentis, aliud verò de obedientia, quæ in voluntate & corde congruere debebat cum notitia legali increatione diuinitus nobis innotata & postea repetita & confirmata in promulgatione decalogi.

Quòd si secundum Pauli accommodationem Romio. ingenere dictum Moyſis intelligatur de omni verbo Dei, in quo comprehenditur vox promissionis gratiæ de Christo, qui est finis legis: Nequaquam tamen imaginandum est, excludi Filium Dei & Spiritum sanctum. Sed sciendum est, sic oportere intelligi verba Moſis: Propè est verbum in ore tuo & corde tuo, ut facias illud, nimirum obumbrante & adiuuante gratia, hoc est, gratuita misericordia seu acceptatione propter Mediatorem promissa, & efficacia Filij Dei ac Spiritus sancti tales motus accendentis, qualis est ipse, sicut eodem modo Augustinus respondet ad dictum Siracida.

ARGVMENTVM X.

Veteres dixerunt, liberum arbitrium in homine esse facultatem applicandi se ad

homine esse facultatem applicandi se ad gratiam.
 Potest igitur homo ex sese & naturalibus viribus parare se ad gratiam & fidem concipere, qua assentiatur seu firmiter credat Euangelio.

RESPONSIO.

Magna questio est, Num sit in homine liberum arbitrium, quo se compares ad gratiam. Verum nos sic sentimus. Fidem non nostris viribus parari, sed esse summum & maximum Spiritus sancti opus & donum, neque posse ita omnibus Dei verbis assentiri, cor nisi diuina vi excitetur. Sic David orat: Crea in me Deus cor mundum: Spiritus sancti hoc opus est, nostra corda infidelitate & impietate oppressa, euoluere sicq; parare, ut certò assentiri verbis Dei possint. Videmus igitur quàm longè errèt isti, qui se ad gratiam parare volunt, cum hoc totum Spiritus sancti sit opus. Quemadmodum igitur nunquam nisi artificis manus accedat, è casa materia domus sit: sic quoque nisi cor prius à Spiritu sancto ceu rudis materia soler, formetur & innouetur, non potest credere Deo. Bene quis se hic fallat, ratio illa naturalia dona quæ habet, non potest exuere, oculi vident, aures audiunt, animus cogitat, affectus impellunt, & si quæ sunt aliæ actiones in corpore humano, illæ eximi non omnes possunt. Iam fides hoc agit, ut contrà quàm oculi vident, contrà quàm aures audiunt quàm ratio colligit, aliquid statuatur. In exemplo hoc erit clarius. Videt Ezechias ingentem Assyrij exercitum iam ferè ipsis por-

In libello
 de sacris.
 conc. form
 Tom. 2. o-
 per. 13. & 14

ris insistere, audit blasphemias ab impio Rapsace, lo-
git literas: ipse suam infirmitatem, & quod neutri-
quam tantis copiis par esse possit, colligit. Contraria
men illa omnia sic sentit: Nemo est qui te oppugnat,
hoc quod vides, non est exercitus armorum, sed sunt
culmi agrorum, conuitia ista Rapsacis sunt fabulae.
mentita de iis, quae in alio cogitantur mundo: & sa-
ne si hac sine verbo statueret Ezechias, insanus meri-
to videri queat. Et apparet mundum nihil aliud iudi-
care fidem, quam insaniam & furorem ex vino con-
ceptum. Habet autem Ezechias verbum, illi inniti-
tur contra omnem rationem & sensum, adeo pror-
sus & immutatur nouatur cor.

Neque est quod putemus nostris viribus fidem ef-
fici, cum ea omnes nostras vires, & excellentissima in
homine donauincat ac mutet. Spiritus sanctus pri-
mo cognitione peccati terret animos: post eum despe-
ratione luctantibus verbum aliquod offert, quod ita
animis imprimat, vt, ceu in lapides impressa nota, e-
uelli denuo non possit. Illud verbum sic est in corde ef-
ficax, vt Satanam, peccatum, mortem, & quicquid
malorum est, vincat.

Plus est in consequenti, quam fuit in antece-
dente. Nam qui initio definitionem illam libe-
ri arbitrii vsurparunt, aut acceptam ab aliis, ortho-
doxè postea retinuerunt, secundum Augustini, in-
terpretationem intelligatq; accipi facultatem istam
voluerunt, quatenus nimirum voluntas à seruitute pec-
cati liberatur à praeueniente & assistente gratia. Fa-
tentur enim orthodoxi omnes, fidem Dei opus esse,
cuius gratiam nec promeretur, nec antecedit bona
aliqua hominis voluntas vel operatio, sed ipsa gratia
voluntatem praeuenit praeeparando vt velit bonum, &
præ-

præparatâ adiuuat, vt perficiat quod bonum, & Deo
placens est. Id Augustinus his verbis in definitione
illa sua dicit, quam a Magistro sententiarum recita-
tam, suis postea argutiis deprauarunt scholastici. Li-
berum arbitrium est facultas rationis & voluntatis,
qua bonum eligitur, gratia assistente, vel malum, ea-
dem desistente. Sic autem alibi mentem suam Augu-
stinus explicat, vt diuina gratia conuerti homines
ad Deum posse ostendat. Ipsam verò voluntatem,
id est, facultatem volendi aut nolendi, seu modum
agendi, quo natura rationalis differt à bruto, hoc
est, motum spontaneum sine coactione amplecten-
di aut repudiandi obiecta monstrata, reliquam esse
in natura hominis fatetur: Sed ita vt ex sese quidem
malum, bonum verò non nisi per gratiam diuinam
voluntas eligere possit. Nam hoc sepe docet volunta-
tem, qualis ex sese est, sine regeneratione, non qui-
dem volendi aut agendi, sed bene volendi & rectè a-
gendi facultate in totum priuatam esse per peccatum,
& talen manere, nisi à seruitute peccati liberetur per
gratiam. Ideoque illud Cypriani toties celebrat: De
nullo gloriandum, quia nihil boni nostrum est, nisi,
vt homo prorsus apud se exinanitus à Deo totus pen-
dere discat. Tunc verò & benè velle & benè agere vo-
luntatem hominis contendit, cum singulari Dei gra-
tia liberatur & adiuuatur voluntas.

In hanc sententiam citauit descriptionem illam
veterum D. Philippus in Locis theologicis, non
vt anteferatur aliis accuratiùs & circumspectiùs tra-
ditis, speque vt patrocinetur Pharisaicis, Pelagianis
& Papisticis delitamentis, quibus fingitur, homi-
nes regenerari seu conuerti ad Deum, & incoe-
fide ad ceteras virtutes interiores sine Spiritu san-
cto posse: Sed vt Manichæorum & Enthusiastarum
furores refutantur, qui vel securitatem, vel despe-
rationem confirmant in his, qui vitiosis affectibus
aut diffidentiae & dubitationi indulgentes expe-
ctant coactionem diuinam, aut nouum sensum,
V s quo

quo violenter rapiuntur, aut qui fingunt certam hominum partem à malo principio ortam, talem esse, ut quemadmodum Diaboli ipsi, ad bonum conqueri nunquam possint.

Inde verò nequaquam inferri aut debet aut potest, quòd voluntas humana sine verbo & Spiritu sancto fidem concipere, aut ex sese suis viribus ad Deum redire, aut voci Evangelij ex sese assentiri, & in ea firmiter acquiescere possit. Non enim qualis ex sese sit homo prorsus animalis, & qui omnino non renascitur, sed qualis sit voluntas, quatenus trahitur per verbū & Spiritum sanctum, veteri illa descriptione liberi arbitrij ostenditur. Estq; in vniuersum regula illa, tradita à D. Luthero Tom. 1. VViteberg. in defensione contra Eccium pa. 365. tenenda: Quando sancti Patres liberum arbitrium defendunt, capaciter libertatis eius prædicant, quòd scilicet: verum potest ad bonum per gratiam Dei, & fieri reuera liberum, ad quod creatum est.

Quamquam autem alij ex veteribus magis perspicue aut obscurius locuti sunt: dubium tamen non est, hanc esse orthodoxam & catholicam de fide sententiam omnium piorum: Eam ex Deo esse & donum Dei, neque vllum hic esse meriti aut virtutis nostrarum locum.

Id clarè perspicitur, cum remotis somniis Pelagianis, experientiam suam pij considerant. Sed & ipsi effectus fidei idem euidenter conuincunt, quorum insigne exemplum ad Romanos quarto cap. in Abraham proponitur ab Apostolo: Vnde & Basilius definitionem fidei sumit: *πίστις ἐστὶ συγκατάθεσις ἀδίκῃς τῶν ἀκυρόντων, ἐν πληροφορίᾳ τῆς ἀληθείας τῶν κηρυχθέντων θεῶν χάριτι.* Fides est firmiter assentiri auditis, in veritatis certitudine eorum, quæ Dei gratia prædicata sunt.

Hæc firma assensio, siue ut ipse loquitur, *συγκατάθεσις ἀδίκῃς*, & certitudo illa *ἐν πληροφορίᾳ* pot.

certò & cum fiducia acquiescens in iis, quæ Deus ad credendum nobis proposuit, & contraria omnia contemnens atque abiciens, non est humana virium, sed opus Filij Dei illustrantis mentem & flectentis voluntatem Spiritu sancto, & confirmantis corda cogitatione verbi diuinitus traditi. Itaque gratis animis prædicanda est immensitas misericordiæ Dei ac bonitatis, qui non tantum promittit vitam & salutem æternam nobis miseris, si credamus in eum: Sed hoc ipsum quoque largitur, ut in ipsum credamus. Nos enim non tantum eolusque perditum sumus, ut indigeamus redemptione, peccatorum remissione, salutis ac vitæ æternæ donatione gratuita, sed vsque adeo ex nobis ipsis, nisi instaretur ac corrigatur nostra natura, deprauati sumus, ut ne fidem quidem ex nobis & de nostro asserre possimus, per quam cœlestis gratiæ participes reddamur. Donari igitur fidem à Deo necesse est: Sed tamen donatur, non ut otiosis aut repugnantibus violentè imprimitur, sed ut per verbum Filij Dei mentem doceat, illustret & voluntatem flectat, & Spiritu sancto cor exsuscitet atque confirmet: Ut non sine lucta repugnet diffidentia, & assentiat atque obtemperet voci Evangelij, & subinde misceat precationem & implorationem auxilij diuini, iuxta hos textus: *Conuertere me Domine & conuertar.* Credo Domine, sed opem fer imbecillitati meæ. Quantò magis dabit Pater cœlestis Spiritum sanctum petentibus, Deus aperuit mihi aurem, ego autem non contradico, nec retrorsum abij. De quo Paulò pòst plura dicenda erunt, cum de modo seu ordine conuersionis differendum erit.

ARGVMENTVM. XI

Apud Hieronymum recitatur decretum Anathema sit, si quis dixerit, Deum impossibilia præcepisse.

Ergo

Ergo est in homine etiam non renato rell-
qual libertas seruandi legem Dei.

RESPONSIO.

In enarra. *Et si in hac breui recitatione non dicitur, quæ fue-*
Symb. To *rit occasio faciendi huius decreti, & aduersus quos*
a. oper. 270 *factum sit: tamen existimo, propriè Manicheos hoc de-*
creto condemnatos esse, qui sinxerunt multitudinem
hominum à malo principio creatam esse, & eam non
posse conuerti ad bonum, & necessariò non solum in-
teriora vitia habere, sed etiam externa scelera facere.
Hos horrendos furores damnare & execrari necesse
est. Illustranda est veritas, tantum esse vnā essenti-
am diuinā, creatricem rerum, æternā, omnipo-
tentem, sapientem, veracem, bonā, iustā, castā,
liberā, & ab hac conditos esse primos parentes sine
prauitate, sed eos libertate voluntatis abusos, sese sine
coactione auertisse à Deo, & amisisse lucem & recti-
tudinem, quam in creatione acceperant. Ab hac vna
massa corrupta reliquum totum genus humanum o-
riri, & ab vna essentia diuina conditricem, bonā, con-
seruari, & omnes homines posse externa opera in le-
ge Dei præcepta facere. & tamen, quia Filius Dei
Mediator ex hac misera massa assumpturus erat hu-
manam naturam, verissimè omnes homines, qui in
pœnitentia confugiunt ad Filium Dei, fide recipi &
fieri heredes vitæ æternæ. Hac doctrina contra Ma-
nicheos firmissimè retinenda est, & execrandus est
furor Manicheorum, qui sinxerunt Neronem & si-
miles cogi, vt faciant externa scelera. Aduersus hos
furores Manicheorum existimo decretum, quod re-
citat

citat Hieronymus, factum esse, Nos autem planè dis-
cernimus externa facta ab integra impletione legis
quæ est lux & conformitas cum Deo sine peccato, &
accenditur ab eo communicante se & suam sapienti-
am & iustitiam homini. Dicimus autem homines et-
iam non renatos externa legis opera facere posse,
quanquam faciles sunt lapsus propter propriam in-
firmitatem, & Diabolicas insidias: Sed hæc externa
disciplina nequaquam est integra legis impletio. quā-
quam politica sapientia nihil nisi externam obedi-
entiam præcipi cogitat. Sed hæc Pharisaica seu huma-
na imaginatio vniuersaliter refutatur in concioni-
bus Christi, Prophetarum & Apostolorum. Ideo Pau-
lus inquit: Impossibile est lege iustificari. Item, Caro
non potest subdi legi Dei. Item, Ex operibus legis
non iustificabitur omnis caro. In his et similibus dictis
affirmat, neminem in hac vita mortali posse habere
integram legis impletionem excepto Christo. Nec di-
ctum illud recitatum ab Hieronymo, testimoniis di-
uinis opponendum est.

Consentaneum est, decretum hoc factum esse
contra Manichæos, qui sinxerunt, partem ge-
neris humani ortam ab *il* & malo principio, nec
externa honesta opera legis facere posse, vt & illis
verutis temporibus multi prodigiosi errores de
voluntate humana à varijs sectis sparsi sunt. Sed re-
stet instituti in Ecclesia sciunt vtrumque, externa le-
gis opera, seu disciplinam esse possibilem: & tamen
verissimam esse hanc propositionem de interiori im-
munditie humani cordis, videlicet, tristissimam im-
munditiam esse humani cordis repugnantem le-
gi, quæ non possit tolli viribus humanæ naturæ.
Quare eam lex semper acculat. Cùm igitur dicitur

Lex impossibilis a præcipere, intueamur interiores prauas inclinationes. Has nec voluntas nostra, nec lex tollit, imò lex ideo proponitur in ministerio, ut in nobis agnoscamus & deploremus nostram contumaciam. Non ardent corda dilectione Dei, non habent verum timorem & reuerentiam erga Deum non petunt nec expectant ab eo bona, ardenti fide & spe, sed fremunt aduersus eum in pœnis, & fugiunt eum. His vitijs opponitur lex, ut agnoscamus nos legi & voluntati Dei dissimiles esse. Sic intelligatur lex impossibilia præcipere videlicet, non tolli lege peccatum & interiorem immunditiam & totam naturam humanam *ἀναξίαν*, de qua impossibilitate & Paulus loquitur Rom 8. Cum impossibile esset legi Dei iustificare. Item: Sensus carnis inimicitia est aduersus Deum, nec enim legi Dei subiectus est, ac ne potest quidem subijci.

ARGVMENTVM XII.

¶ Idem Hieronymus recitat etiam hoc decretum: Anathema sit, si quis dicit, legem fieri posse sine gratia.

Ergo etiam si ij, qui prorsus non sunt renati, legi Dei satisfacere non possunt, tamen qui renati sunt per gratiam Spiritus sancti in ipsis efficacem, implere legem possunt.

RESPONSIO.

In locis
169 Tom 1
oper. Breuitas huius dicti etiam postulat explicationem. Nam gratia non tantum intelligatur de auxilio Spiritus sancti, sed utrumque complectamur, gratiam imputationem, quæ fit propter Christum, et auxilium

auxilium Spiritus sancti. Primum enim oportet operibus præluere agnitionem Christi & fidem in Christum. Sic ergo primum intelligatur gratia. Lex Dei fit per gratiam, id est, Quia fide propter Christum recepti sumus, & facti membra Christi, iam certo placemus Deo, perinde ac si legem integre faceremus. Hæc est ingens bonitas, ita sepeliri peccatum, & nos indignos recipi. Deinde intelligatur gratia etiam de auxilio, quo multipliciter opus est. Mentes sunt accendende luce vera, & retinende in verbo Dei. Motus fidei in corde excitandi sunt, mouende etiam mentes sunt, ut suscipiant salutaria nobis & alijs, ut Dauid mouebatur ad exitiosa, cum suo aliquo humano consilio cogitasset de numerando populo. Semper igitur petamus, ut & Deo placentia, & vilia nobis & Ecclesie faciamus. Ac neutrum fieri potest, nisi Deo nos adiuuante & gubernante. Certum est autem, velle eum nobis adesse & opem ferre, cum petimus, ut Christus clare inquit: Quanto magis Pater vester celestis dabit Spiritum sanctum petentibus. Hac si in vita experiremur, multo clarius intelligi doctrina posset: Sed quia pauci petunt auxilium, imò quadam desperatione fugientes Deum, querunt humana consilia: Ideo non perueniunt ad agnitionem harum promissionum & beneficiorum Christi. Quare hanc ignauiam & dissidentiam excutiamus, & agnoscetes magnitudinem nostrarum miserationum & periculorum, excitemus nos ad veram inuocationem. In hac sentiemus, promissiones Dei veras esse, sicut dicitur: Petite & accipietis. Item: Prope est Dominus omnibus inuocantibus eum in veritate.

Lex

” **L** Ex Dei possibilis est renatis, sed nondum glo-
 ” rificatis in hac vita, per imputationem satisfac-
 ” tionis Christi & incoationem nouitatis, quæ fit à
 ” Spiritu sancto. Vtrumque comprehendendum est,
 ” cum lex dicitur fieri per gratiam. Sed aduersarij in-
 ” telligunt gratiam, tantum de auxilio Spiritus sancti,
 ” sicut & Philosophi dixerunt, excellentes virtutes
 ” oriri ab afflatu diuino, sed hoc non satis est. In-
 ” telligi enim gratiam necesse est de vtroque benefi-
 ” cio Filij Dei, scilicet de gratuita imputatione seu ac-
 ” ceptatione, & deinde de auxilio. Primum lex fit per
 ” gratiam, id est, propter Mediatorem. Imputata autem
 ” iustitia Christi fide, postea & lex fit per gratiam, id
 ” est, iuuante nos ipso Filio Dei & effundente in nos
 ” Spiritum sanctum, qui flectit corda ad inuocationem
 ” & excitat tales motus, qualis ipse est. Verum hæc effi-
 ” cacia Filij Dei & Spiritus sancti in nobis in hac vita
 ” discernenda est à perfecta & integra renouatione no-
 ” stræ naturæ, quæ erit in glorificatis post hanc vi-
 ” tam. Etsi enim verissimum est, quod à Spiritu
 ” sancto in credentibus accendantur boni motus, si-
 ” cut scriptum est, Rom. 9. Qui Spiritu Dei ducuntur,
 ” hi sunt Filij Dei: tamen non est in hac vita conformi-
 ” tas cum lege Dei in renatis, sed ea in alteram vitam
 ” differtur. Nam vita sanctorum in his terris est vita fi-
 ” dei, inchoatæ dilectionis & crucis: & consistit non
 ” in iustitia, sed in iustificatione: non in sanctitate, sed
 ” in sanctificatione: non in puritate, sed in purificatio-
 ” ne: non in perfectione, sed in profectu.

ARGVMENTVM XIII.

” Non est iusti & sapientis gubernatoris
 ” præcipere impossibilia.
 ” Deus est sapientissimus & iustissimus.
 ” Ergo non præcepit cuiquam impossibilia.
 ” Potest

Potest igitur homo obtemperare manda-
 tis Dei.

RESPONSIO.

*Politica sapientia iudicat leges ferri tantum ideo
 vt fiant. At lex Dei lata est præcipue ob hanc causam, In locis
 vt extet iudicium Dei aduersus peccatum. Deus vult Thco. de
 conspici iram suam, & voce legis ostendit nobis pecca- lib. ar. rom
 ta nostra. Iustam erat, diligi Deum ex toto corde: L. ope. 169.
 Quia igitur tales non sumus, iudicat & accusat nos
 lex, & iram nobis denuntiat. Altera deinde causa est,
 ” vt incoetur lex Dei in his, qui iam agnoscunt Media-
 ” torem, & reconciliati sunt. Et in his incoatur adiu-
 ” uante Deo, Itaque cum audis hanc vocem, Lex est
 ” impossibilis, non consulenda est politica sapientia, nec
 ” cogitandum de disciplina externa, sed negat Paulus
 ” tolli iram Dei per legem, negat & legis satisfieri in
 ” hac imbecillitate natura. Item Rom. 3. Non iustifica-
 ” bitur ex operibus legis omnis caro. Hic fatetur fi-
 ” eri opera. Est ergo, quod ad illa externa opera atti-
 ” net, lex possibilis, sed negat propter hæc opera homi-
 ” nem iustum esse, aut legi satisfactum esse: Non enim
 ” auferunt peccatum & iram Dei, vel tenebras in men-
 ” te, & auersionem à Deo in voluntate & corde. Etsi i-
 ” gitur offenduntur viri politici, cum lex Dei dicitur
 ” impossibilis, tamen id dictum verum est de hac corru-
 ” pta natura, & necesse est sic docere Ecclesiam, vt dis-
 ” crimen legis Dei, quæ iudicat interiora peccata, &
 ” legum humanarum, quæ tantum loquuntur de ex-
 ” terna disciplina, conspiciatur. Item vt magnitudo
 ” beneficiorum Christi agnoscatur, qui ideo tollit pec-
 ” catum, quia lex non tollit: Ideo est Mediator, vt propter
 ” ipsum*

ipsum simus iusti, quia lege non sumus iusti. Ideo donat nobis Spiritum sanctum, ut in tanta infirmitate tamen incoetur lex, & fiant aliqua salutaria nobis et alijs, & reprimatur Diabolus insidians vniuerso generi humano.

B Reuter hoc responderi potest. Maior propositio est dictum politicum: Id non habet locum de lege Dei, quæ alios fines seu vsus habet, quam leges politicæ. Sed si quis contendat, etiam de lege diuina verum esse, quod dicitur, Deum non præcipere impossibilia, respondendum est per distinctionem. Non præcipit Deus impossibilia, scilicet naturæ integræ. Fit autem per accidens, quod præcepta Dei nunc sunt impossibilia, scilicet naturæ per peccatum corruptæ & nondum renatæ. In renatis incoatur quidem obedientia legi Dei debita. Sed in hac vita non perficitur. Quod si quis vrgeat, hunc tamen scrupulum testare, quod Deus naturæ hominum corruptæ iniurius sit & non sapienter faciat, exigens ab ea factu impossibilia. Respondendum est ad Maiorem argumenti propositi. Præcipere impossibilia non esse iusti & sapientis, nisi facultatem præstandi, quod præcipit, ipse dederit, eaque illius voluntate & culpa, qui acceperat, amissa sit, & præter obedientiam eius, cui præcipitur, etiam alij fines atque vsus præceptorum sint. Cum igitur acceperat a Deo facultatem obediendi, sua culpa homo amiserit, & multæ sint causæ, propter quas etiam eos, qui seruare illam non possunt, lege sua vrgeri Deus velit, ut peccati & prauitatis accusatio & agnitio, atque alij vsus, de quibus alibi copiosius dicitur: Nec ius suum Deus amisit exigendi ab hominibus debitam obedientiam, nec sine effectu sunt conciones legis diuinæ apud renatos & non tenatos. Nam dum voluntatem suam annuntiat Deus finit hominibus, aut eos simul suo Spiritu in-

tus illuminat, & mouet, ut voci diuinæ obtemperent: aut stimulis conscientiæ pungit, ut vel disciplinam externam præstent, vel minus persequantur ea quæ recta sunt, aut dum hæc oppugnant, ipsorum hypocrisin & furem detegit, ac tandem eos in hac vita & in extremo iudicio inexcusabiles reddit. Quare nec iniuste nec insipienter Deus facit, cum nobis impossibilia præcipit: Sed illi potius Deo iniurijs & stulti sunt, qui Deum acculant iniurijs, si, quæ culpa nostra nobis sunt impossibilia, & tamen ipsi a nobis nunc non minus quam antea debentur, a nobis exigat, quique vires liberi arbitrij ex præceptis diuinis metiuntur, quibus docere nos Deus vult, non quid possimus, sed quid non possimus in præstando, ac proinde quid ab illo petere debeamus.

DE ORDINE, QVO FIT IN NOBIS CONVERSIO AD DEVM, ET TOTA RENOVATIO NA- TURÆ nostræ. Et quomodo fiant à nobis bona opera, contra Enthusiastas.

ARGVMENTVM. I.

Vnus est Mediator Christus.

Ergo vox ministerij non est medium, quo Deus in nobis agit. Et per consequens Non rectè docent de conuersione hominis & de incoatione nouitatis spiritalis, qui iubent ordiri conuersionem à

ve rbo.

RESPONSIO.

In form.
concord.
Vvormac.
Anno 57.
Tom. 4. o.
per. 208.

In multis locis turbat Stenckfeldiani libelli & satellites, quorum unus recens hoc scripsit: Vnus est Mediator Dei & hominum, homo Christus Iesus: Ergo verbi vocalis seu scripti cogitatio, non est medium, quo Deus est efficax. Hoc infuso sophismate contendit, Deum sese communicare hominibus, sine cogitatione doctrine: & abducit homines à veris exercitijs fidei, quæ cor intuens verbum externum, ducitur ad Deum, & acquiescit in ipso Deo propter Mediatorem, ut scriptum est: Fides ex auditu est, auditus per verbum Dei. At cum Paulus inquit: Vnus est Mediator, de persona loquitur, et de Mediatore propitiationis, non tollit verbum, quod est medium agnitionis, & per quod Deus verissime est præsens et efficax in vera consolatione, ut dicitur: Euangelium est potentia Dei ad salutem omni credenti. Nec rectè Stenckfeldius negat, ibi intelligendam esse vocem Euangelij, de externo ministerio: sed tantum ἐξ ἡμῶν αἰδῶν. Cumque gloriæ iactet suos Enthusiastas, abducit homines in multis locis à doctrina cogitatione, à veris exercitijs fidei, in veris paucioribus & doloribus, & inuitat ad contemptum ministerij publici.

Prorus hæc sunt ἀναλόγητα. Vnus est Mediator Christus. Ergo non est medium vox Euangelij. Paulus loquitur de Mediatore propitiationis & intercessionis, videlicet de persona placante iram Dei, & intercedente pro nobis. Cum verò de medio dicimus, non personam, sed medium nominamus, quo illam ipsam personam agnoscimus

Nam

Nam agnoscere Filium oportet, sicut Elaias inquit: “
Notitia serui mei iusti iustificabit multos. “

ARGUMENTVM II.

Cyrilli dictum est: Deus sese immediatè communicat:

Non igitur agit Deus in nobis vllò medio.

RESPONSIO.

Expresse dicit Stenckfeldius: fides iustificans non est ex concione, sed ex Deo. Citat autem Cyrilli dictum: Deum dare se non per medium; Vbi Cyrillus excludit media non ordinata à Deo. Vult autem Deus audiri & cogitari verbum scriptum, & in hac cogitatione dat sese credenti, sicut in veris consolationibus res ipsa ostendit. Et dictum est: Fides ex auditu, &c. ac docende sunt mentes, ut verbo scripto assentiantur, nec sine verbo scripto querant alias illuminationes, ut Enthusiastæ & multi similes, & recens Anabaptista somniarunt.

DICTum Cyrilli damnat Magos, qui media non ordinata à Deo querunt. Vult autem Deus esse ministerium docendi: & voce Euangelij, & non aliter colligit Ecclesiam: & Per verbum auditum, lectum, cogitatum, trahit, conuertit, regenerat, consolatur, sanctificat homines. Id docent hæc dicta Rom. 1. Euangelium est potentia Dei ad salutem omni credenti. Rom. 15. ut per patientiam & consolationem Scripturarum, spem habeamus. 2. Cor. 3. Euangelium est ministerium Spiritus, id est, per quod efficax est Deus. 2. Corinth. 5. Pro Christo legatione fungimur, tanquam Deo adhortante seu

X 3 con-

consolante per nos. Sicut & 1. Corinth 3. dicitur: *ὁ λόγος τοῦ κυρίου* 2. Iohan. 17. Sanctifica eos in veritate, sermo tuus est veritas. Psalm. 119. Hæc est consolatio mea in afflictione mea. Eloquium tuum vivificat me. Psalm. 120. Expectavi Dominum, expectavit anima mea, & in verbo eius speravi.

ARGUMENTVM. III.

¶ Verbum Dei propriè significat ipsum Filium Dei.

Ergo dicta Scripturæ, quæ describunt efficaciam verbi, intelligenda sunt de ipso Filio Dei, non de voce sonante in ministerio.

RESPONSIO.

In propo- *Eludit Stenckfeldius dicta Scriptura de ministerio verbi: Et verbum seu sermonem interpretatur ipsum Filium Dei: Sed deestentur bonæ mentes perulantiam & Sophisticam in eludendis manifestis testimoniis. Cum Paulus ad Coloss. inquit Sermo Christi habitet in vobis abunde in omni sapientia, & docetis & emendate vos mutuo: expressè mentionem facit doctrinæ & communefactionis. Ita alibi mentionem facit lectioni: Sis assiduus & attentus in lectione, consolatione & doctrina. Orditur Paulus à lectione quia Evangelium non est natura notum, ut doctrina Philosophicæ: sed discendum est ex scriptis, quæ Deus voluit per Prophetas & Apostolos mandari literis. Et lectioni addit consolationem. Deus igitur ea lectione efficax est. Doctrina est enarratio lectionis seu scripti, cum*

ri cum vox docentis ostendit argumenta, membra, exitus in proposita materia.

Vtilis regula traditur in Dialecticis. Talia sunt subiecta, qualia à prædicatis esse permittuntur, non absurdè, sed dextrè intellectis. Nam varietas significationum in vocabulis sumenda est ex collatione membrorum in oratione. Et fugitur verbum Dei significat interdum ipsum Filium Dei, videlicet *ὁ λόγος τοῦ κυρίου* tamen sæpe significat doctrinam patefactam diuinitus, per Prophetas, Christum & Apostolos. Hæc non sunt confundenda. Disertè inquit Paulus Rom 10. Fides ex auditu est, Auditus per verbum Dei. Hic Paulum loqui de externo verbo manifestum est. Quia eodem in loco dicit: Quomodo credent, nisi audierint? Quomodo audient sine prædicante? Sic Rom 1. Evangelium est potentia Dei ad salutem omni credenti: Id non dicitur, ut vult Stenckfeldius, de ipso Filio Dei, qui est potentia Dei personalis, ut sic loquar, id est, persona, quæ est potens, seu potenter efficax in saluatione Ecclesiæ; Sed dicitur de prædicatione Evangelij, quam Prophetæ, Christus & Apostoli sonant in Mundo. Ideo eo ipso in loco inquit Paulus: Promptum se esse illis quoque, qui Romæ sint, Evangelizare. Et mox addit: Nō pudet me Evangelij Christi, potentia si quidem est Dei ad salutem omni credenti. Hæc *μεταληπτικῶς* dicuntur à Paulo, sicut alibi inquit Paulus: Evangelium est ministerium Spiritus, id est, per Evangelium Filius Dei ipse est efficax, & te simul trahit, ut assentiens verè accipias Spiritum sanctum: quem ipse effundit in corda, quæ cogitatione verbi externi siue lecti siue auditi sese sustentant. Nec verò quidquam absurdius est, quàm non discernere personam Filij Dei loquentis, à doctrina Evangelij, quam alloquendo primos homines, ex sinu æterni Patris protulit: Unigenitus Filius, inquit Iohannes, qui

est in sinu Patris, enarrauit nobis. Aliud est igitur
 ὁ λόγος & angelus magni consilij, & aliud vox doctrinae,
 quam ἐξηγήσατο ἡμῖν. Cum autem Deus tam
 arcani & mirandi decreti nuntium voluerit Filium
 esse, etiam propter hanc causam magnificanda est
 vox doctrinae, sonans in ministerio. Cur enim Filius
 missus esset ad proferendum Euangelium si non
 Iohannis vocis cogitatione Deus conuerteret & viuificaret
 homines?

ARGVMENTVM IIII.

¶ Mortuum elementum non est efficax: verbum
 vocale, est mortuum elementum, siue
 ut Paulus loquitur, est litera:
 Ergo verbum vocale non est efficax. Est igitur
 inutilis cogitatio verbi.

RESPONSIO.

In proposi.
 Tom. 4. o.
 per 601.

Scimus cogitationem sine actione diuina, literam
 esse: Sed simul hoc dicimus, Filium Dei per cogitationem
 scripta doctrina efficacem esse: Et hunc ordinem
 immensa sapientia & bonitate Dei constitutum esse.
 Nec aliter senserunt pii vnquam in Ecclesia: Sed
 semper fuerunt homines fanatici & Enthusiastici,
 qui ceca ambitione moti, & τὸ ἐλπίσιν, similia deliramenta
 circumtulērunt: quia opinione Enthusiastici,
 & colloquiorum diuinorum, terrentur homines:
 & adducuntur, ut sales impostores magnificent,
 quales fuerunt nostra etate multi, Pelargus,
 Monetarius, Monasteriensis, Campanus, & multi
 alij.

Hoc

Hoc argumento præcipue nituntur Enthusiastæ
 & Anabaptistæ, abiicientes verbum Dei, &
 gloriantes de suis Enthusiasmis. Nam verbum, siue
 scriptum, siue pronuntiatum voce humana, nominant
 inanem literam: Spiritum verò vocant speculationes
 suas, visiones & afflatus, quibus miserè saepe
 decipiuntur à Diabolo. Fons autem erroris est,
 quod non considerato ordine, quo Deus in hac
 vita se ac bona sua nobis communicat, peruersè ac
 impie distrahunt illa, quæ coniungi debebant. Nam
 Scriptura hæc coniungit, scilicet ministerium exter-
 num, & efficaciam Filij Dei & Spiritus sancti. At
 Anabaptistæ quarunt illuminationes & motus spiri-
 tuales extra vsum verbi & Sacramentorum dignitatem
 institutum & desono, ac externis tantum ceremoniis,
 sine mentione ordinationis ac promissionis diuinæ,
 & efficaciam Filij Dei per ista organa nobiscum
 agentis blaterant. Hinc est vitiosa illa consequentia:

Sola doctrina seu cogitatio doctrinae: item
 sola actio siue moralis siue ceremonialis sine
 spiritu sancto est litera & fugax umbra: nec est
 ipsa lux, aut vita diuina:

Ergo prorsus inutilis est doctrina seu cogitatio
 verbi scripti, seu vsus sacramentorum.

At cur non considerant fanatici isti verbum &
 sacramenta, non qualia per se sunt, seu quatenus
 sunt soni euanescentes, aut externæ ceremoniæ: sed
 quatenus ordinata sunt diuinitus, ut sint ministerium
 Spiritus, & promissionem habent additam, quod
 Deus per illam fidem in nobis accendere & bona sua
 communicare nobis velit? Vtrumque enim certum
 est, nec efficacem esse doctrinam, non operan-

X 5 te

te per eam Spiritu sancto: nec tamen inanem esse, accedente Spiritu sancti gratia.

ARGVMENTVM V.

Magicum est, voci, quæ est creatura, tribuere efficaciam, qua homo ad Deum conuertatur, & verâ ac viuificam consolationem accipiat in magnis terroribus. Non igitur ministerio tribuenda est hæc tanta dignitas aut efficacia, quæ soli Deo competit.

RESPONSIO.

in enarra. 15. ad Rom To. 4. op. 199. Non tribuimus vim magicam verbo, sed dicimus, Deum velle hoc ordine cognosci, & non aliter: & velle nos adhibere considerationem, & simul in ipsa consideratione Filium efficacem esse, iuxta dictum: ut per consolationem scripturarum spem habeamus, ubi describuntur scripturas nominat Paulus, ut intelligamus, eum loqui de verbo externo, seu audito seu lecto.

Iam cogita quantis calamitatibus, morti, morbi, inopia, odiis tyrannorum & hypocritarum factionibus, venenatis morum Sophistarum, exiliis, calumniis, supplicijs, quid opponat Paulus, videlicet scripturas. Hic ridet non solum tyranni, sed etiam Stenckfeldius, & similes Enthusiasta. Nam literis & syllabis mortem, morbos, tyrannos, aut supplicia tolles aut lenies? Respondeo, non hac intelligas magicæ de figuris, sed de cogitatione huius ipsius verbi, in quo se Deus patefecit, quod voluit literis mandari, in cuius cogitatione Filius Dei simul adest, & dicit consolationem

in corde credentis, & accendit fidem, spem, lætitiæ, & inuocationem. Vincimus igitur vincente filio Dei agnito per verbum. Ideo in Psalmo dicitur: Sustinuit anima mea in verbo eius, sperauit anima mea in Domino. Itē, Psal. 119. Liquefacta est anima mea in angustia, cōfirma me verbo tuo. Sic cōiungit Paulus scripturas & spem, ut sciamus, nos à scripturis cogitatione verbi, in quo se Deus patefecit, deduci ad ipsum Deum, quem spes intuetur agnitus verbo. Hæc tota doctrina sit illustrior in veris doloribus, & vera inuocatione.

Fallacia est à non causa ut causa. Non dicimus verbum scriptum in sese peculiari aliqua aut propria vi præditum esse: aut sola pronuntiatione, vel lectione scripti verbi, fieri viuificationem & sanctificationem: sed affirmamus, Filium Dei λόγος efficacem esse, cogitatione verbi scripti: & colligere æternam Ecclesiam externo ministerio: & ostendere credentibus voluntatem æterni Patris, & per Spiritum sanctum accendere in eis lætitiæ & inuocationem, & alios motus, congruentes cum Deo. Quare ad Ephes. dicitur, mitti a Filio doctores, ut ædificetur corpus Christi. Nec verò propterea, quod Filius Dei & Spiritus sanctus sunt κύρια αίτια, id est, causæ principales conuersionis ac regenerationis nostræ, nulla omnino ratio habenda est ministerij Euangelij & Sacramentorum, quod est causa instrumentalis seu medium, per quod Filius Dei regulariter vult in hac vita nobiscum agere.

ARGVMENTVM VI.

Doctrina Euangelij tantum credentibus est

est Spiritus, qui est vita & pax: non creditibus, est & manet litera, id est, pictura quasi illita cerebro, non afferens eis nouam & æternam lucem & vitam.

Ergo prius oportet fidem esse in corde, & postea primum accedere cogitationem doctrinæ, quæ sit exercitium externi hominis, seu testimonium de luce interiori.

RESPONSIO.

In propo.
Tom. 4. q.
per. 82.

Cum toties vociferetur Stenckfeldius, homines conuerti, renasci, consolatione erigi, sanctificari Deo agente in cordibus sine medio: nec ministerium Euangelij, seu cogitationem scripti verbi, medium esse, per quod agat Deus miratus sum, cur sentiat traditam esse externam vocem, & tantis testimonijs institutum, confirmatum & mandatum esse ministerium Euangelij. Hic breuissimè respondet, Ideo externum ministerium institutum esse, vt homo exterior habeat occupationem aliquam, qua & hac pars Deo seruiat, sicut abstinentia à suilla carne fuit tantum occupatio exterioris hominis. Hanc impiam & sanati-
cam imaginationem, necesse est taxari & damnari:
quia & multas falsas opiniones continet: & penitus
aboleat vera exercitia fidei & inuocationis. Contra
verò firmissimè statuendum est: Deum trahere, con-
uertere, regenerare, consolari, sanctificare homines,
per medium ab ipso traditum, scilicet per Euangelij
vocem, auditam, seu lectam & cogitatam. Et propter
hanc tantam causam institutum est ministerium
Euangelij, vt sit medium, quo Deus sit in nobis effi-

CAX:

CAX: Et per Euangelij cognitionem Deus conuertit homines, & non aliter.

Cum Paulus inquit: Fides ex auditu, auditus per verbum: manifestè ostendit, Deum per vocem Euangelij sonantem in ministerio, & cogitatam ab audiente seu legente, efficacem esse: & sic accendi fidem, Deo per hanc ipsam vocem mouente cor. Ideo damnandus est error Stenckfeldii & similibus Enthusiastarum: qui imaginantur precedere fidem, antequam accedat cogitatio de doctrina. Hæc imaginatio prorsus tollit ordinem diuinitus institutum: ac fingit nihil agi in saluandis per vocem ministerij, seu per lectionem & cogitationem Scripturarum, cum disertè Paulus affirmet: Ex auditu fidem concipi: Imò cum fortiter neget aliter fidem accendi, quam per auditum verbi: Quomodo credent, inquit, nisi audierint? Quomodo audient sine prædicatè? Quòd autè nō credentibus, Euangelium dicitur esse litera otiosa & inanis, id de ijs intelligendum est, qui manent tales, ac prorsus non renascuntur fide, vt Iudeis pertinacibus, aut hypocritis, qui prorsus non conuertuntur ad Deum, non affert cognitio Euangelij lucem aut vitam Spiritualem. Id verò non rectè accommodatur ad eos, qui etsi antea fuerunt sine vera agnitione Dei & fide: tamen per verbū moti à Spiritu sancto renasci incipiunt: In quibus cogitatione doctrinæ Spiritus sanctus simul & fidem accendit & nouam atque æternam lucem & vitam in ipsis incoat. vt Rom. 7. dicitur: Sensus Spiritus vitæ est & pax.

ARGVMENTVM. VII.

Deus eligit & conuertit suo consilio quos vult;

Ergo non agit Deus vlllo medio, sed rapit men-

mentes, quorum vult siue cogitent aliquid, siue non cogitent.

RESPONSIO.

Tom. 4. de
clama. 917.

Multos hac imaginatio fasciatis tenet, vt velut *Enthusiasta* expectent nouos afflatus, nec repugnent dubitationi, nec se erigant & consolentur voce Euangelij. Sed huic imaginationi opponenda sunt illustria testimonia, quae iubent nos audire vocem Euangelij, & repugnare diffidentiae, vt aeternus Pater inquit de filio: Hunc audite. Et causa perspicua est, cur vox ministerij audienda sit. Necesse est in doloribus esse firmam consolationem. Iam si vox Euangelij non est medium, quo se Deus communicat: quomodo certum erimus in veris doloribus, de remissione peccatorum, & de misericordia? Quare & Paulus nos deducit ad Euangelium, dicens: Fides ex auditu, auditus autem per verbum Dei est. Sit igitur regula. Nos verbo & non aliter erigi à Deo, & hoc modo querendam esse consolationem.

Plus est in consequente quam fuit in antecedente. Non enim electio, quae est secundum consilium atque propositum Dei, tollit vocationem, quae sit regulariter per verbum sonans in ministerio: Quia scriptum est: Quos elegit, hos vocauit. Estque utrumque à Deo seuerissime mandatum, & vt dolentibus consolationem proponamus, iuxta Euangelium de Filio Dei: & vt ipsi audiant & se sustentent cogitatione Euangelij & repugnent dubitationi.

Cum autem magno studio conentur Anabaptistae abducere homines à verbo scripto, vtile est cogitare

gitare haec tria ingentia mala, quae ex ea re sequuntur. Primum est amissio certae doctrinae legis & articulorum fidei. Quia cum mens non regitur verbo scripto, homines fanatici fingunt opiniones, vt liber, contra legem & articulos fidei, sicut multi fecerunt in adulterijs. Alterum est amissio consolationis. Quomodo enim certi erimus in veris doloribus, de remissione peccatorum, & de misericordia Dei, recipientis nos propter Filium, si non volumus audire scriptam promissionem, qua abiecta necesse est animos ruere in desperationem? Tertium est extinctio verae fidei seu exercitiorum fidei: quia neque sciunt, neque discunt quid sit fides, qui quarunt afflatus: nec sustentant se cogitatione scripti verbi. Imo relicto verbo diuino, prorsus nihil est fides, quae est apprehensio Dei cogitatione scripti verbi. Constantissime igitur explodenda sunt deliria Stenckfeldij & similium, qui abducunt homines à scripto verbo, & negant Deum efficacem esse cogitatione scripti verbi.

ARGUMENTVM VIII.

Sine Spiritu sancto nulla conuersio ad Deum incoari potest:

At Spiritus sanctus non datur omnibus, iuxta dictum: Spiritus ubi vult spirat.

Ergo frustra monetur homines, vt verbum Dei audiant, aut sese ad Deum conuertant: cum potius expectandi esse videantur raptus, seu afflatus Spiritus sancti, qui homines etiam repugnantes conuertat.

RESPONSIO.

Excruiat mentes hac quaestio. Cum sine Spiritu
san.

To. 1. ope. in enarra. Symb. nic. 419. b. sancto nulla virtus incoëtur, aut placeat, otiosine expectabimus consolationem, donec rapi nos nouis motibus sentiemus, sicut Enthusiasta & Manichei imaginati sunt? De hac questione omnes secum ipsi disputant, cum audiunt hæc diu: sine Spiritu sancto, non fieri homines heredes vite æternæ. Deinde disputant, cum non omnibus detur Spiritus sanctus, unde sciam, Deum hoc ingens munus mihi dare, aut darum esse? Et si autem labyrinthis disputationum hæc doctrina obscurata est: tamen vera & firma responsio hæc est, concurrunt in conuersione hæc causa, Spiritus sanctus mouens corda per Euangelium, & ipsa vox Euangelij cogitata, siue inter audiendum, siue in lectione, siue in pia meditatione, & voluntas hominis, quæ non repugnat voci diuinæ, sed inter trepidationem utcumq; assentitur. Et quia scimus mandatum Dei esse immortum & immutabile, ut non repugnemus voci diuinæ, non contemnamus eam, non accusamus Deum mendacij, non indulgeamus nostræ diffidentie, non sedeamus otiosi, expectantes raptum Enthusiastarum: sed mox audito verbo voluntas laetatur, ut amplectatur verbum Dei, & in ea læta voluntas non se habet ut statua, aut purè passiuè, alioqui enim certamen & læta nulla esset. Simul autem in ea læta efficax est Spiritus sanctus, ut Paulus inquit Galat. 3. Ut promissionem Spiritus accipiamus per fidem. Et experientia manifesta omnium intelligentium exercitia pœnitentiæ, testatur, mentes cum acquiescunt in Deo, iuxta promissionem, sentire veram consolationem, & agnoscere misericordiam Dei, & ad eum accedere fiducia Mediatoris, & clamare Abba Pater.

Ac de hac copulatione causarum dictum est, Spiritus opem fert infirmitati nostræ. Et Chrysostomus rectè dicit: Trahit Deus, sed volentem trahit. Non expectandi sunt illi raptus Enthusiastarum, qui violentiam quandam somniant, in qua sensus præcedat fidem: sed fide acquiescendum est in Deo iuxta promissionem, & statuendum certò, hanc esse voluntatem Dei, quam promissio ostendit: postea fidem sequitur sensus, ut Paulus inquit: Iustificati fide pacem habemus. Et Rom. 15. dicitur: Ut per patientiam & consolationem Scripturarum, spem teneamus. Hæc videtur ridicula ignavis fidei, qui cogitant futilem & inanem consolationem esse verba seu scripta: sed nos sciamus, Dei voluntatem non aliter querendam esse, nisi in hoc ipso verbo, quod per Filium, Prophetas & Apostolos tradidit: Et in Deo acquiescendum esse iuxta has promissiones. Ita fide & spe cernitur præsentia Dei: & tribuitur Deo gloria, quod sit verax, etiam priusquam sensus accipit liberationem.

Et si ex Scriptura certò constat, neque sine Spiritus sancti donatione, quenquam conuerti posse, neque hanc omnibus à Deo donari, sed ijs tantum, quos ille gratuita misericordia hoc beneficio dignatur: Tamen quicumque conuertuntur, hos certum est, per verbum conuerti, per quod Deus in hac vita vult esse efficax. Nec intelligatur hæc efficacia, ut si de calefactione loqueremur: Ignis est efficax in stramine, etiamsi stramen nihil agit, aut sicut herbarum medentur vulneribus, etiam sine cogitatione ægrotantis. Sic Manichæi, Enthusiastæ, Anabaptistæ somniant, fieri illuminationes in mente profus otiosa: & cogitant, se tunc demum velle credere, cum prius sentiunt, in se illud

nouum lumen. Hæ imaginationes explodenda sunt. Et sciendum est, oportere nos audire Euangelium & cogitare, & in hac ipsa cogitatione Spiritum sanctum efficacem esse, & accendere assensionem, & consolationem, & iuuare nostram infirmitatem in hac lucta. Hæc in experientia & quotidiana inuocatione
 10 discenda sunt: Nec tamen hinc sequitur, quod actio
 11 voluntatis antecurrat ipsam motionem & efficaciam
 12 Spiritus sancti, sed simul ista fiunt, etsi ordine prior
 13 est tractatio, quæ sit agente Spiritu sancto perver-
 14 bum. Nam ne quidem lucta esset vlla, aut conatus as-
 sentiendi, nisi Spiritus sanctus voluntatem aliquo
 modo inclinaret ad assensum verbi.

ARGVMENTVM IX.

In conuersione ad Deum, oportet sentire nouam lætitiā in cordibus:
Multi non sentiunt intra sese illos novos motus lætitiæ in Deo.
Ergo tales nondum sunt idonei ad conuer- sionē: sed expectare debent, donec sen- tiant in se transfundi nouam lucem & il- lustres motus lætitiæ in Deo.

RESPONSI O.

Tom. 4. De Quod dicunt Enthusiasta, sentiri oportere nouam
 clam. in ex lætitiā in cordibus: Hic sciunt p̃j. dissimile iter esse
 plicat. in Philosophia, & in consolatione, qua fit fide. In Phi-
 quæst de losophia procedimus ab experientia ad assensionem:
 vno Chri- prius experimento cognoscimus, vino calefieri cor-
 sto Media- tore 918. & pora, postea sequitur assensio. At cum accedimus ad
 919. Deum, primum verbo assentiendum est, hoc cum fit,
 sequi.

sequitur lætitia, vt Paulus inquit, in fideati fide pa-
 cem habemus.

Hoc discrimen si consideretur, planius intelligi po-
 terit, qui sint fontes Enthusiasticarum hallucinatio-
 num. Deerrant, & certitudinem querunt, vt in Phy-
 sicis, & abducunt mentes à verbo Dei, & fidem re i-
 psa extinguunt.

IN multis singulare malum est, indulgere diffiden-
 tiæ & manere in dubitatione: quia in se ipsis non-
 dum sentiunt insignes motus diuinos. Volunt igitur,
 vt sensus antecedit fidem, sicut in Physicis homo cre-
 dit, aquam esse calidam, cum immerfit digitum, &
 experientia didicit esse calidam. Hic ordo est naturæ
 & sic in vita communi, & in arte Medica, experien-
 tiam sequitur assensio. Sed sciendum est, alium esse
 ordinem fidei seu consolationis, quæ accenditur ex
 Euangelio, vt Dauid prius audit promissionem. Non
 morieris, & hanc intuetor, & ei assentitur, vt veritatis
 gloriam Deo tribuat. Hac assensione, quam accen-
 dit in eo Spiritus sanctus cogitatione promissionis,
 cum erigitur, sequitur consolatio & sensus lætitiæ,
 de hoc ordine dicitur 2. Par. 20. Credite Domi-
 no Deo vestro, & securi eritis. Roman. 4. Credi-
 dit Abraham in spem contra spem. Et Marc. 5.
 Crede tantum, Et Iohan. 7. Si quis voluerit eius vo-
 luntatem facere, cognoscet de doctrina, vtrum ex
 Deo sit. Semper igitur in exercitiis fidei initiū sumat-
 ur à verbo: & prior sit assensio, repugnans dubita-
 tioni, ac diffidentia: & deinde sequetur experientia,
 seu sensus lætitiæ.

ARGVMENTVM X.

Tantum electi assentiuntur Euangelio, seu Euangelium pertinet tantum ad electos:

I 2 Non

Non possumus autem scire qui sint electi. Ergo frustra iubentur homines assentiri Euangelio, ac potius hortandi sunt, ut expectent interiores motus Spiritus sancti, quibus & conuerti se sentiant, & de electione sua certi fiant, antequam iubeantur credere, aut obtemperare Euangelio.

RESPONSIO.

In respon-
sione ad
art. Bau.
Tom. I. op.
271.

Memini ego quendam, qui huc venit ut consolationem audiret, ac fatebatur se saepe relapsum esse in adulteria. Hic cum doceretur, ut si doleret se peccasse, peteret absolutionem, & crederet Euangelio, ut statueret se verè recipi à Deo gratis propter Filium. Ibi ille contra, se fortassis non esse electum, disputat. Pastor iubet eum credere promissioni, omissa illa disputatione. Tum ille spretæ voce promissionis inquit: Qualis hic Deus esset, qui me non posset damnare? Hæc est rationis imaginatio discendentis à verbo Dei.

„ Non est autem efficax Spiritus sanctus in eo, qui ne
„ vult quidem audire Euangelium, cum scriptum sit:
„ Fides ex auditu est. Sint igitur noti fontes vera con-
„ solationis, & sciamus, tales, qui sunt in veris dolori-
„ bus, non esse turbandos disputationibus de electione,
„ de qua perspicua & firma consolatio est ex effectu
„ sumenda: Beati mortui, qui in Domino moriuntur.
„ Iam in presentibus doloribus cogitent, quid præce-
„ rit Deus, videlicet, ut audiant Euangelium, nec omis-
„ so Euangelio querant alia. Regulam igitur teneant:
„ Quæ præcepit Deus, hæc sanctè cogita. Nota sunt au-
„ tem præcepta immutabilia: Agite pœnitentiam, &

cre.

credite Euangelio. Item de Filio: Hunc audite. Cur prius scire vis, an sis electus, quàm credis Euangelio?

Certum est, electionem pendere propriè à consilio & proposito Dei. Res etiam atque euentus ostendit, non omnes homines tales ad extremum esse, ut accommodari ad eos dicta illa possint: Qui perseuerauerit vsque ad finem saluus erit: Et, Beati mortui: qui moriuntur in Domino. Sed quoties aut nos ipsi, aut alij, in tentatione de electione nostra versamur, reuocandæ sunt mentes ad verbum, per quod Deus saluandos ad se vocat. Quare cogitantes de electione, intueamur verbum Dei reuelatum, vocationem, mandatum de audiendo Euangelio, de pœnitentia de fide, Quia omnes saluandi, propter Filium Dei electi sunt: & ita sunt electi, ut agnoscant Filium, & ad eum confugiant, & de his confugientibus ad ipsum, loquitur Dominus cum ait: Nemo rapiet oues ex manibus meis. Sic sumus oues, cum vocem eius audimus, iuxta præcedens dictum: Oves meæ vocem meam audiunt, Regula igitur tenenda est: Electionis nostræ declarationem, non querendam esse in summo gradu, id est, in ipso Dei arcano proposito extra Christum, & vocem illam Euangelij in Ecclesia sonantem. Nam prorsus contrario causarum ordine, doctrina de electione æterna, ad vsum nostrum applicanda est, ita videlicet, ut ab effectis, videlicet à vocatione, iuxta dictum, quos elegit, hos vocauit, sensum ad primariam illam nostræ salutis causam perueniamus, vbi demum firmo ac solido aduersus omnes tempestates inuento remedio, tanquam in portu acquiescamus.

Prædestinauit quidem deus ab æterno atque elegit liberè & mera sua gratia, quos vult saluos facere, iuxta Apostoli dictum: Deus elegit nos antequam iacerentur fundamenta mundi, Et saluos nos fecit & vocauit vocatione sancta, non secundum opera nostra, sed secundum suum propositum & gratiam:

Y 3

tiam: Sed tamen non aliter quàm in Christo & propter Christum nos elegit Deus: & hanc electionem suo tempore per vocationem, quæ fit mediantee verbo, nobis patefacit, vt qui promissionem Dei in verbo oblatam accipiunt, & Christo per fidem sunt infiti, illi ipsi etiam sint electi. Qui verò extra Christum sunt, & ad extremum tales manent, inter reprocos numerandi sunt. Si autem vocationem suam sequantur, & cum per verbum vocamur, & conuertimur volumus, non disputemus antea, tunc nos asseruimus esse, cum arcanum decretum Dei nobis monstratum fuerit: Sed audito verbo, per quod Spiritus sanctus est efficax, luctemur vt amplectamur promissionem. Et cum in Christum credimus, & in hac fide perseueramus: certò statuamus, nos placere Deo, & in Christo electos esse. Similiter & de alijs bene speremus, neque temerè reprobis quinquam annumeremus, ante finalem impenitentiam. Ideoque prædicationem Euangelij urgeamus, & hortemur eos, qui sunt in cœtu vocatorum, vt poenitentiam agant, & credant se recipi à Deo propter Mediatorem, & includant se in promissionem vniuersalem: Venite ad me omnes, & hanc ad se quoque pertinere statuunt. Hac fide qui se sustentant discedentes ex hac vita, illi & in cordibus suis sentiunt consolationem, quæ est initium vitæ æternæ, & ab alijs quoque iudicari possunt, quod sint in numero electorum. Hic processus à verbo initium sumens, vsum necessarium habet, in nobis ipsis confirmandis in fide, & alijs consolandis, qui aguntur. Prius de electione querere, est querere non mandata, & implicare mentes incertitudine. De ipsa verò electione, quæ sit, doctrina scripturæ sacræ, infra peculiari loco recitabimus.

ARGVMENTVM. XI.

Fides est donum Dei, neque vel credit qui isquam

quam, vel in fide perseuerat, nisi Deo accendente & conseruante fidem. Frustra igitur iubentur homines credere aut perseuerare in fide: Sed hæc simpliciter relinquenda sunt arcanis Dei operationibus.

RESPONSIO.

Sape hoc obiicit trepida mens: Non possum credere. In Enarratione, nisi Deo fidem accendente. Ac verum est, homines ad Rom. à Deo trahi, sed trahuntur per vocem Euangelij, cui Tomo. 4. vult se Deus assentiri, & simul petere auxilium, si opor. 162. cui scriptum est: Quando magis dabit Spiritum sanctum petentibus. Non igitur repugnes Euangelio, non indulgeas dissidentia, non cogites vt somniant Enthusiasta, expectandum esse violentum motum, quo te rapiat Deus etiam repugnantem, & iterum ruentem in scelera, sed assentiari voci diuinæ: & simul petito auxilium, sicut ille apud Marcum: Credo Domine, sed opem fer imbecillitati meæ. Hoc cum sit certum est, se à Deo trahi & adiuuari, sicut iurat: Vivo ego, dicit Dominus, nolo mortem peccatoris, sed vt conuertatur & viuat. In hanc sententiam & hæc dicta sunt: Deus trahit, sed volentem trahit. Item, Tantum velis, & Deus præoccurrit, vt Basilius dicit in concione de filio prodigo, cui redeunti Pater obuiam procedit, & inuolat in complexum. Hæc dicimus ad consolandos eos, qui sunt in Ecclesia, & se intelligunt vocari voce Euangelij, & volunt conuerti. Si qui autem sine poenitentia mouent curiosas quæstiones cum talibus frustra disputatur.

Negari non potest, tantum à Deo trahi, moueri & conuerti corda per Spiritum sanctum: & fidem esse donum Dei: Sed tamen de ordine & modo agendi restat hæc quæstio: An Deus sine medio, id est, sine verbo & sine lectione & cogitatione doctrinæ sonantis in ministerio, & sine lucta voluntatis conuertat hominem, & fidem accendat: Hic constanter affirmandum est, fidem donari per verbum & sustentantem se voce Euangelij, verè trahi Spiritu sancto inchoante consolationem, & accendente inuocationem, qua assidue perendum est: Conuerte me Domine & conuertat. Item. Credo Domine, sed opem fer imbecillitati meæ. Hæc in docendo, & consolando, & in ipsa experientia vsum habent: Nec tamen inde sequitur quidquam viribus humanis tribui sine Spiritu sancto: cum non de *aduersis* & profanis, & qui prorsus non sunt renati, hæc dicantur: sed de his, qui sunt in cœtu vocatorum, & qui in ferijs doloribus consolationem expetunt. Quod cum fit, sciamus, hoc ipsum expetere consolationem & velle credere, fidei initium esse: & testimonium præsentis atq; efficacis Spiritus sancti. Et si qui tales sunt, ij docendi sunt, voluntatem, quæ sanari incipit, iam nõ habere se, vt truncus habet aut scopulus: sed comitem esse debere Spiritus sancti, quantumuis imbecillam & languidam, iuxta verus dictum: Præcedente gratia, comitante voluntate.

ARGVMENTVM. XII.

Multa Deus in omnibus sanctis ita agit, vt voluntas tantum sit subiectum patiens: Rectè igitur dicitur: hominem in tota conuersione & vita spiritali, habere se tantum purè passiuè, & voluntatem nihil agere.

RESP.

Expresse damno Pelagianos, qui sinxerunt, non esse peccatum originis, & ita amplificauerunt liberum arbitriũ, vt dixerint, hominem viribus naturalibus sine Spiritu sancto posse legi Dei satisfacere, interiore & exteriori obedientia. Abhorreo ab his blasphemias, contumeliosas in Filium Dei & in Spiritum sanctum, & delectibus veram doctrinam de lege, peccato, gratia, & de beneficijs Dei, quæ per Filium, Dominum nostrum Iesum Christum, & Spiritum sanctum nobis exhibentur. Et amplector dictum Filij Dei: Si vos Filius liberauerit, vere liberi eritis. Et dicta Pauli: Qui Spiritu Dei ducuntur, hi sunt Filij Dei. Item: Si quis Spiritum Christi non habet, hic non est eius. Et Deo gratias ago pro his summis bonis, pro donato Filio & Spiritu sancto. Non possunt tolli peccatum & mors libero arbitrio hominum: nec potest voluntas humana incoare interiorem obedientiam sine Filio Dei, sine Euangelio, & sine Spiritu sancto. Talis non est libertas humana voluntatis. Sed tamen in renatis qualis sit libertas, considerandum est, quia non est minor libertas in Ioseph, quàm in Scipione. Simul etiam considerandum est, quid inser sit inter castitatem Ioseph, & castitatem Scipionis.

Primum igitur de rectione locomotiuæ dico, quia hæc actiones magis à populo intelliguntur, & multe sunt in communi vita. Ac prodest omnibus hominibus ostendi, quomodo etiam hæc disciplina in sanctis Deo placeat & fiat cultus Dei, de qua dicit Paulus: Sugillo corpus meum, & in seruitutem redigo, ne a-

To. I. oper.
370. in resp
ad art. Ba-
ua.

I.

I S Ius

lis predicans ipse reprobis efficiar. Sic igitur perspicue dico: Manet in sanctis libertas regenda locomotiva, quia Spiritus sanctus non debilita naturam nervorum creatam à Deo: sed potius adiuuat, quia cogitatio verbi Dei, fit illustrior & firmior in Ioseph, accensa à Filio Dei per doctrinam: & motus in corde excitantur à Spiritu sancto. In Scipione, etiam si est cogitatio legis, Non moechaberis, tamen in corde non ardet dilectio Dei, & sunt multa errantes flamma. In Achille cor est plenum ira, etiam si manus reprimuntur. In Davide cum parcat Sauli, cogitationes multa diuinitus offeruntur, & in corde est ingens miseria. Quare etiam si foris hac opera videntur similia, tamen intus causa dissimiles sunt. Filius Dei accendens cogitationem in mente per doctrinam: & Spiritus sanctus excitans motus in corde, qualis ipse est: & voluntas obtemperat volens, non coacta. David praesertim cum haberet Spiritum sanctum, repugnare incendio adulterij poterat, & volens peccat: nec necesse fuit, rapere eum alterius coniugem. Repugnat Ioseph illecebris, & volens repugnat. Vt igitur et externa bona opera minus impediatur natura infirmitate & insidijs Diaboli, & ut iustitia bona conscientiae retineatur: intelligamus quàm magna auxilia Deus nobis donauerit. Filius depellit Diabolos, iuxta dictum: Apparuit Filius Dei, ut destruat opera Diaboli. Item: Nemo rapiet oves meas ex manibus meis. Datur & Spiritus sanctus, qui intus nos adiuuat, iuxta dictum: Effundam super domum David Spiritum gratiae ac precum. Ac docet nos vox diuina de utraque re, & de precatione & de diligentia, ut: Orate ne iniretis in tentationem. Item, Semper orate. Item:

Quan-

Quantò magis Pater vester caelestis dabit Spiritum sanctum petentibus. Item: Accurate ambulate non ut fatui. Et Rom. 6. dulcissime scribitur: Exhibete membra vestra arma iustitiae Deo, etsi in Graeco verbo πασχαζετε maior est emphasis, Admouete. Nominat autem MEMBRA, quod vsitate dicimus potentias omnes, interiora & exteriora membra. Vult lucere in mente veras cogitationes de doctrina diuinitus tradita, vult vinci dubitationes, & confirmari assensionem in veris sententijs, vult refutari contraria, Deinde vult comitem esse voluntatem Filij Dei docentis mentem, & SPIRITVS sancti trahentis seu ducentis, ut verbo Pauli utamur: vult in corde reprimi praua incendia, vult sensus, linguam, manus frenari, vult vitari occasiones lapsuum. Hec vera, perspicua & utilia esse omnibus pjs manifestissimum est. Prodest enim vtrunque confirmari, inuocationem & diligentiam, & in his exercitijs crescit lux in mente.

Iam considerentur & actiones propriae vocationum, de quibus dicit Ieremias: Scio Domine, non est hominis via eius. Verissimum est, mirandus modus à Deo colligi, gubernari, protegi, liberari & seruari Ecclesiam, & dari bonos euentus, ut dicitur Esaias 46. Ego feci, ego gestabo & saluabo, ego ipse etiam in senectate gestabo vos, Nec magnitudini & multitudini periculorum & negotiorum pares esse humanas vires, multaque accidere omnibus hominibus inextricabilia humanis consilijs & viribus, manifestissimum est, ut cum familia Noe seruetur in vndis: multitudo Israël ad mare rubrum, Daniel inter leones. Et singuli suas arumnas, mitigationes, & liberationes intueantur

intueantur. Quoniam igitur valde multa sunt à solo Deo in talibus liberationibus: tamen non delenda sunt regulae, quae praecipunt inuocationem, diligentiam ac labores, qui etiam in renatis aliqua ex parte sunt voluntatis, de quibus dicitur Rom. 12. Qui praestet diligentiam. 1. Corinth. 4. Hoc requiritur, ut fideles simus. Vult Deus conspici suam praesentiam in Ecclesia, in mirandis liberationibus, vult sciri quod exaudiat inuocantes, & vult inuocari, vult etiam nos esse organa aliquorum laborum, quos & ipse adiuvat, sicut dicitur: Labor vester non est inanis in domino.

3-

Sunt in renatis, in interiore homine, multi magni dolores, de peccatis, & de poenis proprijs & publicis: & rursus consolationes, fides, inuocatio Dei, latitudo in Deo, initium dilectionis Dei, timor filialis, patientia. De hoc genere etiam fatendum est, multa fieri in omnibus sanctis, in quibus voluntas habet se tantum ut subiectum patiens, ut 2. Corinth. 1. dicitur: Excellentem onerati fuimus supra vires, ut desperaremus de vita: & quidem ipsi in nobis responsum mortis habuimus, ne confidamus in nobis, sed in Deo, qui exsuscitat mortuos, qui ex tanta morte nos liberauit & liberat: Sed tamen in communibus exercitijs fidei & inuocationis, quia Paulus dicit: Mente seruis legi Dei, significat etiam voluntatem quatenus sanari coepit, comitem esse Spiritum sancti. Et tamen restat in homine multum caliginis, dubitationis, & magna contumacia cordis, ut in vulnere, quod sanari coepit, magna pars adhuc restat putris & purulenta. Nomina enim regenerationis & renouationis significant aliquam fieri mu-

ta-

tationem, in aliqua parte hominis: non significant tantum in habitationem, sine mutatione nostri, sicut in arcam vestis imponitur. Ideo etiam praecipitur, ut illa iniria fidei exerceamus, sicut Paulus iubet Timotheum ἀναζωοποιεῖν donum Dei, quod in ipso erat. Et 2. Corinth. 6. Hortamur ne frustra gratiam Dei acceperitis. Manifestum est enim, crescere fidem collectione testimoniorum, & precatione, ut praecipit Paulus: Esto assiduus & intentus in lectione, doctrina & consolatione. Item: Sermo Christi habitet in vobis opulenter in omni sapientia, & docete et emendate vos mutuo. Item: orate ne intretis in temptationem: Petite & accipietis. Fit & ipsa precatio ardentior, cum accedit cogitatio de periculis & calamitatibus nostris & nostrorum. Item de praecepto diuino, de promissionibus & de praesentia Dei exaudientis inuocantes. Denique, nihil dubium est, otio & negligentia languescere aut extinguere dona, sicut docet parabola de negotiantibus, Matth. 13.

Manifestum est & varie oppugnari fidem in illis ipsis quoque, qui ad Deum conuersi, renati & sancti sunt, cum aut aspiciunt suam infirmitatem, aut disputant de electione. His certe opus est labore querente dicta, quae Deus consolationis causa proposuit. Indignitati opponantur dicta de gratuita reconciliatione propter Filium, & de intercessionem Filij, qui inquit: Pater dilige eos ea dilectione, qua me diligis. De electione teneant consolationem: Beati mortui, qui in Domino moriuntur: nec inquirent ea, quae Deus non iussit inquire, sicut Siracides inquit: Quae praecepit tibi Deus, sancte cogita. Retineant igitur conuersi certitu-

ritudinem, nec succumbant dubitationi, qua adfert profanitatem aut desperationem.

Quaquam autem motus fidei in alijs ardentiores, in alijs languidiores sunt: tamen etiam infirmi sciant, se debere & posse iuuante Spiritu sancto dubitationi repugnare. Et hic monendi sunt infirmi, vt in inuocatione cogitent de aeterno Patre, & Filio Domino nostro Iesu Christo, & Spiritu sancto. Cogitent quid inuocent, cur exaudiantur, & cur detur Spiritus sanctus: non existiment, eum frustra dari: sed vel le Deum, vt & ipsum Spiritum sanctum agnoscamus & magnitudinem doni cogitemus, & serio petamus sicut scriptum est. Quando magis Pater vester celestis dabit Spiritum sanctum petentibus? Item: Effundam super domum Dauid Spiritum gratiae & precum. Ac multi etiam si quid cogitent in precatione de redemptore Filio: tamen nihil cogitant de Spiritu sancto, neque quid sit, neque cur detur. Hic stupor deplorendus & emendandus est.

4.

Sicut igitur etiam conuersi, postea consolatione erigendi sunt, ita in ipsa conuersione dicendum est ijs, qui iam habent dolores, ne maneant in dubitatione, donec vi cogantur credere: sed audiant et cogitent Euangelium, quo Deus est efficax, & trahit corda: & sciant se tunc esse illos auditores, ad quos dictum est: Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos. Item: vbi habitabit Dominus? In Spiritu contrito, humiliato, & tremante sermones meos. Hac in docendo, & consolando, & in ipsa experientia vsu habent. Hoc modo, & in scriptis, & coram, Lutherus interrogantes consolatus est, vt multi noruunt, qui adhuc viuunt. Et congruunt hac ad ve-

tera

tera dicta: *Precedente gratia, comitante voluntate, Et Nazianzenus verecunde loquens de voluntate sic ait: πᾶν τὸ κατὰ θεὸν παρὰ θεῦ ἐστὶ, δίδωσι ὃ τοῖς καλούμενοις καὶ ὅτω νέμει.* Orditur à verbo, vocari & trahi, inquit, voluntatem, qua non expectet coactionem, sed luctetur, vt assentiatur promissioni. Donec enim omnino repugnat voluntas, nulla facta est conuersio. Ideo inquit Chrysostomus: *ἔλκει μὲν ὁ θεός, ἐκλόμενον δ' ἑλκεῖ.*

VTile est considerare gradus actionum, qui conspiciuntur in renatis: Quo quidem nomine complectimur tum eos, qui renasci incipiunt, tum illos, in quibus initia conuersionis ac regenerationis, subinde in hac vita crescunt & augentur. Sunt igitur in his, Aut opera externa bona secundum legem Dei: Aut vocationis propriae actiones, item arumnae ac liberationes: Aut motus spirituales, qui ad ipsam conuersionem pertinent, siue iam primum incipiant, siue inchoati magis magisque confirmantur ac crescant. Primum igitur, de externis operibus omnes sanos fateri necesse est: Et si, Dei donum seu opus Spiritus sancti est, vt sancti vitent delicta, & retineant iustitiam bonae conscientiae: (cùm tanta sit infirmitas humana, & tam horribiles sint insidiae Diaboli, quibus nulla vigilantia aut circumspectio humana par esse potest siue auxilio Dei, sicut manifestum est, & sanctorum multos retros lapsus esse, vt Aaronis, Davidis & aliorum, cùm sibi ipsis indulgent, & deefruntur aliquantisper à Spiritu sancto) tamen in ipsis renatis, esse aliquam voluntatis actionem in visandis peccatis externis, & praestandis factis congruentibus cum lege Dei, quae ita fiant, cùm voluntas non coacta sed volens obtemperat verbo Dei & Spiritui sancto mouenti: Vt Ioseph, repugnat illecebris, & tamen liberat

liberè ac volens non coactus repugnat. Dauid liberè & volens, non coactè rapit alterius coniugem: & poterat repugnare incendio adulterij, & imperare membris externis, ne alienam attingerent: Sed volens peccat, & Spiritum sanctum contristat, qui hoc ordine vult opitulari infirmitati nostræ, vt sit efficax in iis, qui non indulgent suis cupiditatibus contra mandata Dei: & qui prælucente fiducia Mediatoris, petunt se doceri, regi, iuari & confirmari. Ideo toties in Scriptura repetuntur mandata, quæ requirunt & diligentiam nostram in vitandis illecebris peccatorum, & petitionem auxilij diuini: Vnde certissimè sequitur, & à Deo gubernari renatos in regendis moribus, & ipsam voluntatem in renatis non debere otiosam esse, neque indulgere securitati & negligentia.

2. Secundò. Quòd ad actiones proprias vocationis attinet, rursus fateri omnes sanos necesse est, has quoque, cum sunt salutares, esse opus Dei efficaciter agentis in nobis, & singulis pijs in vocatione accidere multa, nec præuisa, nec cogitata, tum in ærumnis, tum in mirandis liberationibus, vt dicitur: Mirificat Dominus sanctum suum. Sed tamen communes regulæ propterea non sunt tollendæ, quæ monent de copulatione inuocationis, qua petitur auxilium Dei, & nostræ diligentia aut sedulitate. Et si igitur suo consilio Deus singulis certas functiones commendat, neque labores vocationum feliciter reguntur solis humanis viribus: tamen conatus certè aliquis est in Dauid ad faciendum officium, & accedit ardens precatio, petens auxilium Dei, sicut inquit: Qui armat manus meas ad prælium. Sic non sunt salutaria aut nobis aut alijs studia nostra, in quibus versamur, qui in scholis aut Ecclesia docemus aut discimus, nisi Deus ea regat & fortunet: Sed præstare nos labores necessarios in docendo ac discendo, & possumus ac debemus, & in quodidia

ditiana inuocatione auxilium Dei ardentibus ac serijs votis petendum est.

Tertiò, De motibus spiritualibus pertinentibus ad exercitia seriæ penitentia, seu conuersionis ad Deum, experientia piorum ostendit, assiduas vices esse tentationum & consolationum: & eas quidem tales, vt sæpe diuinitus & immediatè terrores incutiantur, aut lætitiæ in animis excitetur, sicut scriptum est: Dominus mortificat & viuificat, deducit ad inferos & reduci. Interea tamen & hoc verissimum est, precatione, studio, intentione ac cogitatione verbi, initia veræ Dei agnitionis, timoris ac fidei exfuscitanda esse, vt in nobis crescant dona Spiritus sancti, quæ manifestum est otio ac negligentia languescere & extinguere. Manet enim in hac vitam in renatis multum caliginis & dubitationum, & magna contumacia cordis: Et fides in plerisque est languida, & tanquam parua scintilla in magna caligine: & tota nouitas incoata, est vt parua guttula collata ad amplitudinem Oceani. Necessaria sunt igitur exercitia assiduæ inuocationis Dei, qua petamus augeri fidem, vt Apostoli clamant Lucæ 17. Domine auge nobis fidem. Et adiungenda est quotidiana lectio & mediatio verbi Dei, sicut dicitur Matth. 24. Quid legit, intelligat, Crescit enim fides inter precandum, & confirmatur assensio, cum & crebrò cogitamus, & diligenti studio ac labore colligimus ac conferimus testimonia Scripturæ de singulis articulis. Hic labor querendi testimonia, & considerandi dicta & exempla Scripturæ, aliquo modo est in potestate nostræ voluntatis, qui & à nobis diligenter præstandus est, & addenda assidua precatio. Est & hæc actio voluntatis in renatis necessaria, vt perpetuò repugnèt & luctentur cum dubitationibus & flammis cupiditatum, quibus cum voluntas succumbit, sequuntur in corde fuga & fremitus aduersus Deum, & odium Dei, aut horribilis profanitas, aut desperatio.

Quartò, Vt igitur hæc commonefactio rectè inculcatur conuerfis & habentibus initia fidei, vt in quotidianis exercitijs pietatis difcant, voluntatem non effe prorfus otiofam: ita de ipfa conuerfione docendi funt homines, qui confoiationem in doloribus expetunt, vt à verbo initium faciant, per quod ita vult Spiritus fanctus effe efficax, vt voluntatem noftram non velit expectare violentos raptus nec velit nos indulgere dubitationi, fed vt velit nos audire & cogitare Euangelium, in quo Deus propofuit mandatum de audiendo Filio, quod ad omnes pertinet, & tradidit promiffiones gratuitas & vniuerfales, & eas obfignauit iuramento fuo & Sacramenta addidit, per quæ fingulis obfignat & applicat bona in Euangelio promiffa. Hoc totum ministerium non vult negligi Spiritus fanctus, fed vult vocem doctrinæ accipi, vult mentem cogitare promiffiones, vult voluntatem & cor noftrum acquiefcere in voluntate Dei patefacta & inter veros gemitus clamare: Conuerte me Domine, & conuer-
 tar, Sana me Domine, & fanabor. Item, Credo Domine, fed opem fer imbecillitati meæ. In hoc certamine, cum magna fit lucta voluntatis, nequaquam habet fe voluntas vt ftatua, fed eft aliqua voluntatis actio, id eft, cogitatio doctrinæ, & affenfio quantumuis languida, quæ adiuuatur à Filio Dei & Spiritu fancto, qui quidem & conatum illum affenfionis excitat, ac fubinde magis magisque confirmat in his, qui petunt incrementa fidei & confoiationis. Imò ipfum velle credere & expetere confoiationem iam initium eft conuerfionis, quam Spiritus fanctus in voluntate ciet. Hæc manifeflum eft vtilia effe confcientijs, & vsum neceffarium habere in confoiandis perterrefactis mentibus: Et vera effe, ac normæ fcripturæ sacræ confentanea vel illud fanos omnes conuincit, quod reuera vna eademque eft conuerfio hominis, quæ non eft momentanea infufio aut violenta impreffio nouarum qualitatum
 fed

fed & initia & incrementa fua habet: Nec fit fubito, fed paulatim crefcit, & per omnem vitam hominis durat. Vt igitur hoc modo non aliter crefcit conuerfio in renatis, cum in præfentibus doloribus corda fefe erigunt confoiatione, quam proponit vox Euangelij: Et cum affidue clamant: Conuerte me Domine & conuer-
 tar: Sic initia conuerfionis non fiunt aliter, quam cum audimus verbum, per quod Spiritus fanctus eft efficax, & cogitatione promiffionis nos fufcentamus, & repugnamus diffidentia & dubitationi, & inter veros gemitus clamamus: Conuerte me Domine, & conuer-
 tar. Item, Credo Domine, fed opem fer imbecillitati meæ. Certè vtrumque Dei opus eft, videlicet initio conuerfionis ad Deum, & poft ea retinere conuerfionem ad Deum & fidem. Quare vt vna & eadem eft conuerfio, & vna eademque fides, quæ & incoatur initio & quæ poft ea crefcit & augetur: Sic idem modus feu idem ordo eft, quo Deus accendit fidem initio, & quo poft ea auget & confirmat fidem, ficut Philippenf. 2. dicitur. Qui dedit vt velitis, dabit etiam vt perficiatis. Et Philip. 1. Qui bonum opus in vobis cœpit, perficiet vſque ad diem Iefu Chrifti. Rectè igitur tum in actionibus Spiritualibus, tum in ipfa conuerfione adiungitur voluntas, quatenus incipit fanari, tanquam comes imbecillus, Spiritui fancto. In argumento verò facile apparet, fallaciam effe conſequentis. Quia proceditur à particularibus, quæ exceptiones à communi regula effe poſſunt: regulas verò ipſas euertere in vniuerſum non poſſunt.

ARGVMENTVM XIII.

¶ Non eft quicquam datrahendum de gloria Dei. Item,
 Conuerfio & fides folius Dei beneficium eft
 Non Igitur tribuenda eft voluntati humanæ

aliqua actio in conuersione, siue de ininitis, siue de incrementis fidei & aliorum motuum spiritualium fiat mentio.

RESPONSIO.

In enarra.
Symbol,
Nice. To. 2
oper. 267.

Retinemus firmiter hanc propositionem de actibus spiritualibus. Quidam videlicet conuersio ad Deum & vera consolatio, quæ sit fide et fiducia acquiescente in mediatore iuxta promissionem, & verus timor Dei, dilectio Dei, constantia in afflictionibus, confessione, & insidijs Diaboli, vera spes & letitia in Deo, & alij tales motus præcepti, non fiant in cordibus solis humanis viribus: Sed ita fiunt, cum Filium Dei voce Euangelij dicit consolationem in mente, & ostendit misericordiam æterni Patris & Pater per Filium effundit Spiritum sanctum quo veris & ardentibus motibus accenduntur corda, ut sint in eis fiducia, letitia in Deo, dilectio, timor, & alij motus tales, qualis est ipse. Sic fieri liberationem ex morte & ex inferis, & veram consolationem diuinam, non modò dicta Scripturæ plurima, sed etiam exempla docent.

Cum primiparentes obiurgati expauescerent, et cum morte luctarentur, Filius Dei promissionem sua voce profert, & simul in mentibus accendit immediatè notitiam, quæ ostendit, hanc esse voluntatem æterni Patris, & ostendit præsentiam & misericordiam Patris, & confirmat assensionem, ac simul in hac cognitione Pater per eum effundit Spiritum sanctum, & corda eorum letificat, & accendit inuocationem & alios bonos motus. Sic cum Nathan con-

solat-

solatur Dauidem, ipse Filius Dei adest verbo vocali, & in mente Dauidis ostendit, hanc esse voluntatem æterni Patris, & assensionem immediatè confirmat, & per Filium datur Spiritus sanctus, qui Dauidem retrahit ex doloribus inferorum, & letificat, & accendit inuocationem, & alios pios motus. Est enim Ecclesiæ regnum Christi, non tantum, quia Christus est victima, sed etiam quia omni tempore colligit Ecclesiam & immediatè est efficax cum verbo vocali, sicut inquit: Ego sum vitis, vos estis palmites: Sine me nihil potestis facere. Hæc declaratio utilis est, ut cogitemus quo ordine sint simul persone in conuersis. Agnoscitur Pater per Filium, qui & Euangelium protulit ex sinu æterni Patris, & in mentibus accendit notitiam, sicut inquit: Nemo nouit Patrem nisi Filius, & cui uolet Filius reuelare: & simul dans Spiritum sanctum, consolatur corda.

Hæc exempla, quibus plura testimonia addi possunt, euidenter refutant Pelagianos. Sed hæc non ita accipienda sunt, ut confirmant profanitatem, aut desperationem adferant, sed ut sciamus, immensa misericordia offerri auxilium omnibus confugientibus ad Filium in veris doloribus: Sicut ipse Dominus inquit: venite ad me omnes, qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos. Item: Petite & accipietis. Itē. Quātō magis Pater vester cœlestis dabit Spiritum sanctum petentibus. Non ait contemnentibus, aut fingentibus se expectaturos esse violentos raptus, ut Enthusiasta fingunt: Sed vult Deus nos audire vocem Euangelij, non vult nos indulgere dubitationibus & dissidentia vult nos luctari ut assentiamur verbo, & petere auxilium, sicut Propheta clamat: conuerte me, & conuertar.

Et ille inquit apud Marcum, *Credo Domine, sed o-
pem fer imbecillitati mea.*

Sic igitur & non aliter dicimus concurrere has
causas, vocem Euangelij, & ipsum Filium Dei, intus
nos docentem & simul effundentem Spiritum san-
ctum, qui cor confirmat, vt assensio et obedientia in-
coentur, & voluntatem nostram luctantem, vt assen-
tiatur verbo Dei & non repugnet. Deus anteuertit
nos, & vocat edita voce Euangelij, docet & trahit
mentem per Filium, confirmat cor Spiritu sancto,
sed nos viderimus, ne repugnemus. Constat enim ori-
ri peccatum à nobis, non à voluntate De. Ideo 2. Cor.
6. dicitur. Ne frustra gratiam Dei acceperitis. Non-
igitur cogitemus profana securitate expectandos esse
violentos raptus, sicut loquuntur Enthusiasta, sed o-
bediamus Deo trahenti nos voce Euangelij, & in vero
dolore discamus, qualis sit hac lucta voluntatis. Qua
si haberet se vt statua, nullum esset certamen. Hac pie
cogitanda sunt, & addenda est inuocatio, sicut di-
ctum est. Petite & accipietis.

Cum voluntatis sit mentio inter causas concur-
rentes, siue in conuersione, siue in bonis &
Deo placentibus actionibus, non hoc dicitur, quod
voluntas suis viribus possit tollere peccatum &
mortem, aut quod possit ex sese incoare vel perfici-
cere conuersionem, fidem, aut cetera opera Deo pla-
centia, sine Euangelio & sine efficacia Filij Dei & Spi-
ritu sancto, aut quod promereri possit, vlla sua actio-
ne remissionem peccatorum, reconciliationem, vi-
uificationem, donationem Spiritus sancti, aut hæ-
reditatem vitæ æternæ, aut sese præparare vel dispo-
nere ad accipiendam gratiam: Aut quod vnquam
in hac vita integrè legi Dei satisfacere possit.
Non potest enim voluntas se ipsam liberare pec-
cato

cato & morte, id est, à prauitate nobiscum nascen-
te, & à pœnis peccati temporalibus & æternis: nec
potest suis naturalibus viribus se ad Deum conuer-
tere, aut velle, aut appetere, aut persequi quod bo-
num est & Deo placens. Nec vel ante, vel
post conuersionem promereri potest, quæ gratis
offeruntur in promissione Euangelij propria: Nec
ad illa accipienda sese præparare potest, vt debea-
tur ei gratia de congruo, vt Sophista locuti sunt:
Denique etiam incoata nouitate, nunquam tamen
in hac vitali legem Dei implere potest. Hanc totam
adversus Scripturam seruitutis nomine complecti-
tur, & de quibusdam gradibus, nonnulli recentes
scriptores phrasin illam vsurpauerunt, quod volun-
tas, quatenus nondum cepit renasci, habeat se purè
passiue, & vt lutum in manu figuli. Dicitur autem
concurrere voluntas in actionibus spiritualibus,
quatenus à Deo mouetur, trahitur, corrigitur, & sa-
natur in his, qui renasci incipiunt per verbum Dei
& Spiritum sanctum, tantum vt ordo monstretur,
quo fit in nobis conuersio, & ceteræ actiones spi-
rituales. Non enim ita fit conuersio in nobis, vt si
lapis vertatur in ficum, aut si in ceram violentè
imprimantur imagines, aut sicut statua forma-
tur ab artifice: Sed voluntas mora à Spiritu sancto
in cogitatione verbi diuini, conatur accipere pro-
missionem diuinam & diffidentia repugnat, & in lu-
cta petit se iuvari diuinitus. Sic David audiens ob-
iurationem & promissionem à Nathan (quam etiã
intus Filius Dei sonat in corde ipsius, & dat Spiritu
sanctum efficacem in corde) volens certè & li-
berè fatetur delictum, non violentè rapitur, aut co-
gitur: Nec est otiosa ipsius voluntas, cum se sustentat
hac voce: Dominus abstulit peccatum tuum. Et
quanquam magna est infirmitas fidei in ipso accen-
sæ, luctantis cum sensu peccatorum & iræ Dei: tamè
rursus in hac lucta adiuuatur à Spiritu sancto. Sic
& postea in ceteris actionibus spiritualibus non co-
gitan-

gitandum est, voluntatem in actionibus se habere
ut truncum. Cogitat Ioseph verbum Dei, & per
hoc Filius Dei λόγος docet mentem ipsius, & lucem
accendit in cogitatione mandati Dei, poenarum,
promissionis gratiae, praemiorum & multorum e-
uentuum in utramque partem. Praeterea Spiritus
sanctus mouet voluntatem, non solum ut regat ex-
terna membra, sed ut verè sentiat scintillas, quod
velit Deo obedire & repugnare Diabolo. Postea re-
guntur externa membra, & à Spiritu sancto, & à vo-
luntate, & mouentur, ut cauant & vitent occasiones
In hoc exemplo apparet voluntatem non esse
truncum similem. Etsi enim regitur Ioseph & custodi-
tur luce accensa in eius mente à Filio Dei, & cor
accenditur à Spiritu sancto: tamen voluntas eius
non est otiosa, sequitur trahentem Spiritum, san-
ctum, & volens vitat illecebras & perniciosas oc-
casiones.

Iam verò, ut nihil admittitur gloriae Dei, cum hoc
" modo sanctis tribuitur lucta voluntatis in retinen-
" dis donis Dei & studium crescendo: Sic ordo con-
" uersionis, de quo dicitur in recitatione causarum
" concurrentium, nequaquam detrahit aliquid glo-
" riae Dei, aut misericordiae ipsius, aut merito & effi-
" caciae Filij Dei, & gratiae Spiritus sancti, sed tantum
" modum exprimit, quo homo Dei gratia sic agitur,
" ut tamen simul agat, sic verò agit, ut penes Dei Spi-
" ritum tota sit & maneat actionis efficacia. Deo
" enim acceptum referendum est, quidquid in nobis
boni est, sed & modus exprimendus est, quo Deus in
nobis omnium bonorum autor est. Non enim vi-
ritur corde hominis aut voluntate Deus in conuer-
sione & bonis operibus, sicut arreptitiorum mem-
bris maligni Spiritus vtuntur, dum per eos respon-
sa dant, & loquuntur, quae ipsi non intelligunt, nec
brutorum aut lapidum instar se habent homines,
nec externo impulsu aut per coactionem Deus in
hominibus operatur: Sed ita in nobis agit, ut nos
ipsi

ipsi agamus ab ipso acti, velimus, eo cor nostrum
dirigente, conemur, eo excitante conando efficia-
mus, ipso vires dante, ut nos animata simus & viua
instrumenta, ipse autem incoatur & perfectior ope-
ris. Hac sententia constituta utrumque agnoscitur, &
voluntatem nostram minimè otiosam esse in effi-
ciendis bonis operibus, & tamen merum Dei do-
num esse, quidquid gratiae nobis confert, & Deum
solum esse, qui in nobis bona opera & incipit & per-
ficit, & à Deo nos praeniri, & ab eo confirmari
usque in finem. Totum enim beneficium conuer-
sionis & saluationis nostrae in initio, medio & fine
gratuitum est, neque nostris viribus incoatur aut perf-
citur. Idèd quod Sophistarum illa sententia, qua di-
xerunt, voluntatē semetipsam praeparare ad gratiam
merito ut falsa & in gloriam Dei consumeliosa reii-
citur. Nequaquam enim homo naturaliter ea fa-
cultate praeditus est, ut tam praenire bono motu
Dei gratiam, quam subsequi possit; Neque inclina-
tio illa bona seu motus voluntatis, qui in actioni-
bus spiritualibus concurrere dicitur, ex naturalibus
viribus liberi arbitrij oritur: neque praecurrit om-
nem tractionem, motum & efficaciam Spiritus
sancti, nec vel initio, vel medio, vel fine aliquid meri-
ti confert; Nec nostrum aliquod opus ad gratiam
nos disponit, aut Deum mouet ad gratiam nobis
conferendam. Hac falsa imaginatione explosa
nihil detrahitur gloriae Dei, cum voluntas, quate-
nus mouetur à Spiritu sancto, concurrere dicitur
ad actiones spirituales. Nam haec ipsa est gratia
Spiritus sancti dirigentis nos ad bonum, quod vo-
luntas ad amandum & appetendum bonum se in-
clinat. Estque regula tenenda: Quod sicut efficacia
Spiritus sancti iis dictis non excluditur, quae postu-
lant nostram aliquam diligentiam seu actionem vo-
luntatis, ut quoties haec dicta legimus: Agite poeniten-
tiam, & credite Euangelio: Vigilate & orate, ne intre-
tis in tentationem: Teneamus gratiam, per quam

seruimus beneplacentes Deo cum reuerentia & cautione: Custodi te ipsum, certa præclarum certamen retinens fidem & bonam conscientiam, & quæ sunt his similia: semper beneficium Filij Dei & Spiritus sancti simul complectendum est. Sic in illis dictis. quæ de efficacia & auxilio Filij Dei, & Spiritus sancti loquuntur, siue in initio, siue medio, siue fine conuersionis nostræ, ut cum Christus inquit: Sine me nihil potestis facere: Ego sum vitis, vos palmites: vel cum Ecclesia de Spiritu sancto canit: Sine tuo numine nihil est in homine: Item, cum Apostolus ait: Deus efficit velle & perficere, &c. Minime putandum est, excludi diligentiam nostram & lucram. Sunt enim hæc correlatiua, quæ simul sunt
 „ ponenda, sed suo tamen ordine. Ideoque & ante voluntatis mentionem Spiritus sanctus nominatur, ne
 „ nos ipsos, sed Deum autorem agnoscamus totius nostræ salutis, & ad eum referamus quidquid sumus,
 „ habemus, facimus boni, siue magni siue parui. Hic enim & trahit voluntates per verbum, & exsufficit in eis bonos motus, & deinde non solum voluntates adiuuat, sed etiam euentus gubernat, & successus præbet, ut ipsi grata frant. In argumento vitium deprehenderetur facilius, si addatur Minor propositio, quæ est omissa, Quæ talis erit: Posita actione voluntatis in conuersione & bonis operibus, admittitur Deo gloria. Hæc verò propositio tunc vera esset si actio tribueretur voluntati absque singulari Dei gratia. At cum gratia præcedit, & ipsum bonum vel le assignatur efficacie Dei, nihil admittitur gloriæ diuinæ, sed tantum monstratur ordo, quo Deus agit in hominibus.

ARGVMENTVM. XIII.

¶ Si Deus & voluntas nostra dicuntur causæ concurrentes in conuersione, sequitur, nō
 mi-

minus voluntati nostræ quàm Deo tribui opus conuersionis.

Ergo non est dicendum, voluntatem humanam concurrere in conuersione, aut cæteris actionibus spiritualibus.

RESPONSIO.

Enthusiasta perpetuò vociferantur, expectandos esse afflatus diuinos, nihil homines agere, sed tunc cum se rapi sentiunt inuitos, incipiant inuocare Deum. Ex hac Manichæa imaginatione incidunt multi in perpetuas dubitationes, multi fiunt profani, indulgent sibi securi, & dicunt se raptus illos expectare: His oppono dictum Nazianzeni: Omnis virtus à Deo est: Datur autē inuocantibus & annuētibus: Sed Græcæ verba magis perspicua sunt: πᾶν τὸ κατὰ θεὸν μένεται ἀπὸ θεοῦ ἐστὶ, δέδοται δὲ τοῖς καλεμένοις καὶ τὸ νέεσθαι. Mæchus non differat pœnitentiam, donec senserit illos Enthusiasmōs quibus inuitus transformetur in semi Deum: sed omittens adulterium, petat se à Deo iuari, & dolens non indulgeat dissidentia, sed voce Euangelij se sustentet. Hic ordo congruit ad doctrinā, quæ iubet ordiri conuersionem à verbo Dei, & petere auxilium: ideo dicitur, Quāto magis Pater vester cælestis dabit Spiritum sanctum petentibus: non inquit, repugnantibus, & in Epicurea securitate expectantibus Enthusiasmōs. Regula igitur teneatur: Audientes vocem legis & Euangelij, velimus obedientiam, & petamus auxilium: Sic & in Apocalypsi dicitur: Stoa ad ostium & pulso, si quis audit vocem meam, & aperit ianuam, ingrediat ad eum. Probo igitur etiam

Tom. 3. De
 clam. 795.

Etum NaXianzeni, qui fatetur, Dei opera esse virtutes in nobis, sed tamē hac sunt ita, vt voluntas luctetur assentiri Deo trahenti. Et quā verecundē locutus sit, considerandū est. Non dicit pares causas esse Deum, & voluntatem, vt cū duo equi currunt, sed imbecillum comitem esse voluntatem significat, vt cū volentem puerum ducit Pater robustus. Inquit enim, dari virtutes ἄνω θέσει. Verecundius hoc est, quā si latinorum more diceret, assentientibus. Est autem in dicto NaXianzeni & verbū *ἀνω θέσει*, de quo dubitari potest, an voluerit intelligi vocatis, aut inuocantibus. Nam his dat Deus Spiritum sanctum, quos vocat dato verbo. Sed vtrumque complectamur, vocatos & inuocantes. Cū autem & nos per Euangelium vocati simus: Te oramus Fili Dei Domine Iesu Christe, crucifixe pro nobis, qui dixisti: Venite ad me omnes, qui laboratis, vt miserearī nostri, nos doceas, gubernes & salues.

Semper Ecclesiam hi duo hostiles exercitus circumfident, Pelagiani & Enthusiastici. Pelagianorum similes fuerunt Pharisei, deinde & Papistæ & Monachi, & multæ legiones aliorum, qui viribus humanis tribuunt meritum vitæ æternæ: vel efficaciam aut actionem in rebus spiritualibus Deo placentem, sine Spiritu sancto. Enthusiastici sunt, qui gloriosè iactant afflatus sine verbo Dei, vt Anabaptistæ & Syenckfeldius multis voluminibus contendit: Deum se communicare hominibus sine ministerio seu cogitatione doctrinæ, postea accedere doctrinam, vt exterior homo habeat exercitium. Alij non volunt tollere doctrinam, & tamen remouent consolationem, quæ incoatur, verbo, cū disputationes mouent de momentanea quadam, & inuoluntaria, & insensibili conuersione, quam

quam re ipsa aliam esse dicunt ac affiduis & quotidianis exercitijs penitentiae & inuocationis. Hæc falsæ imaginationes vt vitentur, docendi causa coniunguntur in conuersione & actionibus spiritualibus verbum Dei, Spiritus sanctus, & voluntas, quatenus cœpit sanari: Non vt fingamus, quemadmodū Pelagiani & horum similes, voluntatem habere ex se aliquid boni, aut homines regenerari seu conuertere ad Deum & incoare fidem & cæteras virtutes interiores sine Spiritu sancto: Sed, ne cum Enthusiastis imaginemur rapi homines coactos, & quidē sine cogitatione doctrinæ, & confirmemus profanitatem in illis, qui cogitant, si raptus expectandus est, interea indulgebo diffidentiae & alijs vitiosis affectibus donec sentiam in me transfundi nouam lucem & nouas virtutes. Interea tamen, etsi concurrere dicitur voluntas illius, qui renasci incipit cum verbo & Spiritu sancto: tamen hac enumeratione nequaquam pares gradus causarum ponuntur, sed discrimen retinetur, vt Spiritus sanctus sit *κύριος ἀγίων*, id est, principale efficiens, & causa per se efficax, conuersionis nostræ & omnium morum spiritualium: voluntas verò sit comes imbecillis, sequens ductum spiritus sancti, idq; liberè & sine coactione, sic tamen, vt hoc ipsum, quod volens rectè agit, non ex sese, sed ex spiritu sancto accipiat, qui postea etiam opem fert infirmitati nostræ, cū petimus & luctamur, ne vincat dubitatio.

Sed oppugnant aliqui & mentionem auxilij diuini in hac disputatione, qua tamen voce Paulus ipse vtitur Rom. 8. Spiritus adiuuat infirmitatem nostram Et Marci. 9. dicitur: Credo Domine sed opem fer incredulitati meæ. Sic igitur ad cauillationem respondet.

Qui adiuuatur ab alio, ipse aliquid videtur ex sese prestare posse, priusquam iuuetur.

Ergo

Ergo cum Deus nos adiuuare dicitur, hæc ipsa sermonis forma hominibus tribuitur, quod ex sese inchoare possint bona opera

RESPONSIO.

Antecedens non est vniuersale. Nam adiuuari potest non tantum is, qui inchoat opus, sed etiam, in quo inchoatur & perficitur ab alio. Sic autem nos adiuuamur à Deo, ut ipse primum in nobis efficiat agnitionem sui, & inclinationem ad obediendum ipsi, & bonorum motuum initia, & eadem à Deo inchoata etiam augeat & perficiat. Rectè ergo dicitur Deus iuuare nos. Quia sic agit in nobis, ut nos non simus otiosi, sed ipso agente, nos ipsi quoque agamus, & tamen perseverare aut perficere sine ipso non magis, quam incipere possumus, sicut dicitur Philipp. 1. Qui cepit in vobis bonum opus, perficiet usque ad diem Iesu Christi.

ARGUMENTVM XV.

¶ Mortuum nihil agit.

Voluntas humana est mortua in spiritualibus,

Ergo nulla est actio voluntatis in cōuersione aut motibus spiritualibus.

RESPONSIO.

Tō. 3. De-
clam. 796.

Non potest humana voluntas credere de promissione diuina, & inuocare interiorem obedientiam, nisi luce accensa per Euangelium à Filio Dei, & effuso Spiritu sancto in corda eorum, qui conuertuntur. Sciendum est autem Filium Dei, qui est caput Ecclesie, perficiens omnia in omnibus, efficacem esse voce

Euan-

Euangelij, & dare Spiritum sanctum, cum voce Euangelij sustentamur. Ideo sæpe hanc verissimam commonefactionem repetimus, cogitantes de Deo, à patefacta voce doctrina ordiri oportere, nec quarendam esse voluntatem Dei sine verbo ipsius. Cumque ordinmur à verbo Dei, tum sciamus concurrere has causas vocem à Deo traditam & ipsum Filium Dei efficacem per verbi externi cogitationem, & dantem Spiritum sanctum, sicut inquit: Nemo nouit Patrem nisi Filius, & cui voluerit Filius reuelare: Scimus quod sit in nobis, quia de Spiritu suo dat nobis Item: Ipse est caput Ecclesia, omnia perficiens in omnibus. Et tunc oportere voluntatem non repugnare Deo, sed assentiri, CVM QUIDEM iam à DEO TRAHATUR. Tunc igitur, cum mens audiens ac se sustentans non repugnat, non indulget dissidentia, sed adiuuante Filio Dei per Spiritum sanctum assentitur: In hoc certamine voluntas non est otiosa. Ideo veteres dixerunt: Præcedente gratia, comitante voluntate bona opera fieri.

Mortua natura nihil agit, scilicet donec est mortua, & in quantum manet mortua. Et si autem natura hominis ante initium regenerationis mortua est in rebus spiritualibus, nec inchoare potest suis viribus veram conuersionem ad Deum: tamen cum homines vocantur per verbum, per quod Filius Dei est efficax dato Spiritu S. incipit fieri sanatio, & voluntas antea mortua, aliquo modo restituitur, ut quæ ad malum tota prius ferebatur, nunc volens ad bonum inclinet, & peccata contra conscientiam abijciat. Talia non fiunt in Diabolis, qui ita sunt in peccatis mortui, ut maneant in horribili odio Dei & in æterna morte. At homines vult Deus re-

stitui

fitui & liberari ex peccato & morte. Quod fit non tantum imputata ipsis obedientia Christi, propter quem recipiuntur in gratiam, sed etiam incoata in ipsis nouitate spiritali, quæ ita fit & crescit in nobis cum cogitatione doctrinæ voluntas mota à Spiritu sancto flectitur atque immutatur, vt velit iam obtemperare Deo. Id verò non fit sine lucta, cumque voluntas luctatur, signum est, eam à Deo trahi. Qui verò violentos raptus expectant, hi manent hostes Dei, & Deum trahentem repellunt.

Ex his fontibus sumenda est responsio ad omnes istas obiectiones.

I.

Sensus carnis est inimicitia aduersus Deum. Paulus totam naturam hominis non conuersi nominat carnem.

Ergo tota voluntas hominis in conuersione est inimica Deo.

II.

Caro concupiscit contra Spiritum.

Tota natura hominis ante regenerationem est caro.

Ergo tota repugnat Spiritui sancto, etiam tunc, quando conuertitur.

III

Pessima causa, vt pessima arbor, necessario profert pessimos effectus.

Naturale & *ψυχὴν* liberum arbitrium est pessima causa,

Ergo in ipsa quoque conuersione profert pessimos fructus,

IIII

Animalis homo non percipit ea, quæ sunt Spiritui

Spiritus Dei. Item Sensus *ψυχὴν* est perpetuò à Deo auersus.

Ergo etiam tunc, cum fit conuersio, habet semerè repugnativè.

RESPONSIO.

IN omnibus istis obiectionibus plus assuitur in conclusione, quàm fuit in præmissis. Aliud est enim loqui de voluntate non mota nec accensa diuinitus. Aliud de voluntate, in qua fit iam initium tractionis per verbum, & incipit lucta, non solum accedente, sed & gubernante Spiritu sancto conuersionè efficacia diuina, qua tamen non cogit, sed flectit voluntatem, vt ex nolente volens fiat. De hac renascente voluntate nequaquam Paulus ita loquitur, vt nominet eam, vel *ψυχὴν ἀνθρώπων*, non percipientem ea, quæ Dei sunt, vel sensum carnis inimicum Dei, vel legem in membris militantem contra legem mentis, vel carnem hostiliter Deo repugnantem: Quæ omnia rectè dicuntur de voluntate nondum mota & accensa diuinitus, quæ prorsus nec intelligit nec experitur exercitia spiritualia. Quia nec verè sentit initia dolorum penitentia, nec repugnans diffidentia & dubitationi sese erigit ac sustentat fide, nec habet vllum gustum veræ & viuificæ consolationis, denique non confugit ad Deum villo piæ inuocationis gemitu, sed oppressa vel securitate carnali, vel paucioribus & desperatione, negligit Deum, aut perseuerat in odio Dei.

Contra verò ad voluntatem, quæ incipit iam sanari, & comes est Spiritus sancti ducentis, rectè accommodantur textus illi: Spiritus concupiscit aduersus carnem. Delector Legem Dei secundum interiorem hominem. Mente seruis Legi Dei. Omnis qui audit à Patre, & discit, venit ad me.

Consideretur hoc loco & solutio sequentis obiectionis,

a In moti-

In motibus, qui fiunt ab extra, subiectū se habet merè passivè, ut cū in calefactione extrinsecus inducitur calor in aquam, habet se aqua, ut subiectum patiens, & tantū recipiens actionem ignis.

Conversio hominis est motus, qui fit ab extra, nimirum Spiritu sancto faciente mutationem voluntatis.

Ergo in conversione habet se homo tantū ut subiectum patiens.

RESPONSIO.

Maiores vera est de subiectis habentibus se tantū naturaliter, ut stramen nihil agit accensum ab igne, sed tantū patitur. Falsa est autem Maior, de voluntariè agentibus: in quibus ita fit mutatio, ut non externo tantū impulsu, sed voluntaria seu spontanea motione voluntas mota sese ad obiectum motarum inclinet. Non igitur sicut in lapide aut brutis, sic in homine, sine cogitatione, & intrinseco, ut ita loquar, voluntatis motu, Deus operatur: Sed ita ad agendum voluntas à Deo movetur, ut ipsa hoc agat, quod Deus vult per eam efficere: Id quod in omnibus voluntatis actionibus bonis evenit, quemadmodum & in malis, cū à Diabolo vel alijs causis incitatur, ipsa tamen interea nequaquam est otiosa. Est igitur conversio hominis dissimilis momentaneis & subitis mutationibus, aut violentis impressionibus, quales fiunt in subiectis tantū habentibus se naturaliter. Quare donec voluntas prorsus manet otiosa, neque meditatur verbum nec repugnat diffidentia, nec petit auxilium Dei: ac potius indulget, vel succumbit dubitationi, atque adeo in univēsum repugnat verbo & mouenti Spiritui sancto, tantisper nulla fit conversio. Contravēro signum est

est vocationis & tractionis efficacis, cū voluntas luatur, ut assentiatur verbo, & seriō consolationem experit. Id exempla testantur. Quia etsi aliqua motuum diuinorum dissimilitudo est, sicut sunt dissimiles occasiones vocationum, ut aliter Paulus Actor. 9. aliter custos carceris, Actor. 16. vocatur: tamen esse aliquam in utroque voluntatis assensionem, inde conspici potest, quod & Paulus audita celestivocē, qua simul Filius Dei cor ipsius feriebat, mox responderet: Domine, quid vis me facere? quemadmodum & ipse Actor. 26. enarrans Regi Agrippæ historiam suæ conversionis, inquit: Non fui inobediens celesti visioni: Et custos carceris Actor. 16. inter pauores & trepitationes diuinitus incussas, exclamar: Domine, quid oportet me facere, ut saluus fiam?

Huc pertinent dicta veterum, quæ perspicuè hanc sententiam declarant. Sic enim inquit Prosper contra Collatorem cap. 26. Gratia Dei non inuitum hominem subigit, sed subiectionis cupidum facit, nec ignorantem trahit, sed intelligentem, sequentem que præcedit. Manens enim liberum arbitrium, quod utique cum ipso homine Deus condidit, à vanitatibus & cupiditatibus suis, in quas neglecta Dei Lege deflexit, non à se ipso, sed à creatore mutatur, ut quidquid in eo in melius reficitur, nec sine illo sit, qui sanatur, nec nisi ab illo sit, qui medetur.

Item lib. 2. de vocat. gent. cap. 26. Siue initia, siue profectus fidelium, siue usque in finem perseverantium cogitemus genus, nulla species cuiusquam virtutis occurrit, quæ vel sine dono diuinæ gratiæ, vel sine consensu nostræ voluntatis habeatur. Ipsa enim gratia hoc omni genere medendi atque auxiliandi agit, ut in eo quem vocat, primam sibi recepticem & famulam donorum suorum præpararet voluntatem. Nam virtus nolentium nulla est, nec potest asseri vel fidem, vel spem, vel charitatem eis inesse, quorum ab his bonis consensu alienus est.

ARGVMENTVM. XVI

¶ Romani. 7. inquit Paulus, se venundatum esse sub peccatum. Affirmat etiam de se quanquam renato, quodd videat aliam legem in membris suis repugnantem Legi Dei.

Ergo cum homo totus sit seruus peccati, Et in renatis quoque voluntas repugnet motibus Spiritus sancti, non est coniungenda voluntas hominis cum cæteris causis, siue conuersionis, siue actionum spiritualium.

RESPONSIO.

To. 4. ope. in ena. Epi. ad Rom. pag. 136. & 137.

Narrat Paulus, qualis sit natura carnalis SE-
CVNDVM SESE, cum inquit: Venundatus sum sub peccatum, id est, raptus in seruitutem. Phrasis enim sumpta est à captiuis, qui vendebantur, & erant serui. Ita inquit, naturam carnalem secundum sese seruam peccati & mortis esse, nec posse deponere prauitatem & mortem, nec retrahere per se iustitiam & vitam, sed Filius Dei voce Euangelij & Spiritu sancto regenerat hominem. Quanquam autem initia nouæ lucis et motuum spiritualium in renatis accenduntur, tamen in hac mortali vita herent adhuc in natura carnali reliquiæ prioris morbi. Sequitur ergo lucta, in qua verbum & Spiritus sanctus mortificant reliquias illas. Hanc luctam copiose describit Paulus, & quanquam suam personam nominat, tamen significat eadem fieri in alijs viuis membris Ecclesie

clesie. Simile est enim certamen in omnibus renatis, in quibus Filius Dei voce Euangelij accendit lucem & initia fidei, & Spiritus sanctus consolatur cor, vt incipiat letari in Deo, & habeat motus congruentes cum Deo, seu Lege Dei. Hæc lux tamen & hi motus diuini impediuntur à nostra carnalinitate, in qua multum caliginis est, & contrariorum motuum: Sicut minus conspici potest lumen in laterna obscuriore. Hæc peccati reliquias vult agnoscere & deplorare Deus, non vult extenuari. Interea tamen in illo ipso textu inquit Paulus, se delectari Lege Dei secundum interiorem hominem, & nominat Paulus interiorem hominem, quatenus homo renatus est, videlicet, quatenus lucent in mente, voluntate & corde initia fidei, & per Spiritum sanctum accensi sunt motus isti, timor Dei, dilectio, letitia in Deo, &c.

Diserte etiam inquit Paulus in sequenti capite 8. pag. 145, Si actiones carnis Spiritu mortificabitur, viuetis. Fateretur esse in renatis actiones carnis, id est, affectus carnales & opiniones non congruentes cum Spiritu sancto. Sed hæc mala iubet mortificari Spiritu, id est, iubet vt renati sint intenti & vigilantes, ne approbent falsas opiniones, item iubet vt repugnent prauis affectibus, ne ruant contra conscientiam.

Ad Butuntur hoc Argumento aliqui, non modò ad oppugnandam copulationem causarum concurrentium in actionibus spiritualibus: sed etiam ad stabiliendam hyperbolen, quia dicitur: Hominem habere se ante conuersionem: in conuersione, & post conuersionem repugnatiuè & hostiliter. Est autem fallacia diuisionis in mutilata citatione textus Paulini, in quo est perpetua anthithesis. Quare ordine consideranda sunt præcipua membra illius

lius conclonis Apostoli, quæ recitatur in fine cap. 7. & initio 8. cap. Epistolæ ad Romanos.

Instituit ibi Paulus collationem naturæ nostræ cum Lege Dei. Hanc vocat spirituales, id est, quæ vult Deus, ut corda nostra viuunt Spiritu, id est, habeant lucem & motus spirituales congruentes cum Deo, firmam assensionem, & ardentem amorem erga Deum, &c. Nominat etiam iudicium spirituale, id est, tale, in quo Deus ipse, qui est Spiritus & ignis consumens, facit voce Legis, ut sentiant homines iram diuinam aduersus peccatum. Se verò nominat carnalem, id est, dissimilem Legi, venundatum sub peccatum, id est, seruum peccati & mortis. Loquitur de natura hominis, in quantum caro est, id est, nondum renata. Hæc congruunt cum his, quæ sæpe diximus: Non possunt tolli peccatum & mors libero arbitrio hominis: Nec potest voluntas humana incoare interiorem obedientiam Legi Dei debitam, sine Filio Dei & sine Spiritu sancto. Secundò opponit Paulus condemnationi & morti, cui subiecta est natura hominum, liberationem, quæ facta est per Christum, sicut inquit: Gratiarum ago Deo per Christum Iesum Dominum nostrum. Item, Nulla nunc condemnatio in his qui ambulant in Christo. Ipsi verò naturæ carnali opponit interiorem hominem, quatenus videlicet homo renatus est, ut significet, immensa misericordia Dei fieri, ut homo liberetur à seruitute peccati, & mortis. Tertiò docet Paulus, etiam in his, qui sunt renati, tamen manere reliquias peccati. Restat enim in mortali vita multum caliginis, dubitationis, & magna cōtumacia cordis, ut in vulnere, quod sanari cœpit, magna pars adhuc restat putris & purulenta. Has peccati reliquias exaggerat splendidis figuris à militia sumtis. Inuenio aliam Legem in membris meis, militantem contra Legem mentis meæ, & rapientem me captiuum Legi peccati, quæ est in membris meis, quasi dicat: Aliud est gubernans interiorem hominem, scilicet verbum & Spiritus sanctus, aliud est gubernans

bernans carnalem naturam, scilicet, cæcæ dubitationes & impetus auersi à Deo, errantes flammæ cupiditatum, impatientia in cruce, &c. Hæc mala, inquit, sunt in membris meis, & non sunt leues morbi, sed assidua militia impediunt, languesciunt, & acculant me. Nequis verò putet vincere has reliquias peccati, describit Paulus eodē loco & luctā seu certamen, quod est in renatis. Etsi enim caro repugnat Spiritui: tamen in hoc certamine significat voluntatem adiuuantem Spiritu sancto tandem vincere opiniones & affectus carnales. Ideo & in sequenti capite præcipit, ut actiones carnis mortificentur Spiritu. Et disertè inquit, se velle quod bonum est, & se condelectari Lege secundum interiorem hominem. Item se mente seruire Legi Dei. Sic igitur & in his, qui renasci incipiunt fatendum est, voluntatem, qualis per se est, alienam esse à Deo, & in tota hominis natura magnam esse confusionem opinionum & affectuum carnalium: Sed ideo Deus vocat homines per Euangelium, ut fiat sanatio. Quare in his, qui incipiunt renasci, voluntas non est otiosa, sed luctatur cum dubitatione & diffidentia, & conatur assentiri verbo. Nam si repugnaret voluntas omnino, & perseveraret in odio & fremitu aduersus Deum: nec initia conversionis & fidei accendi, nec conversio incoata retineri posset. Hæc in vsu poenitentiae & inuocationis magis discuntur, quàm otiosorum hominum disputationibus. Nam omnium piorum experientia ostendit, tam in renatis, quam in resurgentibus magnam esse confusionem opinionum & affectuum carnalium. Sed quia voluntas incipit sanari, tunc cum trahitur à Spiritu sancto per verbum, nequaquam manet in fremitu contra Deum & in dubitatione, sed repugnat carnali prauitati, & in hac lucta, iuuante Spiritu sancto, magis magisque mortificantur actiones carnis: quæ si dominarentur, nec incoaretur, nec cresceret vera ad Deum conversio.

Nemo potest venire ad me, nisi Pater meus traxerit eum.

Ergo excusati sunt otiosi cessatores, qui expectant sensum tractionis diuine, donec cogantur credere: Ideo que nec voluntas nostra numeranda est inter causas actionum spiritualium.

RESPONSIO.

Tom. 3. o.
pe. in enar.
Ioh. 6. 11.

Dictum Christi peculiarem Ecclesia doctrinam continet, videlicet de caligine & contumacia naturali humana, quæ est peccatum originis. Hæc caligo est, non solum ignorare Deum & eius Euangelium, sed etiam sine luce & motu Spiritus sancti non assentiri Euangelio: refutat ergo hic locus Pelagianas tenebras quæ prorsus congruunt cum Pharisæicis opinionibus, & sunt quadam diluta Philosophia. Quia enim homo naturali iudicio utcumq; legem intelligit, & sine Spiritu sancto externam disciplinam præstare potest: Ideo sinxerunt Pharisei & Pelagiani, & hodie sic sentiunt plurimi, hominem illa disciplina iustum esse, nec aliud esse doctrinam de iustitia, nisi illam Philosophiam. Sed Christus hic testatur, eos, qui ad Deum conuertuntur, trahi motu diuino. Trahitur autem mens Spiritu sancto per verbum Dei, & est efficax Spiritus sanctus in his, qui non repugnant verbo Dei, sicut veteres dixerunt. Nemo venit ad me, nisi Pater traxerit eum. Trahit autem volentem, nec somnians. Quomodo enim fiat hic tractus, sequen-

tia

etia indicant, scilicet: dabo vniuersos filios tuos doctos à Domino: Item, qui audiuit & didicit à Patre, venit ad me. Fit autem illud docere et discere per verbum seu vocem Euangelij, quæ est, ut ita dicam, instrumentum, quo Spiritus sanctus in mente nouam lucem, & in corde nouos motus accendit, ut ad Rom. 8. dicitur: Qui ducuntur Spiritu Dei, hi sunt Filij Dei.

Sententia dicti Christi est, mentem humanam sine luce & motu diuino non assentiri verbo Dei. Item, non præueniri Deum voluntate nostra, ut quæramus eius gratiam, sed eum gratuita misericordia efficere in nobis bonam voluntatem. Hæc sententia firmissimè tenenda est contra Pelagianos. Sed in illo ipso dicto additur contra Enthusiastas, quomodo Deus trahat. Sic enim, inquit mox Christus: Omnis qui audiuerit à Patre & didicerit, veniet ad me. Non igitur violenter rapiuntur homines, nec impelluntur ut statim sine vilo suo motu & sensu: Sed vult Deus disci vocem Euangelij, vult agnosci Filium per vocem Euangelij: per hanc lectam, auditam, cogitatam ipse est efficax, illustrans mentem & flectens voluntatem, ut iam volens immoretur cogitationi doctrinæ, volens assentiat, volens repugnet dissidentia, & prauis cupiditatibus, volens luctetur, ut Deo obtemperet. Eadem est Cyrilli narratio lib. 4. in Iohan. cap. 6 & 7. Non enim, cum dicat, Neminem posse venire ad se nisi Pater traxerit eum, vi quadam cogi trahique credentes putandum est, sed monitione, doctrina, reuelatione ineffabiliter facta: ut ille solus nouit, qui dignos cognouit. Vnde intulit: Omnis, qui audiuit à Patre, & didicit, venit ad me. Vbi enim auditus, disciplina, doctrinaque adest, ibi fides non vi, sed persuasione oritur. Patrocinio igitur Dei Patris, quod ex charitate dignis præstat, non vi, Christum fideles agno-

2 5

scunt

scunt. Non enim possumus secundum Ecclesiā veritatisq; dogmata liberam potestatem hominis, quod liberum arbitrium appellamus, vilo modo negare. Ita iusti quidem præmijs propter iustitiam afficiuntur: qui verò malè vixerunt, non iniuria puniuntur.

ARGUMENTVM XVIII.

¶ Dedit eis potestatem filios Dei fieri: Qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt.

Ergo cum disertè Iohannes excludat voluntatem hominis, & simpliciter dicat, nos ex Deo nasci: sequitur, immediatè fieri conuersionem nostrā à Deo, & nihil loci relictum esse vel cogitationi verbi scripti, vel luctæ voluntatis in apprehendenda doctrina.

RESPONSIO.

Tom. 3. c. 6. Dictum Iohannis eruditè describit iustificacionem
per. 604. & regenerationem. Necessè est agnosci Filium Dei,
In enarra. qui nobis donatus est, vt fieret victima pro nobis, &
Iohan. resurrexit, vt regnet, & sanctificet Ecclesiam Dei.
Huius Saluatoris fiducia recipimur, reputamur iusti,
& efficiamur filij. Et hoc cum sit, vt simus filij Dei, etiam à Deo per Spiritum sanctum regeneramur, vt ubique docet Euangelium. Addit autem negatiuas, vt
» vt discernat populum legis à vero semine Abrahæ. Ac
» discernens tria membra: Non ex sanguinibus, nec ex
volun

voluntate carnis, neque ex voluntate viri, &c. considerat modos omnes, quibus propagantur regna aut politici cœtus: quia mundus putat propagari Ecclesiā sicut regna mundi, vel cœtus aut collegia humana. Tradit igitur vtilem doctrinam, discernit Ecclesiam à politijs, & modum propagationis ostendit. Primus modus est, propagari carnali generatione, sicut hares est Cambyfes Cyri, quia ex eo natus est. Sic politia Mosaica fuit propagatione carnali, sed ita vt accederet circumcisio. Sic habebat primū in Adam opinio, filium Cain fore heredem, quia ex ipso natus esset. Sic imaginabatur Isaac de Esau, sic Dauid de Absolone, & nos singuli cogitamus aliquam prerogatiuā esse generationis & familia. Contendebant igitur Israëlita, se esse populum Dei, seu filios, propterea quod nati essent ex semine Abraham, & circumcisionem à Patribus acceptam retinebant. Et erat persuasio pontificum Leuiticorum, alligatam esse Ecclesiam ad seriem ordinariorum successorum. Hunc errorem & Baptista taxat, cum inquit: Non dicatis intra vos metipsos: Patrem habemus Abraham, &c.

Secundus modus propagationis est per adoptionem, vel electionem, vt Augusto succedit Tiberius. Sic postquam constat, Ecclesiam post destructam politicam Mosaicam, non esse alligatam ad familiam certam, obrepfit alia persuasio, Ecclesiam alligatam esse ad successionem eorum, qui humana electione ordinariam gubernationem tenent. Hic nervus est potentia pontificia, hac persuasionem tenent fascinatū totum orbem terrarum, quod Ecclesia sit propagata electione canonica, seu successionem ordinaria Episcoporum. Ad hanc ita alligant Ecclesiam, vt contentant

dant damnatos esse omnes, qui non sub talibus Episcopis, aut non obtemperant eorum legibus. Sed Iohannes palam reclamat non ex voluntate carnis. Alius coetus est Ecclesia, non propagatus humanis electionibus, ut imperia, aut dignitates Pontificum.

3. Tercius gradus est propagatio per imitationem. Hac est multo excellentior secundo gradu, ideo dicit non ex voluntate viri, consilio, studio, industria excellentium virorum. Magis erat successor Augusti Germanicus, quam Tyberius. Nam virtute & laboribus Germanici regebatur imperium. Antigonus antecellebat Arideo fratri Alexandri electo. Sic antecellunt Episcopis electi viri docti & sapientes, qui imitatione patribus succedunt, & comprehenduntur hic omnes qui sine spiritu sancto imitantur externos ritus, exercitia, disciplinam sanctorum. Sicut honesti sacerdotes imitantur ceremonias Episcoporum. Monachi imitantur dura exercitia aliquorum Patrum, Baptista, aut Antonij, &c. Homines eruditi imitantur doctrinam sine spiritu, & miscent humanam sapientiam. Hi tres gradus sunt modi, quibus propagantur regna & politici coetus, nec sunt alij nec plures modi.

Sed quartus gradus Ecclesie, hoc est, populi resurgentis ad perpetuam vitam proprius est, ex Deo nasci per Euangelium, sicut ait: Dedit illis potestatem filios Dei fieri, credentibus, &c. Discamus ergo non solum Israelitarum persuasiones refutare, sed etiam similes. Errant & hoc tempore Anabaptista, qui contendunt, natos ex Christianis non asserre peccatum originis. Errant, qui contendunt ibi esse Ecclesiam ubi est ordinaria successio Episcoporum gubernantium. quae successio verè & proprie, ut Iohannes hic lo-

qui-

quitur, sit voluntate carnis, id est, humano consilio, ut Caiphas non est Filius Dei, etiam si ordinaria successione est pontifex, quia non est natus ex Deo. At Zacharias est Filius Dei, quia per verbum & Spiritum sanctum est renatus. Errant etiam, qui putant fieri filios propter imitationem ceremoniarum, aut operum moralium sine spiritu sancto, & sine fide, hoc est, sine fiducia misericordiae, sicut hypocritae finxerunt meritum congrui. Nam haec imitatio etiam putat Filios Dei fieri, delere peccatum conatu et studio rationis, sine fiducia Christi Mediatoris & sine spiritu sancto. Has sententias in illis exclusiuis particulis complecti Iohannem non dubito.

Congruit Iohannis oratio cum dicto Pauli: Qui spiritu Dei aguntur, hi sunt filij Dei. Ut autem gubernatio spiritus sancti efficacis in nobis per vitam vniuersam non tollit actionem voluntatis nostrae, quatenus renasci cepit, in praestanda disciplina externa in operibus vocationum, aut exercitiis poenitentiae & inuocationis: Sic forma verborum, Ex Deo nasci, quae monstrat gratuita Dei misericordia, & efficacia ipsius, sine nostro merito nos regenerari, non excludit ordinem seu modum, quo Deus nos sibi regenerat. Nec valet consequentia à positione causae primariae ad remotionem aliarum causarum quae sunt subordinatae. Nam paulò ante dixit: filios Dei fieri, qui credunt in nomen Christi. Id non fit, nisi mens & voluntas mota à spiritu sancto assentiantur Euangelio.

Sed cur addit negatiuas, inquires? Non iam dicam de toto corpore Ecclesiae, etsi hoc quoque concinne dicitur, Euangelistam monstrare voluisse dissimilitudinè propagationis Ecclesiae & regnorum mundi: Sed de singulis, qui sunt viuia membra Ecclesiae, cogitemus. Hos distinguere ac separare vult hac antithese.

titheſi ab hypocritis, ſive in illo ipſo cœtu, qui no-
men habet Eccleſiæ Dei, ſive extra Eccleſiam. Ponit
igitur negatiuas tres, quibus vias ac media omnia re-
ijcit, quibus hypocritæ ſomniant, ſe hæreditatem &
ius filiorum Dei conſequi. Nam homines non

1. proſus *2801* ſemper has imaginationes animo ſi-
bi ſculpunt. Primùm conſidunt aliqui carnali ge-
nerationi, vt Cain & Eſau inſoleſcebant propter pri-
mogenituram : Ita multi anteferunt ſe cæteris,
quodd ex illuſtribus, generoſis, ſanctis & bonis pa-
rentibus prognati ſunt. Hunc errorem refutat
Iohannes excludens prærogatiuam ſanguinum, id
eſt, generationis carnalis, ſicut & Baptiſta ad Phari-
ſæos inquit. Matth. 3. Non dicatis Patrem habemus
Abraham. Deinde alij ſunt, qui propter discipli-
nam, & qualemcunque obedientiam & ſanctimo-
niam externam, putant ſe à Deo recipi, quales fue-
runt omnibus temporibus iuſtitiarij, qui ex obſer-
uatione ceremoniarum, cultuum, traditionum, aut
aliorum operum externorum, quæ natura hominum
vteunque præſtare poteſt, etiam ſine Spiritu ſancto,
laudem iuſtitix ſibi vendicant. Hos etiam damnat
Euangelista, nominans voluntatem carnis. Qua ap-
pellatione intelligo ſignificari omnes vires, conatus,
ſtudia, exercitia, actiones, ſive morales ſive cere-
moniales, quæ in hac communi infirmitate & corrupta
natura hominum ſunt ſine Euangelio & ſine Spiritu
ſancto, ſicut viſitatum eſt in Scriptura, carnem oppo-
ni Spiritui, Iohan. 3. Rom. 8.

1. Poſtremò nonnulli ſunt, & hi quidem ma-
gni ac nobiles, qui propter dona heroica, qualia ſunt
lux peculiaris ſapientiæ, viſ ingenii, excellentia do-
ctrinæ, impetus ad virtutes & res magnas gerendas,
potentia, ſucceſſus, opulencia, victoriæ, ſeſe effeunt,
vt apud Ethnicos quondam heroës nominabantur
filij Deorum, & Alexander Magnus ſiſgebat ſe fili-
um Iouis Hammonij, & hodie Turcæ ſe Deo place-
re ſomniant, propter ſucceſſus & victorias. Sed
hanc

hanc quoq; opinionem vanitatis & ſtultitiæ conde-
mnat Euangelista, reiiciens voluntatem viri. Loqui e-
nim illum puto Hebræorum more, qui præſtantibus
donis ornatos nominant iſch, id eſt, viros Heroi-
cos, Ierem. 10. Pſalm. 4. vt ſit idem, quod Paulus dicit
1. Corinth. 1. Non multi ſapientes, potentes, nobi-
les, &c.

Hæc igitur tria membra remouet Euangelista, vt
à cauſa ſeu merito ſalutis, & illius immenſæ digni-
tatis, qua habemur & nominamur Filij Dei, excludi
ſciamus, quicquid mirari & magnificere ſolet mun-
dus, & vt à proprio & inſallibili ſigno, quo vnusquis-
que ſemetipſum explorare poteſt ac decet, an ſit in
numero filiorum Dei, diſcernamus ſigna fallacia &
incerta, quibus etiam hypocritæ ſibi placent. Non e-
nim ius filiorum Dei habent, qui generatione carna-
li, qui inſtitutis aut operibus humanis, qui donis il-
luſtribus ac præſtantibus gloriantur atq; conſidunt.
Sed vnicum medium eſt, vnica via, vt hanc dignita-
tem conſequaris, Fides ſeu fiducia in nomen Chriſti,
quam quicumque retinent, hi ſunt filij Dei, non ſuo
aliquo merito, ſed gratis propter ipſum Filium. Et
hos certum eſt ex Deo natos eſſe. Quia vera fides nō
poteſt eſſe ſine regeneratione per Spiritum S. In-
de verò non ſequitur, aut miiniſterium verbi, aut co-
gitationem doctrinæ de Filio Dei, aut luſtam volun-
tatis, quatenus renāſci incipit, excludi à fide & rege-
neratione. Satis enī ſuit Euangelix nominare ho-
loco regenerationem, cuius *κρητορ* *δυνστης* eſt Deus,
qui tamen quo modo & ordine nos ſibi regeneret,
alibi in ſcriptura clariùs exprimitur. Et conferri huc
imprimis debet tota illa Chriſti ad Nicodemum con-
cio. Iohan. 3.

ARGVMENTVM. XIX

¶ Philip. 2. dicitur: Deus eſt, qui efficit in
vobis

vobis vt velitis, & vt perficiatis pro sua bona voluntate.

Nihil igitur loci relictum est nostræ voluntati in actionibus spiritualibus, sed & initio conuersionis, & postea securè expectandi sunt raptus diuini.

RESPONSIO.

In enarra-
Sym. Nic.
Tom. 2. o.
per. 259. Consolatio est, qua eos confirmat, qui non sunt omnino profani, sed trahuntur, & confugiunt ad Deum: agnoscunt autem aliquo modo & propriam infirmitatem & ingentia impedimenta, quæ foris accedunt, his promittit Deus suam præsentiam & auxilium. Ac diligenter consideranda est magnitudo humane miserie. Primum in nobis ipsis magna caligo est, quæ est causa multorum errorum in deliberationibus etiam sanctorum, & habentium magna dona. Sunt & in voluntate, & in corde auersiones à Deo & multa incendia vitioforum affectuum. Secundò foris accedunt Diabolica insidia & impulsiones, sicut Dominus inquit: Depoposcit vos Sathan, vt cribraret vos: Tertio impedimenta bonarum actionum innumerabilia offeruntur à malis hominibus, vt Dauidem militantem impedit Saul. Tyranni impediunt emendationem Ecclesiæ, languescunt animi odijs aduersantium, calumnijs & seuitia. Quarto sunt & locorum & temporum incommoda. Iosias bonus rex incidit in tempus infelicius. Multis nocent mala exempla & scandala, multorum pia studia impedit paupertas &c. Denique confusiones huius vitæ innumerabiles sunt, quæ turbant aut impediunt rectè agentes. Ad-

uer-

uersus hanc tantam molem consolatur nos hæc promissio, Deus perficiet, id est: Quanquam & vos infirmi estis, & magna sunt impedimenta, tamen veniet Deus, & veniet ideo, vt aliqua ipsi grata fiant, quasi dicat: Ne vniuersum genus humanum frustra conditum sit, Deus aliquos trahit & adiuvat, vt faciant ipsi grata, cum reliqua multitudo ruat horrendis furoribus & faciat ingrata Deo.

Primum hoc docet dictum ad Philipp. 2. ne quidem posse inchoari conuersionem & lucem interiorum & motus congruentes cum lege Dei, nisi ipso Deo trahente, mouente & renouante mentem, voluntatem & cor: Et tamen quia dicit efficit vt velitis, significat, nos non esse stipites, sed bene uelle; quia ipse ex mala voluntate bonam faciat, Idque prorsus gratis. Deinde verò dulcem promissionem proponit de auxilio Dei. Significat enim Deum non voluisse perire genus humanum, sed misit Filium vt sit Redemptor & Saluator, dedit vocem Euangelij & Spiritum sanctum, vt trahat & conuertat homines: Hæc non ideo tantum facit, vt initia conuersionis fiant: Sed vt perficiatur totum beneficium saluationis, vt ædificans non tantum initia molitur, sed domum vult extruere totam. Sic argumentatur Paulus à principio ad beneficij perfectionem, vt consoletur & confirmet nos, ne in medio cursu fracti magnitudine onerum deficiamus, vt cogitandum fuit Moyse, Dauidi & omnibus sanctis. Deus eduxit te in hanc molem periculorum. Voluit autem non tantum initia fieri, sed multò magis perfici beneficia. Estque memorabilis clausula, quæ additur: Vt aliqua ipsi grata fiant. Quasi dicat. Ideo colligit æternam Ecclesiam Deus, ne totum genus humanum sit simile Diabolis, in tota æternitate contumelia ipsum afficientibus, sed vult

esse aliquos, qui ei in hac vita & post hanc vitam grata faciant, qui recte de ipso sentiant & doceant, qui innocenti eum, & quibus vicissim sese, suam sapientiā, iustitiam & lætitiā in tota æternitate communicet, ut sint ipsi conformes. Sic igitur ad consolationem, tradita est hæc sententia Pauli. Inde verò non sequitur Manichæa vel Enthusiastica imaginatio, quæ fingit, otiosos & indulgentes voluptatibus debere violentos raptus expectare ad benefaciendum. Nam etsi Deus non solum initio nos vocat immensa misericordia, sed etiam præsentiam & auxilium suum postea promittit: tamen voluntates, quæ accipiunt doctrinam, volentes adiuuantur, & vera inuocatione petentes auxilium, non aliqua violentia coactæ. Non igitur sequitur.

Deus efficit velle in nobis, & fides est solius Dei donum.

Ergo excluditur omnis noster conatus assentiendi. Item:

Quia perficere Deus solus efficit, ideo voluntas nostra prorsus otiosa est in laboribus vocationis & in tota vita Spiritu-ali.

Antecedens hoc tantum dicit, nos trahi diuinitus, ut velimus, non negat in renascentibus incoari voluntatis libertatem, & præcedens textus expressè ponit voluntatem & assensum: Cum timore & tremore operemini salutem vestram. Confiderandum est igitur non operari Deum in nobis velle & perficere, cogendo nolentes, sed adiuuando volentes. Et hi in vera inuocatione discunt præsentiam Dei tripliciter. Primò sentiunt consolationem in corde in conuersione, ut dicitur: Iustificati fide pacem habemus, quæ verè est testimonium præsentiae Spiritus sancti, iuxta dictum: Accepistis Spiritum clamantem Abba Patet. Item, vos nouistis Spiritum

sanctum. Secundò, sentiunt & auxilium in ipso labore, ut dicitur: Spiritus opitulatur infirmitatibus nostris. Tertiò, cognoscunt in euentu Deum fuisse gubernatorem: iuxta hæc dicta: commenda Deo viam tuam, & spera in eum, & ipse faciet. Item: Ille pauper clamauit ad Dominum, & Dominus exaudiuit eum. Item: Inuoca me in die tribulationis, & eripiam te, & glorificabis me.

ARGVMENTVM XX.

Rō: 9. dicitur: Non est volentis & currentis, sed miserentis Dei.

Non igitur facienda est mentio voluntatis nostræ inter causas concurrentes in conuersione, aut in cæteris actionibus Spiritualibus.

RESPONSIO.

Paulus hoc vult: Misericordiam Dei propter Filium causam esse electionis, Ideo inquit: Non est volentis, nec currentis, sed Dei miserentis. Item Ephes. 1. Sumus dilecti in Filio, & gratia ideo nobis certa est, quia gratis oper. propter Filium recipimur, sed tamen audire nos Evangelium oportet & non repugnare, ac assentiens trahitur volens, sicut & hic quoque requiritur voluntas, sed meritum tollitur, cum ait: Nō est volentis. Et semper in conspectu sit hoc immotum et immutabile mandatum Dei, quod precipit, ut audiamus filium. Huius mandato obtemperemus, & sciamus, gratiam exubere supra delictum.

In enarra.
ad Rom.
163 Tom. 4

Augustinus in Enchiridio ad Laurentium, dictum Pauli hoc modo interpretatur. Non est voluntatis neque currentis, ut totum detur Deo, qui voluntatem hominis & præparat adiuuandam, & adiuuat præparatam, qui nolentem præuenit, ut velit, volentem subsequitur, ne frustra velit. Et si autem ut meritum electionis, sic & efficacia, voluntati sine Deo iure adimitur in bonis actionibus: tamen non propterea sequitur, voluntatem prorsus otiosam esse tunc, cum Deus illam corrigere atque emendare sua gratia incipit. Nam quod ad meritum salutis nostræ attinet, rectè Paulus affirmat, totam electionem & salutem nostram pendere ex misericordia Dei, gratis nos adoptantis in filios per Christum. Deinde & voluntas, quæ à natura habet ut velit, non tamen benè velle ex naturæ facultate potest, sed ex gratiæ diuinæ beneficio. Interea tamen ordo seu modus operationis diuinæ neque ab Apostolo neque ab Augustino tollitur, nec omnis actio voluntati detrahitur: Quia Paulus nominat aliquod velle & currere, ut significet voluntatem non esse prorsus otiosam. Et Augustinus hanc ipsam ob causam voluntatem præueniri dicit, ut velit, & à gratia adiuuari, ne frustra velit.

Cum autem infausta certamina mota sint in multis Ecclesijs Germaniæ, de causis concurrentibus in conuersione & actionibus spiritualibus, & multi per calumniam Semipelagianismum introduci clamitent, cum mentio sit voluntatis humanæ, duo hoc loco addam. Primum, quæ Pelagianorum fuerit doctrina. Deinde cur retinenda sit mentio voluntatis, quoties de ordine seu modo dicitur, quo fiunt actiones spirituales & conuersio.

Augustinus tria esse affirmat, in lib. de bono perseveret. quæ maximè aduersus Pelagianos Ecclesia Catholica defendat, Quorum vnum sit, gratiam non secundum merita nostra dari. Alterum, in quacunque iustitia sine peccatis in hac corruptibili natura

neminem

neminem viuere. Tertium obnoxium nasci hominem peccato primi hominis, & vinculo damnationis obstrictum, nisi reatus, qui per generationem contrahitur, regeneratione solvatur. Idem in lib. de hæresibus, Pelagianos ait, gratiæ Dei in tantum inimicos esse, ut sine hac posse hominem credant facere omnia diuina mandata: Inceptum verò Pelagium, quod nihil tribueret adiutorio gratiæ Dei, ad eius mandata facienda, correctioni eorum hætenus cessasse commemorat, ut non eam libero arbitrio præponeret, sed infideli calliditate supponeret, dicens: Ad hoc eam dari hominibus, ut quæ facere per liberum arbitrium iubentur, facilius possint implere per gratiam.

Hunc errorem postremum Prosperi versus in lib. de ingratia ita recitant ac describunt, ut intelligi possit, Pelagianos nominasse gratiam, nec donationem remissionis peccatorum, & imputationis iustitiæ gratuitam, nec regenerationem efficacem, id est, salutem mutationem huius naturæ corruptæ, quæ fiat efficacia Filij Dei & Spiritus sancti: Sed tantum locutos esse de gratia vocationis per verbum, vel de promulgatione & ministerio celestis doctrinæ.

*Quæ cunctos gratis vocet, inuitetq, nec vllum
Præteriens studeat communem affere salutem
Omnibus, & totum peccato absolvere mundum.*

Huic autem vniuersali vocationi ad pœnitentiam, & quærendam absolutionem à peccatis, narrat Prosper adiunxisse Pelagianos conatum nostræ voluntatis, tanquam meritum congrui, ut postea Sophistæ locuti sunt. Affirmarunt enim.

*Quod proprio quisq, arbitrio parere vocanti,
Atque ita iam possit mota se extendere mente
Ad lucem oblatam, quæ se non subtrahat vlli.
Sed cupidos recti iunget illustræque volentes.*

Tandem verò subiecisse eos significat mentionem

nem auxilij diuini, quod voluerunt accedere, non in-
tus illuminandæ, regenerandæ, & sanctificandæ vo-
luntatis causa, sed vt extrinsecus duntaxat voluntas
quasi subleuetur, perinde ac si diceremus aliquem in-
firmiorem, quam vt solus trabem quandam ferre que-
at, adiuuari à socio succurrente & oneris partem in se
transferente. Sic enim addit de Pelagianorum senten-
tia Prosper:

*Hinc adiutoris Domini bonitate magistra
Crescere virtutum studia, vt quod quisq; petēdum
Mandatis didicit, iugi sectetur amore.*

*Item: Vt cursum expleat beatum
Persistendo queant, finem effectumq; petitum*

Dante Deo, ingenius qui nunquam desit honestis.

- 22 Hæc sententia Pelagiana de merito & perfectio-
ne nostrorum operum, de integritate naturæ nostræ
de actione voluntatis præcurrente efficaciam Spiri-
tus sancti, cum perspicue reiiciantur, ac refutantur
ab iis, qui voluntatis mentionem coniungunt cum
verbo & Spiritu sancto: facile hi, qui sine calumnia
iudicare volent, ex antithesi intelligent, nihil cum
Palagianis commune habere sententiam, quæ à ver-
bo quidem orditur ordinem conuersionis, Sed nec pa-
rere aut obtemperare vocationi, quod initium est sa-
lutis nostræ, voluntati nostræ, sed Dei dono singulari
tribuit: Nec voluntatem ipsam Spiritui sancto ante-
ponit: Nec aliter de voluntate concurrente disserit,
quàm quatenus in his, qui verè renascuntur, cogita-
tione verbi & efficacia Spiritus sancti sanari incipit &
ad bonum conuerti, quæ sua natura & ex se nihil Deo
placens efficere, nec conuersionem suis viribus inco-
are poterat,

Causæ verò, cur non sit omittenda mentio volun-
tatis renascentis, quoties de modo actionum
spiritualium in adultis disseritur, tum rectissimè in-
telligi possunt, cum cogitatur quanta absurda, non
philosophica, sed cum fundamentis verbi diuini
pugnau

pugnantia, sequantur imaginationem, quæ fingit, ni-
hil agere voluntatem hominis in conuersione, aut cæ-
teris actionibus spiritualibus.

Delet enim seu euertit ordinem diuinitus sanc-
tum: quo vult Deus, & initio, & in continuis exerciti-
is penitentia esse efficax in adultis, audientibus ver-
bum, non sine cogitatione, lucta & precatione: Sed
in auditu & cogitatione vocis Euangelicæ luctanti-
bus, vt assentiantur, & luctæ milcentibus inuocatio-
nem.

Quia fingit efficaciam verbi in adultis intelligen-
dam esse aut magicè aut physicè. Nam si nulla actio
voluntatis est, tribuitur verbo aut magica vis & effi-
cacia, quasi agat ex opere operato, non aliter quàm
apud Virgilium: Frigidus in pratis cantando rumpi-
tur anguis: Aut vis & actio Physica perinde ac si de ca-
lesfactione loquentes diceremus, ignem esse effica-
cem in stramine, etiam si stramen nihil agit.

Quia confirmat Manicheorum deliria, qui cum
dicerent, propter diuersam materiam alios ho-
mines posse conuerti ad Deum, alios non posse
conuerti, & ad bonum flecti, finxerunt hos quo-
que, qui conuertuntur, certis quibusdam ritibus con-
sequi Enthusiasmos, in quibus habentes se purè
passiue rapiantur admirandis motibus & afflari-
bus diuinis. Ab his non procul abest imaginatio,
quæ fingit, voluntates prorsus otiosas esse, & ho-
mines nihil agentes momento quodam incognito
rapi & cogi.

Quia confirmat profanam securitatem in maxi-
ma multitudine hominum deletis omnibus regu-
lis, quibus præcipitur diligentia, labor, & inuocatio
Dei. Nam si homo nihil prorsus agit in conuersio-
ne, quid restat? nisi vt in profanis confirmetur cæca
securitas & cyclopius Dei contemptus, dum
ratiocinantur, se posse securè indulgere furoribus
suis

luis, donec à Spiritu sancto rapiantur, & ad conuersionem cogantur,

5. Quia eripit consolationem mœstis conscientijs, & sublata certitudine confirmat dubitationem: Si enim non fit conuersio, nisi præcedat motus aliquis Enthusiasticus, necesse est cogitantes: Quomodo credam, nisi rapiar? interea fluctibus dubitationum opprimi & ad desperationem tandem agi, si non per ceperint illustrem aliquem sensum illius raptus & coactionis diuinæ.

6. Quia manifestè repugnat experientiæ spirituali, quæ testatur & esse & oportere existere magnum luctum in vera conuersione & in omnibus scrijs fidei & inuocationis Dei exercitijs. Nulla autem esset lucta, nisi agere aliquid voluntas à Spiritu sancto mota, sicut nulla est lucta, cum radij Solis sparguntur in dolium, aut cum aqua in ollam infunditur.

7. Quia abducit homines à voluntate Dei patefacta, ad intempestiuè querendam voluntatem arcanam, cum in lucta conscientia expetentis consolationem, non à supremo gradu prædestinationis aut præscientiæ Dei, sed ab effectis, inprimisque à vocatione ordiendum sit.

8. Quia alienat animos non solum à publico Evangelij ministerio, cuius necessitatem & salutarem usum propterea remouet ac tollit: Sed etiam ab omni lectione, cogitatione, & priuata meditatione celestis doctrinæ, ad querendos & expectandos illos motus, quibus fingitur imprimi aut infundi noua lux & lætitia cordibus sine ullo cogitatione nostra & sine ullo conatu assentiendi & obsequendi trahenti Spiritui sancto,

9. Quia inuoluit totam doctrinam de conuersione præstigijs & labyrinthis inexplicabilibus, sicut hi, qui negant voluntatem concurrere in actionibus spiritualibus, re ipsa coguntur comminisci duplicem conuersionem: Vnam, quæ sit actus momentaneus, quo fiat, vi quadam omnipotente diuina, implan-

Plantatio noui cordis, vt Flacius loquitur, non mutationem qualitatis, sed substantiæ intelligens, perinde, quasi abolita substantia priore, noua succedat, vel vt alij loquuntur, quo fiat in momento quodam nobis incognito impressio quadam subita, sine cogitatione nostra & sine assensu, vt si in ceram nouæ formæ imprimantur, aut liquor aliquis infundatur in vceolos vacuos: Alteram non subito desinentem, sed habentem certa quædam initia, & suos quosdam gradus: Cum certum sit, vocem Evangelij sine vlla perplexitate, de vna tantum concionari conuersione, quæ, vt non est momentanea mutatio, nec subita nouarum qualitatum, siue impressio siue infusio: ita complectitur duos terminos, Mortificationem & viuificationem, in quibus dolores & consolationes ita misceri & inter se luctari oportet, vt hæc conuersio sit perpetuum cum Diabolo & carne nostra certamen, nec subito perficiatur, sed duret per omnem vitam, ac paulatim crescat, sicut Prouerb. 4. dicitur: Via iustorum est sicut aurora, quæ crescit vsque ad meridiem, Et in Epistola ad Hebræ. 12. scriptum est: Per patientiam curramus in proposita nobis certamine, intuentes fidei ducem & consummatorem Iesum. Eodem pertinet, quod Lutherus in prima propositione disputationis contra pontificias indulgentias asseruauit: Dominum nostrum Iesum Christum, dicendo: pœnitentiam agite, omnem vitam fidelium pœnitentiam esse voluisse. Et quod alibi inquit, Eadem est fides iacobs, proficiens & perficiens.

Postremò, quia vniuersæ Scripturæ repugnat, quæ quoties de bonis operibus concionatur, toties affirmat Deum ita esse in nobis efficacem, vt simul velit homines esse organa suarum actionum, vnde eadem opera & Dei & nostræ actiones sæpe vocantur. Sic enim Deus in nobis operatur & per nos, vt nos ipsi simus, qui renouati ac gubernati à Spiritu sancto & velimus & præstemus obedientiam

am illam, quam Deus in nobis efficit : unde sequitur, voluntatem non esse otiosam in actionibus spiritualibus. Non enim subiectum tantum est operationis diuinæ, quam Spiritus sanctus in ipsis exercet, sed etiam instrumentum tale, quod à Spiritu sancto renouatum & motum, ipsum quoque vnà operatur, & sese mouet : Eaque de causa in Scriptura non alius Spiritui sancto, alius voluntati, sed idem vtrique effectus tribuitur, Spiritui sancto tanquam principali, voluntati verò tanquam secundariæ causæ.

Hæc si considerarent, qui se Aristarchos omnium Philippiscriptorum constituunt, agnoscerent sanè, si quid candoris, si quid sanæ mentis retinerent, neque cum Pelagij & Monachorum errore (quo aut meritum actionibus humanis, aut efficacia in motibus spiritualibus, vel ante conuersionem, vel in conuersione, humanis viribus sine Spiritu sancto tribuitur) quidquam commune habere: nec nisi necessariis & grauissimis de causis, ad refutanda somnia Enthusiastica (quibus vel securitas profana, vel dubitatio perpetua, vel desperatio blasphemia alitur, ac confirmatur, & ministerij vsus tollitur, & homo in statuum vel truncum transformatur) pie ac rectè propugnari hanc sententiam, quæ scripturæ & piæ antiquitatis testimoniis insistent, tria ista, verbum, Spiritum sanctum, & voluntatem in conuersione & tota vita spiritali concurrere, id est, simul esse affirmat sed suo tamen ordine, vt intelligi possit, non solum cui tribuenda sit gloria conuersionis ac sanctificationis nostræ sed etiam quo medio Spiritus sanctus vtatur: & in quos agat, truncosne an homines: & si per hos, tanquam instrumenta sua operatur, quomodo opera bona efficiat per eos, ignarosne vel inuitos, ac perpetuo repugnantes, seu coactos, an verò ipsius gratia iam volentes, & efficaciam ac motum ipsius subsequentes

DE IMPEDIMENTIS LIBERTATIS HVMANÆ.

PRIMUM ARGUMENTUM.

Si disciplina esset possibilis hominibus etiam non renatis, non cernerentur tam tetra exempla violationis disciplinæ in toto genere humano.

Sed plena est vita hominum terribilissimis confusionibus seditionum, cædium, libidinum, furtorum, mendaciorum.

Ergo disciplina non est possibilis omnibus hominibus.

RESPONSIO.

*E*tiam in homine non renato est aliqua libertas voluntatis, quod attinet ad externa opera facienda. Vt Achilles potest imperare manibus, vt feriant Agamemnonem, ac potest eas coercere, ne feriant. Alexander potest regere externos gestus, ne attingant Darij coniugem aut filias. Hanc libertatem aliquo modo reliquam esse in hac corrupta natura, manifestum est. Quia nunc quoque talis est natura neruorum, vt, sicut cogitatione cientur, obtemperare possint. Hanc libertatem vult Deus in omnibus hominibus reliquam esse, vt aliquo modo intelligant discrimen inter agens liberum & non liberum, & vt regi disciplina possit.

Simul autem sciendum est, hanc libertatem reg-

In articulo
Bauar.
Tam. 1. on
pc. 368

„ genda locomotiuæ, etiam horribiliter impediri dua-
 „ bus rebus, præsertim in impijs, videlicet humana in-
 „ firmitate, & impulsione Diabolorum. Valde sepe
 „ cedunt homines prauis affectibus, qui rectum iudici-
 „ um in mente reprimunt, & alias cogitationes accen-
 „ dunt, quæ adiuta impetu cordis, cient externa mem-
 „ bra ad turpia opera, vt Medea inquit: Video melio-
 „ ra probòque, Deteriora sequor. Et Phædra inquit a-
 „ pud Senecam:

*Sic cum grauatam nauis a diuersa ratem
 Propellit vnda, cedit in vanum labor.*

Et victa prono puppis aufertur vado:

Quod ratio poscit, impedit cæcus furor.

Quia verumq; nascentes asserimus, & exigua
 lucem, quæ est aliqua legis notitia, & ingens incendi-
 um malorum affectuum, quos gignit peccatum origi-
 nis: quia corda vacua timore Dei, & vera fiducia Dei,
 seu vacua Deo, ardent amore sui, appetunt res prohi-
 bitas, dolent, fremant, oderunt Deum, leges, & homi-
 nes impediētes, quò minus possint vagari vt cupi-
 unt. De hac contumacia cordis dicitur, Genes. 6. O-
 mnis formatio cogitationum cordis humani vana &
 mala est omni tempore, id est, ea quæ format ipsa na-
 tura cordis, non Deus, vana & mala sunt. Et si igitur
 aliquo modo regi externi gestus possunt, tamen sepe
 tanta sunt flamma interiores cordis, vt turbato iudi-
 cio nerui impellantur effusis spiritibus à corde, &
 cieant externa membra, vt in ira effunduntur spi-
 ritus, & impellunt neruos, simul offusa imaginatio-
 ne, quasi res bona sit depulsio rei molesta. Hæc mala
 natura sunt atrociora, cum accedunt singulares im-
 pulsiones Diabolicæ, de quibus scriptum est: Satanæ
 intra-

intrauit in cor eius. Inde sunt maxima mala gene-
 ris humani, vt libidines & parricidia Neronis, furo-
 res iniusta bella mouentium, audacia fingendi falsa
 dogmata, vt in Mahometo, & innumerabilibus here-
 ticis. Hæc impedimenta libertatis consideranda sunt:
 & sciendum, in Ecclesia monstrari remedia, iuxta
 dictum: Filius Dei apparuit, vt destruat opera Dia-
 boli.

Vtrumque sciendum est, & quòd sit possibilis
 gubernatio locomotiuæ, etiam non renatis, 1.
 & duo tristia impedimenta esse naturalium virium,
 scilicet imbecillitatem, quæ nobiscum nascitur & ra- 2.
 biem Diaboli. Cum enim in natura hominis reli-
 quum sit iudicium mentis, & delectus quidam re-
 rum, quæ sunt subiectæ rationi aut sensui, reliquus
 est etiam delectus externorum operum ciuiliū.
 Quare voluntas humana potest suis viribus sine re-
 nouatione aliquo modo externa legis opera face-
 re. Hæc est libertas voluntatis, quam Philosophi
 rectè tribuunt homini. Nam & Paulus discernens
 iustitiam carnis à spiritali fatetur non renatos ha-
 bere delectum aliquem, & facere aliqua externa le-
 gis opera, manus à cæde, à furto, à rapto continere,
 & hanc vocat iustitiam carnis. Sed tamen sciendum
 est, hanc ipsam libertatem duabus causis valde im-
 pedi, videlicet ab infirmitate, quæ nobiscum na-
 scitur, & à Diabolo. Nam quia virtiosi affectus in ho-
 minibus sunt acres stimuli, & magna animorum
 incendia, homines sepe obediunt illis contra con-
 silium mentis, etiam cum possent se cohibere, si an-
 niterentur, vt Medea inquit: Video meliora probò-
 que, Deteriora sequor. Et Paulus inquit Ephes. 2.
 Diabolum efficacem esse in impijs. Hic quoque di-
 sciplinæ rectionem in tota vita multipliciter impe-
 dit, ac impellit multos, vt ruant cæci & furentes in
 tristissima mala. Sicut de Saule & Iuda manifeste
 scribitur

scribitur: Intrauit in eum Satanas. Et illi magni furores in cultu idolorum, Sæuitia tyrannorum & bel-
lorum ciuiliū, vt cū Xanthij & alij multi suas
ciuitates ipsi accenderunt, & sese & cōiuges & par-
uos liberos in ignem cōiecerunt; sunt manifesta
opera Diaboli. Estigitur ingens imbecillitas gene-
ris humani, vt omnium temporum historiæ & quo-
tidiana experientia docet, in qua tantum horribili-
um miseriarum cernitur, vt sapientes Ethnici o-
mnes valde mirati sint, vnde tantum sit in hac præ-
stanti natura confusionum & tristissimorum calu-
tum. Sed tamen inter hæc impedimenta manet aliquis
delectus, aliqua libertas in mediocriter sanis regendi
externos mores. In argumento fallacia est acci-
dentis.

ARGVMENTVM II.

Omnes homines renati & non renati sæpe
appetunt mala, id est, non tantum res no-
xias, sed etiam vitia pugnancia cum recto
iudicio mentis.

Ergo falsa est sententia voluntatis obiectum
tantum esse rem bonam.

RESPONSIO.

In libello
de anima
146.

Perspicue reijcio & improbo stultam opinionem
trecentium quorundam, qui negant, Bonum esse ob-
iectum voluntatis in appetendo, & contendunt,
voluntatem verè & sine simulatione velle posse malū
nulla ratione boni. Ac multa sunt vera cause propter
quas hoc somnium rejiciendum est; quas breuitati
causa non recito, tantum oro iuniores, vt monstro-
sam illam opinionem derelinquant. Et si enim est ali-
qua

qua voluntatis libertas, tamen sic ordinata est, vt ve-
lit bonum. Hoc si quis non admittit, euertet totam
rationem finium, nec magis causa erit, cur voluntas
acquiescat in Deo, quàm in tauro Phalaridis. Item si
voluntas non esset ordinata ad appetendum bonum,
non esset causa, cur magis appetere virtutem deberet
quàm vitia. Sed omitto confutationem longiorem.

Vnde oritur autem, inquires, tanta morum atque
actionum confusio? Dauid rapit alterius coniugem
quāquam videt & intelligit facti turpitudinem.
Hoc ita fit, dissimilia obiecta cordi & voluntati offe-
runtur. Ratio monstrat voluntati turpitudinem. Sed
cor incensum amore, qui est violentus, rapit secum vo-
luntatem, ne recto iudicio obtemperet. Nam volun-
tas etsi aliquo modo libera est, & certè posset locomo-
tina imperare, ne attingeret alienam, tamen vt fo-
mes facile accipit cordis incendia.

DE obiecto voluntatis rectè & dextrè dicitur,
bonum esse obiectum voluntatis, quod appe-
tit seu prosequitur: siue verè bonum rectè iudicanti,
siue quod videtur bonum erranti. Rursus & malum
esse obiectum, quod fugit voluntas. Etsi autem hanc
simplicem sententiam quidam cauillationibus la-
befactare conantur, & contendunt adeo libe-
ram esse voluntatem, vt etiam sine ratione boni,
malum possit velle: tamen hæc ratio confundit dis-
crimina obiectorum. Sic condita est voluntas, vt
in bono acquiescat, idque prosequatur, & fugiat ma-
lum. Ideo non acquiescit in malo, etiam si peruersitate
aliqua interdum eligit malum, nulla boni ratio-
ne. Quæ enim absurditas esset dicere, voluntatem
humanam, pariter in Deo & in tauro Phalaridis ac-
quiescere posse. Retineatur ergo communis sen-
tentia, quod bonum sit obiectum voluntatis, vi-
delicet

delicet expetendum, seu prosequendum: nec malum expetitur, nisi ratione aliqua boni, ut vir fortis vult sustinere mortem, quia ducit omnium optimum esse iuuare patriam.

Sed cur sæpe mala appetuntur? Laborans febris, in-
 29 telligit immodicum potum nocere pati, & tamen
 30 appetit, & causa est, quia ingens est discordia affe-
 31 ctuum & iudicij. Rapiunt autem voluntatem affe-
 32 ctus, etiam cum reclamat iudicium: & affectus pro-
 33 sequitur aliquid, quia illi parti bonum ducitur, ut
 34 sitienti orificio ventriculi & œsophago, seu faucibus,
 35 si aus est restinctio feruoris, tamen si ceteris mem-
 36bris nocet. Sic adulter sæpe appetit complexum
 alienæ coniugis, quia cor inflammatum est amore,
 & rapit secum infirmam voluntatem, quæ ideo non
 refugit, quia parti, id est, cordi ea res suaui ducitur.
 Ex hac breui admonitione intelligi potest, quomo-
 do contrarietates ab vno homine simul apperantur, sed
 à diuersis viribus, quæ quidem ita sunt assuefacien-
 dæ, ut menti obtemperent inferiores vires: Sicut
 Achilles stringens gladium, se reprimat à Pallade
 admonitus, Et pij discant iuuari se in hoc certamia-
 ne à Deo, ut dicitur: Spiritus adiuuat infirmitatem
 nostram. Et e contra sciamus incendi in impijs fu-
 rores istos à Diabolo.

ARGVMENTVM III.

Jerem. 10. Scio Domine, non est hominis
 via eius, nec viri dirigere gressus suos.
 Ergo nulla est electio voluntatis humanæ in
 vllis actionibus, nec sponte agunt homi-
 nes vel bona vel mala, sed prout aliunde
 impelluntur.

RESPONSIO.

Recte discernenda sunt dicta de electione & de e-
 uen-

uentibus. Nam Ieremias non hoc vult, renatos non
 velle recte facere. Loquitur enim de sese & de alijs
 sanctis, qui certe volunt recta facere, cum voluntas
 in eis iuuetur Spiritu sancto: Sed via significat voca-
 tionem, quæ ut sit felix, petit à Deo dari & consilia
 & prosperos euentus, ut Iosias sanctus Rex errabat
 in consilio, cum bellum inferret Aegypto, & euentus
 non adiunabatur diuinitus. Est in Moyse voluntas
 obediendi Deo in populo ducendo in terram promissam:
 & tamen plurimà impedimenta præter ipsius
 opinionem incidunt. Ita Ieremias non hoc inquit nul-
 lam esse electionem in vllorum hominum voluntati-
 bus: Sed de nostra infirmitate & impedimentis in
 vocatione concionatur, ut sciamus vocationes à Deo
 ordinatas esse, & petamus ut ipse eas regat, det nobis
 recta consilia & successus, sicut Psalmus docet: com-
 menda viam tuam Deo, id est, vocationem, spera in
 eum, & ipse faciet.

Suam quisq; vocationem & militiam, id est, sui of-
 ficij opera & pericula consideret. Sciat à Deo ordina-
 ta esse diuersa ministeria, æconomica, politica, Eccle-
 siastica, & hac sine auxilio Dei non regi feliciter, si-
 cut & Dominus inquit: Sine me nihil potestis facere,
 scilicet salutare: sed qui manent in me, & ego in eo,
 hic fructum copiosum feret. Sapientia Dei apud Sa-
 lomoni inquit: Penes me est consilium & successus.
 Petamus igitur & vocari nos ad labores utiles, ac gu-
 bernari, ac iuuare, ut cursus noster profit nobis & ali-
 is: & siamus vasa misericordia, non vasa ira, ut fue-
 runt, sunt & erunt multi impij, qui magnos labores
 sustinent, sed perniciosos sibi ipsis & alijs, ut Alcibia-
 des, Agatholces, Marius, Catilina, & alij innumera-
 biles.

li enarrat.
 Symb. Ni-
 cen. Tom:
 2: ope, 269.

biles. De his cogitationibus & de inuocatione Dei monemur dicto Ieremia & similibus, videlicet: Non potest sibi homo sumere quicquid, nisi sit ei datum desuper.

EX dicto Hieremix ratiocinantur quidam, voluntatem hominis nec bonarum nec malarum actionum causam esse. Idem respondeo: primum, phrasin recte intelligendam esse. Via significat vocationem, id est, gubernationem homini mandatam quæcunque est, siue in Ecclesia, siue in politica siue in æconomia. Monet igitur Propheta, vt & infirmitatem nostram consideremus, & petamus recta consilia nobis à Deo ostendi & dari felices euentus. Dirigere gressus significat recta, felicia et salutaria consulere & agere. Est igitur fallacia à dicto secundum quid ad dictum simpliciter. Vocatio Davidis non est felix sine Deo. Ergo David nihil agit. Item, David necessariò rapit alterius coniugem. Hæc esse ἀνακόλυντα manifestum est, à particula ῥι ad vniuersale. Consideretur autem vbi sit nostra infirmitas siue imbecillitas. Aliud est electio in mente & voluntate, aliud euentus. Interdum erramus in eligendo, vt Iosias errat inferens bellum Aegyptiis: & Iosaphat adiungens se impio Regi. Interdum etiam cum non est error consilij, tamen euentus est infelix: vt sæpè cum Medicus non errat, tamen curatio non procedit ex alia causa. Non errant Israelitæ puniuri Beniamin, & tamen multi trucidantur. Non errabant Iudæi resistentes Antiocho, & tamen magnæ clades acceptæ sunt ex aliis causis, quia Deus etiam ipsorum peccata puniuit. Sed plurima sunt errata consiliorum, vt Periclis in mouendo Peloponnesiaco bello, Bruti & aliorum innumerabilium, vt dicitur Prouerb. 14. Est via, quæ videtur homini bona, cuius nouissima ducunt ad mortem. Et Theognis inquit: ὁ δὲ θεὸς ἀποβάλλει τὴν εὐρίαντα σοφίαν. Quare consideratio infirmitatis nostræ.

Aræ, de qua loquitur Ieremias, doceat nos regulam. Subditus esto Deo, & spera in eum, id est, fac necessaria in vocatione, & nihil facias contra præcepta Dei, & pete ac expecta auxilium ab eo, iuxta dictum: commenda Deo viam tuam, spera in eum, & ipse faciet. Item. Dan. 2. Deus dat sapientiam, &c. Et sapientia Dei inquit apud Salomonem: Penes me est consilium & successus.

ARGVMENTVM. IV.

¶ Nisi Dominus custodierit ciuitatem, frustra vigilat, qui custodit eam. Item. Non potest sibi homo sumere aliquid, nisi sit ei datum desuper.

Nihil igitur prodest diligentia humana in vltima parte vitæ instituenda.

RESPONSIO.

Verissima concio est Psalmi, docens opus esse auxilio Dei. Sed non sequitur: Ergo nihil agit voluntas Davidis in excubiis disponendis, in præliando & alijs laboribus militaribus: Imò ingens discrimen est inter vigilantissimum & acerrimum ducem Dauidem, & inter ignauum & trepidum Achæ. Ac differunt utraq; re, diligentia & fide. Ardet pectus Davidis fide & spe, petens & expectans auxilium à Deo, & fiducia ac spe plenus, alacri animo labores ingentes suscipit. Econtra Achæ cogitans se desertum esse à Deo, quanquam querit humana præsidia, tamen animo consternato fugit aciem & pericula. Ita in eo voluntas etiam languidior est, quàm in Dauide.

Tom. I. c. 10.
pe. In enar.
Symb. Nic
421?

Eodem modo & hoc dictum intelligatur Iohan. 3.
 Non potest sibi homo quidquam sumere, nisi datum
 sit ei de cælo: ut cum est certamen de imperio inter
 Antonium & Augustum, irriti sunt conatus Antonij:
 quia non iuuantur à Deo. Talia sunt exempla innu-
 merabilia. Conantur filij Ephraim Israëlitas indu-
 cere in terram Canaan, quam sciebant semini Abra-
 he promissam esse: sed non respondent honesto consi-
 lio euentus: quia Deus decreuerat alio modo se edu-
 cturum esse Israëlitas ex Aegypto. Demosthenis fuit
 honestum consilium, cum aduersus Macedonas desen-
 dere Græciam conatur, sed fuit infelix, quia non iu-
 uabatur diuinitus. Nec tamen nihil agebat voluntas
 in Demosthene, quæ & volebat patriæ defensionem, et
 magnos labores hac voluntate suscipiebat. Sed ade-
 uentum plures causas concurrere oportebat, auxili-
 um Dei, consensum & labores militum. Non igitur
 in illo dicto detrahitur libertas voluntati, sed de euen-
 tu dicitur, electionem & conatus irritos esse, nisi à
 Deo gubernentur & iuuentur.

Non prohibet aut Psalmi sententia, aut dictum
 Baptistæ, labores necessarios in quacunque
 vocatione: sed generales conciones sunt appositæ
 cæcis hominum iudicijs, quæ fingunt sine Deo, hu-
 mana sapientia, diligentia & apparatus posse res
 salutaris agi in impetijs, in Ecclesiâ, in œconomijs.
 Hunc errorem alibi etiam sæpe taxat vox diuina,
 unde discamus sic esse felicia consilia & labores,
 cum Deus nos adiuuat. Adiuuat autem laborantes
 iuxta vocationem, & inuocantes ipsum, iuxta di-
 ctum Psalmi: Commenda Deo viam tuam, & spera
 in eum, & ipse faciet. Hanc sapientiam discamus ex
 his dictis. Primum propter gloriam Dei. Deinde
 scia-

sciamus, quomodo regendæ sint actiones nostræ,
 videlicet, coërceamus nos intra metas vocationis,
 & in ea seruiamus, & simul peramus auxilium à Deo,
 & oremus nos fieri vasa misericordiæ, & organa sa-
 lutaria nobis & alijs. In argumento plus est in con-
 sequenti, quàm fuit in antecedente, si intelligatur
 simpliciter de omni labore, siue iuuetur à Deo, siue
 non iuuetur.

ARGVMENTVM. V.

Salomon Prouerb. 16. inquit: Hominis
 est præparare cor, sed à Deo est responsio
 linguæ:

Ergo in externis quoque negotiis subiectis
 sensui & cogitationi nostræ, nulla est vo-
 luntatis humanæ libertas.

RESPONSIO.

Simile dictum sequitur mox in eodem capite: Cor In enarrat.
 hominis cogitat viam suam, & dominus confirmat Prouer. Sa-
 gressum eius. Hæc dicta non tollunt libertatem vo- lomon.
 luntatis humanæ seu electionis: sed significant, esse a. Tom. 2.
 liquas electiones humanæ voluntatis, cum in non re. opci. 898.
 natis, ut in Pompeio, tum in renatis, ut in Iosua, Da-
 uide, &c. sed in his electionibus aliquando errare ho-
 mines, ut cum Iosias mouit bellum non necessarium
 aduersus regem Aegyptium, voluntas eius habebat e-
 lectionem: sed errantem, & successus non respondit.
 Ac diligenter considerandum est, aliud esse electio-
 nem in nobis, aliud successum. Ut autem felix sit ele-
 ctio, necesse est accedere auxilium Dei dupliciter, vi-
 delicet in iudicando, & postea in regendo euentus.

Nisi enim iudicium regatur verbo Dei, & luce diuina multi errores accidunt, vt Iosias, Ezechias, Demosthenes, Pompeius Cicero errant, in eligendo bello, & sequuntur tetri euentus, quia non iuuantur à Deo. Interdum etiam cum non errat mens iudicio, et tamen Deus non adiuuat agentes propter alias causas, vt in praelijs aduersus Beniamin, etiam euentus tristes sequuntur, quia Israëlita confidebant suis viribus,

Sciamus ergo causam felicitum actionum esse, non solum humanam diligentiam, Idè inquit Ieremias: Scio Domine, non est hominis via eius, id est, homo sine auxilio diuino sepe in consilijs errat, & non potest habere felices successus. Idè scriptum est: Nisi Dominus edificauerit domum &c. Item: Nemo potest sibi sumere quidquam, nisi sit ei datum à Deo. Item: Sine me nihil potestis facere, id est, sine meo auxilio non potestis facere salutaria, Hanc nostram imbecillitatem vult nos Deus agnoscere, & similiter vult regi nos suo verbo in vocatione, & timere ipsum, ac fide petere auxilium diuinum, iuxta dictum: Commenda Deo viam tuam, & spera in eum, & ipse faciet. Item, Petite & accipietis. Item, Cum nescimus quid agendum sit, ecce oculi nostri ad te Domine diriguntur. Nota fit igitur hac regula vitæ, quam hic quoque repetit: commenda Deo opera tua, tunc confirmabuntur cogitationes tuae, id est, fac mandata Dei iuxta vocationem, pete auxilium à Deo, tunc erunt felicia consilia tibi & populo. Hæc doctrina sepe cogitanda est, vt curam innobis exsuscitemus regendi vitæ verbo Dei & petendi auxilium diuinum, &c. Ad hunc usum accommodantur hæc dicta, non ad Stoicæ opiniones de necessi-

necessitate. Non enim sequitur: Zedechia non respondit euentus. Ergo Zedechias non liberè voluit bellum. Imò quia voluit, & voluit sine mandato, & sine inuocatione Dei, ideo euentus non respondit.

Cum quæritur quid agat voluntas humana, tantum de electione in voluntate dicitur, non de euentibus, vt in Dauidis voluntate est electio, quod velit Deo obedire. Sed euentus præliorum & victoriæ pendent ab alijs causis extra ipsum videlicet a Deo armante & gubernante manus Ducis & exercituum, & aliquo modo à voluntatibus exercitus. Videndum est igitur, vbi dicta loquantur propriè de electione, vbi de euentibus. Sic Salomon inquit in Prouerb. cap. 16. Hominis sunt præparationes cordis, sed à Domino est responsio linguæ. Item, cor hominis cogitat viam suam, sed Dominus confirmat gressum: Quasi dicat: Est quidem deliberatio aliqua, cogitatio & electio, videlicet in rebus externis, de quibus multa secum homines deliberant dicenda & facienda: Sed hæc eloqui aut efficere planè ex Domino pendet & eius donum est. Sæpe quæ animo cogitaris & aptissimo ordine intra te ipsum digesseris, tamen non perinde commodo ordine & disertè ac perspicuè efferre valebis. Quod & in factis euenit. Nam multa cogitamus, quæ in opus educere non possumus, nisi iuuante Domino. Non igitur sufficiunt ad euentum nostra deliberatio & electio. Imò sepe errat homo in deliberando, vt Iosias errabat existimans se iustum & necessarium bellum mouere aduersus regem Aegyptium. Deinde concurrere foris ad euentum plures causas oportet: Dei auxilium & instrumenta. Etsi autem sine his adiumentis non potest pericli id, quod conamur, tamen non propterea sequitur: nullam electionem & nullam libertatem esse, siue in non renatis, qui circa res externas tantum occupati sunt, siue

in renatis, qui voluntatem & studium habent faciendi quæ Deo placent, & Ecclesiæ sunt salutaria. Nec dubium est Salomonem hæc præcipue concionari his qui sunt in cætu Ecclesiæ, inter quos tamen multi sunt hypocritæ. Complectuntur igitur hæc sententiæ Salomonis & similes hæc tria. Primùm mandatum seu vocationem à Deo esse, vt à Deo vocati erant Saul, Dauid, Paulus. Secundū, Audita vocatione obtemperant aliqui, & iuvari se à Deo petunt, aliqui non obtemperant, aliqui etiam res magnas sine vocatione mouent, vt Iosias bellum mouit. Necesse est igitur addi membrum tertium. Ita felices sunt successus, cum à Deo iuuantur. At cum impij aut nulla vocatione suis consilijs mouentur, aut aduersantur vocationi, horum actiones cum non iuuentur à Deo, non sunt felices. Sed cum voluntates aliquo modo obtemperant vocationi, & iuvari se petunt, vt in Dauid, Paulo & similibus, certè agunt aliquid horum voluntates, sed tunc sunt efficaces & felices, cum à Deo adiuuantur. Admopitio igitur necessaria & vtilissima in talibus sententijs proponitur. Primùm, ne nostras imaginationes sequamur, sed in omni deliberatione mandatum Dei & vocationem consideremus. Secundò, Quia mandatum Dei & vocationem audimus, voluntas nostra obtemperet, & obedientiam Deo præstare studeat, non sit ignaua aut contumax. Tertiò petat etiam auxilium hanc ipsam ob causam, quia negotia sustinemus à Deo mandata, pertinentia ad gloriam ipsius. Ita initium actionum est à Deo, & diligentia nostra flagitatur, & discimus auxilium Dei petendum esse.

H. ZANCHIVS

CHRISTOPHORO PEZELIO

Theog. Doct. S.

*Q*ua potuimus diligentia, clarissime vir, legimus, quas mihi dederat patruelis tuus, libri tui pagellas: & legimus cum voluptate: tuas præsertim pijs & doctas explicationes. Gratulamur hanc in doctrina cælesti consensionem: & toto pectore precamur Dominum Iesum, efficiat idem in tota sua Ecclesia: vt sublati tandem aliquando omnibus dissidijs, sola sui verbi vox sonet in templis & scholis. Fuit D. Philippus, felicitis memoria, vir certè magnus (vt totus nouit orbis Christianus) singulari pietate, summa eruditione, non vulgari iudicio: cui omnes schola & Ecclesia, omnesq; literati debent plurimùm: vt, qui tantum virum tam bene de omnibus meritum, nunc mortuum lacerant, eiusq; damnant pia & erudita scripta (vt sua nimirum vana, ne quid aliud dicamus, promoueant somnia) ij ingrati discipuli, se tali Præceptore, tamque magno Dei beneficio indignissimos fuisse, manifestè declarent. Sed bene res habet, quod neque bonus Pater Noah solum habuit Cham, à quo fuit irrisus, sed etiam Sem & Iaphet, à quibus fuit honore affectus: neque Christus solum Iudam, per quem proditus fuit, sed etiam vndecim, qui eius demortui, & in cælo regnantis honorem & diuinitatem tutati sunt, & suis scriptis in sempiternum tutantur. Præstitisti te virum laude dignissimum in colligendis, explicandis, euulgandis o-

peimi Præceptoris tui lucubrationibus: remque fecisti (ut credimus) toti Ecclesie gratissimam, iucundam simul & utilissimam: præsertim cum ille summus vir, tam in refellendis breuiter & perspicue ad formam Dialecticam aduersariorum sophismatibus excelluerit, cum omnia semper sua dicta ad promouendum studium pietatis, & sanctitatis, bonorumq; operum accommodarit: quo sanè scriptiois genere, se verè pi-um & sanctum virum fuisse luculenter declarauit: ὁ δὲ θεὸς ἐν ἀγαθῷ ὁ μὴ χαίρων ταῖς καλῇς ἀρεταῖς: οὐτε δίκαιον ὁ δὲ ἀνὴρ οὐκ ὁ μὴ χαίρων ταῖς ἀρεταῖς.

Quia verò in hac de moribus, deq; studio bonorum operum doctrina, ita optimus vir aduersus Libertinos occupatus fuit & diligens, ut sublimiores illas de prædestinatione, de prouidentia, de causa peccati, de perseverantia sanctorum, & alias id generis quaestiones parcius arigerit, quòd, ne inde homines carnales, & ad licentiam propensiores occasione frena suis cupiditatibus laxandi sumerent, vereretur, & valde metueret: Idcirco necessariae fuerunt, quas tu adieciſti explicationes.

Caterum, quod petiisti, ut quæ iudicarem ege-
re correctione, ea pro nostro iudicio corrigeremus: in eo satis fore iudicauimus, si quæ in textu Philippi ab aliis atq; aliis dissimiliter accipi possent, in vnum collecta simul lectori subiceremus. Sunt autem hæc pau-
ca,

Quod alicubi ait, peccata non esse necessaria: si id nullo modo, & nullo sensu intelligatur, falsum esse videtur. Scriptura enim ait, oportet hæreses esse item, necesse est, ut veniant scandala: & alia his similia.

lia. Opus igitur est explicatione. Credimus p̄ viri sen-
sum hunc esse, neminem ad peccandum cogi, sed qui peccat, voluntarie peccare, si de adultis sermo fiat. Nā originale, & eius primi motus, præiūq; affectus: omni-
no necessariò insunt cuiq; homini: ac de iis Augustinus illud Psalmi interpretatur: Libera me de necessitati-
bus meis.

Quod etiam sæpè repetit, Deum nolle peccata: si
simpliciter accipiamus, Deum nullo modo velle, con-
tradicit scriptura: De Herode & Pilato legimus in Actis, eos fecisse, quod consilium & manu Domini de-
creuerat fieri. De grauissimo autem facinore sermo est. Item euertit omnipotentiam Dei, quasi ipso planè inuito fiat. Item pugnat cū doctrina Augustini, & tua in explicationibus, quòd Deus permittat peccata vo-
lens. Ergo explicatio est adhibenda: Deum nolle, volun-
tate approbatua, quam scriptura vocat CHEPHEZ Psalmi: vel voluntate reuelata. Hæc enim illud dam-
nat, prohibet, punit.

Sæpe etiam scribit, impios sibi & externis mem-
bris frenum iniicere posse, ne admittant scelera. Si
propriis viribus, sine vllò speciali Dei auxilio intelli-
gatur: pugnat cum scripturis, quæ docent arborem
malam non posse bonos fructus facere. Cohibere au-
tem membra nostra, ne externa admittamus scelera,
opus certè est bonum, licet non perfectum. Est enim
ex parte consentaneum cum lege Dei: quæ non solum
internas damnat concupiscentias, sed etiam externa
malefacta: Et idè Augustinus contra Iulianum Pe-
lagianum multis demonstrat, omnia egregia facta
Philosophorum & Romanorum, aliorumq; gentili-
um, fuisse singularia Dei dona. Quid? quòd Aristote-
les

les ipse, & clariùs etiam Plato. *Quòd x̄ megistoreus* κατ' ἀρετὴν vocat δόγμα τῷ δῷ & δόδοτορ? Quid igitur boni fieri ab homine potest, siue verè bonum, siue moraliter, & quocunque modo bonum: id non sine speciali Dei auxilio, seu gubernatione providentia diuina fieri, fatendum est Christianis hominibus, & de omnibus danda est illi gloria. Optaremus igitur, vbi tales & similes repertiuntur locutiones, (vt illa: quòd quisq; se potest regere disciplina, quòd quisq; potest prestare, ne externa admittat scelera, &c.) ibi adderetur explicatio aliqua: videlicet, accedente diuino auxilio, hoc posse etiam impios prestare. Non enim, quia metuiamus, nec carnales homines abutantur veritate: ideo ea supprimenda est, & Deus sua gloria spoliandus.

III.

Negatur etiam quodam in loco, Deum ordinasse peccata. Pugnât hoc, nisi declaratio adhibeatur, cum aeterna perfectissimaq; Dei sapientia: quasi aliquid in Mundo fiat, quod ad aliquem finem bonum non sit ordinatum. Certè quicquid finem aliquem bonum sortitur, siue per se, siue per accidens: Illud ad eum finem fuisse à Deo ordinatum, fatendum est: aliqui quomodo agnosceretur, & predicari Deus poterit sapientissimus Mundi Rector? Atqui peccatum cedit ad gloriam Dei, diuināq; iustitia & misericordia illustrationem, & ad salutem electorum, quibus omnia cooperantur in bonum, etiam peccata; ait Augustinus: quanquam non ex se, sed ex Dei bonitate id fiat. An non peccata, quatenus peccata, fuerunt ad hoc ordinata, vt ea Filius Dei suo expiaret sanguine, & omnia opera Diaboli destrueret? Lex item ad hoc ordinata fuit, vt per eam haberetur cognitio peccati.

cati. Ergo & peccatum vicissim ad hoc ordinatum fuit, vt per legem cognosceretur. Præterea Deus peccata, quatenus peccata sunt, volens permittit. Oportet igitur & hanc voluntariam permissionem, & rem permissam, ad aliquem finem à Deo ordinatam fuisse.

Vbi etiam negatur (& merito) Deus autor esse mali, distinguit Dominus Philppus malum, in malum pœna, & in malum culpa (quæ est Tertulliani distinctio) & concludit non esse autorem mali culpæ, sed tantum mali pœna. Hic distingui posset malum culpæ, quemadmodum tua quoque notationes rectè monent, in actionem ipsam, & in malitiam actionis Ab illa certè excludi non potest Deus: In ipso enim viuimus, mouemur, & sumus. Malitiæ verò autor non est, Sed quin sit & volens permissor, & sapientissimus ordinator, negari nō potest, quin negetur Dei sapientia atque potentia. Si etiam autor est mali pœna: Ergo etiam cum punit peccata peccatis, peccati autor est, non quatenus peccatum est, sed quatenus pœna: quia omnis pœna iusta, eoq; bona est.

Dictum, indurabo cor Pharaonis, interpretatur, pro permittam indurari, subtrahendo gratiam: non totum explicauit. Quatenus induratio illa fuit peccatum, Deus eam permisit: sed non nisi volens, quatenus verò non sine actione facta fuit interna: actio Dei aliqua, peccata tyranni punientis, intercessit. Et verbum INDURABO, sapius repetitum amplius significat, quam permittam indurari: Sic de alijs locis similibus Rom. 1. 2 Thess. 2. Et hoc sibi voluit Salomon dicere: Cor regis in manu Domini, quocunque voluerit, flectet illud, vt Augustinus docet. Placet igitur magis Bucer & aliorum interpretatio in Epistola ad Romanos

Romanos. Item in Matth. Ne nos inducas in tentationem: neque aliter explicauit Lutherus. Tu ibi subdis explanationem, quam probamus: Tantum ubi ais: Qua fiat, ut actiones illae Deo inuito, ac simpliciter nolente fiant. Si addidisses: (Nihilq. agente, aut prorsus otioso, id quod alibi tamen recte posuisti) placuisset magis.

VII

Vbi legitur, in conuersione ista tria concurrere, verbum, spiritum S. & voluntatem: Quod de voluntate dicitur, eget explanatione, ne quis forte putet, eam ad sui viuificationem concurrere, tanquam causam efficientem. Ipsa enim principale subiectum est, quod conuertitur. Ab alio igitur, non a se ipsa, ne minima quidem ex parte, conuertitur: Imò ne ad preparationem quidem cōcurrit, ut causa se ipsam preparans: sed tantum ut subiectum, quod preparatur, & conuertitur. Preparatur enim voluntas à Domino: sed viuifica & conuersa à Domino, statim sine mora acta agit, & facta de nolente volens, vult. Neque credimus Dominum Philippū aliter intellexisse: proinde non dicit ad conuersionem, sed in conuersione concurrere: quia conuersio sine eo, quod conuertendum est, non fit. Cōuertitur verò nō trūncus, sed volūtas, verū mortua. Mortuus autem, ad sui viuificationem, minimè concurret.

Placet partitio Augustini: Tria esse actionum genera: Præcedentia conuersionem, Existentia in conuersione, Sequentia conuersionem. Prima, quibus scilicet preparatur voluntas ad conuersionem, à Spiritu sancto sunt, voluntatem preparante. Secundi generis opera, à Spiritu sancto sunt, conuertente non truncum, sed voluntatem, quæ acta agit. Solius igitur Dei opus est conuersio. De sequentibus conuersionem, nulla

nulla est disputatio, quin & à Spiritu sancto, & à nobis sint: quia acti agimus, scientes & volentes. Sed prima partes sunt Spiritus sancti: qui operatur in nobis velle & perficere.

Vbi dicitur, qui peccant contra conscientiam, desinunt esse sancti, videtur in eo desiderari explicatio. Quia non conceditur, verè sanctos ita peccare contra conscientiam, ut hypocryta peccant & impij, toto scilicet corde: dicente Iohanne, Qui natus est ex Deo, non peccat, & non potest peccare (scilicet toto corde) quia semen Dei manet in illo. Deinde verè sancti, semper sancti sunt coram DOMINO, in Christo capite, cuius sunt membra. In se ipsis verò desinunt esse sancti, non tamen penitus, sed ex parte: quia semen Dei manet in illis: & fides eorum nunquam penitus deficit, Deo illis cum labuntur, manus supponente, & fidem conseruante propter Christum, ne à capite planè auellamur, sed potius adolescamus in virum perfectū. Qua de re plura coram, si libuerit.

Aristoteles ipse docuit, habitus non facile tolli, qui præsertim iusto tempore, & multis actionibus confirmati sunt: Quando minus dona Dei à peccatis tollantur, peccatis sanctorū ex imbecillitate fidei admissis, penitus tollentur? Omnia autem horum peccata, huius generis sunt: quia nunquam ex destinata malitia peccant: quanquam alia alijs grauiora sunt, omnia verò aeterna damnatione digna. Proindeq. ut condonentur, nouo actu fidei & pœnitentia opus est. Sed, ut dictum est de iis alijs.

Hac in illis paucis pagellis obseruauimus: si plures fuissent tradita nobis legenda, de pluribus fortassis te libere monuissimus. Rogamus te, libertatem nostram

stram boni consulas. Quia enim petiisti, non potui-
 mus non gerere tibi morem ; & qua explicatio-
 ne egere iudicauimus, fraternè non iudicare. Va-
 le vir eximie, & illustrissimum Principem, nos,
 Scholamq, & Ecclesiam nostram precibus tuis
 commenda Domino. Neostadio, 25.

Martij, 1580.

